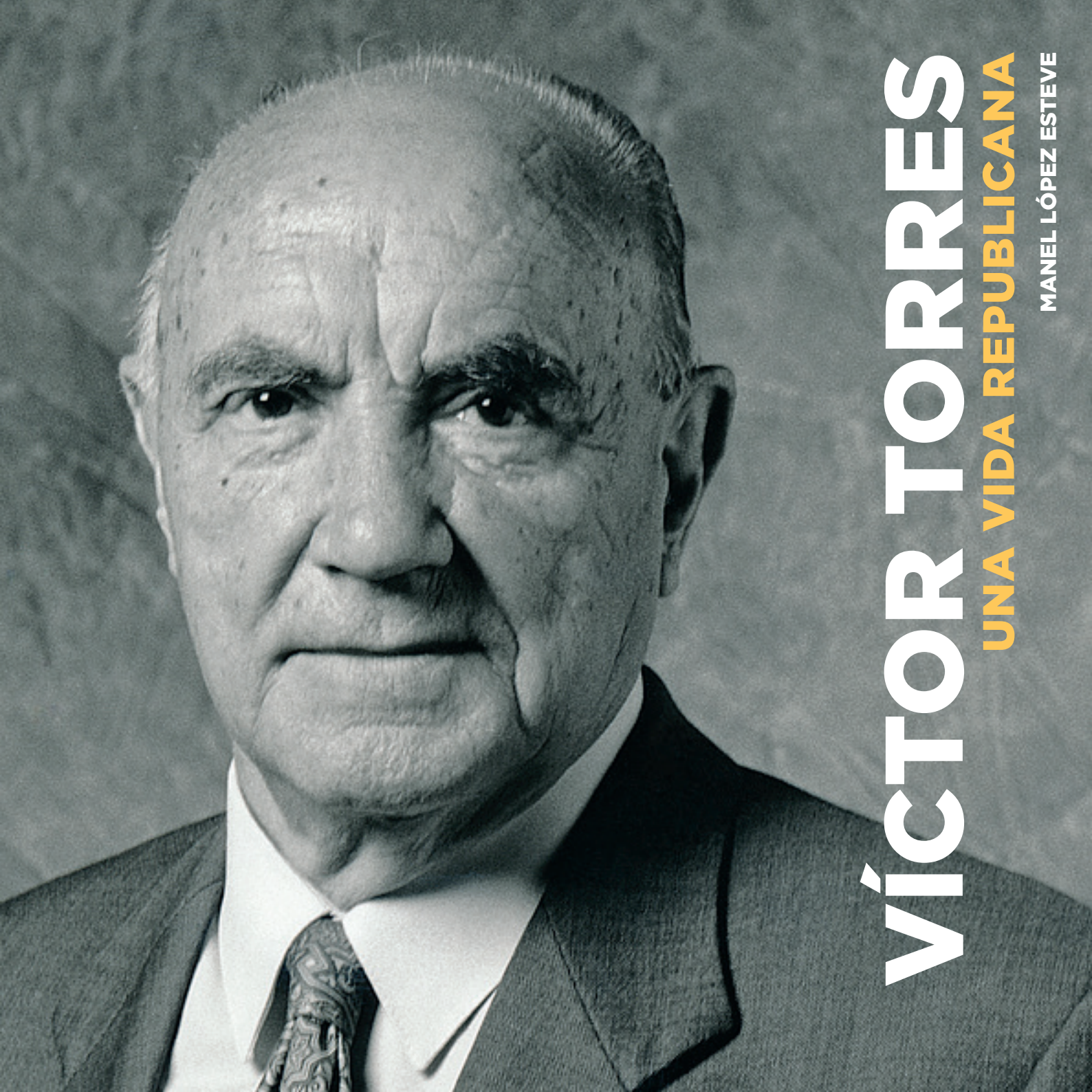

VÍCTOR TORRES

UNA VIDA REPUBLICANA

MANEL LÓPEZ ESTEVE

Coberta

1994

Victor Torres,
president del Consell Consultiu
d'Esquerra Republicana de Catalunya.

FJI

VÍCTOR TORRES

UNA VIDA REPUBLICANA

VÍCTOR TORRES

UNA VIDA REPUBLICANA

MANEL LÓPEZ ESTEVE

FUNDACIÓ **JOSEP IRLA**

BARCELONA, GENER DE 2022

Al Biel, el més petit de tots,
i als meus pares.

«Víctor Torres és molt jove: té 23 anys. Però la joventut de la nostra generació no es compara pas per anys, sinó per l'experiència adquirida a través del contacte directe amb els homes i amb la dura realitat de la vida. La joventut de Víctor Torres no és pas un obstacle perquè sigui com un pare de tots els seus soldats, damunt dels quals exerceix una afable protecció; tots els seus xicots l'estimen i el veneren.

[...]

Així, és la nostra joventut. Aquesta és la nova gernació catalana. Entusiasta, ardida, abnegada, generosa. Aquesta és la joventut que ha de fer un món millor. I tot això en l'anònim. Mai ningú no ha dit una paraula d'aquests homes que com Víctor Torres i Pereña s'han jugat mil vegades la vida en defensa de la Llibertat i de Catalunya. Però avui trenquem silenci: avui cridem als quatre vents de la Catalunya autèntica aquest nom que es fa mereixedor de l'agraïment de la Pàtria. Endavant joventut: Per Catalunya! deia el nostre President. I la joventut porta aquest nom dins del cor com una bandera i com un ideal.»¹

1 Lluís CAPDEVILA. «La joventut catalana i la guerra. El comissari Víctor Torres i Pereña», *La Humanitat*, 6 de febrer de 1938, p. 6.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA
historia@irla.cat

EDITOR
JOSEP VALL

EQUIP EDITORIAL
JOAN ALMACELLAS
CARME PUJOL

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA
SOFIA LOZANO

DISSENY ORIGINAL
JORDI VINYETS

IMPRESSIÓ
GRÀFIQUES CUSCÓ

ISBN
978-84-09-36945-4

DIPÒSIT LEGAL
B 20551-2021

Diputació de Lleida

Aquest llibre ha comptat amb el suport
de la Paeria de Lleida i de la Diputació de Lleida.

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita
dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial
d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport,
incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic,
la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec
comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades
i la consulta a través de la xarxa telemàtica o d'internet.
Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses
a les sancions establertes per les lleis.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP

López Esteve, Manuel, autor

Víctor Torres: una vida republicana
Bibliografia. Índex
ISBN 9788409369454
1. Fundació Josep Irla II. Títol
1. Torres, Víctor, 1915-2011. 2. Polítics - Catalunya
- Biografia
929Torres, Víctor

Sumari

PRESENTACIÓ. A espatlles de gegants.....	13
MIQUEL PUEYO	
PRÒLEG. Una biografia política.....	15
CONXITA MIR	
VÍCTOR TORRES, UNA VIDA REPUBLICANA	
MANEL LÓPEZ ESTEVE	
INTRODUCCIÓ. República, democràcia, catalanisme.....	17
1. 1915-1931. Sota el signe de Joventut Republicana.....	27
2. 1931-1936. La revolució republicana del 14 d'abril: estudiant i activista	43
3. 1936-1939. La guerra contra el feixisme. la Columna Macià-Comanys i l'Exèrcit Popular de la República.....	63
4. 1939-1946. Derrota i exili: de Sant Cebrià a Montpeller	99
5. 1946-1948. Al Govern de la República i a la secretaria general d'Esquerra Republicana	119
6. 1948-1954. La Generalitat de Catalunya a l'exili: secretari general de la Presidència.....	129
7. 1954-1975. Viure l'exili mirant a Catalunya: de París a Montpeller.....	161
8. 1976-1979. La reorganització d'Esquerra Republicana, la Generalitat i el retorn a Catalunya.....	173

9. 1980-1989. Diputat, senador i referent d'Esquerra Republicana.....189

10. 1989-2011. Víctor Torres i el llegat de la Catalunya republicana207

Fons documentals i gràfics..... 227

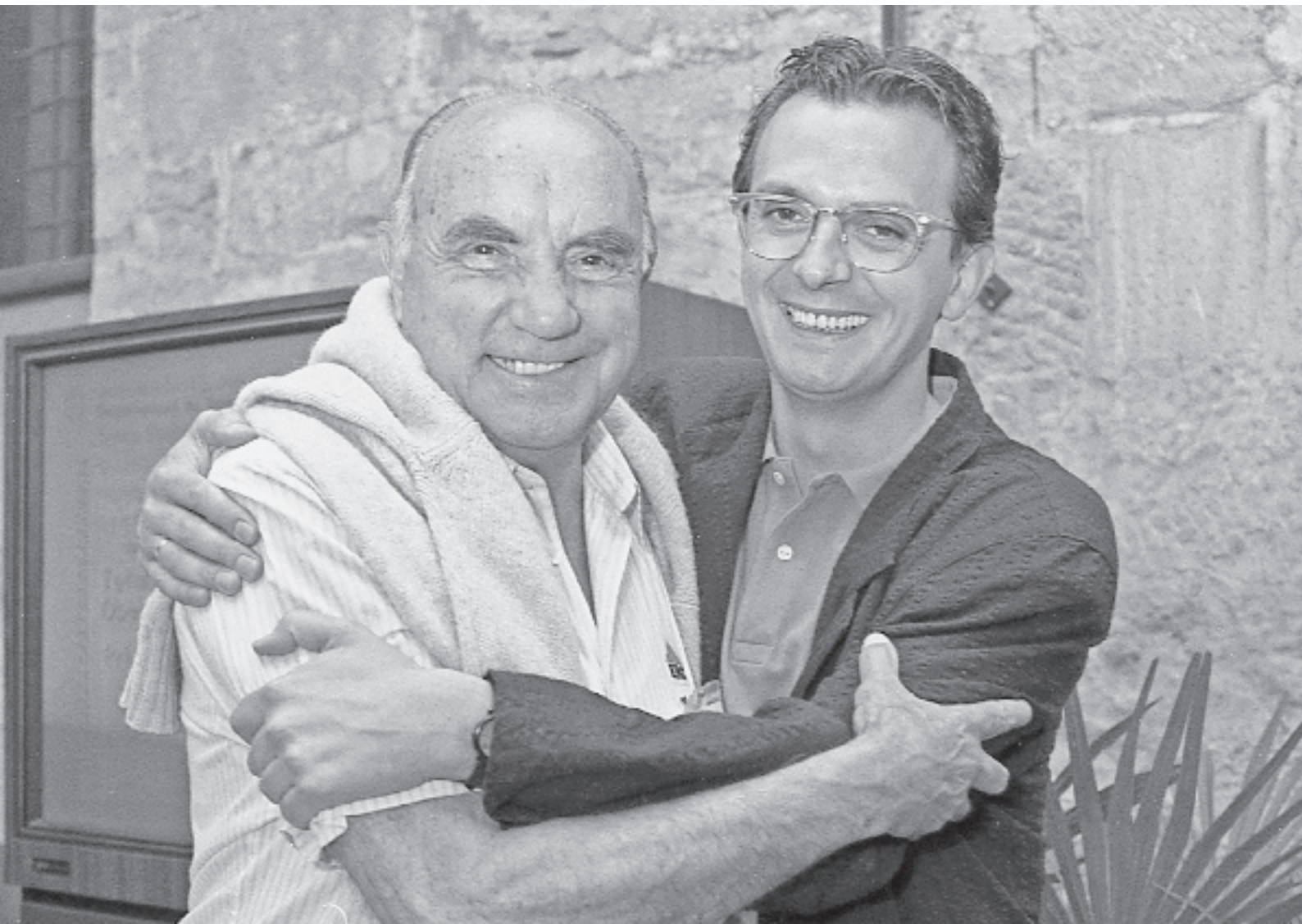
Bibliografia229

Índex onomàstic.....235

Lleida, 29 de maig de 1988

Víctor Torres abraçat amb Miquel Pueyo,
el seu relleu com a diputat lleidatà d'Esquerra Republicana al Parlament de Catalunya.

LLEONARD DELSHAMS / SEGRE

PRESENTACIÓ

A espatlles de gegants

MIQUEL PUEYO

PAER EN CAP DE LLEIDA

Nascut el 1915, Víctor Torres s'hagués pogut convertir en pocs anys en un pròsper advocat, un polític prominent o un alcalde de Lleida tan admirat com el seu pare. Als vint-i-un anys, llicenciat en Dret, ja excel·lia com a orador dins Joventut Republicana de Lleida, l'històric partit que el 1931 s'integrà a ERC.

Però el 17 de juliol de 1936 una facció de l'exèrcit es va solleva i dos dies després soldats i piquets de civils proclamaven l'estat de guerra als carrers de Lleida. El cop d'estat fracassà a la ciutat però donà pas, en paraules del doctor Humbert Torres, a «*moments d'angúnia viva*» i Joventut Republicana, reaccionant contra la sublevació va fer una crida a la mobilització, per constituir la Columna Macià-Comanys i fer front, en terres d'Aragó, a l'ofensiva feixista. Mentre el Víctor era a la guerra, postrat a Puig d'Olena i trasbalsat per la possible mort del seu germà petit, Màrius Torres escrivia «*Cada un dels moments que passen d'esquitllentes / pot ser el de la teva mort*».

Com un autèntic heroi, el Víctor es va enfrontar als fets adversos del seu poble i als de la seua vida familiar. Va perdre la mare als tretze anys; no va poder ser amb el Màrius en l'hora de la seua mort; ni tampoc a l'espona del llit del seu pare agonitzant. Les autoritats espanyoles li oferien un passaport per anar a Barcelona, però no li garantien el retorn amb la seua família, a França, on va viure l'exili, la pressió de la Gestapo, la Segona Guerra Mundial i on va esdevenir col·laborador íntim dels presidents Irla i Tarradellas.

El Víctor Torres advocat, polític, orador i ciutadà no només va ser un personatge imponent —pel físic, per la veu, per la valentia, per la fidelitat a les seues idees— sinó també un home bo, sensible, senzill i profundament familiar. El 2010, un any abans de traspasar, encara participaria amb entusiasme en gairebé totes les activitats del Centenari Màrius Torres.

L'aparició d'aquesta biografia política —en paraules de la doctora Conxita Mir— és un deute que Lleida —com Catalunya— tenia amb el Víctor i que el professor Manel López Esteve ha endreçat admirablement. La proximitat del Víctor ens ha impregnat tan especialment, a tots els que el vam conèixer i estimar, que sempre mantindrem un diàleg especial amb ell i ell continuarà vivint dins nostre la seua vida intel·lectual i sensible, no pas amb menys intensitat que el testimoni de la seua existència ha quedat enregistrat en la nostra història.

Lleida, 25 de maig de 1988

Víctor Torres en una ocupació simbòlica reivindicativa d'Esquerra Republicana de l'edifici de Joventut Republicana de Lleida, per reclamar-ne la seva devolució.

GUILLERMO MESTRE / FJI

PRÒLEG

Una biografia política

CONXITA MIR

CATEDRÀTICA D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA DE LA UdL

Era l'estiu del 1979 quan vaig conèixer Víctor Torres. Li havia demanat ajut per a un treball sobre la Lleida del primer terç del segle XX. Sabia que pertanyia a una de les nissagues més importants del republicanisme lleidatà i creia que coneixeria a bastament la classe política d'aquell moment. En pic va obrir la porta de casa em va acollir amb aquell somriure franc i directe que ja no deixaria mai més de regalar-me. A l'instant vaig tenir clar que havia trobat la persona adequada per a parlar-me de Joventut Republicana, dels que li donaren vida i la sostingueren fins que van veure's obligats a emprendre el camí de l'exili.

La dictadura de Franco fou immisericorde amb els republicans i, així com s'acarnissava amb els vençuts, en posava milers a l'altre cantó de la frontera. Exclosos durant dècades, només uns quants foren capaços de mantenir lligams amb l'interior. Segurament que aquesta circumstància té molt a veure amb el desconeixement que encara tenim avui, al cap de vuitanta anys, de tants expatriats als que seguim intentant posar nom i rostre.

Víctor Torres formava part dels que reeixiren en mantenir línies de continuïtat entre la legalitat democràtica republicana i la construcció de la nova realitat que s'albirava després de la mort del dictador. Va tornar a Catalunya el 1976. Manel López Esteve sosté que l'acompanyaven un conjunt perenne de valors amb els que mai va deixar de creure fermament, que sintetitza en la triada: democràcia, justícia social i catalanitat.

Conceptes clars i mobilitzadors que l'autor sap captar i explicar a mesura que reconstrueix l'experimentada trajectòria d'un republicà amb un tarannà especial, al temps que s'esmenten el conjunt de valors, activitats, vicissituds i vida familiar, que van constituir el projecte vital que Víctor Torres va viure en companyia de la seva inseparable Raymonde Sallé. Tot ben entrelligat, contextualitzat i explorat per Manel López Esteve. De tal manera que no puc deixar d'estar d'acord amb ell quan assenyala que el que es proposa amb el llibre, que gratament prologo, és oferir-nos una biografia política d'un home amb una història personal rellevant, que ha de ser contemplada dins del seu particularisme com expressió d'un recorregut minuciós per la història de la societat catalana del segle XX. Sens dubte una obra encertada i de lectura recomanable. No us decebrà.

Urgell, tardor de 1938

El comissari de brigada
de l'Exèrcit Popular
de la República,
Víctor Torres.

FJI

INTRODUCCIÓ

República, democràcia, catalanisme

L'agost de 1992 la qui havia estat l'esposa i companya de Víctor Torres gairebé durant tota la seva vida, Raymonde Sallé, escrivia als seus nets des de Le Sappey-en-Chartreuse als Alps francesos. El matrimoni estava de vacances gaudint de la tranquil·litat d'aquest petit poble a tocar del massís de Chartreuse i Víctor Torres havia aprofitat «*pour prendre la plume et commencer à écrire ses memoires*». Raymonde explicava als seus nets que havia decidit traduir al francès una part «*de ce futur livre*» per tal que ells poguessin llegir-lo i entendre la vida de «*votre Padrí*».²

Raymonde els hi explicava que el seu padrí Víctor havia nascut a Lleida el 1915, que amb vint-i-un anys havia marxat al front per tal de «*defendre son idéal de liberté et de republicanisme*», que després s'havia hagut d'exiliar a França i passar per un camp de concentració, que ells dos s'havien conegut el 1941 i que s'havien casat el 1946. Raymonde detallava els diversos aspectes del periple vital del seu home per acabar amb la següent reflexió: «*Ce qui est extraordinaire c'est d'après un éxil de près de 40 ans, une occupation de la France pour les tropes nazies, et finalement après plus d'un 1/2 siècle, ces pages historiques aient pu réapparaître à Lérida cette année parmi des papiers que nous conservons comme toutes les familles en conserven. Bonne lecture mes enfants.*»³ Raymonde es referia a unes notes que Víctor Torres havia escrit poques setmanes després de sortir del camp de concentració de Sant Cebrià sobre l'experiència republicana, la guerra i l'exili.

Aquestes notes havien acompanyat Víctor Torres des de poc després d'haver creuat la frontera amb la República Francesa el febrer de 1939. Tornaven a fer-se presents a començament de la dècada dels noranta a la ciutat de Lleida on el mateix Torres havia nascut el 1915. De la mateixa manera que aquests apunts testimoniaven una part de l'experiència viscuda de Víctor Torres, la trajectòria política i personal d'un llavors Torres ja gairebé octogenari era un tes-

2 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 2. Personal. Carta de Raymonde Sallé, agost de 1992.

3 Ibidem.

Montpeller, circa 1940

Víctor Torres

i el seu pare Humbert
al balcó del pis on vivien
amb la seva germana Núria
a la rue des Étuves,
a redós de la Residència
d'Intel·lectuals Catalans.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

timoni inequívoc de la història del republicanisme catalanista al llarg del segle XX.

En bona mesura, la biografia política de Víctor Torres era una peça, val a dir que significativa, d'una història coral molt més àmplia, formada per milers de perfils personals i polítics àmpliament heterogenis, que havia estat central en el desenvolupament social i polític de la Catalunya del segle XX. Torres formava part, havia estat protagonista i era també el resultat d'un dels grans projectes i identitats polítiques de la Catalunya del segle passat, el republicanisme catalanista, i de la que havia estat la seva principal expressió política: Esquerra Republicana de Catalunya. El camí polític recorregut per Víctor Torres era el que havia recorregut el republicanisme catalanista en el seu conjunt: el fer-se i desfer-se d'un espai i d'una identitat política, les seves mutacions i els seus canvis i els seus encerts i errors. Era també el camí recorregut per ERC. Torres havia format part del partit des de la seva fundació i n'havia estat membre fins a la seva mort el 2011. Per tant, Víctor Torres havia estat participant d'aquella Esquerra Republicana que als anys trenta era el principal partit de masses i el principal partit governamental de Catalunya, d'aquella altra que es mantingué a l'exili i a la clandestinitat durant la llarga dictadura franquista, de la que amb penes i treballs va sobreviure a una Transició que ofegava el llegat republicà en les aigües més fosques, de la que es consolidà en el sistema de partits de la Catalunya autonòmica i d'aquella ERC renovada a partir de 1989 que, amb una part de dirigents que provenien de l'esquerra socialista d'alliberament nacional, es declarà obertament independentista.⁴

Víctor Torres fou un home polític, un «*animal polític*» diria ell, que inseria la seva acció pública en la concepció republicana del que era la vida en societat, en la construcció col·lectiva d'un partit com ERC i en una nissaga familiar fortament arrelada en un visió del món hereva dels grans projectes emancipadors de la

contemporaneïtat. L'historiador Àngel Duarte va assenyalar molt encertadament la importància de les nissagues i els relleus generacionals dins d'una mateixa família en la transmissió de la tradició republicana a Catalunya fins al 1939.⁵ El cas de Víctor Torres il·lustra clarament aquest aspecte: net d'un prohom del republicanisme lleidatà com Manuel Perenya, fill d'Humbert Torres, el primer alcalde popular republicà de Lleida entre 1917 i 1920, nebot d'Alfred Perenya, ambdós al mateix temps membres d'importants nissagues republicanes i homes forts de Joventut Republicana de Lleida, polititzat a redós de l'activitat política del seu pare, especialment a partir d'abril de 1931 i sempre enmig dels grans noms i dels grans moments dels republicans catalanistes gràcies al contacte quotidià entre pare i fill. Ell mateix afirmaria que la seva formació política «*es va fer en l'ambient familiar. A casa només és parlava d'això. A més d'anar al cinema o a jugar a futbol, a casa quan dinàvem es parlava de Catalunya, de la República, sortia Macià en la conversa, Companys... Tota la meva infància i tota la meva joventut va ser una constant infiltració d'ideals d'aquest tipus. És a dir, la meua ideologia no té cap mèrit per part meua [riu]. Va ser una injecció infantil que em va anar la mar de bé i que tota la vida m'ha acompanyat*».⁶

Aquesta injecció infantil de la que parlava Torres contenia aquells elements fonamentals del que significava ser republicà catalanista entre els professionals liberals d'idees avançades com el cas de la família Torres: un liberalisme humanista ancorat en el radicalisme democràtic, una clara preocupació per la qüestió social, un model de societat democràtica basat en l'extensió dels drets civils i polítics als sectors socials populars i obrers, una confiança en les institucions democràtiques com a expressió de la voluntat popular i mecanisme de millora social i el reconeixement dels drets i aspiracions nacionals de Catalunya en el context dels pobles ibèrics. Eren tots aquells elements que arreu d'Europa van caracteritzar durant bona part

4 Dues panoràmiques àmplies per a la història d'ERC es poden veure a: AADD. *Esquerra Republicana de Catalunya: 70 anys d'història 1931-2001*; i Joan B. CULLA. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012: una història política*.

5 Àngel DUARTE. *Republicans jugant amb foc. De Lluís Companys a Josep Tarradellas*, p. 15-43.

6 David MARÍN. «Entrevista a Víctor Torres», p. 47.

El Tarròs,

11 de setembre de 1979

El president

Josep Tarradellas

pren emocionat

el braç de Víctor Torres

mentre intervé

a l'acte d'inauguració

del monument

al president

Lluís Companys.

FJI

del segle XX els projectes polítics de l'esquerra liberal o d'un determinat socialisme reformista i que a Catalunya els va encarnar sens dubte el republicanisme catalanista.⁷

El mateix Torres caracteritzaria en un article publicat a *La Humanitat* el 1947 quins eren, a parer seu, aquells elements polítics, aquells valors fonamentals, que definien els republicans catalanistes, ERC i la seva pròpia posició política. Per a Torres, els principis dels «*joves esquerrans nacionals*» s'oposaven tant al «*materialisme exacerbat*» del socialisme i comunisme d'arrel marxista com a «*l'espiritualisme eixorc*» del catolicisme. Davant el que Torres considerava com a concepcions simplistes de la vida hi contraposava «*la nostra senyera, el nostre ideari, la nostra professió de fe*» fonamentats en la tríada de la democràcia, la justícia social i Catalunya.⁸

La democràcia per a Torres era el «*govern del poble, pel poble i per al poble, amb sistema representatiu fill del sufragi universal directe i secret, amb respecte per totes les llibertats que fan la dignitat de la persona humana*» I continuava desenvolupant la concepció de la democràcia dels republicans catalanistes i d'ERC: «*La nostra democràcia és la que permet a cada ciutadà de fer sentir la seva veu i d'influenciar amb el seu vot, la vida política del país, la que respecta i fa respectar totes les opinions i totes les creences, la que permet l'oposició i la crítica, i la que garantitza a tot hom un màxim de seguretat personal*». En l'explicació de Torres, Catalunya s'havia caracteritzat per tenir un dels primers sistemes democràtics del món i, en conseqüència, «*el nostre poble [...] té profundament arrelat aquest ideal i és segur que, el dia que pugui expressar-se lliurement, bandejarà amb igual fermesa, tots els mixtificadors*».⁹

7 Sobre els fonaments político-ideològics del republicanisme en les seves variades formulacions veure els diversos treballs d'Àngel DUARTE: *El republicanisme català a la fi del segle XIX; El republicanismo: una pasión política; Història del republicanisme a Catalunya*.

8 Víctor TORRES. «La nostra mística», *La Humanitat*, 11 de gener de 1947, p. 1.

9 Ibidem.

Sobre la justícia social, Torres veia en les «*noves promocions esquerranes i nacionalistes*» els hereus dels grans defensors de les «*masses laborioses*». Callia, doncs, rebel·lar-se «*contra la continuació d'un modus vivendi social i econòmic que consagra i perpetua, en tots els ordres de la vida, la supremacia de les classes econòmicament privilegiades*». Rememorant Salvador Seguí, Víctor Torres afirmava que els republicans catalanistes havien de concentrar tots els esforços en «*l'emancipació d'aquells que basteixen pedra sobre pedra l'edifici material de la pàtria i a la d'aquells altres que asseguren amb l'aportació de llur intel·ligència, la continuïtat del nostre tresor espiritual*». Refusant especialment el socialisme d'arrel marxista Torres considerava que per a l'objectiu de la justícia social «*no necessitem l'ajut de cap utopia ni de cap exotisme [...] Les solucions per als nostres problemes, per complexes que siguin, ens han de venir de la pròpia terra catalana*». I, finalment, sobre Catalunya Víctor Torres afirmava de manera inequívoca: «*creiem que Catalunya és una nació i que té dret a viure lliurement la seva vida; avui com sempre, l'amor per la nostra terra, per la nostra cultura, per les nostres tradicions, pels nostres màrtirs, ha d'inspirar la nostra conducta i ens ha de donar confiança i coratge [...] per tal d'accelerar amb la nostra acció, el rescat de la Pàtria captiva*».¹⁰

Víctor Torres acabava sintetitzant els seus plantejaments de la manera següent: «*Fe en un sistema polític de democràcia i de llibertat vertaderes. Confiança en una solució justa dels problemes socials tenint en compte les realitats de casa nostra i menyspreuant totes les panacees fabricades en latituds llunyanes; amor pel nostre poble, per la nostra terra, raó suprema de la ciutadania catalana. Aquesta és la nostra mística, generosa i humana*».¹¹ Tota una declaració que hauria complagut tots aquells homes i dones que havien pensat, que havien imaginat, la societat catalana en republicà i catalanista en algun moment del convuls segle XX.

10 Ibidem.

11 Ibidem.

Lleida, 29 de desembre de 1992

La família Torres-Sallé al complet, el dia de la inauguració del monument a Màrius Torres, que cloïa els actes de l'«Any Màrius Torres» de commemoració del 50è aniversari del seu traspàs. Víctor Torres i Raymonde Sallé amb els seus fills Manuel, Marc i Helena, les joves Anne i Françoise, el gendre Andreu Bernadó i els nets i netes Laurent, Pascal, Sylvain, Stéphanie, Mathieu, Núria i Xavier.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

La tríada política de democràcia, justícia social i catalanisme acompanyaria Víctor Torres al llarg de la seva trajectòria. Amb formulacions diverses i accents també diversos; però amb la certesa de mantenir una posició fonamentada en la democràcia republicana i la llibertat nacional de Catalunya. En una de les darreres entrevistes realitzades a Torres el 2009, aquest responia a una pregunta de l'entrevistador sobre ERC de la següent manera: «*L'Esquerra és el meu partit i ho serà fins que em moriré. Home, si un dia diguessin que Esquerra és monàrquica, potser no!*». La resposta de Torres més enllà d'evidenciar la fidelitat a un partit com Esquerra Republicana al llarg de la seva vida, posava de manifest la pertinença a un espai i un projecte polític, a una manera d'entendre la societat, que a la monarquia i a tot el que significava hi contraposava la República i el catalanisme com a instruments per a construir una comunitat que fes possible aquell ideal republicà d'una vida digna per a tots els homes i les dones.¹² Es tractava de resoldre l'exclusió política i social del poble, integrar-lo en un sistema de govern democràtic, un ordre social laic, obert al mèrit, fraterno i amb una certa vocació igualitària en el que la participació dels secularment exclosos es convertiria en el motor d'arrencada per construir un poble republicà conscient dels seus drets polítics i socials i portador de l'ideal de la convivència cívica i el bé comú. Això era la República pels republicans catalanistes i això era la democràcia republicana.

La següent biografia de Víctor Torres i Perenya és, com tota aproximació individual, una explicació històrica singular, que fixa, si es vol, el focus en una trajectòria política i personal excepcional, en el sentit de no ser precisament comuna. Per contra, el perfil personal i polític de Torres només pren tot el seu sentit, només pot ser explicat històricament, tenint ben present que la trajectòria de Víctor Torres és part d'una història formada per una densa xarxa de protagonistes, de secundaris i de figurants que en cada moment construeixen una realitat política i social col·lectiva. Torres creix en el marc d'un espai de sociabilitat i

politització com el de Joventut Republicana de Lleida, és membre d'una sòlida nissaga familiar republicana, es converteix en un home polític amb la revolució republicana del 14 d'abril de 1931, amb la fundació i creixement d'Esquerra Republicana de Catalunya i amb la guerra contra el cop d'estat militar i feixista. Experimenta l'exili: camps de concentració, ocupació nazi, oposició antifranquista, Govern de la República i Generalitat a l'exili. Torna a Catalunya el 1976, participa en la reorganització d'Esquerra Republicana, és designat membre de la Comissió Mixta de transferències de l'Administració de l'Estat a la Generalitat —restaurada abans de ser aprovada la Constitució espanyola—, escollit diputat del Parlament de Catalunya i senador, i manté l'activitat política institucional de manera continuada fins al 1988. Comp tat i debatut, tot un seguit de canvis socials i polítics profunds, a dins i a fora de Catalunya, en els que en la trajectòria de Víctor Torres hi intervenen una infinitat d'homes i dones que atorguen, d'aquesta manera, a la biografia política de Torres el seu caràcter singular i personal en la història de la societat catalana del segle XX.

Aquesta recerca hauria estat impensable sense la confiança i la paciència dels responsables de la Fundació Josep Irla i, especialment, del seu director executiu Josep Vall. El mateix agraïment dec a l'actual alcalde de Lleida Miquel Pueyo pels seus comentaris a diverses parts del treball i el seu interès en la recerca, a Anna Agustí de la Facultat de Lletres de la UdL i a Raymonde Sallé, que malauradament va faltar sense poder veure aquesta biografia del seu estimat espòs Víctor, i als seus fills Manuel i Helena Torres i Sallé, que ens han facilitat fotografies del seu fons familiar. A Manuel Perenya, Jordi Guimet, Carmel Mòdol i Margarida Prats —especialista en l'obra de Màrius Torres— que ens han ajudat a identificar personatges a les fotografies que reproduïm. A Maria Àngels Esteban i Neus Jaumot de l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona; Bruno Vargas de l'Institut National Universitaire Champollion, Olivier Llopis, Mireia Bo i Susana Penelo, de l'Arxiu Nacional de Catalunya; Núria Gavarró i Rosa Maria Brull de l'Arxiu Montserrat Taradellas i Macià; Rodolf González de la Biblioteca de

12 Josep Maria MUÑOZ. «Víctor Torres. El penúltim republicà», p. 25.

Lleida, circa 2000

Víctor Torres, amb la Seu Vella i la seva estimada ciutat de Lleida com a fons.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

Lletres de la Universitat de Lleida; Iolanda Enjuanes, de l'Arxiu Municipal de Lleida; Mercè Simon de la Biblioteca Pública de Lleida; Marta Llobera del Servei d'Audiovisuals i Arxiu Fotogràfic de l'Institut d'Estudis Ilerdencs; Gerard Martínez de l'Arxiu Històric de Lleida; Eulàlia Pagès directora de Pagès Editors; i Maria del Carme Massot, Gabriel Pena, Elisa Sales i Alberto Franco i Antonio Franco (†), totes les quals ens han posat totes les facilitats i ens han proporcionat tota l'ajuda possible per a realitzar aquest llibre i, per tant, mereixen una menció especial. Igualment, he d'agrair a tots els meus companys i companyes de la Universitat de Lleida el seu acompanyament humà i intel·lectual tan necessari i gratificant en l'elaboració d'una investigació històrica, especialment a la María José Vilalta i a la Conxita Mir.

Abril de 1908

Humbert Torres i Maria Perenya, pares de Víctor Torres i Perenya,
en una foto realitzada a un estudi fotogràfic a Madrid durant el seu viatge de noces.

VIUDA DE AMAYRA Y FERNÁNDEZ / BPL-LLEGAT MÀRIUS TORRES

1915-1931

Sota el signe de Joventut Republicana

1

El gener de 1919 obria les portes a l'Avinguda de Blondel de la ciutat de Lleida el Casal de Joventut Republicana, dissenyat per l'eminent arquitecte municipal Adolf Florensa. La inauguració d'aquest ampli espai, equipat amb una biblioteca, una sala de ball, sala de conferències, bar, billars, etc. certificava l'èxit i el creixement d'aquella Joventut Republicana creada el 1901 com a nova entitat del republicanisme lleidatà. El Casal havia estat construït entre 1917 i 1918 gràcies a les aportacions dels associats i s'inaugurà conjuntament amb el Camp d'Esports, també propietat de Joventut Republicana, que suposà un autèntic punt d'inflexió per al desenvolupament de l'esport lleidatà. Aquest disposava de piscina, velòdrom, camp de futbol, pistes de tennis, frontó... i com va assenyalar Jaume Barrull posava de relleu tot el potencial social de l'entitat i la seva capacitat d'oferir a la ciutat i especialment als joves una alternativa a l'oci tradicional a través del foment de l'esport.¹³

El 1919 Víctor Torres tenia just quatre anys. El seu pare, Humbert Torres, havia estat escollit alcalde de Lleida el desembre de 1917. El primer alcalde popular de la ciutat, elegit per la pròpia corporació municipal i no per una Reial Ordre, i el primer alcalde, també, que era un republicà catalanista tot i que formant part d'una candidatura absolutament heterogènia com la de Concentració Popular.¹⁴ El seu oncle Alfred Perenya era, de la mateixa manera que el seu pare, membre destacat de Joventut Republicana. Fou escollit el 1914 diputat i membre del Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya, aquest darrer càrrec el va ocupar fins el 1917. Si el pare i l'oncle de Víctor Torres es trobaven el 1917 en un moment d'intensa activitat política resultat de l'important

13 Sobre Joventut Republicana de Lleida veure: Romà SOL i Carme TORRES. *Joventut Republicana. 80 anys al servei de Lleida*; Jordi SOLDEVILA. «Joventut Republicana de Lleida: Sociabilitat i política a les comarques del Pla de Lleida, 1900-1923»; Josep Maria PONS. «Sociabilitat política a la Catalunya del segle XX: mobilització, desfeta i represa del republicanisme catalanista. L'exemple de Joventut Republicana de Lleida»; i Antonieta JARNE. «Estratègies de participació pública i sociabilitat popular a les terres de Lleida».

14 Jaume BARRULL. *Humbert Torres. Metge, filòsof, polític*, p. 38-53 i Jaume BARRULL, Antonieta JARNE, Conxita MIR. *Història de Lleida. De la restauració al franquisme*, p. 81-94.

Lleida, circa 1890

Marià Torres i Castellà,
padrí patern de Víctor Torres.
BPL-LLEGAT MÀRIUS TORRES

moment de canvi que es vivia tant a Catalunya com a Lleida, el seu germà Màrius amb set anys anava al Liceu Escolar de Lleida fundat per Frederic Godàs el 1906, també membre destacat de Joventut Republicana. El setembre d'aquell mateix any Màrius escrivia al *Boletín del Liceo Escolar* algunes frases, com breus pensaments, sobre l'ofici que li agradaria ser quan fos gran.¹⁵ La Maria Perenya, la mare de Màrius i Víctor Torres, tenia tot just vint-i-vuit anys el 1917. Filla d'un dels grans prohoms del republicanisme lleidatà, l'advocat Manuel Perenya, era l'única dona de set germans entre els que hi havia Alfred Perenya. Havia estudiat magisteri, tenia una bona formació musical i l'1 d'abril de 1908 s'havia casat amb un bon amic del seu germà Alfred com era el doctor Humbert Torres.¹⁶

L'univers familiar i vital de Víctor Torres estava format per una densa xarxa de vincles familiars, d'amistat, professionals i polítics caracteritzats, de manera especial, per dos adscripcions. La primera d'aquestes, de tipus polític, es fonamentava en la cultura i la identitat republicana en termes generals i de manera més concreta en el republicanisme catalanista i en Joventut Republicana de Lleida. La segona tenia a veure amb el fet de formar part d'un món de professionals liberals que aspiraven a dirigir el conjunt de la vida pública de la ciutat de Lleida i que, en alguns casos, havien reforçat la seva posició econòmica més enllà del desenvolupament de la seva activitat estrictament professional.

El professor Jaume Barrull va explicar magníficament en la biografia d'Humbert Torres aquest segon aspecte fonamental per entendre l'univers familiar i personal de Víctor Torres en els seus primers anys de vida. La família Torres-Perenya formava part d'una burgesia pro-

15 Sobre Alfred Perenya veure: Jordi GUIMET. *Una altra manera de fer política: Alfred Perenya i Reixachs (1882-1930)*; i Romà SOL. «Alfred Perenya». Pel Liceu Escolar veure: Ferran AISA. *El Liceu Escolar de Lleida: 1906-1937*; i Hermínia ESTEBAN. *Més que una escola. Frederic Godàs i el Liceu Escolar de Lleida (1906-1920)*, p. 176 on s'hi reproduceix la nota de Màrius Torres al *Boletín del Liceo Escolar*.

16 Jaume BARRULL. *Humbert Torres. Metge, filòsof, polític*, p. 26.

fessional, si es vol una mesocràcia urbana acomodada i ascendent, que s'estava consolidant a començaments de segle XX com a classe dirigent de la ciutat de Lleida. Formada per professionals liberals, econòmicament solvents i culturalment sòlids, pretenia convertir Lleida en una urbs moderna allunyada del caràcter rural encara ben present per tot arreu i del caciquisme provincial del torn dinàstic de la Restauració.¹⁷ Una part considerable d'aquesta burgesia professional s'orientaria cada vegada més cap a posicions polítiques democràtiques, republicanes i catalanistes que s'acabarien convertint en l'eix vertebrador tant de la seva intervenció política com de la seva acció civil.

Les transformacions de l'estructura social i econòmica que van produir-se a la ciutat de Lleida en la segona dècada del segle XX van donar més força a l'activació d'aquesta nova classe dirigent que, en el marc del republicanisme mesocràtic urbà, pretenia modernitzar la capital del Segrià. Lleida havia passat de tenir 21.432 habitants el cens de població del 1900, a 24.531 en el cens de 1910 i a 38.165 en el cens de 1920. Aquest creixement s'explicava principalment per l'arribada de població d'arreu de la península atreta per la construcció de les grans obres públiques, sobretot les de caire hidroelèctric de l'Alt Pirineu, que va tenir un impacte important en l'estructura de la població activa.¹⁸

Entre el 1910 i el 1930 es produí la modernització definitiva de l'estructura de població activa de la ciutat de Lleida. El sector agrari va deixar de tenir el lloc preferencial en l'ocupació passant a representar, per primer cop a partir del 1920, menys del 50% del treball de la ciutat. Lleida es convertí en el centre d'una àmplia zona a la que subministrava serveis i la seva població passà a dedicar-se majoritàriament als sectors secundari i terciari.¹⁹ El creixement molt intens de la

Circa 1890

Retrat de Manuel Perenya i Puente,
padrí matern de Víctor Torres.
JGP

17 Ibídem, p. 26-31.

18 Jaume BARRULL. *Les comarques de Lleida durant la Segona República*, p. 38-39 i X. AGUAYO. *La immigració a Lleida durant el segle XX*.

19 A. JOVÉ. *Població, propietat i canvi social a Lleida (1780-1930)*, p. 112.

Lleida, 1915

La primera imatge
coneguda de
Víctor Torres i Perenya
als mesos d'edat.

EMILI GAUSÍ /

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

població activa dedicada al sector industrial i al sector dels serveis, especialment per l'increment del sector públic, va facilitar que el projecte de modernització polític i cultural d'aquesta elit professional pogués desplegar-se de manera ben decidida.

Aquest projecte de modernització de la ciutat tenia una dimensió sociocultural i una dimensió política. En la creació de Joventut Republicana el 1901 la doble dimensió cultural i política seria l'element distintiu de la nova entitat i, en bona mesura, un element clau del seu èxit. Aquesta doble dimensió caracteritzaria, també, l'activitat del conjunt dels principals protagonistes d'aquella burgesia professional que des de posicions republicanes i des del catalanisme emergiria com a pol de renovació per a un nou projecte de ciutat.²⁰

Homes com: el metge ginecòleg Josep Estadella, reconegut poeta en llengua catalana, militant d'Unió Republicana i de Joventut Republicana —que presidiria el 1912— membre del Partit Republicà Radical a partir del 1914 i conseller de la Mancomunitat el 1921; el seu germà odontòleg Sal·lustià Estadella, membre també del Partit Republicà Radical i elegit alcalde de la ciutat l'abril de 1931 al capdavant d'una candidatura unitària de republicans radicals i catalanistes; el pedagog Frederic Godàs, fundador del Liceu Escolar el 1906 i home clau en els primers temps de Joventut Republicana; el metge Antoni Pujadas, oftalmòleg, impulsor del *Boletín Médico, revista científica y profesional, defensora de la clase médica y órgano oficial del Colegio de Médicos de la provincia de Lérida*, membre de la Junta Directiva del mateix Col·legi a partir del 1920 i de Joventut Republicana; el catedràtic d'Institut i historiador Salvador Roca, republicà, membre de la maçoneria i president de l'Ateneu de Lleida i del Patronat del Museu Morera el 1930, elegit regidor el 1931; l'advocat Ricard Palacín, membre de Joventut Republicana elegit regidor el 1917 i alcalde el 1923; l'advocat i polític d'Acció Catalana Antoni Bergós que, entre

altres, impulsaria el 1925 l'Ateneu Lleidatà; l'empresari i directiu de la Cambra de Comerç Antoni Vives, membre de Joventut Republicana i que esdevindria alcalde de Lleida el novembre de 1932, reelegit el gener de 1934; l'escriptor i membre de Joventut Republicana Ramon Xuriguera, director de la revista *Lleida* i del diari *La Jornada*; els professors de l'Escola del Treball, Antoni Zamorano i Leopold Morant —aquest darrer valencià arrelat a Lleida—; i, per descomptat, els dos dirigents més destacats de Joventut Republicana, Humbert Torres i Alfred Perenya, impulsors a més del principal diari republicà *El Ideal* —catalanitzat posteriorment a *L'ideal* quan es vinculà a Joventut Republicana— formaven la nòmina d'aquells que amb la seva acció política i la seva activitat cultural i cívica volien bastir un nou model de ciutat.

Tant els Torres com els Perenya eren part central d'aquesta classe professional que aspirava a dirigir la vida política lleidatana. La família materna, amb el patriarca Manuel Perenya i Puente al capdavant —«*advocat, professor, primer diputat republicà de la província de Lleida l'any 1903*» com recordava el propi Víctor Torres—²¹ era una àmplia nissaga de professionals republicans dedicats a la política formada per set germans, amb el seu habitatge i despatx en un dels edificis emblemàtics del modernisme lleidatà, la casa Melcior a la Plaça de Sant Francesc, amb el protagonisme d'Alfred Perenya, també advocat com el pare, com un dels forjadors del republicanisme catalanista local i amb la resta de germans dedicats a activitats professionals tan influents com l'oftalmologia, el cas de Robert Perenya, l'activitat comercial, com farien Octavi i Samuel Perenya, o l'enginyeria, com Juli Perenya. Víctor Torres sempre recordava que es considerava tant Torres com Perenya i explicava l'especial vinculació amb el seu padrí Manuel, amb qui compartien un caràcter més temperamental: «*L'avi Perenya, quan vaig nèixer jo —això m'ho van explicar, naturalment— hi havia el problema de veure quin nom m'havien de posar, com m'havien de dir. I "jo voldria que*

20 Sobre Josep Estadella i Alfred Perenya resulten útil les veus escrites, respectivament, per Joan SAGUÉS i Teresa IBARSA: Enric PUJOL; Josep SANTESMASES (dirs.). *Diccionari biogràfic dels diputats de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925)*.

21 Víctor TORRES. «Pròleg» a: Jordi GUIMET. *Una altra manera de fer política. Alfred Perenya i Reixachs (Lleida, 1882-1930)*, p. 5-6.

Lleida, 1918

Víctor Torres
en una tendra imatge
de la seva infància.

FJI

li poseu Manuel, perquè a qui tothom parla del Màrius, tothom parla del Màrius, però de Manuel no en parlarà ningú". Els pares es van trobar amb un compromís i per això em dic Víctor Manuel. I firmo, V.M. Torres. Perquè el meu padrí Manuel sempre em defensava, perquè veia que era una mica jo com ell, era més Perenya».²²

La família Torres, per la seva part, era una nissaga de metges que tenia el seu origen en una de les principals famílies benestants del Tarròs, a la comarca de l'Urgell. Marià Torres i Castellà, l'avi de Víctor, s'instal·laria a Lleida el 1884 en una casa dels Porxos de Baix, en ple centre comercial i social de la ciutat en aquells anys. En aquesta mateixa casa hi naixeria Víctor Torres el 19 de gener de 1915, en un part assistit pel metge ginecòleg Josep Estadella, il·lustre republicà i amic de la família. Inicialment Marià Torres es feu càrrec dels serveis mèdics de Beneficència fins que el 1889 guanyaria la plaça de metge de la Casa de la Misericòrdia. Gran inspirador de l'esperitisme amb el Círculo Cristiano-Espiritista, d'idees republicanes i impulsor del Col·legi de Metges de Lleida, el mateix Víctor Torres el recordava com a «metge i filòsof, [...] de les primeres persones que introduïren les idees metapsíquiques a Lleida».²³ Tots aquests antecedents influïren decisivament en el pensament i l'acció política d'Humbert Torres. Metge com el seu pare i també esperitista tindria, a diferència de Marià Torres, una llarga i influent activitat política que s'inicià, estudiant Medicina a la Universitat de Barcelona, amb l'Associació Escolar Republicana al costat de Francesc Layret, Lluís Companys o Pere Mias.²⁴

Aquest era el món i el canemàs social en el que Víctor Torres va viure els seus primers anys fins a l'adolescència. Des del naixement, en el qual la seva mare va ser assistida pel jove ginecòleg i també polític republicà Josep Estadella, fins a l'educació, al Liceu Escolar de Frederic Godàs, els seus companys d'es-

cola, els fills del mateix Godàs, els seus cosins Perenya, d'altres famílies com els Larrosa, Guivernau, Pons o Montull, i els seus moments d'oci i esbarjo, Víctor Torres va créixer i viure la seva infantesa fent «la vida d'un noi "de casa bona"»²⁵ en una ciutat «molt provinciana però molt dolça per viure-hi» on «tothom es coneixia».²⁶ És a dir, essent part d'aquella burgesia professional que aspirava a portar a la pràctica un projecte de modernització de la ciutat vinculat, majoritàriament, amb les idees del republicanisme catalanista i el reformisme social. Precisament, l'adscripció política a Joventut Republicana com la principal entitat del republicanisme catalanista a la ciutat de Lleida i al conjunt de les comarques de Ponent va ser el segon referent fonamental de la infantesa i adolescència de Víctor Torres.

Molts anys després el mateix Torres escriuria a les seves memòries que el potencial, la projecció i la influència política de la que havia gaudit una entitat com Joventut Republicana tenia a veure especialment amb el seu caràcter organitzatiu. Víctor Torres remarcava que l'activitat de Joventut Republicana «era mixta: d'una banda, centrada en el republicanisme, el nacionalisme, el laïcisme i la justícia social [...] i d'una altra en la vocació cívica de posar al servei de la ciutat la biblioteca, el camp d'esports. Tothom hi podia anar: no calia carnet per anar al ball els diumenges o per jugar a billar al bar».²⁷

Joventut Republicana s'havia creat el 1901 com a una entitat política, cultural i recreativa amb l'objectiu d'aglutinar i reformular l'espai social i polític del republicanisme lleidatà. La particularitat organitzativa que remarcava Víctor Torres i la doble dimensió cultural i política es van convertir en un dels elements distintius de l'entitat des de la seva fundació. Per altra part, com ha assenyalat Antonieta Jarne analitzant la sociabilitat popular, la irrupció de Joventut Republicana com a nova expressió del republicanisme s'havia d'inserir en

22 Gabriel PENA. *Víctor Torres i Perenya. La grandesa d'un home*.

23 Josep VARELA. *Converses a Lleida*, p. 70.

24 Jaume BARRULL. *Humbert Torres. Metge, filòsof, polític*, p. 19-21.

25 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 35.

26 Judit CAMPS; Emili OLCINA. *Les milícies catalanes al front d'Aragó. 1936-1937*, p. 356.

27 Ibídem, p. 356-357.

Lleida, 1919

Els germans

Màrius i Víctor

Torres i Perenya.

EMILI GAUSÍ /

UdL-FONS MÀRIUS TORRES

aquell procés ampli que va significar la republicanitització del catalanisme i la catalanització del republicanisme durant les tres primeres dècades del segle XX.²⁸ Precisament Joventut Republicana s'acabaria convertint en referència fonamental de qualsevol projecte republicà i catalanista d'àmbit nacional en bona mesura per la mixtura entre catalanisme i republicanisme que esdevindria un altre dels trets distintius de Joventut.

El darrer element característic de Joventut Republicana seria el seu arrelament com a força política d'àmbit local. Aquest fet li va permetre ser protagonista de tots els projectes importants del republicanisme catalanista que es van anar succeint durant el primer terç del segle XX sense perdre la seva identitat de partit lleidatà. L'arrelament local va resultar per a Joventut Republicana un autèntic bot salvavides davant els recurrents fracassos dels republicans catalanistes per articular una plataforma políticament operativa d'àmbit català. D'aquesta manera, Joventut Republicana es va poder erigir en portaveu polític a nivell local de diversos projectes d'àmbit català o espanyol com Unió Republicana, Solidaritat Catalana, Unió Federal Nacionalista Republicana, Partit Republicà Català, Conferència Nacional Catalana i els primers passos d'Estat Català i, finalment, Esquerra Republicana de Catalunya, el 1931. En tots els casos, Joventut Republicana va mantenir la seva identitat de partit lleidatà com tret distintiu del seu projecte republicà catalanista.

La consolidació de Joventut Republicana com el partit republicà de referència a les terres de Lleida es produí gràcies al moviment de Solidaritat Catalana. En bona mesura, l'adhesió i impuls de Joventut Republicana a Solidaritat Catalana certificava el procés de renovació generacional de l'entitat protagonitzat per tot un seguit de joves que havien format part de l'Associació Escolar Republicana a la Universitat de Barcelona, i que, en tornar a Lleida, s'incorporarien a Joventut assumint el republicanisme i el catalanisme com a components d'un mateix projecte polític de renovació de la societat lleidatana. Es tractava d'homes com Pere Mias, Manuel Tarragó, Alfred Perenya i el mateix Hum-

bert Torres. Víctor Torres molts anys després situaria el seu pare com a part «*d'una generació de joves estudiants lleidatans [...] que van anar a Barcelona pels seus estudis i portaren a la Lleida de començaments de segle unes idees renovadores de catalanisme i republicanisme, que no hi eren gaire acceptades, especialment el catalanisme*».²⁹ Aquest darrer aspecte, resultava especialment important en el record polític de Víctor Torres: «*El catalanisme estava reclòs als orfeons i als grups sardanistes, i no acabava d'entrar en els cercles polítics més moderns. El meu pare i altres van introduir el virus catalanista dins de Joventut Republicana*».³⁰

Igualment, Joventut Republicana tindria un paper fonamental en el naixement del Partit Republicà Català (PRC). Humbert Torres va ser qui va redactar el manifest «Als republicans de Catalunya» que es convertí en el tret de sortida per a la seva constitució i Alfred Perenya proposaria formalment la creació del nou partit l'abril de 1917 en l'assemblea general de Joventut Republicana.³¹

D'aquesta manera, Joventut Republicana adquirí una projecció social que li atorgà una influència remarcable i duradora sobre el conjunt de la vida pública lleidatana que culminaria amb el període de normalitat republicana entre 1931 i 1936. Com assenyalà la professora Conxita Mir, aquesta àmplia projecció es devia en una bona part a una de les característiques centrals de la perllongada existència de Joventut Republicana: haver fet sempre compatibles dos camps d'actuació, el cultural i el polític, sense abandonar-ne mai cap dels dos.³² Precisament, la mixtura entre republicanisme i catalanisme, aquesta doble dimensió cultural i política i la voluntat modernitzadora d'aquesta renovada generació de la que formava part Humbert Torres, van convertir a parer de Víctor Torres la Joventut Republicana de Lleida juntament amb el Li-

28 Antonieta JARNE. «Estratègies de participació pública i sociabilitat popular a les terres de Lleida».

29 Josep VARELA. *Converses a Lleida*, p. 70.

30 David MARÍN. «Entrevista a Víctor Torres», p. 47.

31 Santiago IZQUIERDO. «El difícil arrelament del catalanisme d'esquerres, 1904-1913» *Afers*, 2006, p. 173-180.

32 Conxita MIR. *Lleida 1890-1936: caciquisme polític i lluita electoral*, p. 440.

Lleida, circa 1924

Els cosins Perenya vestits de gitanos per al Carnestoltes.

D'esquerra a dreta: Alfred Perenya i Pàmies, Màrius Torres i Perenya, Helena Perenya i Pàmies, Maria Perenya i Pàmies, Josep Perenya i Moros, Maria Vives i Víctor Torres i Perenya.

BPL-LLEGAT MÀRIUS TORRES

ceu Escolar en un «*dels pilars fonamentals per facilitar l'accés de Lleida a la contribució de Catalunya en el pensament contemporani*».³³

Quan Víctor Torres encara no havia complert els tres anys el seu pare fou escollit alcalde. «*La primera vegada que el paer en cap lleidatà*» escrivia a les seves memòries «*accedia a aquest càrrec per procediments democràtics*».³⁴ La seva vida com a infant havia transcorregut en un ambient de benestar i placidesa: «*la meva infantesa fou molt fàcil i agradable [...] no em mancava res del que es necessita per a desenvolupar-se amb tota normalitat*».³⁵ El mateix Víctor Torres recordava que havia viscut «*normalment, plàcidament, sense alts ni baixos, repartint el temps entre els ocis i els estudis. Els ocis eren el Camp d'Esports, la torre, els estius a Vinaixa o al Tarròs on anava alguna vegada al temps del batre a "tocar tandes" amb el trill en espera de l'hora de berenar i de l'arribada de la marinada; eren els partits de futbol al Camp Escolar o a l'esplanada de Gardeny; les corredisses pel carrer Major o per la placeta de Sant Francesc, eren els primers amics... les primeres amigues... Els estudis, de eren el Liceu Escolar i el batxillerat a l'Institut del carrer de Cavallers*».³⁶

La mort de la mare el 10 de març de 1928 va ser una primera sotragada. En les seves memòries Torres escriuria que «*els anys d'alegria, de convivència normal foren "breus com una nit"*».³⁷ Amb tretze anys un «*galifardeu entremaliat que calia vigilar com la llet damunt del foc*»³⁸ com Víctor Torres es quedava sense mare, que moria «*molt jove, només tenia 38 anys. Tot i la presència a casa de tres metges, l'avi, el pare i en Màrius, no la varen poder salvar de les urpes d'una pulmonia que es va apoderar d'ella una tarda del mes de març —març, marçot...—, després d'agafar una suada i de rebre el vent fresc de la tarda mentre tenia cura de*

33 Josep VARELA. *Converses a Lleida*, p. 70.

34 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 23.

35 *Ibidem*, p. 27.

36 *Ibidem*, p. 31.

37 *Ibidem*, p. 25.

38 *Ibidem*, p. 26.

les flors primerenques de la torre. La malaltia va ser molt ràpida i no va donar lloc a aquelles agonies lentes que aporten una tristesa suplementària al combat entre la vida i la mort».³⁹

Dos anys més tard, el 21 de març de 1930, moria també després d'una ràpida malaltia el seu tiet Alfred Perenya. Els dos enterraments van ser civils. En qüestió de dos anys la vida del jove Víctor i del conjunt de la família Torres-Perenya havia quedat completament trasbalsada: Màrius, Víctor i la Núria havien perdut una mare a la qual «*els tres fills, hauríem pogut fer un concurs a veure qui se l'estimava més*»⁴⁰ i al seu tiet; i Humbert Torres a la seva companya i al seu més estret amic i company polític. Víctor Torres recordava així la relació del seu pare amb el seu tiet: «*era un tàndem, Alfred Perenya i Humbert Torres, que no es podia concebir l'un sense l'altre. Torres era l'home de cara a les multituds, de cara a la gent, l'home que engrescava, l'home que feia posar dreta a la gent als mítings. En canvi l'Alfred no sabia parlar en públic. Era un advocat, però s'embarbussava una mica parlant, tenia algunes dificultats, en canvi escrivia meravellosament, i a més a més i sobretot era un home d'acció, era un home que feia coses. El meu pare deia coses i l'Alfred les feia*».⁴¹

Per altra part, l'experiència de Víctor Torres al Liceu Escolar on estudiaria fins a l'obtenció del grau de batxiller marcaria també profundament la seva infància i adolescència. Molts anys després Torres recordaria que el Liceu Escolar havia estat per a ell sobretot «*una extraordinària escola de civisme. Allí aprenguérem les virtuts del respecte, de la tolerància, de la solidaritat i el valor que té l'amistat en la conducta humana*».⁴² Entre els professors del Liceu Escolar Torres recordava especialment el mestre Antoni Sabater, que desenvoluparia un sistema pedagògic fonamentat en la música, l'historiador i filòleg catalanista Enric Arderiu i el professor de matemàtiques Josep Maria Aznàrez, al qual recordava pel seu «*origen aragonès [que] s'havia adaptat perfec-*

39 *Ibidem*, p. 25.

40 *Ibidem*, p. 25.

41 Gabriel PENA. *Víctor Torres i Perenya. La grandesa d'un home*.

42 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 32.

Lleida, agost de 1925

Els germans

Màrius i Víctor Torres,

amb el seu cosí

Josep Perenya al mig,

jugant un dia d'estiu

a la torre familiar

que va fer construir

l'avi Manuel Perenya

a la carretera

de Torre-serona.

BPL-LLEGAT MÀRIUS TORRES

tament a la vida lleidatana i va arribar fins i tot a presidir la Junta de Joventut Republicana»⁴³ i amb qui anys a venir compartiria exili a Montpeller.

Tot i ser alumne del Liceu Escolar, Torres i la resta d'estudiants havien d'assistir a les classes oficials de segon ensenyament a l'Institut Nacional de secundària que es trobava a l'edifici del Roser en ple carrer Cavallers de la ciutat de Lleida. De l'Institut de secundària Torres en tindria un record força menys satisfactori: «Suposo que l'Institut de Lleida devia ser si fa no fa com tots els instituts del país amb les mateixes as-signatures, els mateixos reglaments i la mateixa mediocritat». Tot i així, Víctor Torres va tenir de professor al destacat pedagog i historiador Salvador Roca i Lletjós que en bona mesura significava «una continuïtat de l'educació que se'ns donava al Liceu Escolar» per la riquesa dels seus amplis coneixements però sobretot pel «concepte de participació facilitant el contacte directe i cordial amb els alumnes [...] apropant-se a les nostres inquietuds i preocupacions. No perdia mai l'ocasió, entre lliçó i lliçó, de fer-nos encertades recomanacions sobre la nostra conducta, el respecte mutu, les exigències de la vida social».⁴⁴ La influència de Salvador Roca com a mestre i historiador, a més de ser membre del Partit Republicà Radical Socialista, la podem resseguir en diversos dels seus exalumnes en alguns casos generacional i políticament pròxims a Víctor Torres com el psiquiatre Josep Solé Sagarra i en d'altres situats a les seves antípodes polítiques com el cas del falangista Carlos Cava de Llano.⁴⁵

L'adolescència de Torres, el seu aprenentatge i les seves experiències, es va veure plenament marcada per la mort de la seva mare i el seu oncle. Ell mateix ho diria: «Fins aleshores, la vida s'havia mostrat generosa, sense contratemps majors; [...] la mort d'aquelles persones tant estimades, en un interval de dos anys ens va venir a demostrar que no tot són flors i vio-

les. Aquella sobtada i sinistra aparició de la mort amb totes les seves conseqüències contribuï a accelerar el procés de maduresa que es va precisant a la fi dels anys adolescents».⁴⁶ Amb quinze anys Víctor Torres es disposava a preparar la seva entrada a la Universitat al mateix temps que la monarquia d'Alfons XIII, després d'haver-se sostingut en la dictadura de Primo de Rivera, experimentava un procés de descomposició de resultats encara imprevisibles.

Amb la caiguda de la dictadura de Primo de Rivera i la instauració primer del govern presidit pel tinent general Dámaso Berenguer, el 30 de gener de 1930, i posteriorment del govern presidit per l'almirall Juan Bautista Aznar-Cabañas, el 18 de febrer de 1931, Joventut Republicana va reaparèixer amb tota la seva força. Durant la dictadura Humbert Torres i Alfred Perrenya havien impulsat la publicació de la revista cultural *Lleida* que havia permès al republicanisme catalanista continuar fent política a través de la cultura. Tot i la censura governativa, la publicació dirigida per Humbert Torres es publicà fins el 1930, any en què va abandonar el seu enfocament més estrictament cultural per passar a ser el «setmanari polític defensor del front únic d'esquerres».⁴⁷

A partir de l'1 d'octubre de 1930 Joventut Republicana impulsaria la publicació del diari *La Jornada* que el 4 de juliol de 1931 es convertiria en setmanari, i des del 3 d'octubre següent apareixeria amb el subtítol «Setmanari afiliat a l'Esquerra Republicana de Catalunya». Sota la direcció de Ramon Xuriguera *La Jornada* publicaria, fins el 10 de desembre de 1935, 410 números amb les col·laboracions dels principals noms de Joventut Republicana, incloent-hi els articles periodístics de Màrius Torres sobre la vida artística i cultural de la ciutat.⁴⁸

La capacitat de Joventut Republicana sota la dictadura de Primo de Rivera de canalitzar la seva activitat

43 Ibidem, p. 33.

44 Ibidem, p. 34.

45 Veure: Josep SOLÉ. «Records d'una vida dedicada a la psiquiatria»; i AADD. *Miscel·lània Homenatge al professor Salvador Roca i Lletjós*, p. 15-16.

46 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 35.

47 Joan BARRULL. «Lleida contemporània: la construcció d'una identitat», *Anuari Verdaguer*, 21, 2013, p. 142; i Albert ROYO. *La premsa a la província de Lleida (1898-1939)*.

48 Lluís Marc HERRERA. «Context musical a la Lleida de Màrius Torres», a: Joan R. VENY-MESQUIDA (ed.) *I Simposi Màrius Torres*, p. 47.

Lleida, 1928

Maria Perenya assegurada
amb els seus fills
Víctor i Núria
a costat i costat
i Constància Torres
i Marià Gomà, rere seu.

UdL-FONS MÀRIUS TORRES

a través de l'activisme cultural li va permetre mantenir la seva força política i organitzativa i enllaçar, al llarg del 1930 i els primers mesos del 1931, amb les diverses iniciatives de reorganització de les forces republicanes i catalanistes. D'aquesta manera, Joventut Republicana es convertí en part activa de l'organització de la Conferència d'Esquerres Catalanes que, celebrada entre el 17 i el 19 de març a Barcelona, donaria lloc a la formació d'Esquerra Republicana de Catalunya. Ricard Palacín, com a representant de Joventut Republicana, formaria part de la Comissió Organitzadora de la Conferència i del primer Comitè Executiu Central del nou partit presidit per Francesc Macià.⁴⁹

La victòria aclaparadora del republicanisme a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 va certificar que Joventut Republicana com a entitat cultural, social i política de la ciutat de Lleida havia estat capaç de sobreposar-se amb èxit a la repressió i el projecte dictatorial del «cirujano de Hierro».⁵⁰

49 Maria Dolors IVERN. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, vol. 1, p. 50-73.

50 Sobre la dictadura de Primo de Rivera veure Shlomo BEN AMI. *El cirujano de Hierro: la dictadura de Primo de Rivera 1923-1930*; i Josep Maria ROIG I ROSICH. *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*.

Lleida, 1929

Vista de la ciutat, des d'un avió, al peu del turó de la Seu Vella.

JOSEP GASPAR / ICGC

1931-1936

La revolució republicana del 14 d'abril: estudiant i activista

2

El 14 d'abril de 1931 Víctor Torres, amb tot just setze anys, estava a Lleida, tot i que, aquell curs havia començat els seus estudis de Dret a la Universitat de Barcelona. Com ell mateix recordava, el seu ingrés a la Facultat de Dret es va produir en un moment de canvi accelerat que va suposar la fi de la monarquia d'Alfons XIII i l'inici d'aquella nova República sorgida del resultat d'unes eleccions municipals. El petit dels germans Torres havia anat a Lleida perquè la universitat estava tancada com a conseqüència de la vaga estudiantil universitària iniciada el març. El seu germà Màrius, en canvi, viuria la proclamació de la República des del bell mig de la ciutat de Barcelona.⁵¹

Per al petit dels Torres aquella primavera republicana fou una autèntica revelació. Tot i formar part d'una família, d'un ambient escolar, social i de relacions plenament vertebrat per la política, fins a la proclamació de la República el 14 d'abril de 1931 a Víctor Torres li havia resultat difícil «*comprendre el veritable abast del que és la política*». Certament, Torres era encara molt jove però, com ell mateix recordava, la dictadura de Primo de Rivera amb «*la supressió dels partits, la censura de premsa, la total mediatització dels mitjans de comunicació i l'amenaça permanent de sancions*»⁵² va reduir a la seva mínima expressió l'ampli ventall de formes d'acció i mobilització política i, sobretot, va dificultar el contacte i la pràctica quotidiana d'aquestes. «*Sortosament per a mi*», apuntava Torres, «*no vaig deixar mai de tenir tota la informació possible per boca dels meus familiars i amics per tal de seguir el fil conductor dels esdeveniments*».⁵³ Tot i així, la ruptura constituent del 14 d'abril fou el component fundacional de la politització de Víctor Torres per molt que, com ell mateix recordava, vivint a casa d'Humbert Torres forçosament havia d'estar polititzat.⁵⁴

La festa republicana de l'abril de 1931 va fer veure al jove Víctor Torres un aspecte central de l'acció política: «*la voluntat popular, lliurement exercida i ex-*

51 Margarida PRATS. *Màrius Torres, l'home i el poeta*, p. 36-44.

52 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 41.

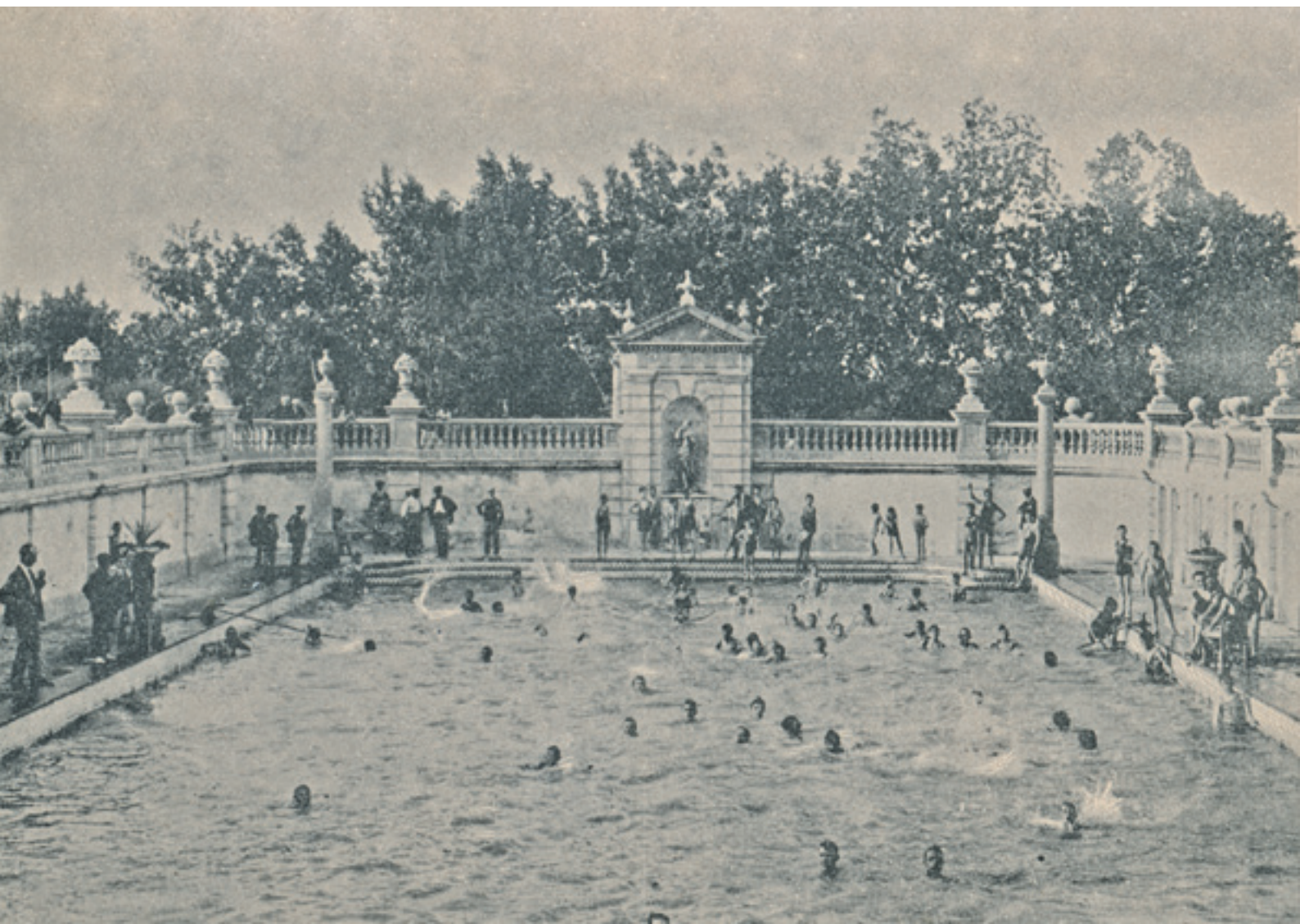
53 *Ibidem*, p. 42.

54 Judit CAMPS; Emili OLCINA. *Les milícies catalanes al front d'Aragó: 1936-1937*, p. 357.

Lleida, circa 1920

Piscina del Camp d'Esports de Joventut Republicana de Lleida.

AFE

*pressada podia enderrocar un règim, foragitar un rei i obrir les portes a la llibertat i a la democràcia».*⁵⁵ A la ciutat de Lleida la victòria de la candidatura d'Entesa Republicana fou indiscutible: vint-i-dos regidors republicans davant els només vuit de la candidatura d'Ordre Social. La candidatura d'Entesa Republicana estava formada per Joventut Republicana i Estat Català, ambdues formacions adherides a ERC, el Partido Republicano Radical, Acció Catalana i la Dreta Liberal Republicana.

Després de l'expectació del 13 d'abril davant els resultats electorals, els esdeveniments es van accelerar arreu el dia 14. A Barcelona Lluís Companys proclamava la República des del balcó de l'Ajuntament; poc després de les dues, Francesc Macià des del balcó del Palau de la Generalitat proclamava la República Catalana com a Estat integrant de la Federació Ibèrica; i unes hores abans havia estat el municipi guipuscoà d'Eibar el primer en proclamar la República en base a la legitimitat atorgada per la victòria electoral republicana. A Lleida, els dirigents d'Entesa Republicana, amb Humbert Torres al capdavant, es van constituir en Comitè de Salut Pública i passades les set de la tarda del 14 d'abril van proclamar la República. Després d'haver hissats la bandera republicana i la catalana a l'edifici de la Gota de Llet, seu provisional de la Paeria, el mateix Humbert Torres nomenà nou alcalde de la ciutat al republicà radical Sal-lustià Estadella i nou president de la Diputació a Epifani Bellí. Precisament, va ser al Palau de la Diputació on mentre s'hissaven les banderes catalana i republicana es realitzà una cremada de símbols monàrquics arrencats del saló de plens.⁵⁶

En la memòria de Víctor Torres aquells esdeveniments hi van restar en un lloc privilegiat. Com recordava molts anys després *«Al meu pare li va tocar l'agradable comesa de proclamar la República a Lleida. Ho va fer des d'un balcó, però no pas des del balcó de la Paeria. Ho va haver de fer des d'un establiment de beneficència que es deia La Gota de Llet. Estava cap a la zona*

de la Banqueta, on hi havia el Banc d'Espanya».⁵⁷ Per a Torres la jornada d'abril de 1931 va ser viscuda com una autèntica festa popular amb gent pels carrers cantant *La Marsellesa* i *Els Segadors*, manifestacions, banderes republicanes improvisades i sense cap tipus d'incident violent *«sense una gota de sang ni un tret d'escope- ta, sense cremar cap església ni fer mal a ningú»*. Va ser un autèntic punt d'inflexió en el seu procés de politització. Torres recordava que aquell 14 d'abril va fer dos grans descobriments. El primer era que una simple elecció municipal era suficient per canviar un règim i, en conseqüència, *«vaig pensar que això del "sufragio universal" era una cosa molt seriosa»*. El segon era que una cosa consolidada com la monarquia podia esfondrar-se, anar-se'n a *«can Pistras»*.⁵⁸

Les jornades d'abril de 1931 van actuar com un veritable catalitzador en la presa de consciència política del jove Torres. Fins aquell moment ell havia estat un jove de Joventut Republicana. Anava al Casal a jugar al billar, a ballar els diumenges, a fer el cafè o el vermut, al Camp d'Esports de la mateixa Joventut Republicana i també a parlar i discutir de política. Eren espais de sociabilitat eminentment polítics i la infància i la joventut de Torres havien estat *«una constant infiltració d'ideals»*,⁵⁹ republicans i catalanistes. Tot i així, allò que va impulsar Víctor Torres a intervenir políticament de manera activa va ser el moment de ruptura viscut l'abril de 1931. Anys a venir, ell mateix recordaria que *«Jo no estava polititzat quan vivia a Lleida»*.⁶⁰ A partir de la proclamació de la República el seu procés de politització s'anà afermant a través, d'una banda, de la seva experiència com a estudiant i l'activisme estudiantil a la Universitat de Barcelona i, de l'altra, per la influència del seu pare que fins el 1934 va tenir un protagonisme polític de primer ordre.

Com el mateix Torres explicà en les seves memòries, amb la proclamació de la República i *«la reincor-*

55 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 42.

56 Jaume BARRULL. *De la monarquia a la República. El 14 d'abril de 1931 a la ciutat de Lleida*, p. 54-61.

57 David MARÍN. «Entrevista a Víctor Torres», p. 46.

58 Judit CAMPS; Emili OLCINA. *Les milícies catalanes al front d'Aragó: 1936-1937*, p. 357.

59 David MARÍN. «Entrevista a Víctor Torres», p. 47.

60 Ibídem.

Lleida, circa 1930

Víctor Torres amb la colla d'amics a la piscina del Camp d'Esports de Joventut Republicana de Lleida.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

poració del meu pare a la vida política activa, primer com a diputat a Corts i després com a diputat al Parlament de Catalunya, es desenvolupà el meu interès per la cosa pública i vaig decidir integrar-me en els sectors juvenils d'ERC».⁶¹ Humbert Torres havia tingut un paper central en el procés d'integració de Joventut Republicana a ERC i en la formació de la Federació de Lleida del mateix partit. Proclamada la República, fou nomenat comissari delegat de la Generalitat a Lleida i, el maig de 1931, conseller adjunt del govern provisional de Catalunya. El juny de 1931 Humbert Torres seria escollit diputat a les Corts constituents de la República i el novembre de 1932 esdevindria diputat al Parlament de Catalunya. L'activitat parlamentària d'Humbert Torres va contribuir decisivament que el seu fill Víctor s'encarrilés «amb decisió pels viaranys del combat polític».⁶² Uns quants anys abans, un Víctor Torres encara adolescent havia conegut a Francesc Macià precisament acompanyant el seu pare en una de les visites que Macià va fer a Lleida tornant de l'exili encara en temps de la Dictadura de Primo de Rivera. Per a Torres conèixer a Macià havia estat «una cosa tremenda perquè Macià era impressionant. Només el seu aspecte físic, d'una elegància, d'una veu...», i afegia «per a mi Macià era Nostre Senyor».⁶³ Aquest record de Torres era un exemple de com, gràcies al contacte quotidià de pares i fills, a la família com a unitat de socialització política i també a les ocasions singulars, es transmetia entre generacions un cos d'ideals i d'imatges en què republicanisme, catalanitat i democràcia es barrejaven i es confonien.⁶⁴

Aquest mecanisme de transmissió d'idees resultà enormement efectiu en el cas de la família Torres. Tan efectiu que en les seves memòries Víctor Torres recordava que «La primera visió real del món polític la vaig tenir acompanyant el pare al final de 1931 en un

dels seus viatges a Madrid».⁶⁵ A través de l'experiència parlamentària del seu pare, el jove Víctor va conèixer Lluís Companys, Claudi Ametlla, Rafael Campalans, Josep Tarradellas i la resta de membres de la minoria catalana a les Corts constituents, va assistir des de la tribuna a diverses sessions parlamentàries, entre aquestes alguna de memorable en què s'enfrontaren Alejandro Lerroux i Manuel Azaña, i va aprendre les diverses anècdotes que el seu pare explicava sobre la seva activitat a les Corts republicanes, com ara aquella en la que Miguel de Unamuno es dirigí a Humbert Torres, després de la intervenció en defensa de l'article 26 de la constitució sobre la relació Estat-Església, per a dir-li «Don Humberto, usted es un hereje, pero un hereje muy simpático».⁶⁶ Tot aquest seguit d'experiències compartides, d'idees, d'imatges, d'històries, si es vol, resultaven fonamentals tant pel procés de politització de tots aquells joves que havien entrat en la vida política amb la República del 14 d'abril com per a la socialització de la catalanitat republicana. Resultaven fonamentals per a tots aquells que a la Catalunya dels anys trenta pensaven, per dir-ho senzill, en republicà i catalanista.

L'elecció d'Humbert Torres com a diputat al Parlament de Catalunya el 1932 va ajudar encara més al fet que el jove Víctor conegués de primera mà «totes les modalitats de la vida política». Com a diputat i membre del directori d'Esquerra Humbert Torres anava gairebé de manera setmanal a Barcelona on el seu fill Víctor s'hi trobava cursant els estudis de Dret des de feia un any. El doctor Torres s'allotjava en les seves estades a la ciutat comtal a l'Hotel Nouvel i no era estrany que el seu fill Víctor l'anés a buscar per anar a dinar o a sopar amb la resta de diputats lleidatans d'ERC, com ara Enric Canturri, Jaume Magre, Francesc Viadiu o Joan Sauret. Com recordava el mateix Víctor Torres anys després quan «el pare baixava a Barcelona anàvem a dinar plegats, a la plaça Reial o a la Rambla, i sempre hi havia algun diputat de Lleida, com

61 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 54-55.

62 Ibidem, p. 55.

63 Josep Maria MUÑOZ. «Víctor Torres. El penúltim republicà», p. 25.

64 Àngel DUARTE. *Republicans jugant amb foc. De Lluís Companys a Josep Tarradellas*, p. 168.

65 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 55.

66 Josep Maria MUÑOZ. «Víctor Torres. El penúltim republicà», p. 26.

Lleida, 1932

Quatre cosins als Camps Elisis.

D'esquerra a dreta: Víctor Torres, Alfred Perenya, Joaquim Gili i Josep Perenya.

FJI

el Viadiu».⁶⁷ Per a Torres aquells àpats i les converses que s'entaulaven sobre l'actualitat política resultaven un espai de formació política de primer ordre. Li permetien, en les seves pròpies paraules, copsar «*el que hi ha de bo i de dolent en la política*». Al mateix temps, la condició de diputat del seu pare va permetre a Víctor Torres disposar d'una invitació permanent al Parlament i fer-hi acte de presència «*cada vegada que s'anunciava un debat interessant*». D'aquesta manera, Torres va poder escoltar el que ell anomenava els «*tenors*» de la política d'aquella època: Joan Lluhí, Carles Pi i Sunyer, Miquel Santaló, Lluís Companys —tots ells d'Esquerra Republicana— i Lluís Duran i Ventosa, Miquel Vidal i Guardiola o Ferran Valls i Taberner, de la Lliga Regionalista.⁶⁸ Torres sabia «*tot el que passava en el Parlament de Catalunya [...] i cada vegada m'apassionava més*».⁶⁹ Seguia de ben a prop tot el que succeïa: escoltava les al·locucions de Macià per la ràdio, havia assistit a la investidura presidencial de Macià i la inauguració del Parlament el 6 de desembre de 1932, havia estat un dels impulsors de les Joventuts d'Esquerra Republicana - Estat Català (JEREC) a Lleida i ja participava en diversos actes polítics d'ERC. El 6 d'octubre de 1934 i la campanya electoral de febrer de 1936 actuarien com a punts d'inflexió, uns autèntics acceleradors, en la politització del jove Víctor Torres. Les dues experiències van resultar fonamentals en la presa de consciència política de Torres, marcada per l'activitat pública del seu pare i per la seva etapa com a estudiant a la Universitat de Barcelona.

Torres havia obtingut el títol de batxiller universitari a l'Institut Balma de Barcelona. Com ell mateix havia explicat en les seves memòries, a l'hora de matricular-se al primer curs de la llicenciatura de Dret no va poder fer-ho pel fet de no tenir, encara, els setze anys reglamentaris. En conseqüència, Torres estudià per lliure el curs 1930-1931 i es va presentar als exà-

mens de les tres assignatures que havia preparat amb el seu professor particular, un jove advocat de l'Estat que tenia el seu despatx a l'edifici de la Banca Llorens de la Plaça de la Paeria. Dret Romà, Història del Dret i Filosofia del Dret van ser les assignatures que realitzà sota el mestratge de l'avocat i economista Ignacio de Inza Tudanca i de les que, en les seves pròpies paraules, «*me'n vaig sortir mitjanament bé*».⁷⁰ L'adolescent s'anava convertint en un jove doncs per anar a examinar-se «*em vaig posar pantalons llargs per primera vegada a la meua vida, ja que fins aleshores sempre havia anat vestit amb calces curtes*».⁷¹

Un cop a Barcelona, Víctor Torres s'instal·là a la despesa d'una familiar llunyana on hi estaven allotjats també el seu germà Màrius, el seu cosí Alfred Perenya i altres universitaris lleidatans com Antoni Sanuy i Sal·lustià Estadella. Per a Torres l'arribada a Barcelona va significar «*el començament de la veritable joventut*»⁷² i «*el desvetllament de la meua vocació política*»⁷³ de manera simultània. S'iniciava, d'aquesta manera «*l'assumpció de les responsabilitats pròpies en el comportament de cada dia sense tuteles, consells o vigilàncies*», per bé que el seu germà Màrius era el tutor formal del jove Víctor a Barcelona. Com assenyalava el mateix Víctor Torres, el seu germà Màrius però «*no exercí mai de tutor ni de germà gran i es limità, durant els anys que convivíem al carrer Urgell, a donar-me algun bon consell quan realment era necessari i sobretot a oferir l'exemple de la seva conducta d'estudiant aplicat i seriós*». La vida d'estudiant va oferir al jove Torres, com a bona part dels estudiants, la possibilitat d'entrar en contacte amb un món en plena ebullició social i política com era el de la Universitat de Barcelona i d'experimentar el fet de ser jove lluny de la família i en una gran ciutat «*tan plena d'encants com de perilloses temptacions*».⁷⁴

67 Judit CAMPS; Emili OLCINA. *Les milícies catalanes al front d'Aragó: 1936-1937*, p. 358.

68 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 55.

69 Judit CAMPS; Emili OLCINA. *Les milícies catalanes al front d'Aragó: 1936-1937*, p. 358.

70 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 39; UB-Arxiu Històric. Expedient personal Víctor Torres i Perenya.

71 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 39

72 Ibídem, p. 42-43.

73 Ibídem, p. 54.

74 Ibídem, p. 42-43.

Lleida, circa 1933

Els amics de la colla en un ball de Carnestoltes.

D'esquerra a dreta: darrere, Alfons Porta, Pere Rostes, Miquel Garcia Santesmases, Francesc Pons, Víctor Torres, Sal·lustià Estadella, Francesc Porta, Robert Gomà i Lluís Villarejo; davant, Alfred Perenya, Marià Gomà i Josep Estadella. Estirat al terra, Josep Geli.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

La Universitat de Barcelona s'havia convertit el 1930 i el 1931 en un dels centres més importants d'oposició a la monarquia d'arreu de Catalunya.⁷⁵ Les memòries d'un llavors jove Alexandre Cirici recollien com era a l'edifici històric de la Universitat on havia vist per primer cop «*l'operació de bolcar tramvies*», havia observat la defenestració del retrat del rei del Paraninf, havia sentit cantar «La Internacional» o havia vist al balcó central una gran pissarra on havia escrit «*Mori el rei*» mentre diversos estudiants agredien la policia des de dalt de la teulada.⁷⁶ En aquest ambient Víctor Torres havia començat els estudis a la Facultat de Dret. Als patis de la Facultat es produïen «*acalorades discussions sobre els temes polítics i socials que acapaven l'atenció del moment*».⁷⁷

La revolució republicana del 14 d'abril va significar, també, un canvi important a la Universitat de Barcelona. Les demandes d'autonomia universitària, de renovació pedagògica, de catalanització acabarien concretant-se, molt especialment, a partir de 1933. De la mateixa manera, el conjunt de potencialitats alliberades amb la nova República van fer-se presents entre l'associacionisme estudiantil amb l'aparició de noves associacions d'universitaris que, en bona part, substituïrien les principals formes d'oposició estudiantil a la dictadura. L'abril de 1932, els estudiants catalanistes i republicans van transformar la Federació Universitària Escolar (FUE) de la Universitat de Barcelona, el principal instrument d'oposició estudiantil a la monarquia, en la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC) a la qual s'afiliaria Víctor Torres.⁷⁸

75 Sobre la Universitat de Barcelona autònoma veure: Jaume CLARET. *La repressió franquista a la universitat catalana: la Universitat de Barcelona autònoma, de la Segona República al primer franquisme*; i sobre l'associacionisme estudiantil, veure: Aleix PURCET. «Una soledat massa sorollosa. L'extrema dreta i la catalanització de la Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1936)».

76 Alexandre CIRICI. *El temps barrat*, p. 174-175.

77 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 47.

78 Sobre la FNEC veure: Arnau FIGUERAS. *Història de la FNEC. La Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya de 1932 a 1986*.

Torres recordava que a la Universitat de Barcelona hi havia «*els defensors de la nova legalitat republicana i autonòmica i de les reivindicacions nacionalistes*». Entre aquests hi destacaven «*Josep Pi-Sunyer, Alexandre Cirici, Aymamí i Baudina, Alfred Perenya [...] que ben aviat formarien els nuclis inicials, amb Heribert Barrera, de la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya*». La FNEC convertí la catalanització de la universitat en el component central de la seva activitat, juntament amb un programa de reivindicacions populars que anaven des del dret dels més humils a accedir a l'ensenyament universitari fins a la renovació pedagògica. Víctor Torres s'hi enquadria ràpidament tal com van fer la major part dels estudiants universitaris afiliats a Esquerra Republicana. A un altre nivell, el maig de 1934, es creava l'Associació d'Estudiants d'Esquerra, adherida a ERC, una entitat que agrupava els universitaris del partit, el manifest fundacional de la qual signaven, entre d'altres joves militants de les JEREC, Vicenç Verni, Pere Mias, Joan Casanovas, Ernest Coromines, Josep Pi-Sunyer, Alfons Peidró, Alfred Perenya, Francesca Surós, Montserrat Mas, Maria Mas o el propi Víctor Torres.⁷⁹

Molt sovint, l'activisme estudiantil passava, en paraules del mateix Torres, dels «*enfrentaments dialèctics*» a les «*petites batalles campals dins del recinte universitari, però mai van adquirir proporcions alarmants*». L'activisme i la conflictivitat estudiantil van ser especialment intensos durant el curs 1934-1935, arran de la suspensió del Patronat de la Universitat de Barcelona autònoma i de la representació estudiantil després dels Fets d'Octubre. D'aquesta manera, les assemblees i demandes de la FNEC exigint el retorn a les condicions d'autonomia universitària anteriors a l'octubre de 1934 van acabar ben sovint amb «*disturbis i xocs amb la policia que alguna vegada acabaven amb detencions i algun ferit amb l'obligat tancament de les portes de la Facultat i la interrupció del curs, cosa que molts desitjaven secretament*».⁸⁰ En el

79 «Als estudiants d'Esquerra», *La Humanitat*, 27 de maig de 1934, p. 3.

80 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 47.

REGISTRO DE IDENTIDAD ESCOLAR

50-337

Torres Perena o Victor M.

hijo de D. _____ y de D.ª _____ que nació el día _____

de _____ de _____ en Lérida, provincia de Lérida

Bachiller por el Instituto general y técnico de Balmes-Barcelona Univer-
sitario en Lérida

Título expedido por el Rectorado de Barcelona en 30 de Junio de 1937

FOTIA DEL ALUMNO

Plan

Mod. No. Números

PERIODO DE LA LICENCIATURA

ASIGNATURAS	CURSO	UNIVERSIDAD DONDE		NOTAS EN LOS EXÁMENES		OBSERVACIONES
		SE MATRICULÓ	SE EXAMINÓ	ORDINARIOS	EXTRAORD.	
PERÍODO PREPARATORIO						
Lógica fundamental						
Lenguas y Literatura española						
Historia de España						
PERÍODO DE LA LICENCIATURA						
Elementos de Derecho natural	1930-31	BARCELONA		Notable	11	No oficial
Instituciones del Derecho romano	1930-31			Aprobado	11	id
Economía política	1931-32	BARCELONA		Excepcionalmente y honor	11	11
Historia general del Derecho español	1930-31			Aprobado	11	No oficial
Instituciones de Derecho canónico	1931-32	BARCELONA		Aprobado	11	11
Derecho político español comparado con el extranjero	1931-32			Aprobado	11	11
Derecho civil español, común y local (primer curso)	1932-33	BARCELONA		Excepcionalmente	11	11
Derecho administrativo	1932-33			Excepcionalmente y Honor	11	11
Hacienda pública	1934-35	BARCELONA		Aprobado	11	11
Derecho penal	1932-33			Excepcionalmente	11	11
Derecho civil español, común y local (segundo curso)	1933-34	BARCELONA		Aprobado	11	11
Procedimientos judiciales	1933-34			Aprobado	11	11
Derecho internacional público	1934-35	BARCELONA		Aprobado	11	11
Derecho mercantil de España y de las principales naciones de Europa y América	1934-35			Aprobado	11	11
Práctica forense	1934-35	BARCELONA		Aprobado	11	11
Derecho internacional privado	1934-35			Aprobado	11	11
Derecho civil español catalán	1933-34	BARCELONA		Aprobado	11	11
Derecho civil castellano	1931-32			Aprobado	11	11
Cursos B y C						

REAL ORDEN DE 8 DE FEBRERO DE 1915

REAL DECRETO DE 23 DE OCTUBRE DE 1914

1930-1935

Registre d'identitat escolar de Víctor Torres de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, amb les notes de la carrera.

UB-AH

cas de la vaga general convocada el gener de 1935 per la FNEC demanant el restabliment de l'autonomia universitària, les persecucions, els trets, els enfrontaments amb estudiants feixistes i espanyolistes, els escorcolls i les càrregues policials van ser una constant al recinte universitari durant tot el mes.

Torres recordava com especialment violenta la visita el novembre de 1934 del governador general de Catalunya Manuel Portela Valladares. Portela va visitar la Universitat acompanyat del rector interí José Mur Aina i de diversos dels signants del conegut com «*Manifiesto de los 41*», els 41 catedràtics que el desembre de 1933 havien fet públic un manifest contrari al Patronat universitari i demanant la igualtat de garanties entre castellà i català davant el procés de catalanització educativa endegat amb l'autonomia universitària. En paraules de Torres, l'arribada de Portela «*va ser saludada amb un concert eixordador de crits i xiulets i ja dins de l'edifici el van "obsequiar" amb una pluja de tomàquets i d'insults d'una tal virulència que es va haver de suspendre aquella recepció*». ⁸¹ La mateixa situació es tornaria a produir uns mesos després, el febrer de 1935, amb la visita d'Antonio Royo Villanova, ministre del Partido Agrario que havia fet de l'anticatalanisme un dels seus cavalls de batalla predilectes.

Al costat de la politització en el medi universitari, la vida com a estudiant va significar també per a Víctor Torres l'entrada en contacte amb tot un seguit d'ensenyaments i professors renovadors, reformadors i catalanistes a la Facultat de Dret, el descobriment de tot un seguit de formes d'entreteniment i sociabilitat pròpies d'una gran ciutat com Barcelona i el seu primer viatge pel continent europeu. Del seu pas per les aules de la Universitat de Barcelona, Torres recordaria especialment les classes de dos professors que encarnaven perfectament el projecte de renovació, democratització i catalanització de la nova Universitat de Barcelona: Josep Xirau i Josep Maria Pi i Sunyer. Sobre aquest darrer, Torres assenyalava que «*Si hagués de posar una nota a cadascun dels professors que he tingut, la més alta l'obtindria ell*». Josep Maria Pi i Su-

nyer era «*alt i prim com un Sant Pau, simpàtic, rialler, emprava un lèxic entenedor però no exempt d'elegància, era la veritable antítesi de l'encarcament i de la vanitat. Tenia el do d'explicar clarament els temes més enrevessats i les seves explicacions, sempre amenes, eren interrompudes sovint per una riallada incontenible*». Víctor Torres considerava a les seves memòries que havia estat tota una sort assistir a les seves classes a la Facultat de Dret i també a l'Escola d'Administració de la Generalitat «*on em vaig matricular abans d'acabar la carrera de Dret*». ⁸² En un altre sentit, el viatge de final d'estudis de la promoció de 1935 va contribuir també a ampliar els horitzons de Torres en ser la «*primera vegada que fèiem una sortida a l'estranger*». A finals de 1935, una vintena de companys i companyes de la promoció de Torres, entre els que hi havia els seus cosins Alfred i Helena Perenya, van viatjar a París, Brussel·les, Anvers, Aquisgrà i Colònia. Per a Torres el viatge fou tot un descobriment continu en el que la curta estada a Alemanya va significar el punt àlgid. El pas per Aquisgrà i Colònia va permetre a Torres i al conjunt de l'expedició «*prendre el pols al nacionalsocialisme hitlerià gràcies a les explicacions dels acompanyants intèrprets, joves SS estudiants que ens donaven tota classe de detalls sobre aquell moviment racista i totalitari que estava a punt de conquerir tot el poder*». ⁸³ Un viatge per l'Europa de 1935 visitant França, Bèlgica i Alemanya necessàriament suposava per a un jove d'una petita ciutat com Lleida no només entrar en contacte amb les diverses realitats polítiques de l'Europa d'entreguerres sinó també, i molt especialment, amb les diverses formes de viure, les diverses dinàmiques socials, els grans contrastos culturals i les grans realitats urbanes.

D'altra banda, els estudis de Dret no es podia dir, en paraules de Torres, que requerissin «*uns nivells molt alts de dedicació i d'aplicació per anar aprofitant sense gaires problemes les assignatures dels quatre cursos*». ⁸⁴ Sense gaires dificultats, Víctor Torres su-

⁸² Ibídem, p. 46.

⁸³ Ibídem, p. 48.

⁸⁴ Ibídem, p. 49.

⁸¹ Ibídem, p. 48.

Circa 1935

Amics estudiants a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona.

D'esquerra a dreta: davant, els cosins Alfred Perenya i Víctor Torres;
darrere, Miquel Garcia i Santesmases, Josep Gallego i Miquel Àngel Marín.

FJI

perà les diverses assignatures del programa d'estudis que anaven des del dret processal civil fins al dret canònic passant pel dret administratiu en la que obtingué la qualificació de matrícula d'honor.⁸⁵ En conseqüència, Torres i la seva colla de «lleidatans "exiliats" a Barcelona» —Jaume Isac, Lluís Clavera, Pere Rostes, Sal·lustià Estadella, Marià Gomà, Miquel Garcia i Santesmases, Alfred Perenya...— disposaven de força temps lliure per dedicar a l'oci i conèixer la ciutat comtal. L'esport, les excursions, el cinema, el ball i els espectacles del Paral·lel ocupaven el temps lliure i d'entreteniment d'aquests joves. Torres va descobrir les excel·lències del Club Natació Barcelona, a la Barceloneta: «*Era un veritable plaer, els mesos de desembrer i gener, banyar-se en aquella piscina amb aigua tèbia i sortir a la platja a prendre el sol*»,⁸⁶ el Camp de les Corts on podia veure, molt de tant en tant, Samitier, Zamora, Sancho o Alcàntara, les excursions a Vall d'oreix, les Planes o Montjuïc, el cinema sonor al Coliseum de la Gran Via, les diverses sales de ball com l'Ocell de Foc o l'Emporium i els music-halls del Paral·lel on Torres i la seva colla hi anaven alguna tarda: «*en aquells locals s'hi podia passar la tarda, pel preu d'una modesta consumició, veient desfil·lar les "artistes" joves i menys joves, fent esforços meritoris per a dissimular la seva absoluta manca de talent amb l'exhibició més o menys generosa de la seva anatomia i que podia acabar amb un striptease total*». ⁸⁷ Es tractava de tot aquell tipus d'activitats que realitzava un jovent universitari representant de les aspiracions mesocràtiques d'una part de la societat catalana. El mateix Torres ho diria de manera força més prosaica: «*Jo, a banda d'estudiar, duia les activitats típiques d'un jove de casa bona. Els estius anàvem a la piscina del camp d'esports, jugàvem a futbol i anàvem en bicicleta*».

Els Fets d'Octubre i les eleccions de febrer de 1936 van significar dos moments centrals en l'evolució política de Víctor Torres. Com ell mateix va explicar anys

després «*El 34 em va marcar molt. A partir d'aleshores ja sóc un animal polític. Vaig adonar-me que amb quatre trets es podia canviar de règim. I com a català, que el president de Catalunya i el seu govern fossin empresonats com a malfactors em provocava una revolta interior*». ⁸⁸ La nit del 6 d'octubre Víctor Torres va escoltar per la ràdio la proclamació de l'Estat Català de la República Federal Espanyola feta per Companys. Estava entusiasmat. L'entusiasme de Torres era compartit per tots aquells joves que el 1934 havien començat a organitzar les JEREC a Lleida. No en canvi per a la majoria dels membres de Joventut Republicana i entre aquests tampoc Humbert Torres que s'havia mostrat contrari al fet que el govern català realitzés una acció de força davant l'entrada de la CEDA al Govern de la República.

Després d'escoltar la proclamació de l'Estat Català, Víctor Torres se n'anà al Casal de Joventut Republicana on hi trobà diversos companys de les JEREC i del Grup Cultural, com ara Joan Culleré, amb els que van decidir anar a la Comissaria Delegada de la Generalitat «*on se'ns havia dit que repartien armes*». ⁸⁹ Al Palau de la Diputació on es trobava la Comissaria de la Generalitat a banda del comissari, el delegat d'Ordre Públic i els diversos funcionaris i empleats s'hi van acabar concentrant uns dos-cents militants obrers, els guàrdies de Seguretat i Assalt dependents del comissari, alguns elements provinents del Partido Republicano Radical Socialista i els membres més joves de Joventut Republicana identificats amb les JEREC i les posicions separatistes. Entre aquests darrers, Víctor Torres que recordava que mentre «*Als carrers no hi havia una ànima, però a la Diputació hi havia molt d'ambient: gent de totes les edats i de tot tipus, comunistes i anarquistes i gent dels nostres*». ⁹⁰ Les primeres hores després de la proclamació de l'Estat Català Torres les va viure a l'interior de la Diputació «*enmig*

85 UB-Arxiu Històric. Expedient personal Víctor Torres i Perenya.

86 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 49-50.

87 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 54.

88 Judit CAMPS; Emili OLCINA. *Les milícies catalanes al front d'Aragó: 1936-1937*, p. 356 i 359.

89 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 57.

90 Judit CAMPS; Emili OLCINA. *Les milícies catalanes al front d'Aragó: 1936-1937*, p. 359.

La Tor de Querol, 24 de novembre de 1935

La promoció d'estudiants de Dret del 1935, de la Universitat de Barcelona, just arribats a Catalunya del seu viatge de final d'estudis que els portà per diverses ciutats europees: París, Brussel·les, Anvers, Aquisgrà i Colònia.

D'esquerra a dreta, entre d'altres: Helena Perenya, Teresa Argemí, Víctor Torres, Enric Daltabuit i Alfred Perenya.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

d'una gran excitació i d'un fervor patriòtic que es traduïa en crits i visques incessants, s'anaren repartint armes de tota classe». Víctor Torres es va fer amb una pistola del nou llarg «que no vaig conservar gaires hores perquè a la matinada, quan els soldats de la guarnició sortiren del castell i de la caserna de la Panera per a fer respectar l'estat de guerra que s'havia proclamat, els nostres entusiasmes s'anaren refredant ràpidament i no ens quedà altre remei que tornar, amb la cua entre cames, als nostres respectius domicilis. A casa, m'esperava el meu germà Màrius, que havia vetllat fins aleshores sense saber on havia anat. Sense fer gaires comentaris, em prengué la pistola, es posà un abríc i baixà al pont per tirar-la al riu».⁹¹ A l'interior del Palau de la Diputació només hi van romandre fins a les set de la matinada diversos membres de l'Aliança Obrera que sota la direcció del capità León Luengo van intentar combatre les forces de l'Exèrcit.

Aquest va ser el Sis d'Octubre de Víctor Torres. Ell mateix anys després consideraria en una entrevista que el seu Sis d'Octubre havia estat «una mica ridícul, oi?» però, al mateix temps, el va fer ser més conscient del seu propi temperament personal i polític: «Si havia d'anar a trets i hi hagués hagut un mica d'organització, jo hi hagués anat. Després, durant la guerra ho vaig haver de fer».⁹² Torres remarcaria, especialment, a l'hora d'explicar la desfeta del Sis d'Octubre la manca de coordinació entre els dirigents del moviment i els que estaven disposats a secundar-lo i acabaria fent seves algunes de les prevencions que el seu pare havia plantejat davant una possible acció de força, sobretot en veure les conseqüències repressives de la derrota que van afectar el mateix Humbert Torres. Si bé Víctor Torres no fou detingut ni empresonat com a conseqüència del Sis d'Octubre, per contra el seu pare, Humbert Torres, que s'havia mostrat públicament en desacord amb l'acció de Companys, fou detingut les primeres hores del 7 d'octubre. La Guàrdia Civil es presentà al domicili de la família Torres i «se l'endugueren amb les mans lligades com si fos un de-

91 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 57.

92 David MARÍN. «Entrevista a Víctor Torres», p. 49.

Febrer de 1936

Cartell del Front d'Esquerres de Catalunya amb els primers mitings en què participà Víctor Torres.

ACPJ

28 d'abril de 1936

Anvers i revers
del carnet d'estudiant
de Víctor Torres
com a doctorant en Dret
a la Universidad de Madrid.
AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

linqüent. El van passejar ostensiblement pels carrers de Lleida fins a la presó on fou internat uns quants dies solament perquè es va demostrar fàcilment la seva no-intervenció en els fets».⁹³

La repressió desfermada després de la derrota d'Octubre va fer que Torres centrés la seva activitat política en el suport als empresonats, en denunciar la situació que vivien i en participar activament en la campanya electoral del Front d'Esquerres de Catalunya per les eleccions del 16 de febrer de 1936 a les comarques lleidatanes del pla i del Pirineu. El mateix Torres consideraria que *«Aquella campanya electoral em donà l'ocasió d'intervenir per primera vegada en el combat polític»*. Torres amb tot just vint-i-un anys es va lliurar *«en cos i ànima i vaig participar en els mítings multitudinaris i efervescents que se celebraven a totes les comarques lleidatanes»*.⁹⁴ Aitona, Aspa, Bell-lloc d'Urgell, Bellver de Cerdanya, el Cogul, Isona, Palau d'Anglesola, la Pobla de Segur, el Pont de Suert, Torre-serona, Tremp o Vallbona de les Monges van ser alguns dels pobles en els que Torres va participar en els actes polítics demanant el vot per l'amnistia i el restabliment de la Generalitat amb totes les seves competències.⁹⁵ En total una dotzena i mitja de mítings de la campanya electoral. Entre aquests Torres recordava un acte polític a Aitona amb tothom dret mentre ell acabava el seu discurs interpel·lant al públic: *«Lleidatans, heu de pensar una cosa: que el govern de Catalunya, el vostre president, és a la presó, i de vosaltres depèn que el dia 16 de febrer en surti. I com? Amb una papereta, dipositant-la a les urnes. Vosaltres, el dia 16 de febrer, per en Companys...»*.⁹⁶ En aquests actes, com el conjunt de mítings del Front d'Esquerres que es van celebrar a les comarques pirinenques entre el 8 i el 9 de febrer, Víctor Torres i altres joves debutants

com Conxa Farré, Leopold Morant o Manuel Sanfeliu compartien cartell amb primeres espases de la política esquerrana com els diputats Antoni Rovira i Virgili, Josep Maria Espanya, Pere Coromines, Pere Mias, Francesc de Paula Jené, o el seu propi pare, Humbert Torres i alcaldes i regidors consagrats com Josep Sasre i Ramon Cervera.⁹⁷

Després de l'important triomf electoral del Front d'Esquerres, Víctor Torres fou nomenat el 21 de febrer secretari particular del comissari delegat de la Generalitat de Catalunya a Lleida, Josep Vidal.⁹⁸ Val a dir que de manera efímera, ja que el 3 de març renuncià al càrrec molt probablement per tal de poder finalitzar el doctorat en Dret que havia començat el curs 1935-36 a la Universidad Central de Madrid. Tot i que Torres entre febrer i juny de 1936 s'instal·là a Madrid per finalitzar el doctorat, això no li impedí continuar participant en la vida política lleidatana. Així, el 14 d'abril el trobem participant en l'acte organitzat per Joventut Republicana per a commemorar el cinquè aniversari de la proclamació de la República al costat d'Alfred Perenya, Josep Maria Benavent, Ferran Zulueta, Francesc de Paula Jené, Maria Dolors Bargalló i Humbert Torres. El mateix dia també participà en actes a Bellpuig i Cervià de les Garrigues. I el 4 de juliol a Bell-lloc d'Urgell en un acte d'afirmació «esquerrista» al costat de Romà Villeró i de Ramon Cervera.

El juny de 1936, després de finalitzar els exàmens, Torres retornà a Lleida per a passar l'estiu i preparar la tesi en matèria de dret social. La seva estada a Madrid li havia permès copsar l'ambient de tensió política que, a ulls de Torres, es vivia a la capital de l'Estat. Allotjat en una pensió familiar amb altres estudiants lleidatans com Alfred Perenya, Pere Rostes o Robert Gomà, Torres va poder observar de primera mà els enfrontaments que es produïen amb certa assiduïtat entre joves obrers de les Juventudes Socialistas Unifi-

93 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 58.

94 Ibidem.

95 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 5. Front Popular d'Esquerres Catalanes. 8 i 9 de febrer de 1936.

96 Josep Maria SOLÉ I SABATÉ. *Revolució i esperança*, p. 69; Veure pels diversos mítings de Torres: *L'ideal*, 21 de gener de 1936, p. 2 i 4; *L'ideal*, 28 de gener 1936, p. 2.

97 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 59; AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 3. Carta d'Humbert Torres a Víctor Torres, 14 de desembre de 1938.

98 AHL. Fons de la Comissaria delegada de la Generalitat de Catalunya. Personal. Expedient personal de Víctor Torres i Perenya.

Sant Quirze de Safaja, 23 de juny de 1936

Tres setmanes abans de l'esclat de la Guerra Civil, Víctor Torres visitava el seu germà Màrius al sanatori de Puig d'Olena on estava ingressat des de feia uns mesos per tractar-se la tuberculosi.

UdL-FONS MÀRIUS TORRES

cadats i joves falangistes, els diversos rumors de conspiracions colpistes contra la República, un cert creixement de la violència política als carrers de Madrid, amb trets i atemptats inclosos protagonitzats per falangistes, i, fins i tot, va conèixer directament ni més ni menys que a José Antonio Primo de Rivera, que en aquells moments era professor ajudant del catedràtic Luis Olariaga a la Facultat de Dret de la Universidad Central. El retorn a Lleida significava, com cada estiu, el retrobament amb els companys de la colla; però l'estiu de 1936 l'ambient de tensió política creixent i les diverses temptatives que plantejaven acabar obertament amb la República van ocupar l'espai que altres estius ocupaven el ball i els esports. Anys després Torres assenyalava que si bé l'estiu de 1936 *«Jo veia que la situació en el país era alarmant però no m'imaginava un cop d'estat. El més pessimista creia que podia haver una dictadura com la de Primo de Rivera, però no ens podíem imaginar el que va passar»*.⁹⁹ Aquell mateix estiu, Torres va tenir un enfrontament passejant per la Banqueta de Lleida amb un dels germans Cava de Llano que es passejava tot i exhibint una pistola. Era tot un símptoma que entre determinats sectors de la societat, l'alternativa militar i feixista d'un cop d'estat contra la República havia anat agafant consistència fins al punt d'esdevenir real tal com succeiria el juliol de 1936.

99 Judit CAMPS; Emili OLCINA. *Les milícies catalanes al front d'Aragó: 1936-1937*, p. 360.

Lleida, 1936-1938

La seu de Joventut Republicana de Lleida, al carrer Blondel, fou al llarg d'agost de 1936 el centre neuràlgic del reclutament per part de la Columna Macià-Companyes de dos centenars de joves voluntaris lleidatans.

AGA / FOTOGRAFIA ACOLORIDA PER JORDI FERRER I VICENTE

1936-1939

La guerra contra el feixisme: la Columna Macià-Companyns i l'Exèrcit Popular de la República

3

En una entrevista a Víctor Torres el 2009, just setanta anys després de la victòria militar i feixista de 1939, en preguntar-li sobre la seva experiència durant la guerra un llavors ja nonagenari dirigent republicà contestava: «*En la meua guerra hi va haver alguns combats importants, on podies morir, i bombardejos, tants com en vulguis. Batalles importants: Belchite, el cap de pont de Balaguer... T'hi podies deixar la pell a cada moment. Jo tenia un sentiment de por, és clar que sí, veure companys que cauen, les bales que xiulen... Però acabada la guerra, i encara avui dia, tenia un sentiment d'orgull d'haver-la fet. Que no torni a passar, d'acord, però si torna a passar, hi tornaria a anar.*»¹⁰⁰ La resposta de Víctor Torres era absolutament clara i s'allunyava de les explicacions construïdes anys a venir de la fi de la guerra per les que allò succeït entre 1936 i 1939 hauria estat una guerra fratricida, en la que tant uns com altres haurien comès les mateixes barbaritats i, per tant, calia un repartiment equitatiu de responsabilitats i una mena de penediment col·lectiu. Torres acabava amb un «*Que no torni a passar, d'acord, però si torna a passar hi tornaria a anar*» que mostrava clarament que setanta anys després de la fi de la guerra continuava pensant que amb poc més de vint anys havia fet el que calia fer: combatre el cop d'estat militar i feixista en defensa de la Catalunya republicana i autònoma.

En referir-se a la seva vivència amb la Columna Macià-Companyns, Víctor Torres remarcava que «*en l'àlbum de la meua memòria, hi ha un record privilegiat per tots aquells companys, vius o morts, que el dia 8 de setembre de 1936 vàrem prendre el determini d'anar a lluitar en defensa de Catalunya i la llibertat*».¹⁰¹ En bona mesura, el record privilegiat de Torres corresponia a la mobilització antifeixista i l'esforç de guerra d'aquella part de la societat catalana que s'identificava plenament amb el govern de la Generalitat de Catalunya, amb la democràcia republicana i amb el projecte socialment reformador que representava Esquerra Republicana, de manera gairebé única, i que l'havia portat a convertir-se en el principal partit de masses de la Catalunya repu-

¹⁰⁰ Josep Maria MUÑOZ. «Víctor Torres. El penúltim republicà», p. 20.

¹⁰¹ Francesc Xavier HERNÁNDEZ; David ÍÑIGUEZ. *La Columna Macià-Companyns*, p. 12.

Lleida, agost-setembre de 1936

Milicians enganxen el cartell «Les milícies us necessiten!» de Cristóbal Arteché, a la façana del Convent de les Missioneres Esclaves de l'Immaculat Cor de Maria.
RAMON RIUS / IEI

blicana al llarg dels anys trenta.¹⁰² Joan Sales, que acabaria fent la guerra al costat de Víctor Torres al front d'Aragó, expressava de manera ben clara a finals de juliol de 1936 —en una carta a Mercè Figueras— l'anterior identificació d'aquella part de la societat catalana que pensava essencialment en republicà i catalanista: «la meua reacció pot resumir-se en un crit: *ivísca el govern legítim de Catalunya! La resta és una torrentada que passarà; el govern autònom restablirà l'ordre públic. L'essencial era vèncer la sublevació anticatalana; perquè per a nosaltres, i per damunt de tot, es tractava d'això*».¹⁰³

El mateix Sales en la seva correspondència expressava una preocupació que Víctor Torres faria seva anys després en les seves memòries. L'agost de 1936 Joan Sales escrivia: «*Quedo invariablement estupefacte en constatar que el nostre govern va deixant passar temps sense preocupar-se d'organitzar unes forces armades (milícies, exèrcit, sometent o com vulgui dir-se) per fer front a les actuals circumstàncies; tots tenim la sensació que allò que al principi ens havia semblat una "militarada com tantes" era en realitat el començ d'una guerra*» i poques setmanes després afegia «*L'Escola de Guerra de la Generalitat em sembla l'única cosa assenyada que s'ha fet fins ara. La va iniciar un grup d'estudiants i joves llicenciats nacionalistes amb l'esperança d'atreure-hi el jovent universitari; amb la idea, que crec encertadíssima, que calia improvisar tan de pressa com es pogués els quadros d'oficials de l'exèrcit català que les circumstàncies estan demanant a crits*».¹⁰⁴ Per a Torres la disjuntiva l'estiu de 1936, un cop derrotat el cop d'estat militar i feixista, es trobava entre resignar-se a ser esborrats políticament per les forces obreristes o sortir al carrer: «*demostrar amb fets la voluntat de participar en els combats que tenien lloc en terres aragoneses*».¹⁰⁵ Calia que

ERC com la principal força republicana i catalanista reaccionés davant les noves coordenades polítiques i socials que la derrota del cop d'estat havia obert: un protagonisme inqüestionable dels partits i sindicats obrers i tot un seguit de transformacions revolucionàries que afectaven els diversos àmbits de la societat en el seu conjunt. Especialment, a parer de Torres, era en l'esforç i la mobilització armada contra el feixisme colpista on la reacció republicana i catalanista havia d'adquirir tota la seva força.

El juliol de 1936 Víctor Torres es trobava a Lleida després d'haver tornat de Madrid on cursava els estudis de doctorat en Dret. El 19 i 20 de juliol va veure com als carrers de la capital de Ponent es passava de l'intent de cop d'estat militar i feixista, amb les forces de l'exèrcit i d'ordre públic acompanyades pels membres de la dreta antirepublicana local, a una violenta reacció popular que va significar la presa del poder local per les forces obreres. Com va explicar detalladament Joan Sagués en el seu estudi sobre la ciutat de Lleida durant la guerra, el 18 de juliol van ser grups de civils armats, especialment joves, de la Falange, el Requetè i les joventuts de la CEDA, els que van iniciar el moviment colpista.¹⁰⁶ Entre aquests joves hi havia alguns companys d'estudis o d'oci del mateix Víctor Torres que es van desplegar en punts centrals de la ciutat, com ara la plaça de Sant Joan o la cruïlla entre els carrers Cavallers i Major. El 19 de juliol ja foren les forces de l'exèrcit les que van sortir al carrer i van ocupar, amb certa facilitat, els diversos punts estratègics de la ciutat: la Paeria, la Comissaria Delegada de la Generalitat, l'emissora EAJ 42 Ràdio Lleida, l'estació de ferrocarril, la presó i l'edifici de Telèfons, Correus i Telègrafs. A més es van reforçar les guàrdies al pont que creuava el Segre i a les carreteres d'accés a la ciutat. Durant tot el dia diversos membres de Joventut Republicana, entre els quals hi havia el mateix Torres, es van dedicar a donar «*tombs per informar-nos de l'amplitud d'aquell desplegament de forces i ens dirigirem*

102 Isidre MOLAS. «Els corrents d'Esquerra Republicana de Catalunya»; Borja de Riquer. «El catalanisme d'esquerres i de dretes».

103 Joan SALES. *Cartes a Màrius Torres*, p. 16.

104 Ibidem, p. 29 i 47.

105 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 68.

106 Joan SAGUÉS. *Lleida en la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*, p. 68-73. Una versió més resumida d'aquesta tesi doctoral, a: Joan SAGUÉS. *Una ciutat en guerra: Lleida en la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*.

Barcelona, 5 de setembre de 1936

Desfilada de camions de les milícies d'Esquerra que formaven part de les columnes Macià i Companys, a la confluència de la plaça Universitat, Ronda Sant Antoni i carrer Tallers.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

*fins i tot al pont del ferrocarril, on vam localitzar una patrulla de l'exèrcit dotada d'armes automàtiques».*¹⁰⁷ Ràpidament, les forces de l'exèrcit, de la Guardia Civil i dels carrabiners havien controlat la ciutat i proclamat l'Estat de guerra. No en canvi els guàrdies d'Assalt que van ser desarmats i retinguts a la Comissaria de la Generalitat per les forces colpistes.

El mateix dia 20 la reacció de les organitzacions obreres fou unànime contra la temptativa de cop d'estat. El Comitè de Vaga format per les diverses forces obreristes paralitzà l'activitat de la ciutat i aconseguí el control dels carrers a mesura que cada cop més soldats abandonaven les armes. L'acció d'alguns soldats, com ara els sergents Josep Barrachina i Enric Crous, i en menor mesura d'alguns oficials va contribuir a capgirar la situació. El dia 20 la temptativa colpista ja havia estat derrotada i les organitzacions obreres havien adquirit un protagonisme impensable tot just unes setmanes abans. El fracàs de la conspiració produí a la capital del Segrià un clar debilitament de les institucions republicanes i una fortalesa absoluta dels partits i sindicats obrers a nivell polític, social i, fins i tot, moral. D'aquesta manera, el poder local passà a mans d'un Comitè Popular o de Salut Pública format per les sis principals organitzacions obreres del que, al mateix temps, en depenien les institucions d'origen republicà com la Comissaria Delegada de la Generalitat i la Comissaria Delegada d'Ordre Públic, també dirigides ara per membres de les forces obreristes.¹⁰⁸ Davant aquestes noves formes de poder local que evidencien la configuració d'un nou sistema de relacions socials, en quina situació havia quedat l'Ajuntament republicà format gairebé en exclusiva per membres de Joventut Republicana? En quina situació havia quedat la mateixa Joventut Republicana de Lleida, referent històric del republicanisme catalanista, que el 1931 s'havia adherit a ERC i que havia tingut fins al moment un protagonisme polític, cultural i associatiu fonamental? I en quin estat es trobaven aquells sectors

de la societat lleidatana que nodrien la força política i cultural del republicanisme catalanista?

En les seves memòries, Víctor Torres plantejava una reflexió que dibuixava una resposta a les preguntes anteriors: «*Els dirigents dels partits catalanistes i republicans, gent idealista però enemics de la violència, s'havien vist arraconats i fins i tot amenaçats pels amos del carrer, anarquistes, comunistes o simplement incontrolats. El meu pare, per anar a visitar els seus malalts, es feia acompanyar per algun amic o familiar. Més d'una vegada el vaig acompanyar pels carrers a fer la seva ronda habitual de visites. Als edificis públics i als locals dels partits i sindicats només hi lluien banderes roges o roges i negres [...] La nostra senyera i la bandera republicana semblava que havien de demanar permís per a exhibir-se. A Joventut Republicana, amb els locals quasi deserts, tot eren lamentacions i temors més que justificacions. El seu màxim dirigent, Humbert Torres, havia rebut més d'un advertiment exigint la seva no-intervenció en el que estava passant*».¹⁰⁹

La certa desorientació i inacció que constatava Torres a les files de Joventut Republicana afectà al conjunt d'ERC arreu del Principat durant els mesos immediats a la derrota del cop d'estat de juliol de 1936. Certament, la fragmentació del poder polític, tot el seguit de transformacions revolucionàries i l'emergència d'uns nous protagonistes socials i polítics van debilitar el que havia estat el partit majoritari del republicanisme catalanista des de la proclamació de la República l'abril de 1931 però, en cap cas, el van fer implosionar i encara menys desaparèixer. Ben al contrari. Tal com han posat de relleu les investigacions del professor José Luis Martín Ramos, ERC després d'experimentar un lapse inicial de clar afebliment va reprendre com a partit tot el seu protagonisme polític i social a partir de la tardor de 1936 i, molt especialment, a partir de la reorganització municipal de 1936.¹¹⁰ Entre juliol i setembre de 1936, les casuístiques locals absolutament

107 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 65-66.

108 Joan SAGUÉS. *Lleida en la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*, p. 99-119.

109 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 67.

110 José Luis MARTÍN RAMOS. *La rereguarda en guerra. Catalunya 1936-1937*, p. 147-179.

a *La Humanitat*.

1998

variades van acabar condicionant la situació del partit arreu de Catalunya, en realitat un moviment més que no pas un partit centralitzat, i tant dirigents més experimentats com d'altres absolutament nous es van mantenir al capdavant de l'organització. En el cas de Lleida aquest protagonisme durant els primers mesos de l'estiu de 1936 va recaure en tota una nova fornada de militants republicans que des de feia poc havien assumit la direcció de Joventut Republicana. Entre aquests s'hi trobava Víctor Torres.

A la nova Junta directiva de Joventut Republicana hi havia, al costat d'un jove Víctor Torres recent llicenciat en Dret, fill d'un dels prohoms del republicanisme catalanista com Humbert Torres i que actuava com a secretari de l'entitat, el valencià Leopold Morant com a president, que era professor de l'Escola del Treball, Enric Ribelles, farmacèutic, Josep Vidal, funcionari de la Generalitat, Enric Godàs, metge i fill també d'un altre dirigent històric del republicanisme lleidatà, Antoni Torres, escollit compromissari per a elegir la Presidència de la República l'abril de 1936, Urbà Palacín, membre del Sindicat Regional de Llum i Força de Catalunya, Ramon Rubió i Pere Bosch.¹¹¹ Fou aquesta nova junta la que va considerar, en paraules del mateix Torres, que «no podíem resignar-nos a ser esborrats políticament del mapa»¹¹² i qui va prendre la iniciativa de reprendre l'acció política de Joventut Republicana i, molt especialment, d'organitzar una columna de milicians integrada pels membres lleidatans d'ERC. El 1939 des de Montpeller un Torres que havia patit la derrota de la guerra i iniciava un exili que ningú preveia tan llarg, recordava la situació viscuda al capdavant de Joventut Republicana en aquells intensos mesos d'estiu de 1936: «*Les nostres deliberacions, mediatitzades per l'ambient dramàtic del carrer, les recordo perfectament. De tant en tant guaitàvem el carrer des de la finestra del darrer pis, temerosos d'ésser sorpresos o atacats. Jo vaig tenir la iniciativa de la creació immediata d'unes milícies nostres que aixequessin el pa-*

velló, en aquells moments força desacreditats, del vell casal republicà. Tots els companys s'adheriren a aquella iniciativa entre altres raons perquè tots els partits i sindicats enviaven gent al front, tenien guàrdies armats a les portes de llurs estatges i donaven la impressió que vivien efectivament la guerra. El nostre Casal, tothora desert i fosc, semblava una cosa morta».¹¹³ Calia, doncs, reaccionar al nou ordre de coses. El 21 d'agost Joventut Republicana feia públic un manifest en el què anunciava que els seus homes estaven decidits a «*posar tots els nostres esforços en la creació de les milícies antifeixistes del nostre partit i si ho aconseguim, com així en tenim la seguretat, els homes d'Esquerra de les nostres comarques marxaran al lloc on se'ls designi, sense altra idea, sense altre desig, que el de batre's per la llibertat, al costat dels altres germans que un dia i un altre dia, venen oposant llurs cossos i llur coratge a l'allau feixista*».¹¹⁴ Igualment, el manifest assenyalava la contribució dels militants de Joventut Republicana en la derrota del cop d'estat militar i feixista, la necessitat de la unitat d'acció i la solidaritat antifeixista al front i la rereguarda i l'obra de l'entitat republicana des de la seva creació: el Camp d'Esports, el Casal o *L'ideal* entre altres. Per altra part, Víctor Torres fou nomenat el 19 d'agost secretari del Tribunal Tutelar de Menors pel comissari delegat de la Generalitat després d'haver estat destituït «*pel seu declarat desafecte al règim republicà imperant a Espanya*» l'advocat Josep Maria Simon.¹¹⁵

En l'organització de les milícies lleidatanes que acabarien conformant la Columna Macià-Companys Víctor Torres hi va desenvolupar un paper fonamental, al costat de Leopold Morant i el regidor d'ERC d'Arbeca Josep Català, que també havia estat escollit compromissari per a elegir la Presidència de la República l'abril de 1936. En les seves memòries, Torres va expli-

111 «Lleida. Un manifest de la Joventut Republicana», *La Humanitat*, 3 de setembre 1936, p. 7.

112 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 68.

113 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 8, Expedient 6. Fulla manuscrita de Víctor Torres en mal estat de conservació.

114 «Lleida. Un manifest de la Joventut Republicana», *La Humanitat*, 3 de setembre 1936, p. 7.

115 AHL. Fons de la Comissaria delegada de la Generalitat de Catalunya. Personal. Expedient personal de Víctor Torres i Perenya.

Alcanyís, 20 de setembre de 1936

La Plaza de España de la capital baleararagonesa, amb l'Ajuntament i la llotja gòtica al fons, i un automòbil de les columnes Francesc Macià i Lluís Companys en primer terme, bull amb la presència dels milicians catalans arribats pocs dies abans.

AGUSTÍ CENTELLES / CDMH

car la seva implicació en l'organització de les milícies arreu de les comarques de Lleida: «*gràcies als valuosos fitxers de Joventut Republicana vam adreçar a tots els joves militants un manifest explicant els nostres propòsits acompanyat d'un butlletí d'inscripció que havien de retornar-nos urgentment. També vam organitzar algunes sortides a les poblacions lleidatanes més importants amb el propòsit d'engrescar la gent i de convèncer els més repatanis. Al cap de pocs dies d'intensa activitat, els resultats eren més que satisfactoris i cap al final d'agost ja superàvem àmpliament el centenar d'inscrits provinents d'Arbeca, Mollerussa, Balaguer, Linyola, Bell-lloc, Bellver de Cerdanya, Senterada, Vilaller, Almenar, la Fuliola, Salàs de Pallars, Pobla de Segur, etc. El contingent més important ens vingué d'Arbeca amb prop de setanta joves decidits a tot, encapçalats per l'inoblidable amic Josep Català. La ciutat de Lleida també contribuï a la formació d'aquella columna amb alguns militants de les JEREC*».¹¹⁶

Tal com informava *La Humanitat* el 5 de setembre, les oficines d'allistament a les Milícies Antifeixistes de les comarques lleidatanes organitzades per Joventut Republicana havien tingut un gran èxit i un centenar de milicians havien de sortir el mateix dia 5 en direcció cap a Barcelona per tal d'incorporar-se a les columnes Lluís Companys i Francesc Macià. El mateix diari d'Esquerra apuntava que la direcció dels milicians requeria en mans del «*nostre benvolgut amic Víctor Torres i Perenya, fill del diputat doctor Humbert Torres*».¹¹⁷ En poc marge de temps, la nova direcció de Joventut Republicana havia aconseguit organitzar unes milícies lleidatanes formades en la seva immensa majoria per militants d'ERC de les comarques de Lleida però també per simpatitzants comunistes o de la CNT.

Gràcies als acusaments de rebut dels subsidis de guerra que rebien els familiars dels milicians, podem saber quants eren i d'on provenien els milicians lleidatans de la Columna Macià-Companys. El 29 de setembre de 1936 hi havia 177 milicians que s'havien en-

rolat a les oficines de Joventut Republicana destinats a Alcanyís i que havien sortit cap al front el 8 de setembre. Entre aquests, n'hi havia de la pràctica totalitat de les comarques de la província de Lleida i també alguns de les comarques de la franja, com la Llitera, o d'algunes comarques tarragonines, com la Conca de Barberà. Els municipis amb un major nombre de milicians eren, en primer lloc, Arbeca, amb gairebé una seixantena de voluntaris, Linyola, Salàs de Pallars, Bellvís i Lleida, en aquest darrer cas amb un bon nombre de militants de les JEREC com Manuel Sanfeliu, Antoni Zamorano, Àngel Soler, Antoni Roig o els germans Ramon i Pau Clotes.¹¹⁸

D'aquesta manera, tal com recordava el mateix Víctor Torres «*Molt prompte assolirem unes dues-centes inscripcions, xifra que ja ens permetia d'enviar una primera expedició al front i, amb ella, millorar el nostre prestigi*».¹¹⁹ El 5 de setembre els milicians de les diverses comarques es van concentrar a Lleida per sortir cap a Barcelona. Després de dinar a l'edifici del Seminari, habilitat com a menjador popular, els milicians es van traslladar a la sala del cafè de Joventut Republicana abans de sortir cap a l'estació. El contrast entre els joves milicians republicans i els socis més respectables de Joventut Republicana resultava més que evident. En paraules del llavors jove advocat de vint-i-un anys, «*els crits i els cants dels joves milicians contrastaven amb l'actitud silenciosa i una mica espaordida dels socis de la nostra entitat. Molts dels joves portaven vestits estrafolaris i mocadors al coll. Feien la impressió d'una banda descansant entre combat i combat*».¹²⁰

A les tres de la tarda Víctor Torres i Josep Català com a dirigents polítics de la milícia van donar l'ordre de formar a la Banqueta. La desfílada dels milicians encapçalada per Torres, Català i una milicià amb la

116 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 68-69.

117 «Lleida. Allistaments a Joventut Republicana. Més milicians a les columnes "Lluís Companys" i "Francesc Macià"», *La Humanitat*, 5 de setembre de 1936, p. 7.

118 ANC. Fons Generalitat de Catalunya (Segona República). Comitè Central de les Milícies Antifeixistes. Acusaments de recepció de subsidis de guerra rebuts per municipis del Segrià: Lleida, 1936.

119 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 71.

120 Ibídem, p. 71-72.

**Alcanyís,
20 de setembre de 1936**

Les banderes
de les columnes
Francesc Macià
i Lluís Companys
pengen de la caserna
ubicada al Palació Ardid.
AGUSTÍ CENTELLES / CDMH

bandera catalana s'efectuà fins a l'estació de tren pel carrer Major, carrer Sabaters, carrer Magdalena i Rambla de Ferran. Torres recordava que durant tot el trajecte no van cessar els visques i els aplaudiments i que ell, com a dirigent dels milicians, anava amb «*una granota verda que m'havia donat la tia Consol, unes espadenyes de pagès, uns prismàtics monumentals i la pistola del Tribunal de menors a la cintura*». ¹²¹ En arribar a Barcelona, els milicians lleidatans van ser instal·lats, primer, en un antic convent de frares al centre de la ciutat i després traslladats al Palau de Montjuïc per passar-hi la nit. El 8 de setembre a la nit sortiren cap al Front d'Aragó des de l'estació de França. Tal com explicava un voluntari d'Arbeca, Màrius Pons, el 8 de setembre tots els milicians pertanyents a la Columna Macià i a la Columna Companys es van concentrar a la Plaça de Catalunya des d'on van desfilar fins a l'estació de França. ¹²² Víctor Torres recordava aquesta desfilada «*a toc de tambor*» per Barcelona i amb «*tempestes d'aplaudiments amb les nostres dues senyeres de centúria fetes de pressa i corrents a Lleida*». En una estació de França plena de gom a gom, Torres s'acomiadà del seu oncle Juli Perenya abans que el president Lluís Companys, acompanyat de diversos diputats, consellers i autoritats militars, s'acomiadés dels milicians i els comandaments militars i polítics amb unes paraules. ¹²³

En aquest moment començava l'experiència de Víctor Torres en la guerra com a cap de centúria. Fins al moment, el front d'Aragó quedava lluny, els militars i civils colpistes s'havien rendit a Lleida gairebé «*sense que hi hagués confrontació armada. Aquesta és la veritat*» ¹²⁴ i, fins i tot, els dies a Barcelona a l'espera de marxar al front havien tingut el seu encant: «*passejades per la Rambla i per arreu, visites obligades als cen-*

tres de diversió, llargues estades a la caserna donant filiacions, demanant tabac, aconseguint vestir-nos amb unes caçadores força elegants...». ¹²⁵ La matinada del 10 de setembre els milicians de la Columna Macià i la Columna Companys arribaren a Alcanyís. A la capital del Baix Aragó començava pròpiament la guerra per al jove Víctor Torres. Com ell mateix explicà, a Alcanyís «*la gent ens va rebre força bé. Ens vam allotjar a les cases de la població i a les nostres centúries ens van confiar les metralladores*». ¹²⁶

La capital del Baix Aragó es convertí en la base d'operacions de la Columna Macià-Companys, amb uns dos mil milicians, fins que al cap d'unes setmanes la comandància s'instal·là a Montalbán i a Alcanyís hi quedà tan sols el personal administratiu. Inicialment, com ho explicà el comandant Martín López Segarra, es van reorganitzar les centúries que composaven les columnes i s'instruí els milicians en el maneig del fusell i la metralladora, en el llançament de granades de mà i en el coneixement del terreny. Per contra, no es van poder fer pràctiques de tir per l'escassetat de municions i d'armament. A diferència d'altres columnes, la Macià-Companys va restar sense armes fins la seva arribada al front i un cop desplegats l'escassetat tant de municions com d'armes fou una constant. El mateix López Segarra estimava que «*l'armament disponible no crec que passés de dos-mil fusells tipus màuser i quatre metralladores*» i hi afegia «*els soldats de la guerra franco-prussiana, al 1870, anaven més ben fornits*». ¹²⁷

Les dues centúries lleidatanes, amb Víctor Torres i Josep Català com a caps de centúria, es van convertir en la força de metralladores de tota la columna, amb les quatre o cinc metralladores Hotchkiss. Torres explicava que després d'haver rebut la instrucció a Alcanyís va ser destinat al municipi de Portal-

121 Ibidem, p. 72.

122 Màrius PONS. *El Joan del cal Cançons. Història i vivències d'un comunista*, p. 19-20.

123 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 72.

124 Pelai PAGÈS; Alberto PÉREZ. *Aquella guerra tan llunyana i tan propera (1936-1939). Testimonis i records de la guerra civil a Catalunya*, p. 73.

125 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 72.

126 Josep Maria SOLÉ I SABATÉ. *Revolució i esperança. Els últims testimonis de la Guerra Civil*, p. 75.

127 Martín LÓPEZ SEGARRA. «Breu relació de la intervenció del militar Martín López Segarra a la Columna Macià-Companys», a: Francesc Xavier HERNÁNDEZ; David ÍÑIGUEZ. *La Columna Macià-Companys*, p. 209.

Alcanyís, setembre de 1936

Quatre milicians de la Columna Macià-Companys pertanyents a Joventut Republicana de Lleida, posen amb una metralladora amb l'església de Santa Maria la Mayor al fons.

D'esquerra a dreta: dempeus, Josep Català i Víctor Torres; ajeguts, Manuel Sanfeliu i un milicià no identificat.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

rubio amb una part de la centúria: «*A Portalrubio ens haguérem d'instal·lar en condicions més que precàries, havent-nos de conformar amb una mena d'estable que tenia dues plantes: a baix hi havia els animals i a la planta superior, feta de taulons de fusta, ens hi amuntegàvem a la nit quinze o vint companys dormint damunt de la palla i algun sac després d'haver foragitat a cops de bastó o de baioneta unes rates enormes que no es resignaven fàcilment a abandonar uns espais que consideraven com a propis*».¹²⁸ A Portalrubio Víctor Torres va viure els primers bombardejos de l'aviació franquista i ràpidament va entrar en combat amb els seus companys de milícia. La primera línia de front de la columna republicana s'acabà estenent per la conca del riu Martín, passant d'est a oest per Montalbán, Martín del Río, Vivel del Río i Portalrubio, dominant tot l'extrem nord del front de Terol a tocar de les columnes milicianes del País Valencià.¹²⁹ Precisament, seria en tots aquests punts on Víctor Torres tindria els seus principals combats com a milicià. Entre setembre de 1936 i febrer de 1937 els combats entre les milícies republicanes i l'exèrcit feixista per tal de consolidar les posicions a Vivel del Río i la Venta del Diablo de Portalrubio van resultar gairebé permanents per la seva importància estratègica ja que, des d'aquests dos punts, es podien controlar les comunicacions entre les conques mineres, la vall del Xiloca, Alfambra, el camp de Visiedo i Terol. En els records de Víctor Torres, aquests combats ens apareixen com una mena d'experiència iniciàtica en la guerra amb tot un garbuix d'emocions i sentiments del tot contradictoris: des de la por fins a la solidaritat passant per l'orgull de combatre l'amenaça feixista i el desconeixement de la pròpia experiència bèl·lica.

Anys a venir, Torres recordava que va ser a Vivel del Río, el setembre de 1936, on per primera vegada «*vaig sentir xiular les bales*».¹³⁰ El novembre Torres participaria en l'operació que acabaria amb l'ocupació del

poble de Fuenferrada, capturant alguns presoners i armament, i al desembre viuria el seu principal combat com a milicià. Després interviendria a Belchite i Balaguer però ja amb la creació de l'Exèrcit Popular de la República i les milícies militaritzades. El desembre de 1936, el dia de Nadal, les forces republicanes iniciaven l'atac que acabaria essent conegut com la primera Batalla de Terol. Es tractava de la primera ofensiva republicana planificada al front d'Aragó: amb una operació d'atac a les posicions feixistes, amb un Estat Major, caps militars i la coordinació de diverses columnes i brigades. L'objectiu militar era el d'ocupar Terol, tallar la carretera de la vall del Xiloca i contribuir a millorar la situació al front de Madrid obligant les tropes colpistes a destinar unitats al front de Terol. Al costat de les diverses columnes del País Valencià, la 22a Brigada Mixta constituïda a Gandia el mateix novembre i la XIII Brigada Internacional, dirigida pel comunista alemany Wilhelm Zaisser, en l'ofensiva hi va intervenir també la Columna Macià-Companys. La idea de maniobra republicana era la d'avançar fins a la línia de Monreal del Campo, Caminreal i Calamocha per la vall del Xiloca i des d'allí unir-se a la Columna Macià-Companys que sortiria des de la zona de Montalbán.¹³¹

La participació en aquesta ofensiva l'explicava d'aquesta manera Víctor Torres: «*participàrem en una operació ofensiva en el nostre sector de Portalrubio amb el propòsit de conquerir el poblet de Torre los Negros. Amb la mica d'experiència que havíem adquirit a Alcubierre, anàrem avançant de matinada sense trobar resistència i poguérem ocupar alguns tossals des d'on es podien contemplar les posicions enemigues. Durant tot el matí hi hagué un intercanvi de trets de fusells i d'armes automàtiques sense majors conseqüències, però cap al tard, l'enemic sortí dels seus atrinxeraments protegit per un intens foc de morters i el nostre comandant, Gómez Descalzo, ens féu replegar cap a les posicions fortificades de Portalrubio. Confesso que durant aquesta retirada vaig passar molta por perquè en algun moment ens trobàrem en una plana llisa com la mà i els xiulets de les bales i dels*

128 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 76.

129 Judit CAMPS; Emili OLCINA. *Les milícies catalanes al front d'Aragó: 1936-1937*, p. 89-90.

130 *Ibidem*, p. 362.

131 Valentín SOLANO. *Guerra Civil Aragón. Teruel*, tomo III, p. 65-72.

Front d'Aragó, setembre-octubre de 1936

El milicià Víctor Torres en un exercici de camp.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

*projectils dels morters eren esfereïdors. Tinguérem algun ferit però no deixàrem ningú sobre el terreny».*¹³²

Després de gairebé vint dies de combats, l'ofensiva republicana no havia aconseguit el seu objectiu: la línia de front no havia variat, no s'havia ocupat Terol, tampoc s'havia aconseguit atreure unitats militars feixistes de Madrid i les baixes superaven les tres mil. A més, el febrer de 1937 l'exèrcit franquista va emprendre un atac contra Vivel del Río amb la finalitat de fer avançar la línia de front i amenaçar la zona d'Utrillas. Víctor Torres es trobava a la posició de Vivel del Río on la Divisió Macià-Comanys, que havia deixat de ser columna, fou atacada «*per uns nombrosos contingents de forces marroquines i navarreses comandades pel general Yagüe*». Torres constatava les mancances de les forces republicanes davant l'ofensiva de l'exèrcit franquista «*El nostre armament era tant insuficient que difícilment podíem rebutjar els atacs d'unitats ben preparades, ben armades i recolzades per l'artilleria i l'aviació. Nosaltres disposàvem d'una sola bateria de tres peces del 10'5, fusells Màuser i Winchester i un nombre reduït d'armes automàtiques. Malgrat aquesta inferioritat, les nostres forces mantingueren les primeres línies durant dos dies. Amb els meus companys de la secció de metralladores ens calgué combatre sense descans des d'un promontori situat dalt del poble de Vivel des d'on es dominava perfectament el teatre d'operacions. Van arribar alguns reforços de les divisions Ortiz, Durruti i POUM però estaven tan mal armats com nosaltres mateixos i no van impedir que es perdés la important posició de la cota 105. La defensa del pont sobre el riu Martín també hagué de ser abandonada*».¹³³

Anteriorment, Torres havia participat amb diverses centúries de la Macià-Comanys a les operacions d'Alcubierre, a Osca, encapçalades per la Columna Trueba-Del Barrio. Concretament, per tal d'aturar l'ofensiva de les tropes colpistes que pretenien ocupar diverses poblacions del front d'Osca a meitats d'octubre. L'ofensiva feixista s'inicià el 19 d'octubre i els republicans van

reaccionar ràpidament amb la utilització de l'aviació; tot i que la intervenció d'una patrulla de caces alemanys Heinkel contrarestà la fortalesa aèria republicana. Precisament, Torres explicava que a Alcubierre «*hi anàrem amb un parell de metralladores comandades pel sergent Josep Barrio i contribuïrem eficaçment a establir aquell front. Fins i tot, un dels nostres tiradors, el lleidatà Escolà, va abatre un avió de caça enemic*». Un cop acabada l'operació les centúries retornaren a Portarubio on hi «*regnava una certa tranquil·litat*».¹³⁴

Al mateix temps que les columnes milicianes s'havien desplegat i realitzaven diverses operacions al front d'Aragó, tant el Govern de la Generalitat de Catalunya com el Govern de la República feien passos decidits cap a la reorganització militar de les seves diverses forces. El govern català havia aprovat diverses mesures d'ençà d'octubre de 1936 que pretenien militaritzar progressivament les columnes milicianes del front d'Aragó. No va ser, però, fins als primers mesos de 1937 quan aquesta militarització començà a fer-se efectiva, tot i que encara amb força obstacles. Com és ben conegut, el 6 de desembre de 1936 es publicava al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* el decret de creació de l'Exèrcit de Catalunya. Tot i els diversos nomenaments, l'organització de l'Exèrcit de Catalunya o Exèrcit Popular de Catalunya va tenir uns avenços més aviat limitats. No obstant, el 10 de gener de 1937 s'ordenava transformar les forces del front d'Aragó en divisions, tal com fixava l'organigrama de l'Exèrcit de Catalunya, i el 20 de febrer es procedí a la reorganització de les tropes que cobrien el front d'Aragó, sota la direcció del futur cap militar de tot el front el comandant Vicenç Guarner. D'aquesta manera, les forces republicanes a l'Aragó quedaven configurades per quatre divisions, Divisió Ascaso, Divisió Carles Marx, Divisió Durruti i Divisió Jubert, i dues agrupacions en el sector pirinenc i el sector meridional, els fins aquell moment anomenats Regiment Pirinenc i la Columna-Macià Comanys. A partir d'aquest moment, la Macià-Comanys quedava constituïda com a Brigada amb dos regiments i seguia comandada per Jesús Pérez

132 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 77.

133 Ibidem.

134 Ibidem, p. 76.

Sant Quirze de Safaja,

12 de març de 1937

Víctor Torres

amb el seu germà

Màrius, en una visita

al Sanatori de Puig d'Olena,

aprofitant un permís.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

Salas al mateix sector de Montalbán. Molts anys després, les reflexions de Víctor Torres posaven l'accent en la necessitat de la militarització per a fer front a l'Exèrcit franquista: «*Si no militaritzaven les tropes republicanes això seria un desastre. Se n'anaven tots d'una manera ràpida i el descontrol era total*»¹³⁵ i afegia: «*Es pretenia acabar progressivament amb les milícies de partit o de sindicat substituint-les per unitats tipus Divisió, però sense abandonar encara la denominació originària. Nosaltres esdevinguérem, doncs, la Divisió Macià-Companys depenent de la Conselleria de Defensa de la Generalitat i a les ordres directes del quarter general que estava instal·lat en les immediacions de Tardienta*».¹³⁶ La Macià-Companys no passà a ser una Divisió, com apuntava Víctor Torres, sinó una Brigada, pel fet que no tenia suficients efectius. Només amb la seva integració a l'Exèrcit de l'Est de l'Exèrcit Popular de la República l'abril de 1937 la Columna Macià-Companys passaria al rang de Divisió, la Divisió 30 formada per dues brigades les 131 i 132 amb base d'operacions a Montalbán.¹³⁷

Després de gairebé vuit mesos d'estada al front de guerra, Víctor Torres observava com aquella columna inicialment creada pels esforços dels militants d'ERC passava a ser part integrant de l'Exèrcit Popular de la República. Torres ho recordava de la manera següent: «*La nostra formació deixava de ser la Divisió Macià-Companys i esdevenia la Divisió 30 que depenia del XII Cos d'Exèrcit, sota les ordres del coronel de cavalleria Pedro Sánchez Plaza. La Divisió 30 quedà integrada per les brigades 131, 132 i 146. [...] Jo vaig quedar adscrit a la Brigada 131 formada per una gran majoria de voluntaris de la Columna Macià-Companys i més concretament al batalló 521 del qual vaig ser designat oficialment comissari polític*».¹³⁸ Com a comissari

1937

Targeta d'identitat militar del comissari de batalló Víctor Torres, del Batalló de rereguarda núm. 17.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

135 Pelai PAGÈS; Alberto PÉREZ. *Aquella guerra tan llunyana i tan propera (1936-1939). Testimonis i records de la guerra civil a Catalunya*, p. 137.

136 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 76- 77.

137 Carlos ENGEL. *Historia de las Brigadas Mixtas del Ejército Popular de la República*, p. 115-116.

138 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 78.

Lleida, maig de 1937

Vetlla, a la seu de Joventut Republicana de Lleida, dels militants Eustaqui Flor i Marcel·lí Cid morts durant uns enfrontaments amb membres de la FAI.

(JOVENTUT REPUBLICANA. 80 ANYS AL SERVEI DE LLEIDA)

del Batalló 521 de la 131 Brigada Mixta, Torres viuria els Fets de Maig, la Batalla de Belchite, la coneixença amb Joan Sales i l'ofensiva franquista de març de 1938.

Segons va explicar el mateix Víctor Torres en les seves memòries, per ordre dels comandaments de la divisió quatre soldats amb un fusell metrallador a les seues ordres van ser enviats a Lleida durant els Fets de Maig per tal de protegir l'edifici de Joventut Republicana. Molt probablement, la presència de Torres a Lleida degué produir-se després del principal enfrontament dels Fets que afectà a Joventut Republicana. L'1 de maig de 1937 van morir en un tiroteig dos militants d'ERC —el guàrdia d'Assalt Marcel·lí Cid i Eustaquí Flor— i un membre de la FAI, Miquel Llop.¹³⁹ Miquel Cid —el pare del guàrdia d'assalt— i Eustaquí Flor van ser tirotejats per un grup —del que Miquel Llop en formava part— i van respondre a l'atac amb una bomba de mà. Donat que Cid era militant de Joventut Republicana i l'atac va tenir lloc prop del casal del partit, els republicans ho van interpretar com un atac anarquista a l'organització.¹⁴⁰ En aquesta atmosfera de tensió, no resultaria gens estrany que els comandaments de la 30 Divisió, tots amb forts vincles amb Lleida i el republicanisme lleidatà com era el cas del tinent coronel Jesús Pérez Salas, el tinent Martín López Segarra, el capità Antoni Blàvia o el major Andrés Imbernón, decidissin enviar un reduït nombre d'efectius per tal de protegir el casal dels republicans. Torres recordava que aquells primers dies de maig «*vàrem passar un parell de dies i de nits fent guàrdia permanent des dels balcons i les finestres, però sortosament no haguérem d'intervenir*».¹⁴¹

L'agost del mateix 1937, Víctor Torres participaria en l'ofensiva republicana per tal de prendre Saragossa als franquistes, que va acabar essent coneguda com la Batalla de Belchite. L'Estat Major republicà havia previst tot un seguit d'operacions encaminades a rodejar ràpidament la ciutat de Saragossa, especialment pel

nord i pel sud, i aconseguir, d'aquesta manera, contenir l'arribada de reforços a la ciutat i a la zona. Un cop tallades les comunicacions amb Saragossa, la batalla s'havia de desenvolupar entre les forces franquistes presents a la ciutat i els 80.000 efectius republicans mobilitzats per l'operació. Tot i que l'ofensiva republicana aconseguí inicialment alguns èxits destacats, l'arribada de reserves franquistes i la intervenció de la seva aviació van fer fracassar ràpidament l'operació, tal com havia estat plantejada.¹⁴² De la 30 Divisió dirigida per Pérez Salas va participar en la operació la 131 Brigada, de la què en formava part Víctor Torres, juntament amb la 118 Brigada de la 25 Divisió, en aquest cas provinent de l'antiga Columna Carod. Les forces comandades per Pérez Salas havien d'avançar per la zona sud-oest del front, atacant i ocupant primer el poble de La Puebla de Albortón i després dirigint-se a Belchite per a conjuntament amb la resta de forces atacar-la per la part del darrere.

En els records de Víctor Torres aquella operació va quedar perfectament enregistrada: «*El primer dia s'ocuparen alguns turons propers al punt de sortida, però molt aviat arribaren importants reforços de Saragossa, formats per tropes canàries i marroquines. Els combats foren molt durs amb moltes baixes en ambdós bàndols. Un contingent de la nostra brigada realitzà una audaç penetració en direcció a Puebla de Albortón, localitat que fou ocupada després de desallotjar l'enemic dels seus atrinxeraments*» i hi afegia que «*fou un veritable plaer passejar-nos en plena eufòria pels carrers deserts d'aquell poble i entrar a l'Ajuntament on onejava encara la bandera franquista*».¹⁴³ En una altra entrevista, Torres va explicar que en entrar a l'Ajuntament de La Puebla de Albortón es va apoderar de la vara d'alcalde.¹⁴⁴ L'ofensiva republicana sobre Saragossa, en la pràctica reduïda a la Batalla de Belchite s'inicià el 24 d'agost allargant-se fins el 7 de

139 «Prou sang antifeixista», *L'ideal*, 14 de maig de 1937, p. 1.

140 Joan SAGUÉS. *Lleida en la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*, p. 99-119.

141 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 79.

142 José María MALDONADO. *La Guerra Civil en Aragón (1936-1938)*, p. 204-223.

143 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 79-80.

144 Josep Maria SOLÉ I SABATÉ. *Revolució i esperança. Els últims testimonis de la guerra civil*, p. 76.

Belchite, circa 1937

El destruït campanar de San Martín de Tours és el símbol de la torturada vila aragonesa que fou abandonada a la fi de la Guerra Civil i encara avui és testimoni de la cruesa del setge que protagonitzà.

CDMH

setembre. Un dia abans les forces republicanes havien ocupat la posició de Belchite. El comissari Víctor Torres va explicar algunes de les accions portades a terme en la conquesta de Belchite: «*Una brigada mixta agregada a la nostra va prendre una important posició estratègica anomenada "Novia del viento" i la seva guarnició es retirà en direcció a Belchite. En aquelles operacions, hi prengué una part molt activa el comandant del nostre batalló, l'inoblidable Antonio Sierra que era capaç de fer broma àdhuc en els moments de màxim perill. Després de la caiguda de Belchite la nostra Brigada va seguir en aquell teatre d'operacions durant uns quinze dies i va estar a primera fila d'aquells combats que es caracteritzaven per una duresa extraordinària. Passejar-se per aquell poble destruït quasi totalment, era realment un espectacle desolador*». ¹⁴⁵ Comptat i debatut, el gran esforç de l'exèrcit republicà significà avançar deu quilòmetres ocupant els pobles de Codo, Mediana, Pina, Quinto i Belchite però fracassant en el seu objectiu principal.

Entre el juny de 1937 i primers de març de 1938 seria quan Víctor Torres i Joan Sales coincidirien en la mateixa Brigada, la 131, el primer com a comissari polític i el segon com a tinent graduat a l'Escola Popular de Guerra de la Generalitat després d'haver estat al front de Madrid. La correspondència entre Joan Sales i Màrius Torres, malalt al sanatori de Puig d'Olena, al llarg del 1937 i el 1938 ens permet aproximar-nos al Víctor Torres comissari polític d'ençà que el tinent Sales arribà al front d'Aragó el juny de 1937. Precisament el 19 de juny Sales escrivia a Màrius Torres tot just després d'haver arribat a l'Aragó explicant-li que «*el teu germà Víctor no és a Montalban. Jo, que venia a la "Macià-Companys" amb tanta il·lusió, de moment m'hi trobo sol com un mussol*» i un cop ja amb el destí a la 131 Brigada Mixta hi afegia referint-se a la casa on estaven aquarterats «*és plena de lleidatans, a qui el sol nom del teu germà ha bastat perquè es consideressin amics meus. No l'he vist encara; demà m'arribaré a Martín del Río expressament per veure'l. M'ha agradat molt el cap de la brigada, que és el comandant Ymber-*

non; no és català però ha viscut molts anys a Lleida [...] També tu et trobaries com peix a l'aigua; tota la divisió lleidataneja». ¹⁴⁶

Un dia després, Sales començava la seva carta a Màrius d'aquesta manera: «*T'escric amb el teu germà a la meua dreta. Hem passat un diumenge deliciós. L'única pena és que no hi ha cap plaça vacant al seu batalló, que és el primer*» i explicava més detalladament a Mercè Figueres les seves impressions després de conèixer el germà del Màrius: «*Ahir al matí vaig pujar a Martín del Río, on per fi vagi conèixer en Víctor, un noi molt simpàtic, molt comunicatiu, molt dinàmic i perfectament adaptat a la vida de campanya. Vam passar junts un diumenge molt agradable, sense que hi faltés un bany al riu i un àpat suculent regat amb vi del país; però resulta que no hi ha cap vacant al batalló [...] Si bé amb la recança de no poder servir en el mateix batalló que el germà d'en Màrius, no et sabria dir com n'estic de content de trobar-me en aquesta 30 divisió (o "Macià-Companys"), que és magnífica*». ¹⁴⁷

Igualment, Sales recordava Víctor Torres durant l'ofensiva de Belchite i l'ocupació per part de la 30 Divisió de La Puebla de Albortón. Concretament, en una ronda nocturna per les diverses posicions a Sierra Gorda Joan Sales en arribar a un dels parapets va veure «*un noi alt i prim que abocat per damunt del parapet mirava com des d'un balcó i semblava perdut en una rêverie tot contemplant la planúria als seus peus, envaïda per la fosca. S'hi sentia encara el crepitjar monòton i sec de les metralladores i la veu més greu i espaiada dels morters però ja amb aquell morendo asserenador que pren la batalla a entrada de nit. En sentir les meves passes es va tombar: era en Víctor. D'ençà de llavors hem estat veïns; l'endemà jo rebia la teva carta [del Màrius] i encara no l'havia acabada de llegir que me la va prendre per no tornar-me-la fins fa un moment*». ¹⁴⁸ El mateix comissari Torres havia explicat al seu germà Màrius que el tinent Sales feia la guerra «*amb un bastó i una gavar-dina*» i que era sobretot a causa de «*l'estrambòtica ga-*

146 Joan SALES. *Cartes a Màrius Torres*, p. 234-236.

147 Joan SALES. *Cartes a Màrius Torres*, p. 238-239.

148 Ibídem, p. 289-290.

145 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 80.

Belchite, 1937

El comissari de batalló Víctor Torres amb dos companys de l'Exèrcit republicà.

FJI

vardina i dels gestos que feia amb el bastó indicant als soldats la trinxera enemiga" que em podia identificar sense lloc a dubtes des del comandament de la brigada i veure amb els prismàtics tot el que manegava».¹⁴⁹ Víctor Torres recordava anys després com havia escrit al seu germà explicant-li la seva actuació al front i com Sales havia considerat que exagerava la seva acció en aquells combats en tractar-se «d'un bon amic i d'un bon camarada».¹⁵⁰

Pel gener de 1938 Joan Sales tornava a escriure a Màrius Torres explicant-li que «vaig tenir el gust de saludar el teu germà, que ha fet mans i mànigues perquè no l'enviessin al Cos Jurídic»¹⁵¹ i no seria fins ben entrat el març quan Víctor Torres i Joan Sales veurien com les seves trajectòries seguirien camins diferents com a conseqüència de la malaltia que afectà el comissari Torres. Després de Belchite, la 30 Divisió retornà al front de Terol on passà l'hivern «per aquelles muntanyes pelades amb molt fred i un xic de gana perquè el subministrament arribava difícilment a l'avantguarda».¹⁵²

És en aquest moment en què el periodista Lluís Capdevila, que havia estat comissari de premsa de la Columna Macià-Companyns, li dedica una de les seves «cròniques de guerra» a *La Humanitat* on, en un to laudatori, en destaca el seu compromís, coratge i valentia.¹⁵³ També Víctor Torres col·laborà amb la premsa, amb algun article escrit des del front on, lluny de les proclames polítiques, deixava anar la seva vessant més lírica, tot glossant la vida quotidiana dels soldats als petits pobles aragonesos que els acullen: «indiscutablement, el lloc més interessant és sempre la plaça [...] I, sobretot, el Dipòsit d'Intendència que és sempre el lloc preferit per a dirigir l'atenció i blanc favorit de les mirades de tots, sempre que arriba menjar, roba, tabac,

149 Ibidem, p. 302.

150 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 82.

151 Joan SALES. *Cartes a Màrius Torres*, p. 354.

152 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 83.

153 Lluís CAPDEVILA. «La joventut catalana i la guerra. El comissari Víctor Torres i Pereña», *La Humanitat*, 6 de febrer de 1938, p. 6.

correu, etc». Amb uns paisans que «fan els seus treballs tranquil·lament sense que, almenys aparentment, els preocupi massa la nostra lluita [...] tots vestits de negre i amb boina, que comenten silenciosament el curs de la guerra o les darreres cotitzacions del safrà o del vi. Solament impera el bon humor quan passa alguna noieteta amb el càntir devall del braç camí de la font, entre exclamacions i alegres grolleries dels soldats, que elles acullen amb un somriure tebi, reflexe d'una complaença mal dissimulada». Una falsa normalitat doncs «al lluny, espaiadament, es sent algun dispar i alguna explosió que ens recorda que la guerra, amb tota la cohort de dramàtiques realitats, continua».¹⁵⁴

Poques setmanes després, Torres i el conjunt de la 30 Divisió, haurien d'afrontar els primers embats de l'ofensiva franquista sobre l'Aragó i el País Valencià. Així, el 9 de març, s'iniciava l'ofensiva franquista amb una acció conjunta d'artilleria i bombardejos aeris que va provocar que un cop van entrar en acció les forces d'infanteria les tropes republicanes havien quedat ja pràcticament anorreades. La 30 Divisió hagué d'afrontar l'atac del Corpo Truppe Volontarie italià, del Cos d'exèrcit marroquí de Yagüe, les forces del Requetè i els bombardejos de la Legió Còndor, la Aviazione Legionaria i la Brigada Hispana. El mateix dia 9 els franquistes ja havien tallat les comunicacions entre Belchite i Vivel de Río i un dia després ja havien ocupat Belchite. Com explicava Torres «l'atac va començar amb un desplegament constant de l'aviació que sobrevolava sobretot les vies de comunicació, bombardejant tots els indrets estratègics. La preparació d'artilleria fou intensa i brutal i les nostres modestes fortificacions eren neutralitzades una darrera l'altra». La superioritat de mitjans d'artilleria, infanteria i aviació de l'exèrcit franquista resultava incontestable, especialment després de la campanya del nord. A ulls de Torres la seva divisió disposava únicament de fusells i armes automàtiques i tant l'artilleria com la força aèria eren «una pura il·lusió» i la superioritat de l'enemic era absoluta. La seva impressió davant l'atac no podia ser més aterridora «Confesso que la visió d'aquells

154 Víctor TORRES. «Estampes de guerra. Poble (II)», *L'ideal*, 5 de març de 1938, p. 3.

Barcelona, 27 de febrer de 1938

El comissari de brigada Víctor Torres intervé en el 2n Ple d'Esquerra Republicana celebrat en el context de la Guerra Civil, tot enaltint el compromís del jovent del partit en la lluita en defensa de les llibertats de Catalunya i de la República.

FC

*monstres d'acer vomitant foc per tot arreu enmig d'un gran terrabastall, pujant i baixant fàcilment per aques-les serralades em va produir una sensació d'insignifi-cança de part nostra i d'una por a penes contenible».*¹⁵⁵

La 30 Divisió patirà un nombre de baixes molt alt entre morts i ferits. La 132 Brigada aconseguí resistir l'atac durant dos dies, van morir gairebé tots els ofici-als a excepció de Joan Sales, i la 131, de la que era co-missari Víctor Torres, va iniciar la retirada la nit del 9 al 10 de març de manera escalonada després d'haver resistit la primera jornada de combat. En la retirada un tirador de fusell metrallador del Batalló de Torres aconseguí abatre un caça italià capturant-ne el pilot. Com a comissari polític Torres aconseguí imposar la directriu de respectar els presoners de nacionalitat es-trangera per tal d'utilitzar-los com a prova de la inter-venció italo-alemanya. En aquest cas, sembla que Tor-res s'hagué d'imposar per fer complir l'ordre davant la voluntat majoritària del batalló d'executar-lo. Els es-forços de Torres no van tenir els resultats esperats ja que la mateixa nit de la captura el pilot italià i el co-mandant del batalló, el capità José Gómez Descalzo, van unir-se a l'exèrcit franquista.¹⁵⁶

Tota l'ofensiva franquista fou un autèntic calvari per a les forces de l'Exèrcit Popular de la República que, tot i intentar resistir i contraatacar, difícilment podien atu-rar les envestides franquistes tant per la inferioritat ma-terial com per un ambient creixent de resignació i re-sentiment entre les mateixes forces republicanes. El 22 de març els franquistes ja havien avançat fins a la línia Casp-Alcanyís-Calanda-Alcorissa. El 23 de març van creuar l'Ebre per Quinto. El dia 28 van ocupar Fraga i el dia 3 les forces del general Yagüe van entrar a Lleida. Balaguer cauria el 6 d'abril i el dia 15 els requetès arri-baven a Vinaròs i deixaven Catalunya aïllada de la res-ta de territori republicà. Víctor Torres passà l'ofensiva combatent intermitentment, amagant-se, menjant poc i sense gairebé dormir. Una de les darreres etapes de la retirada Torres la feu a Calanda on «no ens tocà altre remei que dormir sobre la neu. L'endemà, a corre-cuita,

*arribàvem a Alcanyís on s'havien atrinxerat les forces del coronel Enrique Líster. Després d'un breu repòs, in-terromput per un terrible bombardeig dels Junker ale-manys, fórem evacuats a Gandesa on es procedí a un sí-mulacre de reorganització de la nostra delmada unitat que fou enviada tot seguit, passant per Lleida, al front de Barbastro i Montsó on l'enemic estava atacant amb violència les nostres posicions».*¹⁵⁷

Una de les conseqüències d'aquesta retirada amb molts components de derrota fou que Torres es con-tagià d'una sarna que ràpidament se li estengué per tot el cos. Va ser urgentment evacuat a Lleida on el seu pare, el doctor Humbert Torres, li faria les prime-res cures abans d'ingressar a l'Hospital Militar de la rambla Aragó. De Lleida va ser traslladat a Barcelona on ingressaria a l'Hospital Militar del carrer Tallers amb Valldonzella. Després d'un període de convalescència, seria destinat provisionalment al Batalló de Reregua-rda núm. 17 de Barcelona on estaria fins a l'agost de 1938. Tal com recordava el comissari Torres, la seva graduació li va valer «el respecte i la consideració de tothom»¹⁵⁸ i la seva activitat es va centrar en organit-zar conferències explicant les agressions del feixisme internacional, les raons de la lluita antifeixista, exposi-cions, sessions de cinema i l'elaboració d'un petit but-letí intern del batalló per al soldats i oficials. Essent comissari Víctor Torres s'inaugurà la biblioteca del ba-talló, el juny de 1938, coincidint amb el Dia del Llibre. A la inauguració hi assistí la militància d'Ajut Català, de l'Aliança Nacional de la Dona Jove, de l'Aliança de la Joventut Antifeixista de Catalunya i hi van intervenir el major Emili Mascort, Sánchez Peña com a milicià de la cultura i Víctor Torres com a comissari que remar-cà la importància i el significat que per als soldats re-publicans tenia un acte com el de l'obertura d'una bi-blioteca.¹⁵⁹

En aquest batalló de rereguarda, format per soldats mobilitzats i alguns voluntaris que no podien ser en-

157 Ibídem.

158 Ibídem, p. 87.

159 «Inauguración de una biblioteca», *La Vanguardia*, 15 de juny de 1938, p. 7.

155 Ibídem, p. 84.

156 Ibídem, p. 85.

Lleida, 1938

La Seu Vella
és testimoni muda
de la destrucció
de la ciutat
pels bombardejos
de l'aviació franquista.
CDMH

viats al front i d'altres que s'estaven recuperant, Torres va coincidir amb un llavors jove militant d'ERC i economista com Jaume Serra i Gasulla, que també havia format part inicialment de la Columna Macià-Companys. La bona amistat que ràpidament van travar és el que explica que quan Torres va ser de nou destinat al front, en aquest cas al cap de pont de Balaguer, Jaume Serra i Gasulla l'acompanyés.

Abans de retornar cap al front, Torres va participar en un acte dedicat als comissaris polítics de l'Exèrcit membres d'ERC organitzat per la Federació de Barcelona-ciutat del partit. Al costat de Víctor Torres, flamant nou comissari de brigada, hi assistiren altres joves comissaris com els periodistes Josep Maria Lladó i Fermí Vergés o Ignasi Canadell i tota la plana major del partit: Josep Tarradellas, Antoni Maria Sbert, Jaume Aiguader, Miquel Guinart, Carles Martí i Feced i Martí Rouret entre d'altres. Després de la intervenció de Miquel Guinart, com a president de la Federació de Barcelona d'ERC, i abans de les paraules de Josep Tarradellas, en aquell moment conseller de finances i secretari general d'ERC, va intervenir Víctor Torres.¹⁶⁰ La intervenció de Torres es va centrar en tributar un record pels qui lluitaven als fronts i pels que havien mort per la República al mateix temps que remarcava que els comissaris sabrien estar al seu lloc en tot moment. Més enllà del contingut de la seva intervenció, el que resultava clar és que els joves comissaris s'havien convertit en un capital polític important que ERC volia ressaltar en el conjunt de la seva mobilització bèl·lica i que una nova fornada de militants republicans que havien anat consolidant-se durant la guerra, i que en cap cas superaven la trentena com el mateix Víctor Torres, tenien cada vegada un paper més protagonista.

Des d'aquesta perspectiva, podem entendre molt millor el protagonisme del «jove militant Víctor Torres», tal com l'anomenava *La Humanitat* al III Ple nacional d'Esquerra Republicana celebrat a Barcelona el 27 de febrer de 1938. Les pàgines del diari remarcaven que el discurs de Víctor Torres «portà a la sala l'ambient del front de guerra amb admirable sobrietat». Certament,

tota la intervenció de Torres es va centrar en la política militar del partit. Inicià la seva intervenció explicant la formació i el desplegament de la columna Macià-Companys al front. La columna Macià-Companys desaparegué amb la militarització i l'Exèrcit Popular: «No desaparegué amb cap taca deshonrosa, no fou cap tribu, com algú ha qualificat, en un instant d'estúpida inconsciència, a aquells que en l'inici de la subversió barraven el pas al feixisme, gràcies als quals la República subsisteix i ja ha pogut crear el seu exèrcit». Tot seguit, Torres va ressaltar la important contribució dels militants republicans catalanistes a les diverses Brigades de l'Exèrcit Popular i una debilitat del partit en matèria de política militar: «No s'ha prestat el suport moral necessari als correligionaris que són al front. Un noranta-cinc per cent de la premsa que hi arriba és marxista i, pel contrari, gairebé no se'n veu d'índole democràtica. Igualment dintre el Comissariat, la nostra representació, la representació dels partits demòcrates, és esquifida. Per tant, una de les primeres tasques a fer és augmentar considerablement l'ajut del Partit als correligionaris que combaten i ocupen llocs en el comissariat». I va plantejar el que al seu parer havia de ser la figura del comissari polític: «Els comissaris republicans, podem anar arreu amb la cara ben alta, que mai ningú no podrà acusar-nos perquè haguéssim pressionat per a l'obtenció de carnets determinats [...] Cal protegir obertament el militar tècnic que no vol claudicar per a entrar a organismes determinats. Cal, també, que en cada jornada es palesi que el Comissari no representa un partit, sinó el Govern de la República».

Per últim, el discurs de Víctor Torres se centrà en rebatre tots aquells que posaven en dubte l'esforç militar i bèl·lic dels republicans catalanistes: «Si algú afirma que l'Esquerra ha estat un partit que no ha donat sang, que no ha fet cap sacrifici per la lluita [...] només calia recordar-l'hi [...] Molino, Pasqual, Franganillo, els milers de companys nostres que caigueren per sempre en les terres estepàries d'Aragó, els que actualment, en tots els fronts, donen el més alt exemple de coratjos entusiasme. I aquells homes que constituïrem la inoblidable columna Francesc Macià-Lluís Companys en quadrats avui militarment en les diverses brigades de l'exèrcit». El jove comissari Torres acabava amb un fi-

160 «Nuevos comisarios del Ejército. Acto de despedida», *La Vanguardia*, 31 de juliol de 1938, p. 8.

Linyola, primavera de 1938

El comissari de brigada Víctor Torres

amb comandaments de l'Exèrcit Popular de la República passant revista a la tropa.

FRANCESC BOIX / ANC

nal propi d'una intervenció en un congrés d'un partit en guerra que necessitava mantenir-se cohesionat i amb la moral dels combatents elevada: *«hem lluitat, lluitem i lluitarem per la nostra bandera i pels nostres presidents. Les nostres baionetes no pararan d'avançar fins el triomf definitiu de la República, damunt la facció»*.¹⁶¹

A principis d'agost de 1938 el Comissariat de Guerra de l'Exèrcit de l'Est comunicava a Víctor Torres que ascendia al grau de comissari de la 146 Brigada Mixta de la 30 Divisió. Torres deixava de ser comissari polític de batalló per passar a ser comissari polític de brigada. S'acabava, d'aquesta manera, el lligam orgànic de Torres amb la 131 Brigada Mixta formada, en la seva immensa majoria, pels milicians que l'estiu de 1936 havien impulsat la Columna Macià-Companys. El 9 d'agost la 146 Brigada Mixta i el conjunt de la 30 Divisió es trobava al cap de pont de Vilanova de la Barca com a força de reserva. En iniciar-se l'ofensiva franquista contra Catalunya cobria la primera línia de front a Artesa de Segre i s'aniria replegant progressivament fins arribar a Vic el 23 de gener de 1939 en un estat d'absoluta desestructuració.¹⁶² El recorregut de la 146 Brigada entre agost de 1938 i gener de 1939 fou també el recorregut vital i polític de Víctor Torres en els mesos que prefiguraven la desfeta republicana.

Abans d'incorporar-se al seu nou destí, prop de Linyola, Torres va visitar el front de Lleida des d'on va poder veure la Lleida ocupada per les tropes franquistes des d'abril. Com ell mateix explicaria anys després: *«Vaig tenir la curiositat, potser un xic malsana, de contemplar les línies enemigues només separades de les nostres pel curs del riu i vaig observar durant uns minuts, amb els punys tancats l'espectacle depriment d'una Lleida convertida en fortalesa franquista i el nostre pis, la nostra llar, a l'entrada de la ciutat, segurament ocupat pels tiradors marroquins»*.¹⁶³ Torres

va pensar en el seu pare, la seva tia Conxita i els seus germans Màrius i Núria. Màrius es trobava al sanatori de Puig d'Olena i la resta de la família a Barcelona.

El comandant militar de la 146 Brigada Mixta era l'anarcosindicalista basc Antonio Teresa, amb una llarga trajectòria militant i militar. Teresa havia comandat el batalló basc Isaac Puente fins a la caiguda de Bilbao, després havia combatut a Astúries, a l'Aragó amb la 153 Brigada Mixta, antiga Columna Terra i Llibertat, i finalment al front de Balaguer amb la 146 Brigada. La impressió de Víctor Torres sobre el seu nou comandant militar fou excel·lent: *«Era un basc simpàtic i obert [...] Era un militant convençut de la CNT, però tot seguit em vaig adonar que era sobretot un sindicalista pur i que no compartia gens ni mica els plantejaments dels sectors cenetistes que s'havien barrejat amb els anarquistes de la FAI»*.¹⁶⁴ No tan bona impressió van causar-li a Torres els comandaments militars i polítics comunistes de l'XI Cos de l'Exèrcit i de la 30 Divisió. En aquest cas es tractava del tinent coronel Francisco Galán, germà de Fermín Galán i membre del PCE, i el sabadellenc Jaume Girabau, obrer tèxtil i membre del PSUC. Torres assenyalava que tant l'un com l'altre veien amb mals ulls que la Brigada estigués dirigida per un membre de la CNT i aquesta malfiança augmentà amb la incorporació d'un republicà catalanista com Torres al lloc de comissari de brigada. Víctor Torres anotava que tant ell com el comandant Antonio Teresa *«érem seguits i vigilats per part d'elements infiltrats a la nostra brigada. Ens calia, doncs, fi-lar prim per no donar lloc a cap denúncia. Aquella relativa inseguretat contribuï en gran manera a estrènyer els nostres lligams d'amistat»*.¹⁶⁵ El trencament de la unitat antifeixista i la política desenvolupada pels comunistes a l'interior de l'Exèrcit i del Comissariat, amb una gran influència en ambdós, explicava en bona mesura la desconfiança creixent i la falta d'entesa present en la reflexió de Torres. En certa mesura, aquesta animadversió de les diverses forces antifeixistes cap als comunistes era resultat del propi èxit d'aquests

161 «Hem lluitat, lluitem i lluitarem per la nostra bandera i pels nostres presidents, afirma el comissari Torres», *La Humanitat*, 1 de març de 1938, p. 1.

162 Carlos ENGEL. *Historia de las Brigadas Mixtas del Ejército Popular de la República*, p. 126.

163 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 90.

164 Ibídem.

165 Ibídem, p. 91.

Linyola, primavera de 1938

El comissari de brigada Víctor Torres es dirigeix a la tropa.

FRANCESC BOIX / ANC

darrers que el mateix Torres no tenia inconvenient en reconèixer: «*El PSUC va tenir l'encert de capitalitzar aquest ambient disciplinador, podríem dir-ne, de l'exèrcit i transportar-lo a la vida civil*».¹⁶⁶

Al front de Balaguer Torres trobà en el seu bon amic Jaume Serra i Gasulla una col·laboració imprescindible per a desenvolupar la labor de comissari polític. La figura del comissari polític de l'Exèrcit Popular de la República havia estat creada l'octubre de 1936 pel govern de la República amb l'objectiu de mantenir elevada la moral de combat, evitar les desercions i exaltar la lluita, la disciplina i el respecte als comandaments. Es tractava d'un càrrec de tipus polític en una unitat militar que podia realitzar des d'activitats culturals, propagandístiques i de formació fins a control i vigilància de la tropa. Com a comissari de brigada, Víctor Torres realitzà tot aquest seguit de tasques, de la mà de Jaume Serra i Gasulla que l'ajudava a preparar els guions de les seves intervencions, però en recordaria una de manera especial estant al front de Balaguer: les al·locucions nocturnes que pronunciava dirigides a les tropes franquistes. Davant la proximitat a la que es trobaven les tropes enemigues, es podia sentir els sorolls dels plats metàl·lics i els coberts quan repartien el ranxo, el comissari Torres amb una mena d'embut que actuava com altaveu declamava sobre la intervenció del feixisme italià i el nazisme, la defensa dels drets dels treballadors, els avantatges de la República o incitava directament als soldats enemics que desertessin per combatre al costat de la legalitat republicana.¹⁶⁷ La resposta des del bàndol revoltat a les al·locucions de Torres era variada: insults, visques a Franco, alguna ràfega de metralladora, silencis i, de tant en tant, algun soldat enemic es passava a les files republicanes. En els mesos que va ser al front de Balaguer Víctor Torres no recordava que haguessin estat més de quinze o vint els soldats que s'havien passat a les files republicanes.

El 23 de desembre l'ofensiva franquista per ocupar Catalunya es posava en marxa. D'una banda, l'atac ini-

ciat des del cap de pont de Seròs amb l'objectiu d'arribar a Montblanc i Valls i, de l'altra, l'atac al sud de Tremp per tal d'arribar a Artesa de Segre i Cervera. El 5 de gener de 1939 cauria Artesa de Segre després d'una forta resistència republicana. Torres recordava la retirada des del front de Balaguer fins a Artesa de Segre després d'haver intentat resistir i alguns dels combats més intensos com ara els de la serralada de Gualter i el del Coll del Rat entre Llavorsí i Rialp. La 146 Brigada i el conjunt de l'XI Cos de l'Exèrcit van emprendre la retirada en direcció a Solsona i Sant Llorenç de Morunys.¹⁶⁸ Els seus records il·lustraven molt clarament la situació de descomposició que vivien cossos sencers de l'Exèrcit Popular de la República: «*fou un veritable calvari: perseguits per l'aviació i la cavalleria, disposant de municions escasses, amb uns proveïments cada vegada més problemàtics i un cansament que s'anava acumulant, les esperances de capgirament de la situació anaven esvaint-se i ja s'albirava clarament la trista perspectiva d'una derrota inexorable*».¹⁶⁹ El 24 de gener l'exèrcit franquista ocupava Solsona i de camí a Sant Llorenç de Morunys Víctor Torres va rebre una comunicació que li ordenava que es presentés al Comissariat General de l'Exèrcit de l'Est situada prop de Berga.

Un dia després de l'ocupació de Barcelona, el 26 de gener, Víctor Torres aconseguia arribar al post de comandament de l'Exèrcit de l'Est, després d'anar a Berga on es trobà una «*afluència tumultuosa de tropa i material perduts de les seves respectives bases*».¹⁷⁰ Torres havia estat denunciat per haver negligit l'aviuallament de la brigada fins al punt d'haver-la deixat dos dies sense menjar. El comissari general de l'Exèrcit de l'Est era l'aragonès José Ignacio Mantecón, membre d'Izquierda Republicana i antic governador general d'Aragó el 1937. L'entrevista entre Mantecón i Torres fou curta. Seguint les paraules de Torres, Mantecón li digué que ja suposava que l'acusació era fal-

166 Pelai PAGÈS; Alberto PÉREZ. *Aquella guerra tan llunyana i tan propera (1936-1939). Testimonis i records de la guerra civil a Catalunya*, p. 137.

167 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 92.

168 Pol GALITÓ; Manuel GIMENO; Rodrigo PITA; Josep TARRAGONA. *Les Batalles del Segre i La Noguera Pallaresa. L'atac final contra Catalunya (abril-desembre del 1938)*, p. 241-264.

169 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 92-93.

170 Ibídem, p. 93.

Urgell, tardor de 1938

El comissari de brigada Víctor Torres
amb el comandant Antonio Teresa, de la CNT.
AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

sa i que tenia molt bon concepte de la seva labor com a comissari. El comissari general de l'Exèrcit de l'Est acabà encarregant-li a Víctor Torres la comissaria de la Comandància Militar de Vic. Un ascens de graduació quan tot semblava que s'enfonsava.

Tal com Víctor Torres deixà escrit poc després de creuar la frontera amb la Catalunya Nord, el derrotisme havia anat impregnant a poc a poc el seu estat d'ànim: «des de feia ja una temporada, estava absolutament distanciat de la labor del comissariat, considerant-la sovint contraproductent, i a més, cal confessar-ho, suposo que no em feia cap il·lusió respecte a una revalorització de la moral dels nostres homes, moral completament perduda, a causa, únicament i exclusivament, de les condicions miserables del nostre exèrcit i de la superabundància d'elements; sobretot, aviació de l'enemic». ¹⁷¹ L'estada de Víctor Torres a Vic amb el seu nou càrrec de comissari de la Comandància fou curta: dos dies. Els passatges del seu dietari captaven perfectament l'atmosfera d'una derrota inexorable de la Catalunya republicana i d'una diàspora humana que fugia del tot desesperada i desordenada: «La meua tasca es pot dir que va ser inexistent. Llaunes i més llaunes, presentades pels subjectes més variats. Perduts, ferits, incontrolats, recuperats, pidoladors de subministraments i de tabac, anaven desafiant les seves cantarelles monorítmiques a les quals, generalment, no es donava una solució pràctica [...] Vic feia una impressió deplorable [...] Durant aquests dos dies, la meua moral fou inexistent. La caiguda de Barcelona, la manca de notícies de casa i de la Pilar, la visió cada hora més clara d'un desastre irreparable, els constants vols de l'aviació enemiga, la inseguretat del front i la incertitud en la meua missió, foren els motius». ¹⁷²

Aquesta sensació de «desastre irreparable» quedava perfectament recollida en la correspondència fami-

liar de Víctor Torres amb el seu pare des de finals de 1938. El 14 de desembre Humbert Torres escrivia al seu fill Víctor i li explicava l'avidesa amb què a casa havien llegit la seva darrera carta, li agraïa els diners que els hi havia fet arribar, li parlava del Màrius que havia guanyat pes i acabava amb una cosa important: «*Apunta't en lloc segur això: Monsieur Ribas Soberano, Maison Reynés, Osséja (Cerdagne française) Ja m'entens. Serà el mitjà de relació per si convenia, que probablement no caldrà*». ¹⁷³ L'adreça era la de la família del doctor —i diputat d'Esquerra Republicana al Parlament de Catalunya— Francesc Ribas i Soberano a la Catalunya Nord i la carta era de meitats de desembre de 1938. Allà seria on es reuniria la família Torres després de creuar la frontera i on Víctor Torres es retrobaria amb els seus després de sortir del camp de concentració de Sant Cebrià. La guerra encara no s'havia acabat però la derrota de la República semblava estar a tocar.

Per altra part, Torres va saber captar l'aparició d'aquella part de la societat catalana que per convenciment o per esgotament esperava l'arribada de les tropes franquistes. En aquest sentit, l'abril de 1939 anotava el següent sobre la seva curta estada a Vic: «*Amb el front pròxim, o millor, inexistent, les cases de comerç romanien tancades fins que un ban redactat per mi els va fer obrir les portes, cosa que van fer a mitges i a contracor. En una d'elles, vaig adquirir una botella de colònia acceptable i una petita bufanda. Contemplant les destrosses criminals, fetes a la catedral i al museu, em vaig explicar i fins i tot justificar l'ambient reaccionari de la vila, la majoria de la població esperava, amb candeletes, l'arribada dels feixistes, sense que fos precis una gran observació ni grans dots de psicòleg per poder apreciar l'estat d'ànim d'aquella gent, que jo comprenia a la perfecció, encara que no compartia*». ¹⁷⁴

Una nova ordre del Comissariat General de l'exèrcit va fer que Torres s'hagués d'incorporar al post de comandament de l'Exèrcit de l'Est. El quarter general es

171 Ibidem, p. 26.

172 Víctor TORRES. *Dietaris de l'exili. Al camp de Sant Cebrià i a París amb els presidents Irla i Tarradellas*, p. 27-28. Víctor Torres es refereix al seu dietari a la Pilar Liédana, d'Alcanyís, que fou la seva companya fins els primers moments de l'exili. Veure: Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 318-319.

173 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 3. Carta d'Humbert Torres a Víctor Torres, 14 de desembre de 1938.

174 Víctor TORRES. *Dietaris de l'exili. Al camp de Sant Cebrià i a París amb els presidents Irla i Tarradellas*, p. 28.

Cap de pont de Balaguer, tardor de 1938

Grup de companys de l'Exèrcit republicà.

D'esquerra a dreta: dempeus, Josep Borràs, «el nen», Víctor Torres i Jaume Serra i Gasulla;
ajeguts, milicià de Linyola, x i Vilardell.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

trobava a Sant Esteve d'en Bas, en plena Garrotxa, i pocs dies després d'instal·lar-s'hi Torres conegué el seu nou destí: comissari polític de la comandància d'Olot al costat del tinent coronel Albert Arrando. A Olot hi arribà via Molló entre el 3 i el 4 de febrer. El dia 7 Olot quedava en mans de l'exèrcit franquista. La seva estada com a comissari de Comandància a la capital de la Garrotxa fou gairebé tan curta com la de Vic. En aquest cas seria la darrera abans de creuar la frontera. Des d'Olot Torres es traslladà amb el conjunt del Comissariat General al poble de Cistella, a tocar de Figueres, i des d'aquí a Agullana, darrera parada abans de passar a la Catalunya Nord. A Agullana Víctor Torres va recollir un sal·conduct signat pel president del Govern i ministre de Defensa de la República, Juan Negrín, que l'autoritzava per a passar a França com a part dels «*Cuadros de Mando del Ejército de la República replegado sobre los Pirineos Orientales*». ¹⁷⁵ Era el 9 de febrer.

Víctor Torres com a part d'aquella marea humana que abandonava la Catalunya republicana per passar a la República francesa, va poder registrar des de la relativa seguretat que li donava ostentar el grau de comissari polític el drama humà de la retirada i l'exili per milers i milers de persones. En primer lloc, Torres expressava tot el seguit de sentiments i percepcions contradictòries que vivia: un nerviosisme extraordinari, desitjos d'una ràpida derrota que posés fi a la guerra, impaciència i fàstic i ganes de creuar la frontera. En segon lloc, la descomposició accelerada de l'Exèrcit republicà: unitats desfetes i desmoralitzades, onada de pànic entre les tropes, oficials fent les maletes i pèrdua del principi d'autoritat. En tercer lloc, la població civil en retirada: «*Odes en grups, odes en "formacions" compactes, i encara, solitaris meditabunds, carregats amb els estris més vans que es pugui imaginar el cervell més fèrtil. En preferència, bacallans, xais, sacs amb continguts inconeguts, estris de cuina, mantes, etc. L'èxode del bestiar donava una sensació de desfeta total que entendria*». ¹⁷⁶ Tota aquesta gran desfeta

anava acompanyada dels metrallaments i bombardejos de l'exèrcit franquista que no feia cap distinció entre població civil i militars. El comissari Torres va passar la frontera «*sense pena ni glòria com un de tants centenars de milers de fugitius en derrota...*» ¹⁷⁷ sense solemnitat ni transcendència i amb la senzilla constatació que a partir d'aquell moment i certificada la derrota «*estàvem fora del perill constant d'ésser atrapats per l'enemic, ens havíem desempallegat de la disciplina i responsabilitat militars i estàvem fora de l'abast de les bombes de cent quilos*». ¹⁷⁸

175 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 5.

176 Víctor TORRES. *Dietaris de l'exili. Al camp de Sant Cebrià i a París amb els presidents Irla i Tarradellas*, p. 44.

177 *Ibidem*, p. 43.

178 *Ibidem*, p. 45.

Sant Cebrià del Rosselló, 12 de febrer de 1939

Els refugiats republicans s'amunteguen, entre la filferrada i el mar, en un dels camps de concentració organitzats a correuita per les autoritats franceses. Sortosament Víctor Torres només hi va romandre nou dies, abans de poder-se reunir amb la seva família a Oceja.

AUGUSTE CHAUVIN / ADPO

1939-1946

Derrota i exili: de Sant Cebrià a Montpeller

4

El 9 de febrer de 1939 Víctor Torres creuava la frontera amb la República francesa i entrava a la Catalunya Nord. Com ell mateix deixaria escrit en el seu dietari d'exili va passar «sense pena ni glòria com un de tants centenars de milers de fugitius en derrota...».¹⁷⁹ Formava part d'aquells poc més de 450.000 refugiats republicans que fugien de l'exèrcit franquista per la frontera amb l'Estat francès. Aproximadament, la meitat d'aquests eren civils i l'altra meitat membres de l'Exèrcit Popular de la República. Torres formava part, també, d'aquella Catalunya republicana que havia estat militarment derrotada i es veia abocada a l'exili per haver assumit com a propi el programa democratitzador republicà i catalanista.

L'allau de refugiats que fugien de les forces d'ocupació franquista resultava «*verament impressionant*». El dietari de Torres recollia l'ambient de derrota terrible de tota aquella munió de refugiats: «*Camions de totes les unitats del STE, de forces de l'aire, de carrabiners, d'intendència, ambulàncies, cotxes lleugers [...] anaven fugint, plens de pols, amb les carrosseries semidestrossades, anaven no sabien on, a un destí desconegut... [...] I els peatons! Odes en grups, odes en "formacions" compactes, i encara, solitaris meditatunds, carregats amb els estris més vans que es pugui imaginar el cervell més fèrtil. En preferència, bacallans, xais, sacs amb continguts inconeguts, estris de cuina, mantes, etc. [...] I sort que, malgrat alguna excepció, era rar veure passar paisans amb vells i criatures. Aquests eren ja a l'interior [...] Recordo el pas decidit dels soldats, els ulls extraviats dels afortunats que circulaven dalt dels camions, els xais, els porcs, les vaques, els camions antiaeris amb els canons de la DCA apuntant ja inútilment vers un cel pacífic [...]*».¹⁸⁰ El 28 de gener de 1939 el govern francès va decidir obrir la frontera a la població civil que va ser ràpidament traslladada als departaments de l'interior del país. Per contra, no seria fins el 5 de febrer que s'obriria també la frontera a les forces de l'Exèrcit Popular de la República amb

179 Víctor TORRES. *Dietaris de l'exili. Al camp de Sant Cebrià i a París amb els presidents Irla i Tarradellas*, p. 43.

180 *Ibidem*, p. 43-44; Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 106.

Montpellier, circa 1940

Víctor Torres,
amb el seu pare Humbert
la seva germana Núria
i l'oncle Samuel Perenya
a la porta de l'edifici
on vivien
a la rue des Étuves,
a redós de la Residència
d'Intel·lectuals Catalans.
BPL-LLEGAT MÀRIUS TORRES

la condició que els soldats passessin desarmats. El que es preguntava Víctor Torres un cop creuada la frontera era «*on fariem cap? Què ens tenia reservat la dolça França?*» I la resposta que ell mateix es donava semblava clara: «*aniríem a parar amb els nostres cossos en un camp de concentració*».¹⁸¹

Les autoritats franceses van decidir internar en camps de concentració els membres de l'Exèrcit Popular de la República i els homes considerats militarment vàlids. Encara en automòbil, Víctor Torres i el seus companys van perdre qualsevol tipus d'esperança de gaudir d'una certa llibertat de moviment quan en arribar a Sant Cebrià «*amb profusió, hi havia cartells enganxats a les parets, amb fletxes indicatives, que deien Camp de concentration*».¹⁸² La immensa majoria dels soldats i militars republicans, entre ells Víctor Torres, van anar a parar inicialment als camps de concentració rosellonencs d'Argelers i Sant Cebrià. Ràpidament els dos camps assoliren la xifra d'uns 80.000 internats cadascun.

Torres fou internat a Sant Cebrià el 10 de febrer de 1939. L'entrada al camp fou desoladora: «*una extensió d'uns cinc quilòmetres de llarg i un de profunditat cap al mar, els camps de concentració, separats per filferres. L'única "vegetació" els pals de l'enllumenat i els piquets per a sostenir el filferro. Sorra, sorra i una negror de gent que produïa calfreds*».¹⁸³ Tal com ho ha explicat la historiadora francesa Geneviève Dreyfus-Armand, al camp de concentració de Sant Cebrià no hi havia res més que les filferres i la platja.¹⁸⁴ Al cap d'uns dies d'internament s'inicià pròpiament l'organització del camp: construcció de barracons, subministrament de menjar, higiene, etc. Víctor Torres i la resta de refugiats van passar els primers cinc o sis dies dormint al ras sobre la sorra, gairebé sense menjar, sota el

181 VÍCTOR TORRES. *Dietaris de l'exili. Al camp de Sant Cebrià i a París amb els presidents Irla i Tarradellas*, p. 45.

182 *Ibidem*, p. 46.

183 *Ibidem*, p. 47.

184 Geneviève DREYFUS-ARMAND. *El exilio de los republicanos españoles en Francia. De la Guerra Civil a la muerte de Franco*, p. 62.

17 de gener de 1940

Certificat de Víctor Torres com a membre voluntari de la Defensa Pasiva de Montpeller en el context de l'esclat de la Segona Guerra Mundial.
AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

Palavàs, estiu de 1940

Jornada de lleure a la platja de joves republicans catalans refugiats a França.

D'esquerra a dreta: Pere Mias, Mimí Ribas, Víctor Torres, Manolo Montalban, Núria Torres, Enric Cervera, Teresa Aznàrez, Albert Monclús i Francesca Ribas.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

sol i el vent durant el dia i amb molt fred durant la nit. Aquells primers dies, com recordava Torres, no van ser pocs «*els que van morir de fred i de fam*». ¹⁸⁵

Al camp de concentració, Torres es va retrobar amb bons companys amb els que havia viscut l'experiència de la guerra. El capità Martín López Segarra, els germans Pere i Joan Rostes, Enric Brufau, Lluís Aldomà i Pau Sans entre altres formaven part del grup dels «*meus companys de caverna; bona gent, de bo de bo!*». ¹⁸⁶ El fet de disposar d'un bon grup de companys, amics en alguns casos, amb els que havia fet la guerra, amb els que existia un vincle de fraternitat més enllà de l'adhesió ideològica i amb els que es compartia tot un seguit d'experiències va ser per a Torres un autèntic bot salvavides durant els primers dies d'internament. Entre tots van construir una barraca amb les carrosseries dels camions de l'Exèrcit republicà i van aconseguir fer-se amb alguna cosa per menjar: «*llenties, oli, sal i bacallà. Aquell dia vam menjar calent i recordo amb quina fruïció quasi salvatge vam devorar aquell condiment cuinat en una galleda de rentar i barrejat amb sorra. Dormir a cobert després d'haver menjat, ens semblava un somni*». ¹⁸⁷ A mesura que es normalitzava la situació del camp de Sant Cebrià augmentaven i es feien més intenses les ganes de Víctor Torres de sortir-ne.

El desembre de 1938 Torres havia rebut del seu pare l'adreça d'un punt de trobada segur en cas que la derrota militar comportés l'exili a l'Estat francès. ¹⁸⁸ Es tractava de la «*Maison Reynés*», el nom de la casa del poble d'Oceja que el doctor Francesc Ribas i Soberano, metge, diputat d'ERC i amic d'Humbert Torres, havia llogat ben abans de la fi de la guerra per a instal·lar-hi la seva família. Al cap de pocs dies d'estar al camp de concentració Torres va escriure a la seva família sense tenir la seguretat que es trobessin a Oceja. Els preparatius i indicacions d'Humbert Torres per retrobar-se amb el

seu fill Víctor si la República era derrotada van resultar enormement útils: pocs dies després d'haver escrit al seu pare Víctor Torres sortia del camp de Sant Cebrià en direcció a Oceja. Era el 19 de febrer de 1939. Torres recordava que en sortir del camp «*Únicament pensava en fugir aviat i perdre de vista aquell desert inhòspit. Em recava certament deixar els meus companys d'infortuni [...] Abraçades fortes, molt fortes, emoció reflectida als ulls de tots, fins i tot alguna llagrimeta i... Salut!*». ¹⁸⁹ Amb Monsieur Vilaldach, l'amic del doctor Ribas i Soberano que l'havia tret del camp, Torres va emprendre el camí cap a Oceja: sopar a Perpinyà, Montlluís, les proximitats de Font-romeu i finalment la «*Maison Reynés*». El seu pare, la família Ribas i Soberano, la seva germana Núria, la tieta Xita, Francesc Viadiu, Josep Sastre i Ramon Vilaró van rebre el comissari Torres amb crits d'alegria, abraçades, paraules incoherents i molta emoció. Víctor Torres expressava així el que havia viscut aquell dia de febrer al petit poble d'Oceja: «*Sensació incomparable d'emoció familiar, benestar, amor de fill, paraules tendres, elogis, satisfacció, molta satisfacció*». ¹⁹⁰

A casa dels Ribas i Soberano Víctor Torres hi seria durant un parell de mesos d'aquell hivern i primavera de 1939. El març el seu pare, la seva germana Núria i la seva tieta es traslladaren a Lió. En paraules del mateix Víctor Torres, «*Com sigui que no podíem continuar abusant de la generositat dels Ribas*» el seu pare va fer diverses gestions amb els membres de les xarxes internacionals espiritistes, concretament amb la Maison des Spiritistes de París, per tal de trobar un lloc d'acollida per als seus. Finalment una part de la família Torres van anar a parar a casa d'Hubert Forestier, redactor en cap de la prestigiosa *La Revue Spirite* fundada per Allan Kardec el 1858, a Lió mentre que Víctor Torres es quedaria encara uns mesos a Oceja. ¹⁹¹ Aquesta nova separació de la família va resultar molt menys

185 Víctor TORRES. *Dietaris de l'exili. Al camp de Sant Cebrià i a París amb els presidents Irla i Tarradellas*, p. 48.

186 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 111.

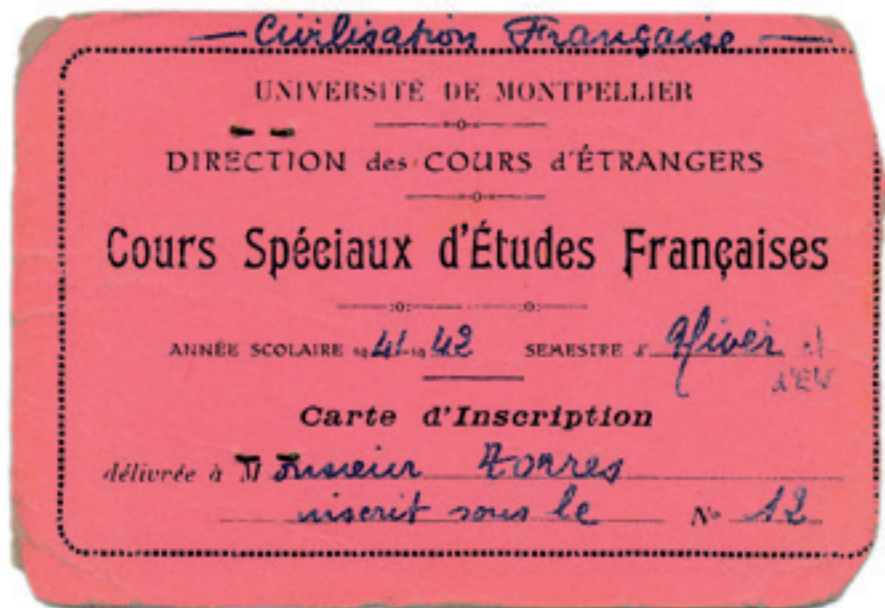
187 Ibídem, p. 110.

188 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 3. Carta d'Humbert Torres a Víctor Torres, 14 de desembre de 1938.

189 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 114.

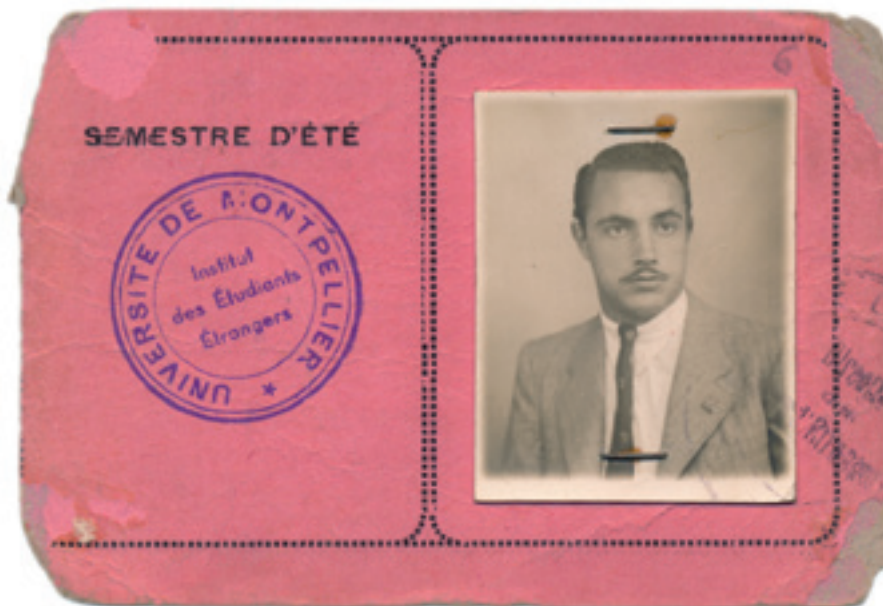
190 Ibídem, p. 116.

191 Per a l'espiritisme català en el seu conjunt des de la segona meitat del segle XIX fins ben entrat el segle XX resulten fonamentals les obres de Gerard HORTA: *De la mística a les barricades: introducció a l'espiritisme català del XIX dins el context ocultista europeu; i Cos i revolució*.

Hivern de 1942

Anvers i revers
del carnet d'estudiant
de Víctor Torres
a la Universit  de Montpellier.
AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

traumàtica per la senzilla raó que «*ells es dirigien a casa d'uns correligionaris disposats a acollir-los frater-
nalment i jo em quedava amb aquella família entranya-
ble on vaig passar un parell de mesos deliciosos*».¹⁹² Els Torres s'acabarien retrobant el 20 d'abril de 1939 a Montpeller a la Residència d'Intel·lectuals Catalans que el Govern de la Generalitat havia organitzat amb l'objectiu d'ajudar a una part molt reduïda dels exiliats formada, fonamentalment, per professionals, artistes, intel·lectuals i polítics republicans. A partir d'aquest moment, Montpeller es convertiria en fonamental en el recorregut polític i personal de Víctor Torres. A la ciutat occitana coneixeria la que seria la seva compa-
nya al llarg de la vida, Raymonde Sallé, hi viuria la Se-
gona Guerra Mundial i la mort del seu germà Màrius, es veuria obligat a guanyar-se la vida de les maneres més diverses i adquiriria un major protagonisme dins d'ERC i la comunitat d'exiliats catalans.

A Montpeller els Torres van viure en dos de la gai-
rebé cinquantena d'habitatges que conformaven la
xarxa de l'anomenada Residència d'Intel·lectuals Ca-
talans. Primer, al número 1 del Boulevard Pasteur i,
després, prop de la Place de la Comédie. En la pri-
mera de les «repúbliques», així s'anomenaven els di-
versos immobles de la Residència d'Intel·lectuals Ca-
talans, Víctor Torres i la seva família hi van conviure
amb bona part dels lleidatans que integraven la co-
munitat d'exiliats catalans a Montpeller: les famílies de
Pere i Enric Mias, el primer advocat, polític de llarga
trajectòria republicana i conseller d'Agricultura amb
Francesc Macià i el segon metge pediatra, el també
metge i alcalde de Tremp Josep Sastre i el diputat de
Solsona Francesc Viadiu. En total quinze persones. En
el segon dels habitatges a l'anterior contingent de fa-
mílies lleidatanes s'hi van afegir la filla del president
Macià, Maria, i les seves nebodes, la família del que ha-
via estat comissari delegat de la Generalitat a Tarra-
gona Ramon Sanahuja, el mestre i geògraf Pere Blasi,
el jove advocat balaguerí Constantí Barés i el també
advocat i alt càrrec de la conselleria de Finances Joan
Llevadot. En total unes vint-i-quatre persones que po-

dien conviure dignament en habitatges «*amb moltes
habitacions, alguna d'elles força espaiosa. I com que
el nostre mobiliari era reduïdíssim, encara sobrava lloc
per a fer reunions i organitzar ballarugues*».¹⁹³

La Residència d'Intel·lectuals Catalans de Montpe-
ller absorbiria una bona part dels ajuts i de la gestió de
la Fundació Ramon Llull, creada expressament pel go-
vern de Lluís Companys per a proporcionar ajut eco-
nòmic als exiliats, promoure la cultura catalana i co-
hesionar políticament i ideològicament la comunitat
catalana a l'exili. Montpeller es convertiria en la peça
central de la xarxa de residències controlades i finan-
çades per la Generalitat. Entre la comunitat d'exiliats
de Montpeller hi havia alguns dels grans noms de la
cultura catalana com ara Pompeu Fabra, Antoni Ro-
vira i Virgili, Francesc Pujols o Carles Riba i una àm-
plia representació de diputats, alcaldes i regidors que
havien tingut una rellevància pròpia en la política de
la Catalunya republicana: Martí Barrera, Humbert Tor-
res, Joan Ventosa i Roig, Josep Companys, Josep Bor-
das de la Cuesta i Domènec Carrové, entre molts d'al-
tres.¹⁹⁴ Hi havia també un grup important de joves
polítics, estudiants i artistes, del que Víctor Torres en
formava part, que per qüestió d'edat compartien ex-
periències vitals, culturals i polítiques. D'entre aquests
Víctor Torres recordava Emili Vigo, Josep Maria Cor-
redor, Teresa Rovira, Antoni Rovira, Teresa Aznàrez,
Heribert Barrera, Conxa Farré, Feliu Riera, Felip Cal-
vet, Roser Bru, Jaume Picas, Alexandre Cirici, Cristi-
an Aguadé, Josep Pallach, Albert Vives, Rafael Bastes-
tini, Jaume Magre o Fina Blasi. Es tractava d'un grup
de joves de poc més de vint anys, molts d'ells vincu-
lats per via familiar amb el republicanisme catalanista
i amb ERC, que serien una peça important en la dina-
mització cultural i política d'aquesta primera comuni-
tat d'exiliats a la capital occitana.

¹⁹³ Ibídem, p. 122.

¹⁹⁴ Sobre la Fundació Ramon Llull i les diverses residències de la Generalitat veure: Mercè MORALES. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*, p. 112-134; i Xavier PUIGARNAU. *Economia i cultura en el primer exili a França (1939-1940). Les finances de la Generalitat de Catalunya i les residències de Montpeller i Tolosa*.

¹⁹² Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 119.

ÉTRANGERS Modèle N° 8 D-2
NATIONALITÉ espagnole
DEMANDE DE { SAUF-CONDUIT
(Bayer le mot inutile.) { CARTE TEMPORAIRE

A remplir par l'Autorité
militaire qui accorde le titre
et rayera le mot inutile.

Sauf-conduit _____
ou
Carte temporaire _____
Délivré par _____
Sous N° _____

(A remettre au Commissaire de Police ou au Maire.)

Nom (1) : TERRES PEREZA

Prénoms : VICTOR

Profession : Étudiant

Né le 19 Janvier 1915

(1) a LERIVA (Espagne)

département d _____

Domicilié a Marseille, 9. Rue Labarre. 13
(adresse complète)

Pièce d'identité, nature (2) : Carte d'identité
(numéro de photo)

N° CH 42575

délivrée le 23 Février 1942

par M. le Préfet

se rendre a Vallées d'Andorre

chez M. Perena - Hôtel Mirador

Motif du déplacement (3) : Affaires de famille

Moyen de transport demandé (4) : Chemion de fer

Durée du déplacement _____

Demande à être autorisé à conduire :

l'automobile, { marque _____, N° _____
la motocyclette, { Carte grise délivrée le (5) _____, à M. _____
le bateau, { Permis de conduire N° (6) _____, délivré le _____
(rayer le mot inutile.) par _____

(1) A écrire en majuscules d'imprimerie.
(2) A présenter à l'autorité qui reçoit la demande pour
contrôle.
(3) Présenter les pièces justificatives et s'il y a lieu les
joindre à la demande.
(4) Moyens de transport publics ou passager d'une auto
moto ou bateau appartenant à M.
NOTA. — Les autorités civiles et militaires se conformeront
à la circulaire Exant la suite à donner à cette demande.

Le 20 juillet 1942

Signature du demandeur :

V. Torres

Avis de l'autorité qui reçoit la demande :

P

20 de juliol de 1942

Sol·licitud de salconduit
demanat per Víctor Torres
a les autoritats franceses
per a poder visitar
a Andorra la Vella
el seu oncle
Samuel Perenya
qui regentava
l'Hotel Mirador.
ADPO

Víctor Torres recordava en les seves memòries com el juliol de 1939 Roser Bru, Alexandre Cirici, Cristià Aguadé i Jaume Picas entre altres van organitzar una exposició d'aquarel·les al Teatre Municipal de Montpeller que va visitar el president Lluís Companys i com una bona part d'aquest joves que tenien com a comú denominador haver estat membres de la FNEC van iniciar o continuar els seus estudis a la Universitat de Montpeller.¹⁹⁵ Víctor Torres es matricularia el curs 1941-42 al «Cours Spéciaux d'Études Françaises» dins el programa de cursos especials que la universitat organitzava per a estrangers i l'any següent a la Facultat de Lletres en els estudis de filosofia, on va cursar i aprovar les assignatures de Sociologia i Filosofia moral en plena ocupació de Montpeller per part de l'exèrcit alemany.¹⁹⁶ La constitució del Col·legi Universitari de Montpeller engegat pel govern català va permetre als estudiants l'organització d'activitats culturals, conferències, sessions d'estudi, etc. que Torres recordaria com una clara mostra de «*la voluntat dels catalans refugiats a Montpeller [...] de mantenir viva la flama de la nostra cultura*». Les conferències d'Antoni Rovira i Virgili sobre la història de Catalunya, del filòsof Francesc Pujols parlant de Don Joan i Mozart, d'Humbert Torres exposant les bases de la metapsíquica i la fenomenologia supranormal, d'Alexandre Deulofeu sobre la teoria cíclica de la Història o de Rafael Moragas sobre música i òpera formaven part d'aquest programa d'activitats culturals només interrompudes en «*els moments més àlgids de la guerra i quan les persecucions dels alemanys eren més intenses*».¹⁹⁷ En la memòria de Víctor Torres d'aquells primers anys quaranta un «*dels moments més emocionants fou l'extraordinari concert del mestre Pau Casals al Teatre Municipal de Montpeller el 12 de juny de 1942*».¹⁹⁸ Artur Bladé havia recollit també la importància del concert de Pau Casals descrivint-lo com «*un es-*

195 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 139.

196 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 11. Doc 6. Université de Montpellier. Direction des cours d'étrangers. Cours Spéciaux d'Études françaises. Année scolaire 1941-42.

197 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 138.

198 Ibidem, p. 140.

1943-1944

Caricatura de Víctor Torres realitzada per Ferran Rahola, company d'estudis a Montpeller.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

Andorra la Vella, circa 1942

Víctor Torres i la seva germana Núria amb Josep Sastre, exalcalde de Tremp,
la seva dona Maria Canal i la seva filla Montserrat a l'Hotel Mirador.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

*deveniment musical va trencar la rutina de la vida dels exiliats: al gran Teatre Municipal, dit també de l'Òpera, de Montpeller, va fer un recital de violoncel Pau Casals, al qual va presentar l'escriptor Louis Gillet, "membre de l'Académie" i, per tant, figura important».*¹⁹⁹ Torres recordava que en acabar el concert a benefici dels exiliats el públic «va esclatar en una ovació sorollosa i incabable, barrejada amb algun visca Catalunya!». ²⁰⁰

A banda dels actes estrictament culturals i polítics, Víctor Torres recordaria molts anys després que «no desaprofitàvem cap ocasió per a reunir-nos, passejar, organitzar surprise-parties, escapades a la muntanya o a les platges properes». Eren joves, havien deixat enrere una experiència tràgica i tenien ganes, en paraules de Torres, de «plantar cara al present i a l'esdevenidor». Les colles d'amics i amigues integrades inicialment de manera exclusiva per catalans es van anar ampliant amb la incorporació de refugiats hongaresos, iugoslaus, belgues i també francesos i franceses amb els que «s'establiren ràpidament relacions de franca camaraderia i mútua simpatia». Precisament, gràcies a aquests contactes amb joves francesos un Víctor Torres de vint-i-cinc anys va conèixer l'1 de gener de 1941 la Raymonde Sallé, una jove montpellerina de dinou anys, amb qui pocs anys després es casaria i que seria la seva companya al llarg de tota la vida. La relació de Víctor Torres amb la Raymonde Sallé va tenir entre moltes altres conseqüències la d'ampliar els nuclis de sociabilitat d'un jove que a ulls de la població local tenia la condició de «rouge espagnol» i la possibilitat d'establir contactes amb alguns membres de les xarxes de la resistència francesa. El fet que el pare de la Raymonde, Marcel Sallé, fos professor d'anglès a l'Institut de segon ensenyament de Montpeller, a més de traductor de Shakespeare al francès, i que la seva mare formés part activa de l'Església protestant i de diverses associacions de beneficència va permetre a Torres «eixamplar el cercle de les meves freqüentacions amb famílies franceses de la petita burgesia local»²⁰¹ i conèixer les activitats de les

xarxes d'evasió de la resistència. Torres recordava haver assistit a «algunes reunions amb aviadors fugitius i oficials aliats per tal de facilitar-los aixopluc i els mitjans necessaris per a traslladar-se a un altre punt dels itineraris convigits» i també que «la família de la meva futura esposa va amagar al seu propi domicili, durant dos dies, un aviador escocès que s'havia escapat d'una ergástula nazi».²⁰²

Per contra, Torres viuria també des de Montpeller la mort del seu germà Màrius i la Segona Guerra Mundial amb l'ocupació de l'exèrcit alemany. Màrius Torres va morir amb trenta-dos anys, el 29 de desembre de 1942, al sanatori de Puig d'Olena on hi havia estat internat des del 22 de desembre de 1935. El doctor Ribas i Soberano fou l'encarregat de fer arribar a la família Torres la trista notícia de la mort del Màrius. Ell havia fundat i dirigit el sanatori de Puig d'Olena i la seva esposa i la seva filla gran, Mercè Ribas, amb les que Víctor Torres havia conviscut a Ocejua van acompanyar Màrius en les seves darreres hores de vida. Pocs dies abans de morir, Màrius Torres havia rebut carta «del Víctor i la del seu pare que el van deixar molt tranquil i molt content».²⁰³ Víctor Torres recordava com durant els primers anys quaranta a més de compartir «amb milers de compatriotes totes les misèries d'aquells temps» ell i la seva família tenien «una tragèdia suplementària que s'afegia al drama col·lectiu: la separació del nostre germà Màrius». Per a la família Torres, la separació d'en Màrius era un motiu constant «d'alarma i tristesa. D'alarma, perquè els coneixements mèdics del pare no ens permetien de conservar gaires il·lusions sobre la seva possible recuperació; i de tristesa, perquè ens calia esguardar amb realisme l'eventualitat d'un fatal desenllaç en qualsevol moment».²⁰⁴ Un cop coneguda la mort del seu ger-

199 Artur BLADÉ. *El meu Rovira i Virgili*, p. 137.

200 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 140.

201 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 144-146.

202 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 130.

203 UdL. Biblioteca de Lletres. Fons Màrius Torres. Correspondència emesa per la família Torres. Carta al doctor Francesc Ribas i Soberano posterior al desembre de 1942. Molt probablement es tracta d'una carta enviada per Mercè Figueras després de la mort de Màrius Torres tal com indica la nota manuscrita present al document.

204 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 131.

Montpeller, tardor de 1943

Víctor Torres
i Raymonde Sallé
al Château d'eau
dels Jardins del Peyrou
en els primers temps
del seu festeig.

FJI

mà, Víctor Torres s'aferrava a la certitud que «*durant aquells set anys de prova en Màrius estigué envoltat per un cercle màgic de consideració i d'afecte impossible de superar*».²⁰⁵ Es tractava de la família Ribas, la Maria Planas, propietària i gerent del sanatori, el doctor Josep Saló i les germanes Mercè i Esperança Figueras, la primera l'amistat més íntima de Màrius Torres i la seva Mahalta poètica.

Víctor Torres viuria la mort del seu germà enmig de la repressió desfermada contra els exiliats republicans tant a la França ocupada per l'exèrcit alemany com a la França col·laboracionista del Mariscal Pétain. El 13 d'agost de 1940 havia estat detingut Lluís Companys a La Baule i el 15 d'octubre seria afusellat a Barcelona. L'ocupació definitiva de les tropes alemanyes de la França de Pétain, el novembre de 1942, faria encara més difícil la vida dels exiliats catalans i dels Torres a Montpeller. En aquest sentit, tal com va assenyalar Mercè Morales en el seu excel·lent estudi sobre la Generalitat a l'exili la repressió exercida per l'Estat franquista, les autoritats de Vichy i les forces d'ocupació alemanyes no va quedar circumscrita només sobre uns quants dirigents polítics ni tampoc durant un determinat espai de temps. Restar a la França de Vichy, tal com feu Víctor Torres, no era una garantia per a cap exiliat. El febrer de 1941 centenars de republicans catalans i espanyols foren detinguts i traslladats al camp de concentració d'Agde en el marc de l'operació de repressió preventiva contra els exiliats republicans davant la visita que el general Franco tenia programada a Montpeller amb Philippe Pétain. Quan s'asabentaren que Humbert Torres havia estat detingut, Víctor Torres i Josep Sastre es van fer detenir també per tal de poder socórrer un Humbert Torres ja amb més de seixanta anys, sord i amb una salut més que delicada. Després d'uns dies internats van poder sortir un cop finalitzà l'estada de Franco a Montpeller.²⁰⁶

La situació per als republicans catalans un cop les tropes alemanyes van ocupar tot l'Estat francès es va fer força més complicada. Per a Víctor Torres aquells

dies de novembre de 1942 es farien difícils d'oblidar: «*Veure desfilar per Montpeller al pas de l'oca les unitats de l'exèrcit vencedor, sota els plecs de l'esvàstica, al ritme de les marxess prussianes o cantant "Lily Marlène" ens glaçava el cor i ens feia témer el pitjor*». A partir de l'ocupació nazi de Montpeller Torres i el conjunt dels exiliats republicans van haver d'augmentar les mesures de seguretat i les precaucions davant les ràtzies repressives de la policia alemanya, francesa i espanyola. Víctor Torres fou detingut en una ocasió per la Gestapo quan sortia del cinema amb la seva promesa. Traslladat a «*un subsòl força tètric [...] on es trobaven ja un gran nombre de refugiats hongaresos, iugoslaus, austríacs, espanyols i catalans*» fou posat en llibertat «*després d'un llarg i penós interrogatori*»²⁰⁷ i de constatar la condició d'estudiant de la Universitat de Montpeller de Víctor Torres. El mateix Torres recordaria anys després que «*Em vaig matricular a la Universitat, el 42, perquè estàvem una mica protegits*»²⁰⁸ en un moment molt dramàtic per als exiliats republicans. Entre novembre de 1942 i l'agost de 1944 Torres va haver de restar amagat en diverses ocasions a casa de la família de la Raymonde Sallé, la seva promesa, per tal d'evitar l'amenaça permanent de la detenció i la deportació.

L'abril de 1944 Torres va rebre la comunicació del servei de «*Requisitions Civiles*» que li notificava que «*Vous etes REQUIS pour assurer une période de travail pour le compte des armées d'opérations*». En el cas de Torres, l'obligatorietat dels treballs forçats per a l'exèrcit seria de ben curta durada ja que l'agost de 1944 Montpeller seria alliberada per les tropes aliades. Torres recordaria perfectament aquells dies d'estiu de 1944 que «*ens permeteren de veure un dels espectacles més extraordinaris que es puguin presenciar: la fugida desordenada i miserable d'aquelles legions feixistes que poques setmanes abans passejaven encara la seva prepotència de conqueridors per Montpeller*». I Torres hi afegia que gairebé «*sense transició contem-*

205 Ibidem, p. 132.

206 Ibidem, p. 127.

207 Ibidem, p. 128.

208 Judit CAMPS; Emili OLCINA. *Les milícies catalanes al front d'Aragó: 1936-1937*, p. 365.

Montpeller, 15 d'octubre de 1944

Commemoració del quart aniversari de l'afusellament del president Companys, al Monument als Morts.

D'esquerra a dreta, Víctor Torres, Joan Sauret i Leopold Morant,
amb representants de partits i sindicats republicans espanyols a l'exili,
dirigents polítics i sindicals d'esquerra francesos i autoritats del Departament de l'Érau.

ANC-COL·LECCIÓ DOCUMENTAL SOBRE L'EXILI CATALÀ AL SEGLE XX

*plàrem l'aparició dels primers Jeeps americans plens de soldats amables i somrients, confraternitzant amb una població entusiasta que no cessava d'aclamar-los i de cantar la Marsellesa».*²⁰⁹

A finals de l'estiu de 1944 la situació política dels exiliats republicans es transformà notablement. El triomf imminent dels aliats va permetre la reaparició pública de les organitzacions polítiques a l'exili francès i la percepció que l'exili seria una qüestió de mesos. Per al futur polític de Víctor Torres hi hauria dos elements que esdevindrien fonamentals: en primer lloc, la reaparició pública del govern de la Generalitat presidit per Josep Irla, que s'havia mantingut gairebé en la clandestinitat entre 1940 i 1944, i, en segon lloc, la reorganització d'ERC com a partit polític dirigida per Josep Tarradellas.

D'ençà que Josep Irla va assumir la presidència de la Generalitat a finals d'octubre de 1940, arran de l'assassinat del president Companys, va tenir sempre al seu costat i va dipositar la seva confiança en l'anomenat «grup de Montpeller» format per Antoni Rovira i Virgili, Joan Sauret, Humbert Torres i Martí Barre. Caldria afegir-hi també Josep Tarradellas, que tot i no residir a la ciutat occitana, formaria part del cercle de confiança i influència del president Irla. Per altra part, Josep Tarradellas seria qui a partir de l'octubre de 1944 posaria fil a l'agulla en la reorganització d'ERC a l'exili. Com a secretari general, Tarradellas intentaria posar fi a les diverses dissidències dins ERC i desarticular els dos pols institucionals que podrien actuar com a oposició de la Generalitat: l'Aliança Catalana impulsada pel PSUC i el Consell Nacional de Londres de Carles Pi i Sunyer. El Ple del partit celebrat el 28 d'octubre de 1944 a Montpeller amb les resolucions aprovades i el vot de confiança a Tarradellas van suposar el punt d'inici d'aquesta reorganització.²¹⁰ Víctor Torres es trobava al centre d'aquests dos processos de reconstrucció de l'exili català després de la derrota del nazifeixisme en la Segona Guerra Mundial. Forma-

209 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 130.

210 Per al govern de la Generalitat de Catalunya presidit per Josep Irla resulta imprescindible el llibre de Mercè MORALES. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*.

va part dels cercles polítics que van encapçalar tant la reorganització d'ERC com de la Generalitat. En coneixia perfectament els seus protagonistes a nivell personal. Coneixia l'heterogeneïtat dels seus posicionaments polítics i també les tensions que existien entre ells. Per tant, en aquest context resulta perfectament explicable per què l'activitat i el creixement polític de Víctor Torres a partir del 1946 va quedar directament associat a l'assumpció de càrrecs de responsabilitat tant al Govern de la República, primer, com a ERC i a la Generalitat, després.

Per altra part, Torres desenvolupà una creixent activitat política com a membre d'ERC entre finals de 1944 i finals de 1946 participant en la reorganització de les JEREC, escrivint a *La Humanitat* i intervenint en els actes polítics del partit. El mateix Víctor Torres ho expressaria amb una absoluta senzillesa amb les seves pròpies paraules: «Jo, els anys 45 i 46 ja actuava i escrivia articles».²¹¹

Torres va tenir una participació destacada en el Congrés de les JEREC celebrat el juliol de 1945 a Montalban, a l'exili francès. Víctor Torres hi assistí com a representant de la delegació de Montpeller i fou escollit president de la mesa del mateix Congrés.²¹² Després de l'informe presentat per Josep Sans, secretari general del Comitè executiu provisional de les JEREC, es van posar a discussió diverses propostes polítiques sobre la personalitat nacional de Catalunya, la victòria sobre el franquisme, la unitat de la joventut catalana i la necessitat d'elaboració d'un programa de reconstrucció catalana. Sobre aquesta darrera qüestió es produí una extensa intervenció de Víctor Torres que es va concretar en la proposta de nomenar diverses ponències encarregades d'estudiar la relació entre el poder executiu, el sistema electoral i el parlamentarisme, d'una banda, i l'anomenat problema social i econòmic, de l'altra. D'aquesta manera, les JEREC podri-

211 Judit CAMPS; Emili OLCINA. *Les milícies catalanes al front d'Aragó. 1936-1937*, p. 365.

212 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 6. Congrés de delegats i militants a França de les JEREC. 29 de juliol de 1945. Sala Seguela, Montalban. Títol de congressista a favor de Víctor Torres.

Montpellier, circa 1945

Víctor Torres,
a l'exili francès,
al Châteaux d'eau
dels Jardins del Peyrou.
HTS

29 de juliol de 1945

Exterior i interior de l'acreditació de congressista de Víctor Torres al Congrés Nacional de les JEREC celebrat a l'exili signada per diversos companys com Heribert Barrera o Josep Maria Lladó.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

en traslladar a la direcció d'ERC «l'opinió de les joves promocions i la seva voluntat de capacitar-se i de treballar pel benestar de Catalunya».²¹³

Tant la proposta del programa de reconstrucció catalana com l'àmplia intervenció de Torres al Congrés de les JEREC sobre el poder executiu, el sistema bicameral, el parlamentarisme o la justícia social i els problemes econòmics responien al convenciment, ben

213 «Congrés de les JEREC a Montauban. Parlament de Víctor M. Torres», *La Humanitat*, 10 d'agost de 1945, p. 2.

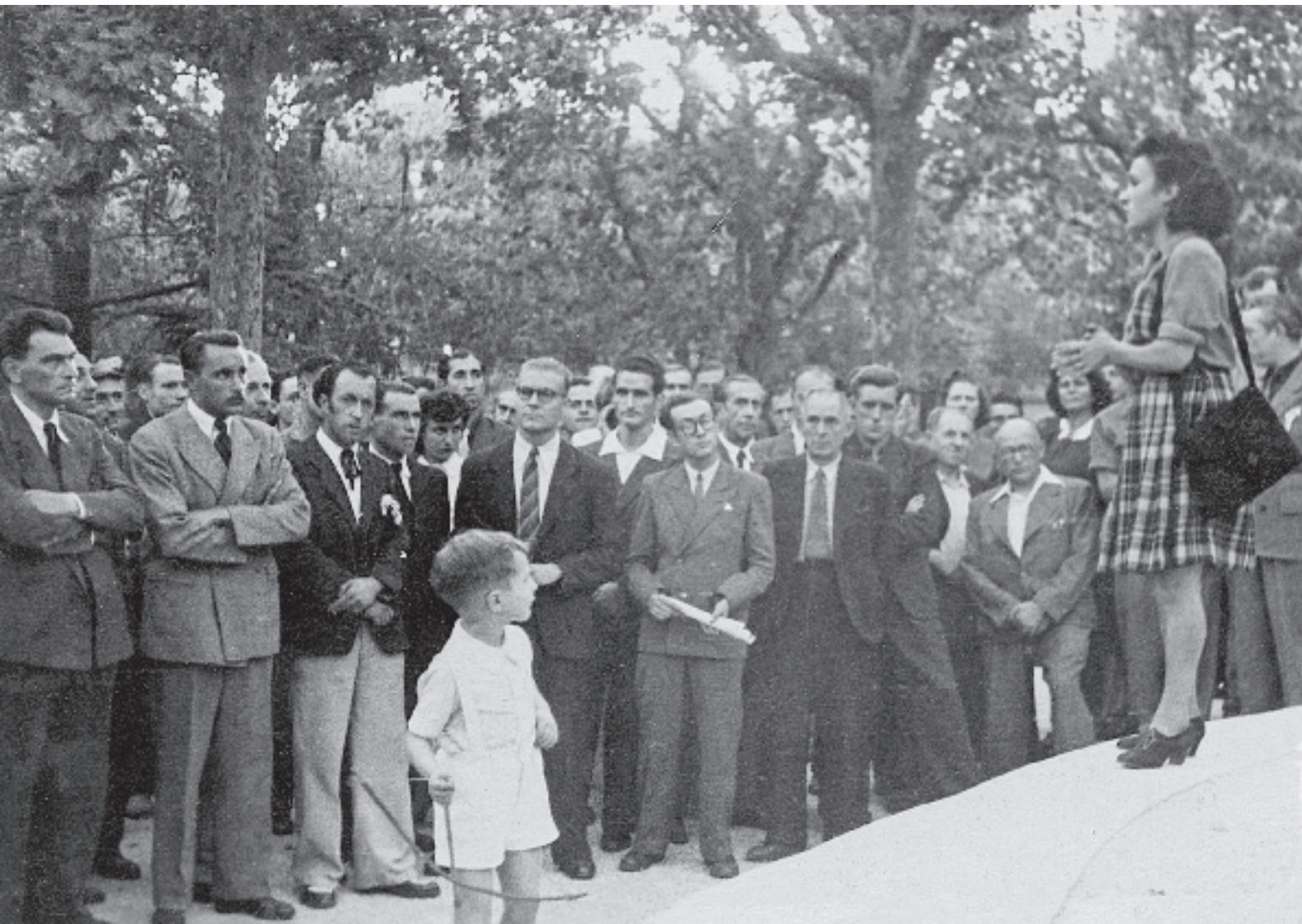
estès entre els exiliats republicans, que l'Estat franquista no tindria un recorregut gaire llarg després de la derrota de l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista. En les coordenades temporals de l'alliberament de França per les tropes aliades, de l'ensorrament absolut d'allò que havia representat el feixisme i de l'efervescència antifeixista arreu d'Europa la possibilitat de la caiguda o de la fi del règim franquista resultava una possibilitat plausible. Per tant, no resultava estrany que els joves de les JEREC i el mateix Víctor Torres pensessin en el projecte de com articular de nou Catalu-

Montpeller, 11 de setembre de 1945

Celebració de la Diada de l'Onze de Setembre als peus del Monument als Morts.

D'esquerra a dreta: Paul Boulet —alcalde de Montpeller—, Víctor Torres, Ermengol Roura, Heribert Barrera i altres republicans catalans exiliats, escolten Reis Bertral, d'Estat Català.

FJI

nya políticament un cop assolida la «*victòria sobre el franquisme*».²¹⁴

La intervenció de Torres al Congrés de les JEREC abordava algunes de les qüestions que ell mateix havia desenvolupat o desenvoluparia en els seus articles a *La Humanitat* entre 1944 i 1946. La primera i més important era la qüestió de la democràcia. Tota l'experiència del món d'entreguerres, l'ascens dels feixismes, la Guerra Civil, la desfeta de bona part de les democràcies liberals a Europa i la Segona Guerra Mundial amb la lluita antifeixista havien posat sobre la taula la necessitat d'una reflexió profunda sobre els múltiples significats de la democràcia i les forteses i febleses dels sistemes polítics democràtics tal com havien existit fins al moment. Especialment en un article publicat el novembre de 1944 amb el títol «Grandesa i misèria de la democràcia» Víctor Torres plantejava les seves reflexions sobre el present i el futur dels sistemes democràtics.

Torres partia de la consideració que «*Durant uns anys s'ha pogut creure en l'esterilitat dels procediments democràtics i el fanatisme amb el que s'ha lluitat i es lluita encara en defensa de les doctrines totalitàries prova, si més no, la profunditat i l'extensió del contagi*». Per a Torres i per al conjunt del republicanisme catalanista «*Les llibertats ciutadanes constitueixen ja un bé comú de la humanitat al que no és possible renunciar, sense renunciar al mateix temps a la condició humana, i no hi ha dubte que la democràcia és una de les conquestes més precioses que mai s'hagin obtingut*» però calia construir una «*democràcia futura*» que fos «*dinàmica, àgil, forta, ponderada, tolerant, seleccionadora de valors i plenament conscient dels perills que malauradament no deixaran de presentar-se*».²¹⁵

En la seva intervenció al Congrés de les JEREC, Torres havia desenvolupat la diagnosi sobre els principals problemes que afectaven a la democràcia liberal: «*el del Poder Executiu, el del sistema electoral i el de la conveniència o no d'instaurar, al costat del Parlament polític clàssic, una segona Cambra, en la qual els ciutadans hi fossin representats en funció de llurs interessos econòmics i socials*».²¹⁶

Calia, doncs, una reformulació dels principis democràtics que posés fi al que Torres anomenava en un altre article «*les tres principals xarxes de la democràcia: la demagògia, la incompetència i la immoralitat*». Torres consideraria que «*sense llibertat econòmica no hi ha llibertat política*» i que calia trobar «*el punt dolç de coincidència entre la justícia i la llibertat d'una part, i l'autoritat de l'altra*». El Pla Beveridge, citat directament per Torres com a «*fortament comunitari i intervencionista*», era un bon model que permetia «*bastir una nova legislació social més en consonància amb el temps que ens toca viure*».²¹⁷

Al mateix temps, en aquests anys que van de finals de 1944 fins el 1946 Víctor Torres començaria també a tenir un protagonisme públic en els actes del conjunt de la comunitat catalana a l'exili i de la mateixa ERC. La seva participació en la commemoració del centenari del naixement de Mossèn Cinto Verdaguer el 1945 a Montpeller, en els Jocs Florals de 1946, en els actes d'homenatge al president Lluís Companys, en un acte antifranquista a Orleans, el 3 de març de 1946 —co-organitzat per ERC, PSUC i Estat Català—²¹⁸ en serien una bona mostra.

214 Ibidem.

215 Víctor TORRES. «Grandesa i misèria de la democràcia», *La Humanitat*, 9 de novembre de 1944, p. 4.

216 «Congrés de les JEREC a Montauban. Parlament de Víctor M. Torres», *La Humanitat*, 10 d'agost de 1945, p. 2.

217 Víctor TORRES. «La triple renovació», *La Humanitat*, 21 de febrer de 1945, p. 1.

218 «Un acte anti-franquista a Orléans. Brillant parlament de Víctor M. Torres», *La Humanitat* [Montpeller], 30 de març de 1946, p. 2.

Andorra, estiu de 1946

Víctor Torres

i Raymonde Sallé

en el seu viatge de noces.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

5

1946-1948

Al Govern de la República i a la secretaria general d'Esquerra Republicana

L'octubre de 1946 —no feia ni quatre mesos que s'havia casat amb Raymonde Sallé, el 24 de juny a Montpeller— Víctor Torres rebia una carta d'Emili Vigo, en aquells moments secretari personal de Josep Irla i membre del Consell Directiu d'ERC a França.²¹⁹ Li comunicava que Miquel Santaló havia retornat de Mèxic per organitzar el Ministeri d'Instrucció Pública del Govern de la República i necessitava un secretari per als afers ministerials. Vigo era ben explícit: *«M'ha cridat per a demanar-me que t'oferís, en nom seu, aquest càrrec. [...] Caldria, però, que tingués la teva resposta tot seguit car actualment té les coses un xic encallades i vol posar-les en marxa amb la màxima urgència. Per tal, demana que comuniquis per telegrama si acceptes o no però que ho facis d'una manera immediata i pensant que tot seguit caldria que pugessis a París»*. Víctor Torres va respondre d'immediat. Després d'unes *«curtes però apassionades deliberacions»* va enviar el telegrama d'acceptació a Emili Vigo i va sortir cap a París. S'instal·là a l'extraradi de la ciutat, en una habitació d'un xalet de Viroflay, sol fins l'arribada de Raymonde, ja embarassada, tres mesos més tard.²²⁰

La decisió de Torres encaminava la seva activitat política cap a uns nous horitzons en un moment en què l'exili republicà vivia en una certa sensació d'esperança i efervescència política després de la derrota del feixisme a Europa. D'una banda, s'havien reactivat les institucions de govern republicanes a l'exili. El 10 de gener de 1945 es van reunir les Corts de la República a Mèxic i l'agost del mateix any es constituïria un nou govern de la República presidit per José Giral. De l'altra, el setembre de 1945 es va constituir el primer i únic govern de la Generalitat a l'exili, ERC havia realitzat el seu Congrés Nacional a Tolosa de Llenguadoc que havia reforçat la reorganització del partit i Solidaritat Catalana feia els primers passos com a principal fòrum unitari de l'exili català.²²¹

219 Sobre Emili VIGO: *Quatre sagetes roges. El periodisme militant del director de La Humanitat a l'exili*; i Jordi GAITX. «Emili Vigo i Bènia, periodista, historiador i polític».

220 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 152-159.

221 Sobre el Congrés de Tolosa i la creació de Solidaritat Catalana veure: Francesc VILANOVA. «L'Esquerra Republicana de Catalunya de postguerra: crisi i davallada».

Marsella, 9 d'octubre de 1946

El dirigent d'Esquerra Miquel Santaló arriba de Mèxic a bord de vaixell Athos II, per tal d'incorporar-se al Govern de la República a l'exili com a ministre d'Instrucció Pública, sent rebut al port provençal per militants del partit encapçalats pel secretari general Josep Tarradellas.

AMTM-FONS JOSEP TARRADELLAS

Tant el govern de Josep Irla com ERC havien donat el seu vist-i-plau a la participació de Santaló al govern de la República. La presència d'ERC en el govern de José Giral s'emmarcava en l'estratègia de defensa de la legalitat republicana, de l'Estatut i de les institucions d'autogovern de la Catalunya republicana desplegada tant pel govern Irla com per la direcció d'ERC amb Tarradellas al capdavant. Durant bona part del 1945, la possibilitat de posar fi a la dictadura franquista amb el restabliment de les institucions republicanes i el seu reconeixement pels executius estrangers era una possibilitat plausible present en la política de l'exili republicà. D'aquesta manera, de la mà de Miquel Santaló, Víctor Torres va entrar a formar part de la política de les institucions republicanes *«per la porta espanyola»* tal com ell s'hi referiria anys després.²²²

Torres va fer de secretari de Miquel Santaló durant gairebé un any. La seva estada al Ministeri d'Instrucció Pública li va permetre *«familiaritzar-me amb l'Administració estatal a nivells superiors i, també, de conèixer personalment figures destacades del món republicà i socialista, com eren el propi José Giral, Fernando Valera, Rodolfo Llopis, Juli Just i el president Martínez Barrio»*.²²³ Al mateix temps, Víctor Torres va poder observar de ben a prop les tensions, conflictes i crisis que afloraven entre les diverses forces polítiques republicanes a dins i a fora del govern.

La labor de Torres al Ministeri d'Instrucció Pública consistia en encarregar-se de la correspondència personal i política de Miquel Santaló, les seves relacions públiques, l'organització de visites i entrevistes i fer d'enllaç entre Santaló amb ERC i les delegacions americanes de l'exili. També, afegia Torres, calia *«atendre les nombroses consultes que ens adreçaven els emigrats professionals de l'ensenyament, mestres i professors, que ens sol·licitaven instruccions i ajut per poder situar-se en el món de la seva funció»* i *«les peticions de beques que ens presentaven els estudiants catalans i espanyols que desitjaven continuar*

llurs estudis».²²⁴ La seu del Ministeri d'Instrucció Pública a París estava a l'Avinguda Kléber juntament amb altres dependències del govern republicà. Es tractava de *«tres habitacions, alegres i espaioses, moblades modestament però amb una certa dignitat»*²²⁵ en les què desenvolupaven la seva activitat el ministre Miquel Santaló, Joan Sauret, Jesús Maria Bellido, com a director general, i el mateix Torres.

En les seves memòries Torres recordava la bona entesa amb Miquel Santaló, *«un home de conviccions molt arrelades però tenia un caràcter conciliant i era enemic dels "tremendismes"»*.²²⁶ L'abril de 1947 Víctor Torres li explicava al seu pare l'experiència com a secretari al Ministeri d'Instrucció Pública. Torres s'encarregava de la part *«burocràtica i particular d'en Santaló, encara que alguna vegada he de fer coses polítiques com per exemple el 14 d'abril quan vaig haver de "fer-li" el discurs que va pronunciar al Palau de la Mutualitat»*. La relació entre Santaló i Torres era de *«total confiança; ha costat un xic, donat el seu caràcter especial, però ara és cosa feta»*.²²⁷ Per la seva part, Joan Sauret i també Salvador Puigvert es van convertir en uns bons amics amb els qui Torres podia anar a dinar, al cinema o a veure un partit de futbol. La labor de Sauret al Ministeri consistia en *«fer coses per l'Esquerra, a recollir informacions de caràcter polític, a preparar material polític pels consells de ministres, etc.»*. En paraules de Torres, Sauret es mantenia sempre *«al seu lloc amb molta discreció i la seva col·laboració no és pas desagradable»*.²²⁸ Per contra, amb Jesús Maria Bellido, home d'ACR i profundament catòlic, l'entesa política i personal fou més aviat escassa. Torres considerava en una carta dirigida a Josep Sans el 1947 que el nomenament de Bellido com a director general havia estat un error polític atribuïble a Santaló no tan sols

224 Ibídem.

225 Ibídem, p. 153.

226 Ibídem, p. 154.

227 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 3. Carta de Víctor Torres a la família Torres, 30 d'abril de 1947.

228 Ibídem.

222 Josep Maria MUÑOZ. «Víctor Torres. El penúltim republicà», p. 18.

223 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 156.

la humanitat

PORTANTYEU D'ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA adherida a SOLIDARITAT CATALANA

2ª EPOCA - N° 64 - 20 de FEBRER del 1947

Fundador: Lluís COMPANYYS

Llegiu a SEGONA PLANA :
COM S'ARRIBÀ A LA CONSTITUCIO
del nou GOVERN de la REPUBLICA.

PREMIER
DE L'ESTAT
DE LA REPUBLICA
DE CATALUNYA
DE L'ESQUERRA
REPUBLICANA
DE CATALUNYA
DE L'ESQUERRA
REPUBLICANA
DE CATALUNYA

RODOLF LLOPIS, del P. S. O. E., ha constituït el nou Govern de la Republica

EDITORIAL Unitat de propòsit i d'actuació

Realitzat l'objectiu principal del Partit Republicà d'Esquerra, el de constituir el nou Govern de la República, el Partit Republicà d'Esquerra ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República. El Partit Republicà d'Esquerra ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República. El Partit Republicà d'Esquerra ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República.

Presidència i Estat, R. Llopis (P.S.O.E.); Instrucció Pública M. Santalo; Justícia, M. Irujo (P.N.Basc); Finances, Fernando Valera (Unión Republicana); Governació i Guerra, Jall Just (Izquierda Republicana); Emigració, Trito Gomez (U.G.T.); Intermació, (C.N.T.) i Economia, Vicente Uribe (P.C.)

Declaració del President del Consell

El President del Consell de Ministres del Govern de la República, Sr. Rodolf Llopis, ha declarat que el nou Govern de la República ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República. El President del Consell de Ministres del Govern de la República, Sr. Rodolf Llopis, ha declarat que el nou Govern de la República ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República.

Sr. Rodolf Llopis

Geografia política per A. Rovira i Virgili

Una geografia de nova qualitat i de nova àmbit. Una geografia de nova qualitat i de nova àmbit. Una geografia de nova qualitat i de nova àmbit. Una geografia de nova qualitat i de nova àmbit. Una geografia de nova qualitat i de nova àmbit.

Per molts anys Mestre Fabra!

El Sr. Fabra, Mestre Fabra, ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República. El Sr. Fabra, Mestre Fabra, ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República.

El Sr. Fabra, Mestre Fabra, ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República. El Sr. Fabra, Mestre Fabra, ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República.

Important declaració del Govern de Catalunya

El Govern de Catalunya ha declarat que el nou Govern de la República ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República. El Govern de Catalunya ha declarat que el nou Govern de la República ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República.

El Govern de Catalunya ha declarat que el nou Govern de la República ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República. El Govern de Catalunya ha declarat que el nou Govern de la República ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República.

20 de febrer de 1947
La Humanitat
editada a l'exili francès
es feia ressò
del nou Govern Llopis
en el qual Esquerra
continuava administrant
la cartera
d'Instrucció Pública,
a càrrec de Miquel Santaló.

El Govern de Catalunya ha declarat que el nou Govern de la República ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República. El Govern de Catalunya ha declarat que el nou Govern de la República ha començat la seva tasca principal: la de constituir el nou Govern de la República.

perquè Bellido no era membre d'ERC sinó també perquè li mancaven les aptituds per exercir el tipus de càrrec encomanat.²²⁹

La posició de Torres respecte a Bellido mostrava el conjunt de tensions i fractures polítiques que afectaven a l'exili republicà i que Torres havia d'afrontar des de la secretaria d'un Ministeri com el d'Instrucció. Tot i que Víctor Torres considerés que «*la meva feina al Ministeri d'Instrucció Pública era poc important*»,²³⁰ des de la secretaria ministerial Torres havia de gestionar diversos afers que tenien a veure amb la participació d'ERC al govern de la República, la relació entre aquest govern i el de la Generalitat, la política del Consell Directiu d'ERC, la posició respecte a les diverses organitzacions d'estudiants a l'exili i els interessos contraposats entre les diverses forces de l'exili. Tot això, Torres li expressava al seu pare amb unes paraules prou aclaridores: «*aquest "sejour" a París m'haurà ofert l'ocasió de veure de prop els bastidors de la política i les "animetes" dels homes que la fan. És desencoratjador d'una part, però jo reacciono no pas deixant-me aplanar sinó constatant la necessitat de contrarrestar tots els defectes, amb bona voluntat i fervor revolucionari*».²³¹

La correspondència de Torres amb diversos membres d'ERC mentre va exercir el càrrec de secretari de Miquel Santaló permet analitzar l'actuació de Víctor Torres en relació a les grans qüestions que afectaven a la política de l'exili català. El setembre de 1947 Torres escrivia al periodista i militant d'ERC Josep Maria Lladó responent a diverses crítiques que aquest mateix li havia traslladat respecte a la posició política del partit amb relació al govern de la República i la política catalana de l'exili. En la resposta de Torres a Lladó s'hi trobava perfectament sintetitzada la posició de Torres i d'una bona part dels militants republicans catalanistes de l'exili: defensa de la legitimitat de les institucions republicanes davant aquelles posicions que

consideraven esgotada la legitimitat d'aquestes i adhesió i lleialtat a les decisions del govern de la Generalitat i del Consell Executiu d'ERC. Les paraules de Torres eren en aquest sentit inequívokes: «*t'asseguro que si algun dia he de penedir-me d'alguna cosa no serà pas per haver defensat una legitimitat que jo sóc el primer a considerar feble i més que discutible*» i, afegia, «*estaré al vostre costat sempre que es tracti de servir Catalunya, la República i el partit, però no hi estaré mai quan es tracti de fer confusió, de sembrar la desunió i de comprometre, amb actituds precipitades, el pervindre del partit, de la República i de Catalunya*».²³² Les paraules de Torres en aquest cas expressaven la seva posició amb relació a l'opció d'Indalecio Prieto fonamentada en posar fi a la legitimitat de la República i formar una junta amb els monàrquics com a via per a forçar la caiguda de Franco.²³³

Torres havia assumit la seva funció al Ministeri d'Instrucció per «*l'actitud del partit*», perquè el president de la Generalitat estava en «*excel·lents termes amb en Giral i per l'adhesió del Consell (de la Generalitat) al govern de la República*» i perquè ERC va decidir respecte al govern de la República presidit per José Giral «*prestar-li suport primer i nombrar-hi un representant després*».²³⁴

En bona mesura, l'acció política de Torres era la d'un home de partit que considerava que la pervivència i continuïtat de les institucions de la Catalunya republicana era l'element fonamental que podia donar un sentit a la política de l'exili en un moment, el 1947, en què les esperances d'enderrocar la dictadura franquista a redós de l'embranchida antifeixista havien quedat completament esvaïdes. Des d'aquesta posició, Torres expressaria el seu desacord amb el Consell Nacional de la Democràcia Catalana de Josep Pous i Pagès tant pels «*components de dit consell com pels lligams que ha*

229 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 9. Carta de Víctor Torres a Josep Sans, 1947.

230 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 156.

231 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 3. Carta de Víctor Torres a la família Torres, 30 d'abril de 1947.

232 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 158-159.

233 Mercè MORALES. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*, p. 745-757.

234 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 7. Doc. 17. Carta de Víctor Torres a Josep Maria Lladó, 6 de setembre de 1947.

París, febrer-març de 1947

El Govern republicà espanyol a l'exili presidit per Rodolfo Llopis.

A l'esquerra: els ministres Fernando Valera, Trifón Gómez i Vicente Uribe.

A la dreta: Juli Just, Miquel Santaló i Manuel de Irujo.

OLB

contret amb forces de disciplina no catalana i per la seva actitud irrespectuosa i vanitosa envers les institucions catalanes», evidenciant les tensions existents entre la política catalana de l'interior i l'exili. Defensaria, igualment, la posició d'Esquerra i l'actuació de Miquel Santaló al govern de la República des d'un sentit completament pragmàtic de la política de l'exili: «*El problema consisteix en saber si s'ha de col·laborar (amb el govern de la República) o no, pero una vegada decidida la col·laboració, no hi ha més remei que engolir molta saliva*», tenint ben present que el govern de José Giral no es caracteritzava per «*un amor tendre envers els nacionalismes ibèrics; és un govern espanyol cal no oblidar-ho i un govern que es mou dins el camp ideològic marcat per la constitució de 1931*». ²³⁵ Assumiria com a pròpia la posició del partit en les diverses situacions i crisis, ja fos davant les gestions del dirigent socialista Indalecio Prieto amb els monàrquics espanyols o en la crisi del govern presidit pel també socialista Rodolfo Llopi, tot i estar en diverses ocasions en «*desacord amb la política que fem*» i, en darrer lloc, hauria de gestionar la confrontació i les tensions entre les forces polítiques de l'exili des del seu càrrec de secretari ministerial. Torres tenia ben present que la pugna política entre les diverses organitzacions polítiques de l'exili travessava de ple l'activitat del govern de la República. Li ho expressava al seu pare l'abril de 1947 en els següents termes: «*Sembla que hi ha mar de fons al govern. Els comunistes ataquen a la CNT, acusant-la de tenir massa tractes amb els monàrquics i és molt possible que en el proper consell que es celebrarà divendres, hi hagin escenes violentes. Mancat d'una línia ben definida i d'una solidaritat estricta l'actual comitè (Govern de la República) es pot desintegrar aviat. I aleshores...*» i a Heribert Barrera assenyalant els principals defectes de la política republicana emigrada: «*partidisme exacerbant, visió estreta de les coses i dels problemes, manca de fe i egoisme groller de la major part de les personalitats representatives*». ²³⁶

235 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 9. Carta de Víctor Torres a Josep Sans, 1947.

236 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 3. Carta de Víctor Torres a la família Torres, 30 d'abril de 1947.

Els defectes i pugnes que apuntava Víctor Torres afectaven el conjunt de l'exili republicà, inclosa ERC. Fou, especialment, en la política respecte a les organitzacions estudiantils l'àmbit en què Torres, com a secretari del Ministeri d'Instrucció Pública, va haver d'afrontar tot el seguit de conflictes i interessos contraposats entre les forces polítiques de l'exili. Des del Ministeri es destinaven subsidis per a l'estudi que gestionaven les organitzacions estudiantils, es facilitaven les gestions amb els organismes d'educació de la República Francesa, s'organitzaven cursos per correspondència i es nomenaven membres de les organitzacions estudiantils en els diversos consells i organismes del mateix Ministeri. La FNEC que havia estat la organització estudiantil gairebé única de l'antifeixisme republicà durant la guerra es trobava fragmentada a l'exili entre una FNEC majoritària d'obediència catalanista republicana presidida per Heribert Barrera i una altra de filiació comunista amb seu a Tolosa de Llenguadoc. ²³⁷ Per a Víctor Torres la «*FNEC comunista*» no era res més que «*un exemple entre tants de la terbolta política comunista que tots coneixem, i que es manifesta creant organismes confusionaris en tots els ordres de la vida política. Això, ningú ho ignora i a tots els que pensen com nosaltres, és a dir tothom excepte els comunistes, aquest estat de coses els revolta*». En aquest context Torres mirava d'afavorir la FNEC republicana catalanista, tal com li expressava al dirigent de les JEREC Josep Sans, que des que ell havia arribat al ministeri no havia perdut l'oportunitat de «*perjudicar als comunistes i afavorir a la FNEC nostra*». No és estrany que Heribert Barrera, home fort de la FNEC a l'exili amb Josep Pallach i Xavier Pou, li escrivís el març de 1946 a Víctor Torres agraint-li «*molt tot el que has fet per la FNEC. Sort que tu has estat al Ministeri si no el teu patró, mal informat i amb la mentalitat del qui ha viscut tants anys a la lluna (si no sempre) ens ho hauria engegat tot a rodar*». ²³⁸

237 El conflicte entre ambdues pot resseguir-se a *Orientacions*, 30 de novembre de 1946. Veure també: Arnau FIGUERAS. *Història de la FNEC. La Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya de 1932 a 1986*, p. 233-238.

238 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 6. Carta d'Heribert Barrera a Víctor Torres, 16 de març de 1946.

París, circa 1947

Víctor Torres

i Raymonde Sallé

amb la torre Eiffel

al fons des del mirador

dels jardins del Trocadéro.

FJI

Torres havia fet totes les gestions possibles per afavorir «la FNEC nostra»: s'havia exclòs a la FNEC comunista de les partides de subvencions destinades a les organitzacions estudiantils, en les llistes de peticions de beques a la Dirección General de Relaciones Culturales no hi havia altra «FNEC que la nostra» i es mantenia una política preferent respecte als membres de la FNEC a l'hora de concedir «beques modestes a estudiants refugiats».²³⁹ En carta a Josep Sans, Víctor Torres afegia, a més, que cada setmana es reunien al Ministeri: «Cruz Salido, Llopis, Pallach i jo, sabent-ho en Santaló, per tal d'actuar conjuntament i per tal de trobar la manera de fer la guitza als "seides" d'en Comorera». L'acció de Torres responia de manera clara a la consideració que només existia una FNEC i que la FNEC comunista estava formada per «una colla d'indesitjables que no desitgen res més que aprofitar els afers estudiantils per a fer-ne una plataforma política».²⁴⁰ Aquestes eren les coordenades pròpies del republicanisme catalanista del que formava part Víctor Torres, una declarada animadversió cap a les forces comunistes en el marc d'un exili polític ple de conflictes i enfrontaments i en el context de la guerra freda.

Al mateix temps que desenvolupava la seva tasca de secretari al ministeri, Víctor Torres i Raymonde Sallé van ser pares per primer cop: el primogènit, Manuel naixia el 15 de maig de 1947 a Montpeller, on la mare s'havia traslladat per a ser prop de la seva família i de l'assistència mèdica de l'avi Humbert i un amic i col·lega de professió, l'eminent ginecòleg Joan Coll de Carrera, rossellonès i professor a la Université de Montpellier.²⁴¹

El setembre de 1947 Víctor Torres era nomenat secretari polític de Josep Tarradellas, secretari general d'ERC en aquells moments. Heribert Barrera li escrivia poc després mostrant la seva satisfacció pel nomenament: «Pel partit serà un gran bé, en Tarradellas tenia massa feina per poder fer marxar sol la secretaria general» i hi afegia que «una tal disposició era doncs ur-

gent de prendre-la i tu ets la persona més indicada que es podia trobar».²⁴² Com hem assenyalat, Torres havia anat guanyant protagonisme a l'interior d'ERC d'ençà de la seva reorganització a l'exili a partir de 1944.

A banda de col·laborar amb regularitat a *La Humanitat*, Torres actuaria com a representant d'ERC a les reunions de Solidaritat Catalana a París tal com li explicava Rafael Tasis, d'ACR i secretari general de SC, al també lleidatà i membre d'ERC Ramon Xuriguera.²⁴³ El mateix Tasis rebria el 4 de setembre la comunicació de Josep Tarradellas notificant-li que «he designat secretari polític al senyor Víctor Torres»,²⁴⁴ al mateix temps que la rebien Josep Irla i Joan Sauret. Tarradellas volia dotar el partit d'una organització més eficaç i dinàmica i Víctor Torres, jove i amb ganes de treballar, podia donar-li aquest caràcter. El nomenament de Torres per part de Tarradellas com a secretari polític indicava la bona sintonia personal i política entre ambdós, que s'allargaria al llarg dels anys.²⁴⁵ L'assumpció de majors responsabilitats a l'interior del partit per part de Torres va anar de la mà d'una certa vocació i activitat periodística; no només a les pàgines de *La Humanitat* de París sinó també en d'altres publicacions com *Midí Libre*, gràcies al contacte del senador socialista de l'Erau Jean Bène.²⁴⁶ D'aquesta manera, un Víctor Torres amb poc més de trenta anys el 1947 es trobava plenament instal·lat a París, en el centre de la política republicana de l'exili, amb un fill petit i essent, en paraules de Claudi Ametlla, un d'aquells joves, amb Heribert Barrera, que eren l'única esperança d'ERC per sortir de la crisi de dirigents que l'afectava.²⁴⁷

239 Ibidem.

240 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 9. Carta de Víctor Torres a Josep Sans, 1947.

241 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 160.

242 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 6. Carta d'Heribert Barrera a Víctor Torres, 4 d'octubre de 1947.

243 Josep CAMPS I ARBÓS. *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*, p. 40.

244 Francesc FOGUET (ed.) Josep Tarradellas i Rafael Tasis. *Es tractament confidencial*, p. 54.

245 Mercè MORALES. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*, p. 748.

246 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 156.

247 Mercè MORALES. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*, p. 779.

Prada de Conflent, 28 de febrer de 1948

Homenatge a Pompeu Fabra, celebrat a l'Ajuntament de Prada de Conflent, amb motiu dels seus vuitanta anys.

D'esquerra a dreta: asseguts, Pau Casals, el sots-prefecte de Prada senyor Morer, l'alcalde de Prada Jean Clerc, Josep Irla, Pompeu Fabra, Carles Grandó, Josep Tarradellas i Josep Carner; dempeus, Víctor Torres, Santiago Vila, Joan García i Castellet, Emili Vigo, Felip Calvet i Joan Alavedra.

PERE RIBAS / AMTM-FONS JOSEP TARRADELLAS

1948-1954

La Generalitat de Catalunya a l'exili: secretari general de la Presidència

6

El 24 de gener de 1948 el president de la Generalitat de Catalunya Josep Irla anunciava des de Radio Paris la dissolució del govern català a l'exili. La fi del primer i únic govern a l'exili no significava, però, la desaparició de la Generalitat com a institució. En la mateixa al·locució, Irla va exposar que la presidència de la Generalitat continuaria treballant per la defensa dels drets dels catalans mantenint la institució com a símbol permanent de la nacionalitat catalana: «*Conscient del que representen les institucions catalanes, continuaré considerant-les com la raó suprema de la nostra personalitat nacional*». ²⁴⁸ Pocs dies més tard, el 28 de gener, la presidència de la Generalitat anunciava la creació d'una «*Secretaria General de la Presidència, encarregada de coordinar tots els seus Serveis i especialment les seves relacions amb l'interior de Catalunya i amb les organitzacions escampades arreu del món*». ²⁴⁹ Irla designava per ocupar el càrrec de secretari general de la Presidència Víctor Torres. D'aquesta manera, s'iniciava el camí de la Generalitat presidencialista.

Torres feia ben poc que havia finalitzat la seva tasca com a secretari de Miquel Santaló al Ministeri d'Instrucció Pública quan Josep Irla li va oferir el càrrec de secretari general de la Presidència. Va acceptar després «*d'una breu reflexió amb el desig i l'esperança d'aportar el meu modest gra de sorra a la tasca de la continuïtat institucional, malgrat que l'inventari dels actius i dels passius aquell mes de gener de 1948, en el moment de prendre possessió, no eren gens engrescadors*». ²⁵⁰ Víctor Torres era bon coneixedor de la gravetat de la situació perquè havia viscut de ben a prop tot el procés de crisi i dissolució del govern de la Generalitat els darrers mesos de 1947, primer des del Ministeri d'Instrucció Pública i després com a secretari de Tarradellas a ERC. Carles Pi i Sunyer fent re-

248 Mercè MORALES. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*, p. 954.

249 *Ibidem*, p. 956.

250 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 165. Tal com recull Josep Sánchez Cervelló en la biografia de Ramon Nogués i Biset el nomenament de Víctor Torres estava previst des d'agost de 1947 tal com li havia comunicat per carta Josep Tarradellas a Ramon Nogués. Veure: Josep SÁNCHEZ CERVELLÓ. *De la presidència de la Diputació republicana a la de les Corts de l'exili*, p. 174.

Prada de Conflent, 28 de febrer de 1948

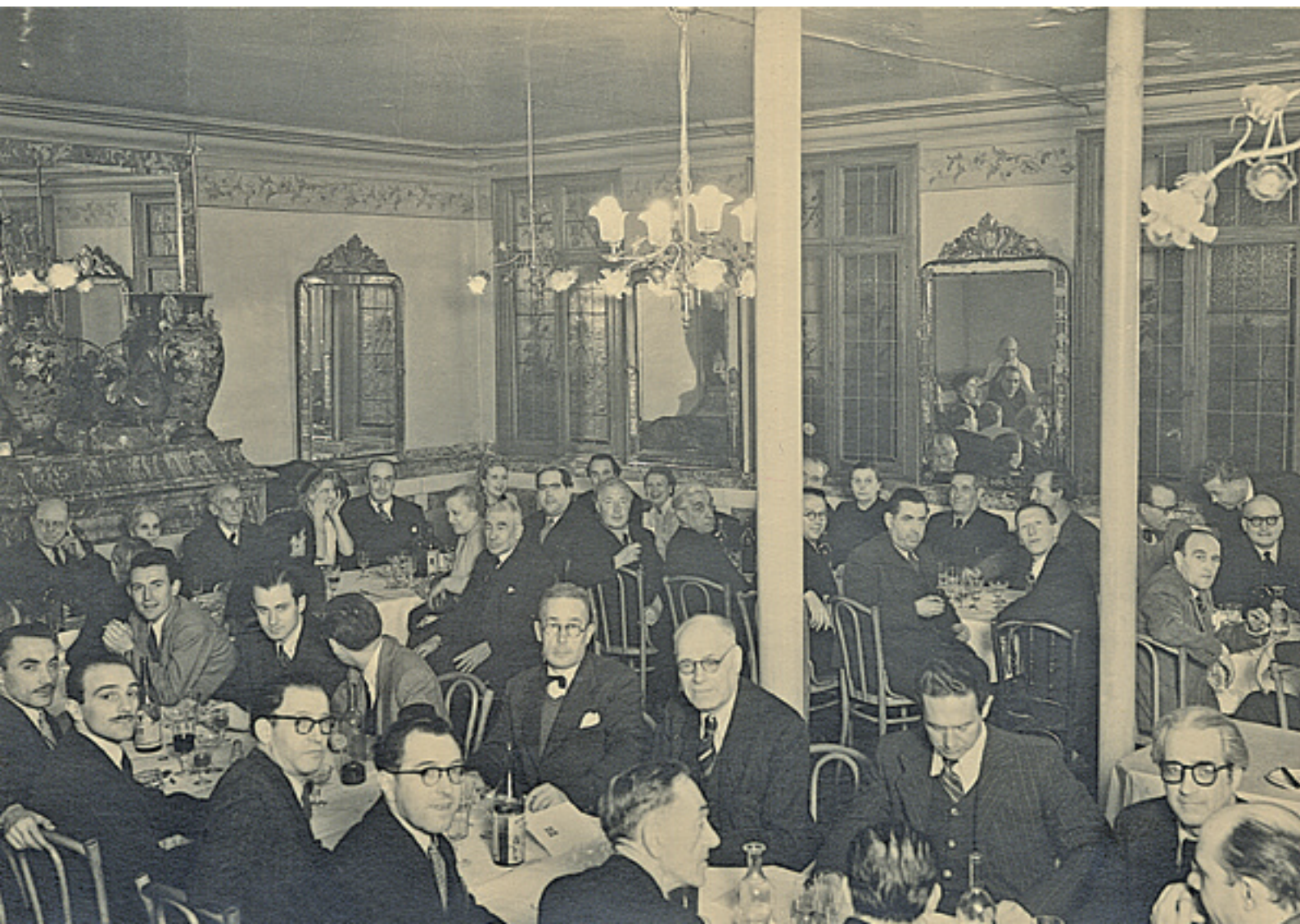
Sopar d'homenatge a Pompeu Fabra, celebrat al Gran Hotel de Prada, amb motiu dels seus vuitanta anys.

A la taula presidencial, a més de Pompeu Fabra i la seva esposa Dolors Mestre, s'hi poden reconèixer:

Pau Casals, Émilie Noulet. Josep Carner, Josep Irla, Josep Quero i Ventura Gassol.

I a les altres taules: Joan Alavedra, Eugeni Xammar, Martí Barrera, Josep Fontbernat, Josep Fors, Víctor Torres i Felip Calvet.

AMTM-FONS JOSEP TARRADELLAS

ferència al nomenament fet per Josep Irla anotaria a les seves memòries: «*Víctor Torres, fill d'Humbert Torres, i persona capacitada per a exercir el càrrec*».²⁵¹

Torres havia considerat gairebé com a inevitable la dissolució del govern català coincidint amb la posició de Josep Tarradellas favorable a reforçar la Generalitat com expressió legal i de dret del poble català a l'entorn de la figura presidencial i prescindint del govern. Per a Torres, el nou context internacional «*que ja feia inútil qualsevol govern*», la disparitat de posicions entre els consellers, les divergències amb els organismes de l'oposició a l'interior, la situació econòmica en què va quedar la Generalitat amb el nou govern de la República presidit per Albornoz i l'«*hostilitat de Josep Tarradellas [...] a la continuïtat d'aquell govern de personalitats*» es trobaven en la base de la decisió presa per Irla.²⁵²

La creació de la secretaria general de la Presidència per part de Josep Irla responia a la prioritat política de donar continuïtat a la Generalitat com a institució amb o sense govern. D'aquesta manera, les atribucions de la Secretaria General serien les de complimentar les ordres i resolucions de la Presidència; exercir les funcions de cap del personal adscrit a la Generalitat de Catalunya; mantenir les relacions amb l'interior i amb tots els organismes polítics i culturals exiliats; exercir les funcions de caràcter econòmic i financer prop dels governs de la República i del País Basc, i amb tots aquell que tinguessin relació amb la Generalitat; reorganitzar els serveis i crear els que es consideressin indispensables per al compliment dels decrets o ordres del president; establir una liquidació mensual de la situació financera de la Generalitat, i despatxar i signar tots els afers de tràmit. Davant la concentració de funcions polític-administratives en la nova Secretaria General, no resulta estrany que Torres considerés que havia d'assumir una nova situació «*certament atractiva, però no exempta de perills i responsabilitats*». Ja no es tractava només d'actuar com un funcionari que

podia limitar-se a executar les ordres i indicacions rebudes sinó que les funcions de secretari general conferien a Torres «*uns nivells considerables d'autoritat i responsabilitat*». Víctor Torres es trobava subordinat a les ordres directes del president Irla «*però les circumstàncies o les modalitats de la nostra relació "laboral" feien que molt sovint em calgués prendre decisions de compromís per pròpia iniciativa perquè el president Irla residia molt lluny de París*».²⁵³

En bona mesura, Torres es convertiria durant aquests anys en el punt de referència central de la Generalitat a París. Tarradellas així ho va considerar quan el juny de 1949 escrivia «*La Generalitat, des de fa uns vuit mesos viu de miracle i gràcies que tots plegats hem tingut la sort de trobar un home com en Víctor que l'administra i la defensa intel·ligentment*».²⁵⁴ Torres dirigiria la Secretaria General amb total llibertat de moviment i plena confiança d'Irla. Aquest darrer, li escrivia el juliol de 1948 plantejant-li que mentre no poguessin reunir-se «*resolgueu totes les qüestions que es presentin amb total llibertat. No tinc cap dubte del vostre encert coneixent com coneixeu el meu pensament, la meua posició, tant en els afers econòmics com en els problemes polítics que puguin presentar-se*».²⁵⁵

Al capdavant de la Secretaria General Torres podia comptar amb un bon, tot i que reduït, equip d'empleats i col·laboradors de la Generalitat a París. Les oficines es trobaven al carrer Washington, 10. En paraules del mateix Torres «*un local molt cèntric, molt ben situat*» en el que la Generalitat, però, hi estava com a rellogada. La «*plantilla*» estava formada per Joan Tauler, responsable del Servei d'Ajut humanitari, Salvador Puigvert, que ja havia estat amb Torres al Ministeri d'Instrucció Pública amb Miquel Santaló, un oficial administratiu i un empleat subaltern, Ramonet i Pinyol. Torres també comptava amb la col·laboració puntual de Just Cabot, Armand Obiols, Rafael Tasis, Eugeni Xammar, Emili Granier-Barrera, Josep Fontbernà i Pere Puig.

251 Carles PI I SUNYER. *Memòries de l'exili. Volum 2. El Govern de la Generalitat, París 1945-1948*, p. 236.

252 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 165.

253 Ibídem, p. 166.

254 Ibídem, p. 252.

255 Ibídem, p. 167.

París, 1948

Víctor Torres

i Raymonde Sallé

amb el seu fill Manuel.

FJI

Anys després, Torres remarcaria especialment la labor de Joan Tauler, Salvador Puigvert, Pere Puig i Josep Fontbernat. Joan Tauler al capdavant del Servei d'Ajut humanitari destinat als refugiats catalans era «una persona d'una gran bondat i d'una inesgotable capacitat de treball. La seva col·laboració fou inestimable i la seva tasca motivà l'agraïment de molts dels nostres compatriotes que es beneficiaren dels serveis d'ajut i assistència que ell dirigia amb gran eficàcia». Salvador Puigvert, diria Torres, «va voler acompanyar-me a la Generalitat per ajudar-me a fer front a la feina que ens esperava». La incorporació de Puigvert va ser «molt positiva i fructuosa perquè es va revelar com un realitzador remarcable, sobretot en la creació i el desenvolupament del Servei Social». Pere Puig, «persona activa i intel·ligent», resultaria fonamental «sobretot en les tasques d'informació i els contactes amb l'interior de Catalunya» i, per últim, Josep Fontbernat per les seves «nombroses relacions dins de la societat francesa» li facilitaria a Torres més d'una vegada «la solució a problemes espinosos» al capdavant de la Secretaria General de la Generalitat.²⁵⁶

Aquest era l'equip amb què Torres endegà la reorganització de tots els serveis administratius de la Generalitat, tal com li explicava a Miquel Santaló el març de 1948. El mateix Torres li exposava a Santaló que «podeu estar segur que no estalviaré cap esforç per tal de reeixir en la tasca, certament enutjosa per les moltes dificultats amb les quals ens hem d'afrontar».²⁵⁷ El president Irla, Josep Tarradellas, que va adquirir un paper cada cop més rellevant a la Generalitat, i Carles Pi i Sunyer serien els puntals polítics de Torres a l'hora de desenvolupar la seva tasca de secretari general.

El novembre de 1949 Torres va elaborar un report dirigit al president de la Generalitat sobre els gairebé dos anys d'actuació al capdavant de la Secretaria General. La primera tasca que havia hagut d'afrontar Torres amb la nova Generalitat presidencialista era la de la reorganització dels serveis per tal de «donar-los-

hi una estructura apropiada a la nova situació. Era necessari, concretament, amb el personal de que es disposava distribuir el treball i determinar les respectives responsabilitats».²⁵⁸ Amb la reorganització dissenyada per Torres les diverses àrees que abans corresponien a l'acció de govern del Consell de la Generalitat van quedar estructurades en «quatre serveis independents els uns dels altres i responsables davant la Secretaria General». Es tractava dels Serveis d'Informació, Ajut, Cultura i Serveis Socials als que calia afegir-hi una Delegació de Relacions Exteriors. Com assenyalava el mateix Torres en el report dirigit al president Irla, aquesta estructura es va mantenir «mentre les circumstàncies ho han permès»; és a dir, fins que les dificultats fonamentalment d'ordre econòmic «ens han obligat a reduir-ne el volum i a prescindir de la majoria de col·laboradors que amb tant bona voluntat han treballat durant aquests darrers vint mesos en favor dels nostres compatriotes i de la causa nacional de Catalunya».²⁵⁹

La reorganització empresa per Torres va significar una nova orientació en diversos dels àmbits d'acció política de la Generalitat. Pel que fa al Servei d'Informació, Torres va considerar que tenia un cost massa elevat en relació a la seva activitat: l'edició del *Butlletí dels Serveis d'Informació* a París i Barcelona. A parer de Torres, el *Butlletí* anava «exclusivament destinat a informar un nucli reduït de l'emigració catalana amb noves preferentment provinents de l'interior» i el que resultava peremptori davant la limitació de mitjans era que la Generalitat informés «els compatriotes de l'interior, naturalment impossibilitats d'obtenir fonts d'informació fidedignes».²⁶⁰ El març de 1948 Víctor Torres li explicava a Miquel Santaló que «hem fet sortir ja el primer exemplar d'un *Butlletí d'Informacions* dedicat

258 AMTM. Fons Víctor Torres. Report del Secretari General de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 15.

259 AMTM. Fons Víctor Torres. Report del Secretari General de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 6.

260 AMTM. Fons Víctor Torres. Report del Secretari General de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 7.

256 Ibidem, p. 168-169.

257 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 9. Doc. 6. Correspondència d'exili. Carta de Víctor Torres a Miquel Santaló, 27 de març de 1948.

Viroflay, 1948

Monsieur Kofmann —un amic de la família— llença en l'aire al petit Manuel cap els seus pares, Víctor Torres i Raymonde Sallé.

MTS

exclusivament a l'interior de Catalunya i que serà profusament distribuït entre diferents zones de la població catalana. Per correu ordinari us en faig enviar un exemplar».²⁶¹ L'aparició d'aquest Butlletí destinat a l'interior es produí gairebé de manera simultània a la dissolució de la delegació del Servei d'Informació a l'interior, dirigida per Jaume Serra i Gassulla, perquè «no es podia deixar publicar sense un control previ un Butlletí redactat a l'interior en el qual s'inserien sovint articles doctrinals o de tàctica política» distribuït entre sectors importants de l'oposició catalana i el cos consular i diplomàtic acreditat a Barcelona «sense córrer el risc de comprometre el bon desenvolupament de la política de la Generalitat». Per altra part, afegia Torres, «com si guí que van arribar a la Generalitat proves escrites de les discòrdies produïdes a l'interior pel fet de la subsistència de la Delegació» que havia motivat conflictes i malentesos entre els diversos partits de disciplina catalanista es va decidir «suprimir-la momentàniament».²⁶²

Víctor Torres creà amb l'aprovació del president Irla un Servei Català d'Informacions que havia d'acomplir una triple funció: constituir un arxiu de premsa, servir d'oficina de propaganda exterior de la Generalitat i publicar el Butlletí d'Informacions destinat a l'interior. Les dificultats financeres van afectar especialment l'edició d'aquest Butlletí, que elaboraven Rafael Tasis, Pere Puig, Manuel Cruells, Salvador Puigvert, Emili Vigo i el mateix Víctor Torres, que va deixar de publicar-se el 15 de desembre del mateix 1948.²⁶³ Per a Torres, aquest *Butlletí* fou ben acollit tant a l'interior com entre la diàspora catalana per «l'orientació

estrictament neutral de les informacions. Dues terceres parts del tiratge foren enviades a l'interior i l'altra part fou repartida entre Europa i Amèrica».²⁶⁴ El Servei Català d'Informacions acabaria esdevenint un annex de la Secretaria General dedicat fonamentalment a mantenir el contacte amb les agències d'informació internacionals, especialment amb les dels republicans espanyols i bascos, les comunitats catalanes a l'exterior i les publicacions catalanes, editar i divulgar textos polítics propis de la Presidència de la Generalitat i d'altres d'interès per a l'oposició catalana, com ara els informes del moviment federalista europeu, i actuar com a servei de premsa de l'interior de Catalunya i fitxer de les publicacions catalanes a l'exili. Les dificultats de tipus financer havien obligat la Generalitat a «realitzar una tasca més modesta del que hauria calgut» amb el benentès que Torres considerava que «sense un bon estri de propaganda es deixarà d'obtenir un dels objectius de la política catalana en aquests moments: afirmar tothora i arreu, la presència de les institucions sobiranes del poble català».²⁶⁵

Igualment, en la política cultural Torres va organitzar un Servei de Cultura de la Secretaria General de la Presidència per suplir l'acció política que fins al 1945 havien desenvolupat institucions com la Fundació Ramon Llull o les residències d'intel·lectuals a París, Montpeller i Tolosa. El Servei de Cultura va centrar la seva activitat en l'organització dels cursos de llengua catalana per correspondència, el finançament de la *Revista de Catalunya* —val a dir que amb resultats poc exitosos—, l'impuls i organització dels Jocs Florals, els homenatges a Pompeu Fabra, Pau Casals o Pere Bosch i Gimpera, l'ajut a través de beques d'estudi a la FNEC i el suport organitzatiu i econòmic a les diverses iniciatives culturals de l'exili que anaven des de les representacions de teatre català, les publicacions i a d'altres destinades a l'interior.

261 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Expedient 9. Doc. 6. Correspondència d'exili. Carta de Víctor Torres a Miquel Santaló, 27 de març de 1948.

262 AMTM. Fons Víctor Torres. Report del Secretari General de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 7. Sobre la Delegació de la Generalitat a l'interior i el Servei d'Informació dirigit per Jaume Serra i Gassulla veure: Francesc VILANOVA. *Als dos costats de la frontera. Relacions polítiques entre exili i interior a la postguerra, 1939-1948*, p. 219-236.

263 Mercè MORALES. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*, p. 902.

264 AMTM. Fons Víctor Torres. Report del Secretari General de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 7.

265 AMTM. Fons Víctor Torres. Report del Secretari General de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 9.

Viroflay, 1948

Víctor Torres

i Raymonde Sallé

amb el seu fill Manuel.

FJI

L'organització dels cursos de català per correspondència va ser una de les iniciatives desenvolupades des del Servei de Cultura de què Torres se'n sentiria més plenament satisfet. L'abril de 1948 Torres s'adreçava a Heribert Barrera explicant-li que «*el curset de català està obtenint un èxit esclatant; hem passat ja les 200 inscripcions entre les quals hi han molts francesos i inclús algun espanyol. Hem rebut ja dues adhesions de l'interior*».²⁶⁶ Les bases i inscripció dels cursos es van publicar a totes les publicacions de l'exili i el 15 de maig de 1948 s'iniciaven els ensenyaments. La direcció dels cursos va ser encarregada a Pompeu Fabra que disposava d'un director administratiu i tres professors entre París i Perpinyà: Enric Roig, Josep Maria Corredor i Ferran Rahola. Durant deu mesos i fins a la mort de Fabra es van desenvolupar aquests cursos de llengua catalana. Cada alumne rebia un exemplar de la gramàtica catalana de Fabra, un temari especialment preparat pel mateix Fabra, una edició escollida de les seves converses filològiques i una selecció de textos de diversos escriptors catalans.²⁶⁷ En finalitzar els cursos els professors lliuraven als alumnes les corresponents qualificacions —després d'haver corregit els exercicis de manera periòdica— i la Generalitat emetia un diploma provisional signat pel mateix Torres com a secretari general. En l'informe elaborat per Torres el novembre de 1949, afirmava «*diguem ense falsa modèstia que l'èxit d'aquest curs ha passat les nostres esperances*».²⁶⁸

En finalitzar els cursos hi havia més de tres-cents alumnes matriculats de procedències molt variades: Algèria, Andorra, Anglaterra, Bèlgica, Catalunya, Dinamarca, Estats Units, França, Mèxic, Tunísia, Txecoslovàquia, URSS, Veneçuela o Xile. L'èxit en el seguiment dels cursos demostrava, segons Torres «*fins a quin*

punt la iniciativa de la Generalitat responia a una necessitat dels nostres compatriotes i dels amics estrangers de la cultura catalana. Fem ressaltar el fet que han seguit el curs 46 ciutadans francesos [...] Es tracta gairebé sempre de rossellonesos o bé d'occitans que han viscut en països de llengua catalana».²⁶⁹ Després de la mort de Pompeu Fabra, els cursos de català per correspondència es van estendre al continent americà com en el cas de Mèxic on la Institució de Cultura Catalana va desenvolupar els cursos d'aprenentatge de català seguint el model i patronatge del Servei de Cultura.

Torres va trobar en Pompeu Fabra sempre «*el seu inestimable suport*» i s'establí entre ells una molt bona relació arran dels cursos de català del Servei de Cultura. Malauradament, el desembre de 1948 Torres va haver de realitzar des de la Secretaria General les diverses gestions per tal d'organitzar l'enterrament de Fabra que havia mort el dia de Nadal. Per motius de salut, el president Irla no va poder assistir a l'enterrament de Fabra i Torres li escriuria pocs dies després explicant-li que «*El dol fou presidit per Rovira i Virgili, que ostentava la vostra representació, per les autoritats franceses i per Serra i Moret, que portava la representació del govern de la República. Acte seguit venia el dol familiar (Ferran Rahola i Hurtado) i després el dol polític de consellers i diputats presidit per Tarradellas. Junt amb Calvet, Barrera, Corredor, Ginesta, Vila i altres jo vaig portar el bagul damunt de l'espatlla fins al cementiri [...] Hi havia moltes corones de flors. Jo vaig encarregar-ne una de monumental amb la inscripció següent: El President de Catalunya al mestre Pompeu Fabra. Vaig dir a la família que recollissin tots els comprovants de les despeses ocasionades per l'enterrament i que ho enviessin a París per tal de fer-nos-en càrrec*».²⁷⁰

Juntament amb les diverses activitats del Servei de Cultura destinades eminentment a l'exterior, Torres assenyalaria també la creació d'un «*servei d'enllaç recentment creat*» els darrers mesos de 1949 que havia fet possible «*enviar 25 gramàtiques catalanes a l'inte-*

266 AMTM. Fons Víctor Torres.. Caixa 1. Expedient 6. Correspondència d'exili. Carta de Víctor Torres a Heribert Barrera, 20 d'abril de 1948.

267 Sobre els cursos de català per correspondència de la Generalitat a l'exili es pot veure Jordi MIR; Joan SOLÀ. *Pompeu Fabra. Obres completes*, vol. 2, p. 27-28.

268 AMTM. Fons Víctor Torres. Report del secretari general de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya. París, 20 de novembre de 1949, p. 9-10.

269 AMTM. Fons Víctor Torres. Report del Secretari General de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 9-10.

270 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 177-178.

París, 31 de juliol de 1948

Homenatge a Joan Tauler, organitzat per les JEREC del Departament del Sena.

D'esquerra a dreta: Josep Sans, x, Joan Sauret, senyora de Quintana, Josep Tarradellas, Joan Tauler, Carme Ballester, Víctor Torres, Simone Hilaire, Antoni Xirau, Josep Fontbernat i Lluís Gausachs.

AMTM-FONS JOSEP TARRADELLAS

*rior de Catalunya i s'està estudiant la possibilitat d'accelerar i intensificar aquestes trameses».*²⁷¹ Si en el cas de la política cultural del que es tractava era d'organitzar i estructurar des de la Secretaria General diverses iniciatives que, fins aquell moment, s'havien desenvolupat de manera aïllada o sense un eix ordenador entre elles, en el cas de la política social i el Servei Social de la Generalitat del que es tractava era de bastir de bell nou un instrument d'acció política destinat a: 1) reafirmar la presència de la Generalitat entre l'emigració catalana, espanyola i basca i 2) oferir recursos als exiliats, refugiats i emigrants catalans per «*continuar resistint les dures proves de l'exili*».²⁷²

El Servei Social de la Generalitat fou creat gràcies a les gestions de Víctor Torres amb el Centre de Reclassement Professionnel (CRP), especialment amb Louis Chantal, cap i cofundador d'aquesta organització assistencial. El CRP fou creat el 1936 sota l'impuls del senador del Partí Radical de Gauche, exministre de Treball i futur alcalde de Lió Justin Godart, que considerava que la formació professional, l'aprenentatge dels oficis i el treball tècnic manual eren instruments fonamentals d'integració i dinamització social per a les persones amb risc d'exclusió o que havien patit experiències traumàtiques.²⁷³ Desconeixem com Víctor Torres hi entrà en contacte, però els resultats de les seves gestions van resultar enormement útils per als exiliats i emigrants catalans. Si entre el 1936 i el 1939 el CRP havia tingut un paper rellevant oferint formació tècnica i integració laboral als refugiats alemanys d'origen jueu, després de la Segona Guerra Mundial el CRP es con-

vertí en una de les principals organitzacions dedicades a la formació tècnica i professional amb l'objectiu d'aconseguir la reconstrucció d'una societat devastada pel conflicte armat. En aquest sentit, i sota la supervisió del Ministeri d'Educació francès, el CRP concentrà bona part dels seus esforços en proporcionar formació tècnica i professional als antics presoners de guerra, als deportats, als refugiats polítics, a les vídues de combatents i deportats, als excombatents de la Resistència o simplement als treballadors sense qualificació. Els exiliats i emigrants catalans encaixaven perfectament en les prioritats assistencials del CRP.²⁷⁴

Gràcies a la funció del Servei Social de la Generalitat, en col·laboració amb el CRP, entre 1948 i 1949 es van matricular 389 alumnes en escoles d'aprenentatge de cursos de tarda per a adults, 44 en escoles per a joves de 14 a 16 anys, i 27 en formació professional, entre París, Lió, Tolosa de Llenguadoc i Perpinyà. La Generalitat va concertar amb el CRP un estatge de dos anys per als joves catalans en diferents col·legis tècnics. El curs 1948-1949 hi havia 32 alumnes a París, 11 a Tolosa de Llenguadoc i 1 a Lió. El curs 1949-1950 es va incrementar extraordinàriament amb 58 alumnes a París, 135 a Tolosa de Llenguadoc i 43 a Lió. Un total de 236 alumnes catalans. L'ensenyament de cada alumne costava 200.000 francs. Pel que fa als adults, s'hi varen acollir uns 150 alumnes en classes de dibuix industrial, ebenisteria i confecció masculina i femenina. Entre el setembre i l'octubre del 1948 van passar per les oficines de la Generalitat, al carrer Washington, 400 treballadors cercant ajuts de treball i per a la formació.²⁷⁵

En el raport de novembre de 1949, Torres explicava sobre l'activitat del Servei Social que «*tots els sectors polítics de l'emigració, sense excepció de cap mena, han acudit a les oficines de la Generalitat per tal de posar-se*

271 AMTM. Fons Víctor Torres. Raport del Secretari General de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 12.

272 AMTM. Fons Víctor Torres. Raport del Secretari General de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 13.

273 Sobre Godart i les diverses activitats del Centre de Reclassement Professionnel veure: Vicki CARON. *Uneasy Asylum. France and the Jewish Refugee Crisis, 1933-1942*, especialment el capítol dedicat a la política de refugiats durant el Front Populaire, p. 117-141; i Daniel G. COHEN. «Regeneration through Labor: Vocational Training and Reintegration of Deported and Refugees, 1945-1950».

274 El maig de 1951 va aparèixer a *La Humanitat* una entrevista a Louis Chantal, director del Centre de Reclassement Professionnel, en el que explicava la labor de l'entitat i se'l considerava com «*un gran amic dels catalans*». *La Humanitat* [París], maig de 1951, p. 1.

275 AMTM. Fons Víctor Torres. Raport del Secretari General de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 13-14.

Prada de Conflent, 27 de desembre de 1948

Enterrament de Pompeu Fabra.

El fèretre és portat a l'espatlla per Heribert Barrera i Víctor Torres
entre d'altres joves catalans exiliats. A la imatge hi apareixen també:
Josep Claramunt, Florenci Guix, Santiago Vila, Julià Gual i Sever Planes.

PERE RIBAS / TN

en contacte amb els caps del Servei. Tota la premsa emigrada i tots els organismes institucionals han reconegut explícitament el caràcter d'utilitat pública d'aquesta activitat catalana».²⁷⁶ Al capdavant del Servei Social hi havia Salvador Puigvert qui aconseguí posar en funcionament la xarxa de delegacions del Servei Social de la Generalitat arreu del territori francès: París, Tolosa de Llenguadoc, Lió, Marsella i Sant Ponç de Tomièiras. La intervenció de Torres en l'activació i funcionament del Servei Social fou fonamental, tant pels seus contactes amb el CRP com per la labor desenvolupada en el funcionament del mateix. En el dietari de Torres del 1949, la feina dedicada al Servei Social per part de la Secretaria General absorbia una bona part dels seus esforços: reunions al CRP amb Louis Chantal, Carlos Martínez Parera i Salvador Puigvert per aconseguir colònies escolars per als estudiants catalans; viatge a Lió per reunir-se amb les autoritats franceses de l'ensenyament tècnic; visita a Justin Godart, fundador del CRP; redacció del report del Servei Social amb Salvador Puigvert; visites als centres d'aprenentatge, etc. No és estrany que Víctor Torres escrigués el setembre de 1949 que «Durant aquesta setmana he estat completament absorbit pel Servei Social» afegint-hi que «Estem obtenint resultats excel·lents i els despatxos de les oficines estan sempre plens de gent».²⁷⁷

També s'establí un acord amb l'Association Philotechnique de París per tal d'incorporar «a les seves escoles alumnes sense distinció de sexe i edat per aprendre gairebé gratuïtament, pagant només 20 francs d'inscripció, diferents oficis i cultura general, des d'idiomes fins a secretariat i comptabilitat» i amb l'Aliança Francesa per tal d'oferir tant als refugiats del 1939 com als emigrants econòmics que van començar a arribar a partir de 1945 classes de dues hores diàries de francès amb inscripcions gratuïtes.²⁷⁸

El desembre de 1948, Joan Noguera li feia una entrevista a Víctor Torres a *La Humanitat* sobre els re-

sultats i l'activitat del Servei Social. Noguera li preguntava a Torres sobre la relació entre el Servei Social i el Servei d'Ajut de la Generalitat i el secretari general de Presidència responia que «*Són dos serveis completament diferents*». A diferència del Servei Social el «*Servei d'Ajut es limita a alleugerir la càrrega d'aquells compatriotes que, per raons diverses, es troben en la impossibilitat de treballar i de guanyar-se la vida.*»²⁷⁹ Joan Tauler havia dirigit el Servei d'Ajut de la Generalitat des de la seva creació el 1946 amb gran eficàcia i capacitat de gestió tal com recordaria el mateix Víctor Torres. Després de la dissolució del govern de la Generalitat el gener de 1948, el Servei d'Ajut continuaria funcionat amb Tauler al capdavant però cada cop amb més dificultats degut als problemes financers de la Generalitat.

Tal com assenyalava Torres, fou gràcies «*al treball incansable i pacient de Tauler*» que les dificultats econòmiques «*van poder ser compensades durant un temps per aportacions considerables d'organismes espanyols i internacionals com el Fondo Humanitario Español*».²⁸⁰ L'agost de 1948 Joan Tauler va publicar un extens informe detallant l'activitat del Servei d'Ajut de la Generalitat que, entre altres aspectes, detallava que des de l'agost de 1946 i fins el juliol de 1948 s'havien distribuït entre els refugiats polítics catalans 12.165 kg d'aliments, poc més de 4.800 peces de roba i 720.466 francs en donatius. En el raport de Torres dirigit al president Irla el novembre de 1949 s'hi detallava que entre el febrer de 1948 i l'octubre de 1949 la Generalitat havia destinat 1.338.670 francs al Servei d'Ajut en concepte de donatius en metàl·lic, facturació de paquets, taxes postals i assignacions del personal del mateix.²⁸¹

Torres no podia deixar de remarcar que «*Aquest esforç del Servei d'Ajut no podrà continuar indefinida-*

279 Joan NOGUERA. «Víctor Torres ens parla de la formació professional», *La Humanitat* [París], 11 de desembre de 1948, p. 2.

280 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 173.

281 AMTM. Fons Víctor Torres. Report del secretari general de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya. París, 20 de novembre de 1949, p. 15.

276 Ibidem.

277 Víctor TORRES. *Dietaris de l'exili*, p. 184.

278 Mercè MORALES. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*, p. 878.

París, abril de 1949

Víctor Torres

amb el seu primogènit

Manuel en braços

davant l'Arc de Triomf.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

ment a menys d'afectar-li crèdits importants, donat el volum cada dia en augment de les necessitats de l'emigració. A més, a partir del mes de juny de 1950, cessaran en llur comés la major part de comitès internacionals i especialment de la I.R.O. Reduïda als seus propis mitjans, la Generalitat no podrà continuar nodrint el seu Servei d'Ajut a menys, com deiem abans, de procurar-li altres fonts d'ingrés».²⁸² El 31 de juliol de 1948 es va realitzar un acte d'homenatge a Joan Tauler en reconeixement de la seva labor d'ajuda als refugiats i emigrants catalans. En aquest hi va tenir una presència important Víctor Torres com a secretari general de Presidència de la Generalitat. Tal com li explicava al president Irla va ser «la primera vegada que prenc la paraula en públic des de que m'honoràreu amb la vostra confiança». L'acte d'homenatge a Tauler «va ser un èxit esclatant. Varen assistir-hi prop de setanta persones. La presidència estava ocupada per Tauler, Carme Companys, Tarradellas, jo mateix, Fontbernat, Xirau, Sauret i senyores Fontbernat i Quintana. [...] Al final, es van cantar els Segadors, amb una vibració patriòtica extraordinària».²⁸³

Juntament amb tots aquests serveis convertits en les principals àrees d'acció política de la Generalitat, el 1950 es crearien les delegacions oficials de la Generalitat al continent americà. Tal com ho recordaria Torres, aquestes delegacions «Investides per la Presidència de la Generalitat, tenien caràcter oficial i representatiu de les nostres institucions car la primera i més destacada funció que se'ls assignava era la de servir d'enllaç i intermediari entre la Presidència i els catalans de la demarcació respectiva, i, amb un caràcter més general exercir totes aquelles activitats que poguessin contribuir a mantenir l'esperit de Catalunya i fer-lo conèixer en els països respectius».²⁸⁴ Es tractava d'un projecte que Carles Pi i Sunyer havia presentat al Consell de Govern de la Generalitat el 1946 però que

no es dugué a la pràctica, i només parcialment, fins el 1950. Víctor Torres s'encarregà de contactar amb els representants de les diverses comunitats catalanes d'Amèrica per tal d'iniciar el procediment de constitució de les Delegacions: el fundador del Centre Nacionalista Català de Nova York i traductor Joan Ventura Sureda, l'exmagistrat del Tribunal de Cassació de Catalunya Odó Duran d'Ocon a Mèxic, Joan Solé i Pla a Colòmbia, Miquel Cunillera a Xile o Hipòlit Nadal i Mallol a l'Argentina. L'agost de 1950, Torres li explicava a Tarradellas que després de les diverses gestions «A Argentina i Xile, estan pràcticament constituïdes les Delegacions, com també a l'Uruguai. He rebut una lletra de Pi i Sunyer queixant-se de l'actuació de Miravittles, està vist que no aconseguirem mai aconseguir tothom...».²⁸⁵

Molts anys després, un Víctor Torres gairebé nomenat li explicava a l'antropòleg Josep Maymí que aquells «sis o set anys, sis anys llargs que vaig estar allà a París amb l'Irla, són de les coses que estic orgullós d'haver fet en aquest món perquè, tenint en compte la precarietat de mitjans, tenint en compte les dificultats, tenint en compte el pes de la nostàlgia i de la pèrdua d'esperances, tenint en compte a vegades l'hostilitat internacional, tenint en compte tota una sèrie de coses..., es va fer un treball de salvament de les institucions i de guardadors de la continuïtat de les institucions de les quals hi ha una quantitat de persones que en són realment els protagonistes. En primer lloc el President Irla, naturalment; en Tarradellas i en Pi i Sunyer, no cal dir-ho, i modestíssimament també jo, perquè vaig fer el que vaig poder perquè les coses poguessin continuar d'una manera, no espectacular, però sí molt digna».²⁸⁶ Era el balanç polític que feia Torres de la seva acció desenvolupada al capdavant de la Secretaria General. Un balanç polític positiu en el sentit que l'acció política de Torres havia contribuït a mantenir les institucions nacionals catalanes edificades a la Catalunya republicana.

282 AMTM. Fons Víctor Torres. Report del secretari general de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya. París, 20 de novembre de 1949, p. 16.

283 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 3. Expedient 3. Carta de Víctor Torres a Josep Irla, 2 d'agost de 1948.

284 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 204.

285 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 3. Expedient 1. Carta de Víctor Torres a Josep Tarradellas, 10 d'agost de 1950.

286 Josep MAYMÍ, *Jospe Irla. La tenacitat d'un compromís*, p. 172.

Circa 1949

Raymonde Sallé, Núria Torres, el petit Manuel i Víctor Torres amb dos amics de la família.

MTS

Al mateix temps, el fet de dirigir la Secretaria General de Presidència de la Generalitat amb total llibertat va situar Víctor Torres amb poc més de trenta anys en el rovell de l'ou de la política catalana de l'exili. Tal com li explicava al mateix Josep Maymí «*quan venia l'Irla a París, al mateix temps convocava els grans capitans, els barons. Pujava el meu pare, pujava en Rovira i Virgili, a vegades pujava en Fabra, pujava en Nogués i Biset, tarragoní que havia arribat a ser el President de les Corts espanyoles, pujava en Paco Jené..., és a dir, i llavors es feien unes grans reunions de personatges a la Generalitat o bé a can Tarradellas, i allí es discutien totes les coses. Es discutien els documents que s'havien de fer de cara a les Nacions Unides, les relacions amb els espanyols, amb els bascos, amb l'interior de Catalunya, què s'havia de fer amb en Pous i Pagès, amb la resistència, amb el Front Nacional, el tema d'Esquerra Republicana, que també estava sempre present a l'ordre del dia. És a dir, jo vaig tenir la sort, tots aquests anys, d'assistir a reunions d'aquestes*».²⁸⁷

Val a dir, però, que aquest aprenentatge polític de Torres i l'acció desenvolupada al capdavant de la Secretaria General de Presidència de la Generalitat durant tots aquests anys es van moure en unes coordenades ben adverses que mostraven amb tota la seva duresa les contradiccions personals i polítiques de l'exili, omnipresents tant en els partits i les institucions com en les relacions personals dels mateixos exiliats. Un cop esvaïda l'expectativa d'una caiguda imminent del règim franquista, el conjunt de l'exili català hauria d'afrontar una dinàmica prou implacable de desorientació i descomposició política que afectaria tant a les organitzacions polítiques i sindicals i a la Generalitat com als propis exiliats a nivell vital.

En bona mesura, la descomposició política tenia a veure amb el que Torres plantejava en una reflexió, ben lúcida, al seu dietari el 28 de maig de 1949 després d'unes quantes reunions, sense arribar a cap

²⁸⁷ Ibidem, p. 173.

La correspondència d'exili d'Antoni Rovira i Virgili permet observar la centralitat de Torres enmig de tot el canemàs de la Generalitat a l'exili i del conjunt del republicanisme catalanista. Veure: Antoni ROVIRA I VIRGILI. *Cartes de l'exili*.

acord, entre Irla, Pi i Sunyer, Rovira i Virgili, Nogués i Biset, Sauret, Tarradellas, Jené i el mateix Torres per tal de redactar un manifest del partit. Torres escrivia el següent: «*És veritablement grotesc passar tardes senceres discutint quatre paraules ridícules quan es veu ben clar que nosaltres no tenim ja cap influència al país i que tant se val que fem una cosa com una altra, el país continuarà fent el seu camí, que no és ni de bon tros el nostre*».²⁸⁸ L'Esquerra s'havia convertit en un partit de l'exili. Torres no feia res més que constatar una realitat que s'havia anat imposant gairebé des de la constitució del Govern de la Generalitat a l'exili el 1945: l'estratègia i la direcció de la lluita antifranquista havia passat d'estar en mans dels exiliats a les forces polítiques d'oposició a l'interior de Catalunya. Enfront d'aquesta situació, el sentit polític de l'acció de Torres requeia sobre el manteniment i la continuïtat de les institucions de la Catalunya republicana com a l'element fonamental de la política antifranquista de l'exili.

Ara bé, Torres havia d'afrontar al capdavant de la Secretaria General una triple dificultat. La primera i més important, la situació ruïnosa de les finances de la Generalitat. En segon, la confusió entre els afers de la Generalitat i els del partit aguditzada amb el caràcter presidencialista de la Generalitat. La barreja gairebé indestruïble entre els assumptes d'ERC i els de la Generalitat va produir no poques tensions a la gestió de Torres al capdavant de la Secretaria General. En tercer, les fractures i ferides polítiques que travessaven el conjunt de l'exili i que interferien permanentment en l'activitat de Torres: des dels conflictes amb el govern republicà espanyol o amb el govern basc fins a les disputes amb altres forces polítiques o a l'interior mateix d'ERC.

Com és ben conegut, la situació financera de la Generalitat d'ençà del febrer de 1939 va ser extremadament complicada pel fet d'haver-se vist obligada a lliurar al govern de la República els seus fons econòmics entre desembre de 1938 i març de 1939. Un cop constituïts tant el govern de la República a l'exili presidit per José Giral, l'agost de 1945, com el govern de

²⁸⁸ Víctor TORRES. *Dietaris de l'exili*, p. 195-196.

Andorra la Vella, 11 de setembre de 1949

Maria Perenya, Humbert Torres, Núria Torres, Raymonde Sallé i Xita Torres
amb els petits Manuel Torres i Jordi Guimet.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

la Generalitat presidit per Josep Irla, el setembre de 1945, des de la perspectiva del govern català es va convertir en urgent resoldre la relació financera amb el govern de la República. El mateix setembre de 1945 Irla va decidir reclamar al govern republicà els fons de la Generalitat que es varen lliurar al govern Negrín entre el 1938 i el 1939. Si entre el 1945 i el 1948 el finançament de la Generalitat estigué sempre a la corda fluixa, a partir del 1948 el col·lapse financer de la institució catalana es convertí en difícilment evitable.

Fins al 1948 la Generalitat s'havia finançat amb un préstec del govern basc i els lliuraments a compte mensuals i a tresoreria rebuts primer del govern Giral i després del govern Llopi. Quan Víctor Torres es feu càrrec de la Secretaria General el Govern basc havia demanat a la Generalitat el reintegrament de 2.000.000 de francs pel préstec atorgat i els lliuraments a compte del govern de la República, presidit llavors per Álvaro de Albornoz, s'havien reduït més d'un 65%. En el millor dels casos, la Generalitat rebia 250.000 francs del govern de la República no pas amb regularitat mensual.

Al capdavant de la Secretaria General, Víctor Torres havia d'afrontar els efectes concrets d'aquesta asfíxia financera. El 15 de febrer de 1949 Torres anotava al seu dietari: «*La xifra de la reserva bancària, les possibilitats de subsistència, les perspectives per l'hivern proper, son una constant obsessió. Em fa por que els darrers mesos de la Generalitat seran tràgics o potser còmics*»,²⁸⁹ Pocs dies més tard Torres comunicava al personal de la Generalitat: «*l'ordre del President referent a les possibles compressions a finals de març a Tauler, Puigvert, Puig, Ramonet i Pinyol. Els he donat explicacions generals referents a la crisi que traïem, a les males relacions amb els espanyols i els he llegit el darrer comunicat de Valera demanant "el reintegro de los anticipos". [...] Era un mal moment a passar i estic content d'haver-lo passat.*»²⁹⁰ I el març davant la pèssima situació financera de la Generalitat Torres escrivia: «*Si no hi ha un miracle, a l'estiu s'aca-*

barà tot, Esquerra, diari i Generalitat. Ja començo a tenir-ho, no sense recança, pit avall»,²⁹¹

El dietari de Torres al llarg de 1949 és un autèntic registre dels efectes polítics de l'asfíxia financera de la Generalitat a l'exili. En el seu ampli raport de finals de 1949 Torres era taxatiu «*La situació actual de la Tresoreria era angoixosa*». L'anàlisi feta per Torres de les liquidacions mensuals de la Generalitat d'ençà de febrer de 1948 demostrava «*el constant afebliment del volum de les despeses, coincidint amb la minva dels ingressos. Aquest moviment descendent, no ha estat possible deturar-lo. Solament ha estat possible frenar-lo i evitar un ràpid col·lapse, adoptant mesures rigoroses d'economia i restricció*». Torres afegia que tot i haver reduït les despeses de la Generalitat en tot el possible «*pesa, sobre la primera Institució catalana, una amenaça precisa d'asfíxia econòmica*» que s'explicava en bona mesura per «*la insolvència del govern republicà espanyol (que refusa nous crèdits) i l'actitud del govern basc (que reclamà el reembossament de 1.500.000 francs en el moment de la dissolució del govern i que s'ha refusat a concedir-ne cap altra*».²⁹²

En el mateix informe Torres plantejava una possible doble solució per intentar resoldre l'asfíxia financera de la Generalitat. En primer lloc, enviar una delegació nomenada pel President a Amèrica «*per tal d'estudiar, sobre el terreny, les possibilitats d'una aportació massiva i periòdica a la Tresoreria de la Generalitat. Creiem sincerament que aquesta ambaixada podria obtenir excel·lents resultats. Recordi's, sinó, que les aportacions dels catalans d'Amèrica han permès, en bona part, la subsistència de partits de disciplina catalana i de llurs òrgans de premsa*». Torres pensava tant en les diverses aportacions individuals de membres de les comunitats catalanes d'Amèrica com en les diverses operacions econòmiques realitzades amb entitats bancàries d'Amèrica, especialment amb el Banco Comercial de la Propiedad dirigit per Joan Casanellas i els germans Bertran Cusiné. En segon lloc, calia inici-

291 Ibídem, p. 84.

292 AMTM. Fons Víctor Torres. Raport del secretari general de la Presidència al Molt Honorable president de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 22.

289 Ibídem, p. 65.

290 Ibídem, p. 76.

Perpinyà, 7 de desembre de 1949

Víctor Torres en el seguici fúnebre de l'enterrament d'Antoni Rovira i Virgili.

A. PUIG / ANC-FONS ANTONI ROVIRA I VIRGILI

ar una «darrera temptativa prop del govern republicà amb la doble finalitat de demanar que no s'interrompin els lliuraments a la Generalitat de Catalunya, i d'exigir que es facin efectives les quantitats que han estat promeses verbalment i per escrit. Aquestes quantitats són superiors a 800.000 francs».²⁹³

Les conseqüències d'aquesta manca de recursos resultaven funestes per al funcionament de la Secretaria General de Presidència de la Generalitat: els diversos serveis de la Generalitat s'havien vist privats, ben sovint, dels elements materials indispensables. Torres havia d'estar permanentment pendent de les gestions amb el ministre d'Hisenda del Govern de la República Fernando Valera, d'ordenar a Joan Tauler anar a veure a Eduardo Reinales, habilitat general del Govern de la República, per recollir els lliuraments de francs amb el perill que «torni a fer el ridícul i hagi de tornar-se'n sense ni cinc»,²⁹⁴ d'estar a sobre de la cotització del dòlar americà al mercat de divises per no perdre diners amb les diverses operacions empreses a Amèrica i de tallar el lliurament de diners als diversos col·laboradors de la Generalitat, de fer-los passar «amb raons».²⁹⁵ Les lamentacions de Torres pel fet de destinar diners a accions i gestions que, a parer seu, eren totalment improductives es van convertir en una altra de les constants de la seva activitat. En conseqüència, Torres escrivia el juny de 1949 que ja firmaria «que el tinglado generalític pogués durar fins a final d'any, però tal com van les coses cada dia ho veig més problemàtic; penso ja constantment a adaptar-me novament a la vida de treballador manual. Hi penso fredament; tot i que la perspectiva no em sedueix gens ni mica, el fet de reintegrar-nos en el clos familiar i d'allunyar-me dels maldecaps de París compensa un xic la servitud».²⁹⁶

Aquesta mena de sensació d'estar al capdavant d'un edifici que s'enfonsava fou ben recurrent en Tor-

res al llarg dels seus anys a la Secretaria General de Presidència de la Generalitat. En bona mesura, perquè el quefer quotidià de la Generalitat descansava de manera cada vegada més acusada sobre el mateix Torres, en companyia de Joan Tauler i Salvador Puigvert. Anys després Torres diria: «El 1948 la Generalitat a l'exili de París, érem sis o set persones». Aquesta era la columna vertebral i el motor de la Generalitat.²⁹⁷

Juntament amb les dificultats financeres, Torres va haver d'afrontar la barreja i confusió existent entre els afers de la Generalitat i els d'ERC que li produí no pas pocs conflictes al capdavant de la Secretaria General. Tal com va assenyalar Francesc Vilanova, dins l'àmpli i canviant panorama de l'exili hi havia un nucli compacte, central, que girava al voltant d'ERC.²⁹⁸ Per tant, el protagonisme i la identificació entre la Generalitat i ERC es produí des del primer moment de d'exili però s'accentuà a partir de 1948 amb la Generalitat presidencialista. La presidència de la Generalitat va actuar com a principal plataforma a l'entorn de la qual ERC va desenvolupar el seu programa i la seva acció política a l'exili. Aquest fet suposava que el conjunt de tensions i conflictes existents a l'interior del partit tinguessin la seva rèplica a la Generalitat i viceversa. En aquest sentit, el dietari de Víctor Torres recull ben clarament aquesta tensió política no resolta entre la Generalitat, la secretaria General d'ERC, *La Humanitat* i les diverses iniciatives tant de la presidència de la Generalitat com del partit.

En alguns casos, Torres considerava que les iniciatives empreses per Tarradellas des de la Secretaria General d'ERC comprometien i posaven en dificultats la posició política mantinguda des de la Presidència de la Generalitat. El març de 1949 amb motiu de la signatura de Josep Tarradellas com a secretari general d'ERC d'un telegrama protestant contra la repressió franquista i l'afusellament de quatre comunistes catalans el febrer Torres anotava: «*Veritablement es-*

293 AMTM. Fons Víctor Torres. Raport del Secretari General de la Presidència al Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, 20 de novembre de 1949, p. 27.

294 Víctor TORRES. *Dietaris de l'exili*, p. 95.

295 Ibidem, p. 64.

296 Ibidem, p. 200.

297 Àngel RAMOS. «Entrevista a Víctor Torres», *Esquerra Nacional*, maig-juny del 2001, p.11.

298 Francesc VILANOVA. *Als dos costats de la frontera. Relacions polítiques entre exili i interior a la postguerra, 1939-1948*, p. 142.

París, 6 de novembre de 1950

Víctor Torres, Josep Tarradellas, Manuel de Irujo i Joan Sauret.

AMTM-FONS JOSEP TARRADELLAS

tic desconcertat. Li dic que he tingut un cobriment de cor en veure la seva signatura al costat de Comorera». El telegrama el signaven a més de Tarradellas Fernando Valera d'UR, Salvador Quemades d'IR, Carles Martí i Feced d'ERC Antonio Mije del PCE, Joan Comorera del PSUC, i Amaro del Rosal de la UGT comunista. El mateix Torres continuava: «*Tot plegat és molt greu. Assistim a una nova maniobra típica de Tarradellas. És a dir, que es prescindeix dels nostres aliats tradicionals: bascos, CNT i socialistes espanyols, per unir-nos amb els comunistes que ens han combatut a sang i foc i amb els republicanos, als quals els hem dit el nom del porc. [...] Des que ha dissolt el Govern català, no ha fet gran cosa més que una politiqueta personal, i quan hi havia feina a fer, com quan vaig començar els atacs des de La Humanitat contra el Govern, ho va parilitzar*».²⁹⁹

En d'altres ocasions, la relació entre les finances de la Generalitat i ERC era el que obligava a Torres a fer autèntics equilibris. El març de 1949 apuntava: «*ha vingut Falguera a cobrar els diners demanats per Tarradellas ahir: 50.000 francs. Veritablement, aquesta Humanitat i aquesta Esquerra ens costen un ull de la cara. Des que vaig prendre possessió del càrrec, ja els hem donat més d'un milió de francs [...] Tarradellas va fer venir el diari a París i va suprimir el Secretariat de Perpinyà per tal d'estalviar diners, però, en realitat, no solament no s'estalvia res sinó que tot costa molt més car. La impremta de París és molt més cara que la de Perpinyà; a Perpinyà el comptable i Tresorer (els Vila) no cobraven pràcticament res i Garcia cobrava 10.000 quan n'hi havia. A París, el local costa 6.000 francs i Sauret i Falguera deuen cobrar 20.000 almenys cada un, Vigo no havia cobrat mai ni un cèntim. En fi, què hi farem*».³⁰⁰

Per contra, la relació entre ERC i la Generalitat va funcionar en diversos moments com una autèntica

299 VíCTOR TORRES. *Dietaris de l'exili*, p. 83-84.

Sobre l'afusellament de Joaquim Puig Pidemunt, Angel Carrero, Numen Mestre i Pere Valverde es pot consultar: José Luis MARTÍN RAMOS. *Rojos contra Franco. Historia del PSUC 1939-1947*.

300 VíCTOR TORRES. *Dietaris de l'exili*, p. 85.

ca simbiosi de benefici mutu. En morir Antoni Rovira i Virgili el desembre de 1949 es posà sobre la taula la qüestió política de la successió a la Presidència del Parlament. Manuel Serra i Moret, ministre del govern republicà d'Álvaro de Albornoz, es postulà en el càrrec de president en la seva condició de vicepresident primer. En aquest cas, tant Esquerra i els seus diputats i també els diputats del PSUC es van oposar al fet que Serra i Moret exercís com a president del Parlament ja que en acceptar el càrrec de ministre al Govern de la República havia cessat automàticament com a vicepresident del Parlament. Davant d'aquesta situació la sintonia entre Víctor Torres i Tarradellas com a secretari general del partit fou completa: Tarradellas va plantejar el nom d'Humbert Torres per tal que fos el nou president del Parlament amb el suport i les gestions del mateix Víctor. Davant la negativa de Torres pare es va decidir deixar les coses tal com estaven després que els diputats d'ERC i del PSUC haguessin mostrat el rebuig parlamentari a Serra i Moret.³⁰¹

Tot i l'acritud d'alguns dels comentaris de Torres, cal tenir present que el llavors secretari general de la Presidència sempre fou un home de confiança de la direcció política exercida per Tarradellas al capdavant d'ERC. En tot moment Torres va considerar que sense els homes d'Esquerra Republicana, i concretament sense Tarradellas, la Generalitat no hauria aconseguit sobreviure durant les dècades del 1940 i 1950 i el mateix Torres escrivia a Tarradellas, el 1950, dient-li «*ja sabeu que la meua col·laboració no us mancarà mai*».³⁰²

La relació de Tarradellas amb Torres tot i ser d'una bona amistat i una lleial col·laboració política, no podia escapar, per altra part, de les tensions i conflictes que afectaven al conjunt de l'exili. En aquest context s'han de situar els enfrontaments i desacords polítics entre ambdós. Si Torres havia deixat constància en el seu dietari, sense cap tipus d'artifici, del desacord amb les ac-

301 Sobre la qüestió de la presidència del Parlament de Catalunya per part de Serra i Moret veure: Miquel-Àngel VELASCO. *Manuel Serra i Moret. Política i exili*, p. 366-412.

302 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 3. Expedient 1. Carta de Víctor Torres a Josep Tarradellas, 10 d'agost de 1950.

Andorra la Vella, 22 d'agost de 1951

Vacances familiars a l'Hotel Mirador.

D'esquerra a dreta: Núria Torres, Víctor Torres, Manuel Torres,
Raymonde Sallé. Humbert Torres, x i Xita Torres.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

cions i posicions de Tarradellas, el mateix faria aquest darrer respecte a Víctor Torres. Especialment, Tarradellas mostraria la seva animositat cap a Torres, com anotaria al seu diari el 1950, amb relació a la seva posició cap a Carles Pi i Sunyer en un moment en què Tarradellas havia estat convalescent a Saint-Martin-le-Beau degut a una feblitis i en què calia definir el futur de la Generalitat. Tarradellas es referiria a «*aquests dos diguem-ne amics [Víctor Torres i Joan Sauret] d'acord amb Carles Pi i Sunyer varen creure que havia arribat l'hora de fer la seva política. Aquesta consistia, per part d'en Pi i Sunyer, a realitzar el que amb tenacitat treballa des que es va dissoldre el Govern de Catalunya, és a dir, enterrar la institució catalana i dissoldre l'Esquerra. En Sauret és contrari a aquests propòsits, però està disposat a fer tot el que digui en Pi per tal que la seva col·laboració el tingui en compte el dia de demà. Víctor Torres també és contrari, però, per la temença de perdre el que té, està disposat a no passar-hi gaires dificultats*». I hi afegiria: «*Per la part de Víctor Torres [...] a mesura que anaven passant els dies, s'adonava que les coses no eren gaire clares i començava a sospitar de que els mòbils i l'actitud de Pi no eren gens clars. Dic això perquè, arran de les diferents converses obtingudes, vaig remarcar el següent: primer dia, una certa reserva deguda a l'home que dubta i que en el fons creu que en la seva consciència hi ha quelcom que no li permet tenir-la gaire neta; després, la meua actitud de reserva i un xic freda, i, per últim, la meua resposta a la seva pregunta de què pensava sobre la presidència del Parlament*».³⁰³ En aquest cas, la desconfiança de Tarradellas cap a Torres tenia a veure amb la posició d'aquest darrer enmig de la pugna permanent entre Tarradellas i Carles Pi i Sunyer per dirigir i encapçalar la política catalanista de l'exili i la mateixa Generalitat republicana com a institució. Tarradellas, convalescent degut a la seva malaltia, pensava que Joan Sauret estava promovent la candidatura de Carles Pi i Sunyer a la presidència del Parlament i que en aquesta iniciativa havia arrossegat també a Víctor Torres. El viatge de Pi i Sunyer a París el gener de 1950 va refermar a Tarrade-

303 Carles SANTACANA. *Josep Tarradellas. L'exili, 1. (1939-1954)*, p. 457 i 459.

llas en el seu temor, sense massa fonament, a les gestions polítiques de Pi i Sunyer, Sauret, Irla i també de Víctor Torres.³⁰⁴

Per últim, Torres havia d'assumir des de la Secretaria General les relacions polítiques de la Generalitat amb el conjunt de l'exili, incloent com hem vist en part el seu propi partit. Anys després Víctor Torres recordaria que el president Irla «*venia un parell de dies cada mes i allí fèiem unes reunions. Jo li preparava les entrevistes amb la gent, totes aquestes coses. Les hi concertava i li deia: "President, quan vingueu hauríeu d'anar a veure a fulano", o "Fulano us vol veure". I llavors jo m'avançava i anava a veure en Martínez Barrio, i en Fernando Valera i en José [Antonio] Aguirre des bascos, i algun francès també alguna vegada. I llavors l'acompanyava, o l'acompanyava en Pi o l'acompanyava en Tarradellas. I d'aquesta manera jo li feia una mica també d'introduïdor o d'ambaixador. Encara que a ell no li agradava gaire*».³⁰⁵ Per tant, Víctor Torres havia de gestionar les relacions polítiques de la Generalitat especialment amb el govern de la República, el govern basc, les forces catalanes i espanyoles de l'exili i, en menor, mesura, les autoritats i forces polítiques franceses en un clima de l'exili que era «*cada dia més irrespirable, i la situació internacional no fa més que contribuir a l'afebliment de la moral dels nostres compatriotes*».³⁰⁶

En aquest context, l'acció de relacions polítiques de Torres en representació del president Irla es van moure sempre tant amb el govern basc com amb el govern republicà entre la col·laboració necessària i el

304 Un dels homes de confiança de Tarradellas com Josep Fontbernat i, molt probablement, el seu principal informador sobre la possibilitat que Pi i Sunyer acabés postulant-se com a president del Parlament s'expressava l'agost de 1950 en els termes següents: «*Tinc por Tarradellas que si no anem de pressa faran bestieses. [...] El President [Irla] i en Pi es proposen tancar la Generalitat. En Víctor [Torres] s'ha transformat en un funcionari*» a: Joan ESCULIES. *Josep Fontbernat. Conseller de Tarradellas*, p. 115.

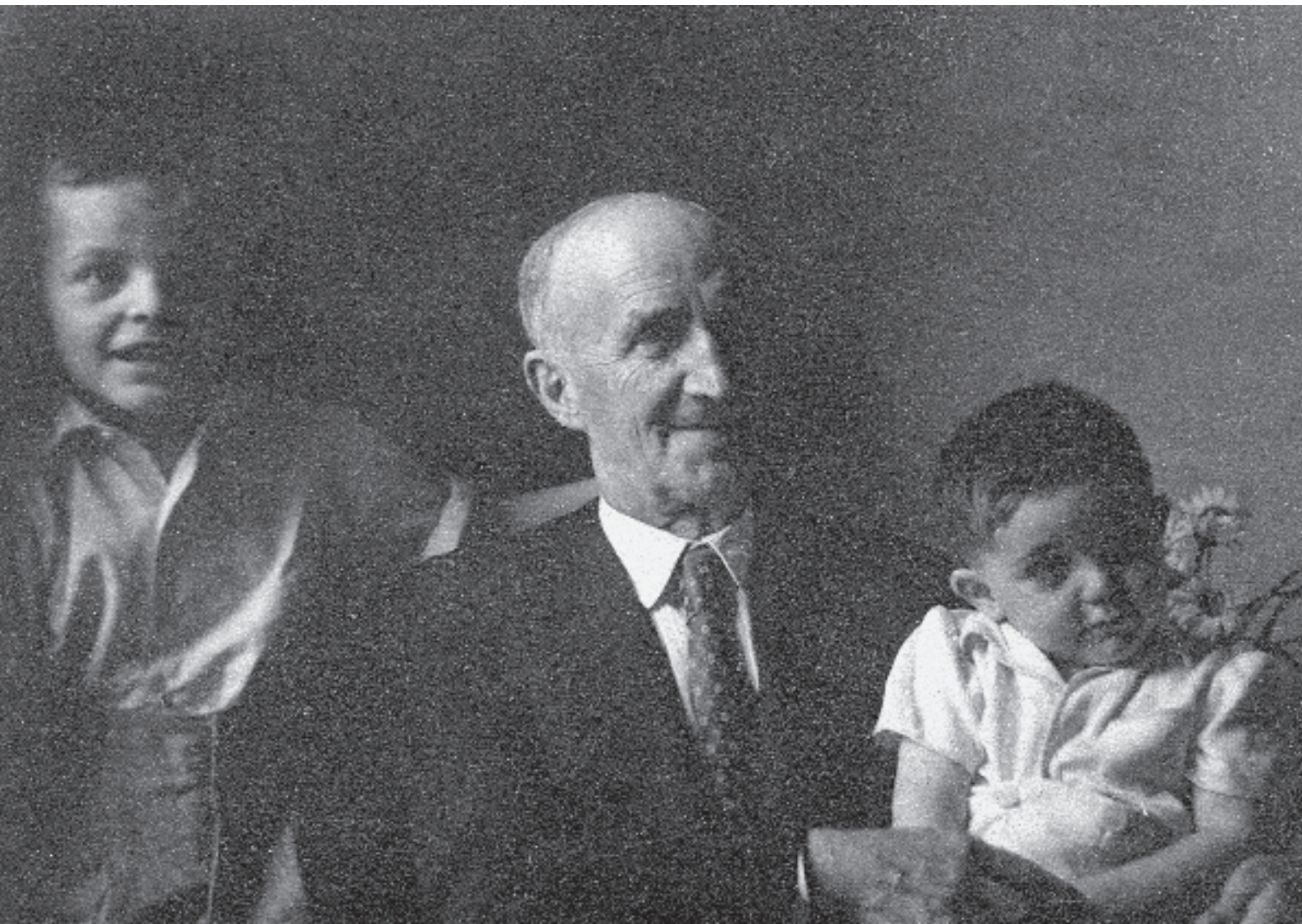
305 Josep MAYMÍ. *Josep Irla. La tenacitat d'un compromís*, p. 172-173.

306 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 1. Doc. 6. Correspondència d'exili. Carta de Víctor Torres a Miquel Santaló, 10 de desembre de 1948.

Barcelona, juny de 1953

Humbert Torres amb els seus nets Manuel i Marc.

FJI

conflicte polític de baixa intensitat. Amb el govern de la República, Torres va constatar en diverses ocasions el menysteniment respecte a la Generalitat i a Esquerra, no només en l'aspecte financer, com ara en ocasió del nomenament de Manuel Serra i Moret com a ministre sense cartera per a Europa del govern presidit per Álvaro de Albornoz sense prèvia consulta, ni amb el president Irla ni amb ERC. Torres ho va considerar com «*un desprestigi per a nosaltres i per a la nostra política. Ni tan sols ens han consultat i els ha estat fàcil trobar un moro amigo en la persona de Serra*» I ho rebla l'endemà afirmant «*tot plegat fa força angúnia, però confirma la meua impressió d'ahir, és a dir que constitueix un triomf potser mitigat, però cert, dels espanyols republicans*». ³⁰⁷ Al mateix temps, i també des del punt de vista de les relacions polítiques existia, tal com li comentava Víctor Torres al president Irla l'octubre de 1950 fent balanç de les reunions realitzades amb Martínez Barrio i Fernando Valera, «*una certa cordialitat i no sembla pas que l'actuació dels espanyols hagi de motivar una ruptura catalana*». La mateixa dinàmica de tensió-col·laboració la viuria Torres amb el govern basc: al costat de les bones relacions en actes públics, fins i tot una certa complicitat política, amb el conseller Jose Maria Lasarte i el mateix lehendakari José Antonio Aguirre s'hi barrejava la dificultat d'arribar a «*cap possibilitat d'entesa*» perquè el govern basc desplegava una política, a parer de Torres, «*completament separada del conjunt de l'emigració republicana i s'estan captant l'animadversió de tothom. Amb nosaltres, són d'una incorrecció inimaginable*», li explicava Torres al president Irla, «*figureu-vos que perquè ens vàrem retrassar d'uns dies en el pagament de O.B.E (Butlletí informatiu basc), ens varen enviar una nota suspenent l'abonament; a Carme Companys li han retirat el subsidi sense cap explicació i a Valera, que va anar fa pocs dies a demanar-los la concessió d'un préstec de 100.000 francs per ajudar-nos a nosaltres i pagar les despeses del viatge del senyor Semprún, li varen oposar un refús total*». ³⁰⁸

307 Víctor TORRES. *Dietaris de l'exili*, p. 66 i 68.

308 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 199.

Pel que fa a les relacions polítiques amb el conjunt de forces de l'exili, la posició de Torres es va guiar per un element central en la cultura política d'ERC i el republicanisme catalanista: l'animadversió al socialisme marxista i, per tant, el rebuig frontal a qualsevol col·laboració amb els partits comunistes i els seus sectors afins. El maig de 1948 dirigint-se a Heribert Barrera era ben clar sobre la política d'aliances que convenia al partit: «*continuar les gestions realitzades per Solidaritat Catalana fins a aconseguir lligar caps amb l'interior, trencar resoltament amb la secció catalana de la Internacional Comunista, preconitzar la formació d'un govern republicà restringit i estrictament simbòlic, i iniciar un acostament sincer amb totes les forces democràtiques catalanes i espanyoles per a la formació d'un front únic, exclosos els comunistes*». ³⁰⁹

Els atacs polítics entre ERC i el PSUC havien estat constants al llarg de tot l'exili. S'havien enfrontat dins i fora del govern de la Generalitat. En el context de la guerra freda a França, ni per a la Generalitat ni per a ERC els comunistes del PSUC resultaven uns companys desitjats per recórrer cap camí polític. Més aviat el contrari. Des d'aquesta posició, Torres desenvolupà una acció política en primer lloc destinada a neutralitzar aquells col·laboradors de la Generalitat i del seu propi partit que considerava propers als comunistes. En el cas de col·laboradors de la Generalitat com Armand Obiols i d'altres com Josep Fontbernat i Josep Quero, ambdós membres d'ERC, que van participar d'iniciatives d'inspiració comunista com el Congrés Mundial de Partidaris de la Pau d'abril de 1949 i el Patronat Català de Defensa de les Víctimes del franquisme, que presidia Quero, l'acció de Torres va anar encaminada a debilitar les seves activitats. ³¹⁰ L'abril de 1949 Torres escrivia: «*Llegint Mundo Obrero m'assabento que Fontbernat i Obiols han estat delegats al*

309 AMTM. Fons Víctor Torres. Expedient 6. Carta de Víctor Torres a Heribert Barrera, 26 de maig de 1948.

310 Sobre el Patronat Català de Defensa de les Víctimes del franquisme i la participació de membres d'ERC en iniciatives conjuntes d'inspiració comunista veure: Jordi GUIXÉ. *L'Euro-pa de Franco. L'esquerra antifranquista i la "caça de bruixes" a l'inici de la guerra freda. França 1943-1951*, p. 122- 127.

Circa 1954

Víctor Torres i Raymonde Sallé amb els seus fills Manuel i Marc i uns amics de la família.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

Congrés de la Pau. Quina vergonya... Aquest congrés ha tingut la virtut d'irritar-me i d'accentuar el meu anticomunisme». En els mesos a venir des de la Secretaria General es va deixar de finançar qualsevol de les activitats d'aquests col·laboradors. «Que vagi a demanar diners a Picasso o a Comorera» escriuria Torres el maig de 1949 referint-se a Fontbernat.³¹¹

A parer de Torres les activitats d'aquests membres d'ERC, amb cert pes a la secció de París i al Casal Català de la mateixa ciutat, perjudicaven les relacions polítiques de la Generalitat i dels republicans amb el conjunt de forces polítiques de l'exili i, molt probablement, també amb les autoritats franceses. Al mateix temps, qualsevol iniciativa política compartida amb els comunistes per part de la direcció d'ERC, com algunes de les decisions preses per Tarradellas el 1949 i el 1950, Torres les consideraria un autèntic contrasentit que debilitava les aliances amb sectors de l'exili com els cenetistes i una part dels socialistes i que a la par no ajudava a resoldre la situació financera de la Generalitat ni el prestigi i solidesa de la institució. En aquest sentit, la pugna en diversos àmbits entre la Generalitat i organismes inspirats per la política del PSUC va resultar més que evident. L'octubre de 1948 Víctor Torres es va veure obligat a publicar a *L'Emigrant*, de Santiago de Xile, una nota de la Presidència de la Generalitat destinada a respondre la consulta del Centre Català de la capital xilena sobre la conveniència que la Generalitat ingressés al Patronat Català de Defensa de les Víctimes del franquisme. La nota era taxativa i respirava la tensió present en les aliances de la política de l'exili: 1) «La Generalitat de Catalunya no té cap criteri oficial respecte al "Patronat català de defensa de les víctimes del franquisme" perquè no li ha estat comunicada oficialment la seva constitució. Si en coneix la seva existència és sols pels mitjans normals d'informació i, sobretot, per conducte d'una part de la premsa que es publica a l'exterior»; 2) «només la Generalitat

de Catalunya, amb la seva alta autoritat representativa i al marge de totes les tendències polítiques pot pretendre assumir, per mitjà del seu honorable President, la representació de tots els catalans»; i 3) «La Generalitat no ha deixat mai d'interessar-se per la cruel dissort de les víctimes del règim franquista. I que ha fet, està fent i farà totes les gestions que siguin necessàries en favor dels que lluiten sincerament per la democràcia i per la llibertat de Catalunya».³¹²

Tot i l'àmplia i constant labor política desenvolupada per Torres al capdavant de la Generalitat des del 1948, a començaments de la dècada del 1950 la precarietat de recursos i la situació de l'exili antifranquista convertí la continuïtat política de la Generalitat de Catalunya en una empresa més que complicada. Anys després Torres explicava que en aquells moments: «En la restauració de la Generalitat hi creia molt poca gent. Els uns per la feblesa de les conviccions, o perquè tenien aspiracions més maximalistes com en Pi i Sunyer, o tenien aspiracions més estalinistes com en Comorera. Les persones que van aguantar la continuïtat i la intimitat de la institució catalana són molt poques. El president Irla ho va aguantar amb una dignitat..., ho va aguantar amb les dificultats de tota, tota naturalesa, familiars, econòmiques, tot el que tu vulguis. Però ell, amb la seva presència, amb el seu pragmatisme, amb el seu sentit comú, i amb el seu patriotisme i el seu coratge!, perquè calia coratge per fer totes aquestes coses. Ell, ajudat per una plèiade de gent com en Rovira i Virgili, com en Fabra, com en Tarradellas, com el meu pare (potser me'n descuido algun, però aquests són al meu judici els principals), doncs aquesta gent tenen el mèrit que avui dia encara existeix això».³¹³ Naturalment, calia incloure Víctor Torres en la nòmina d'aquells que van sostenir la Generalitat de Catalunya. A l'alçada de 1950 Pompeu Fabra i Antoni Rovira i Virgili havien mort, Josep Irla tenia setanta-cinc anys, amb la salut delicada, problemes familiars i l'empresa surera en una situació econòmica difícil. Humbert Torres estava malalt. Pi i Sunyer

311 Víctor TORRES. *Dietaris de l'exili*, p. 155 i 171. Sobre Josep Fontbernat veure: Joan ESCULIES. *Josep Fontbernat. Conseller de Tarradellas*. Torres es referia al Congrés Mundial de Partidaris de la Pau celebrat a París i Praga de manera simultània l'abril de 1949.

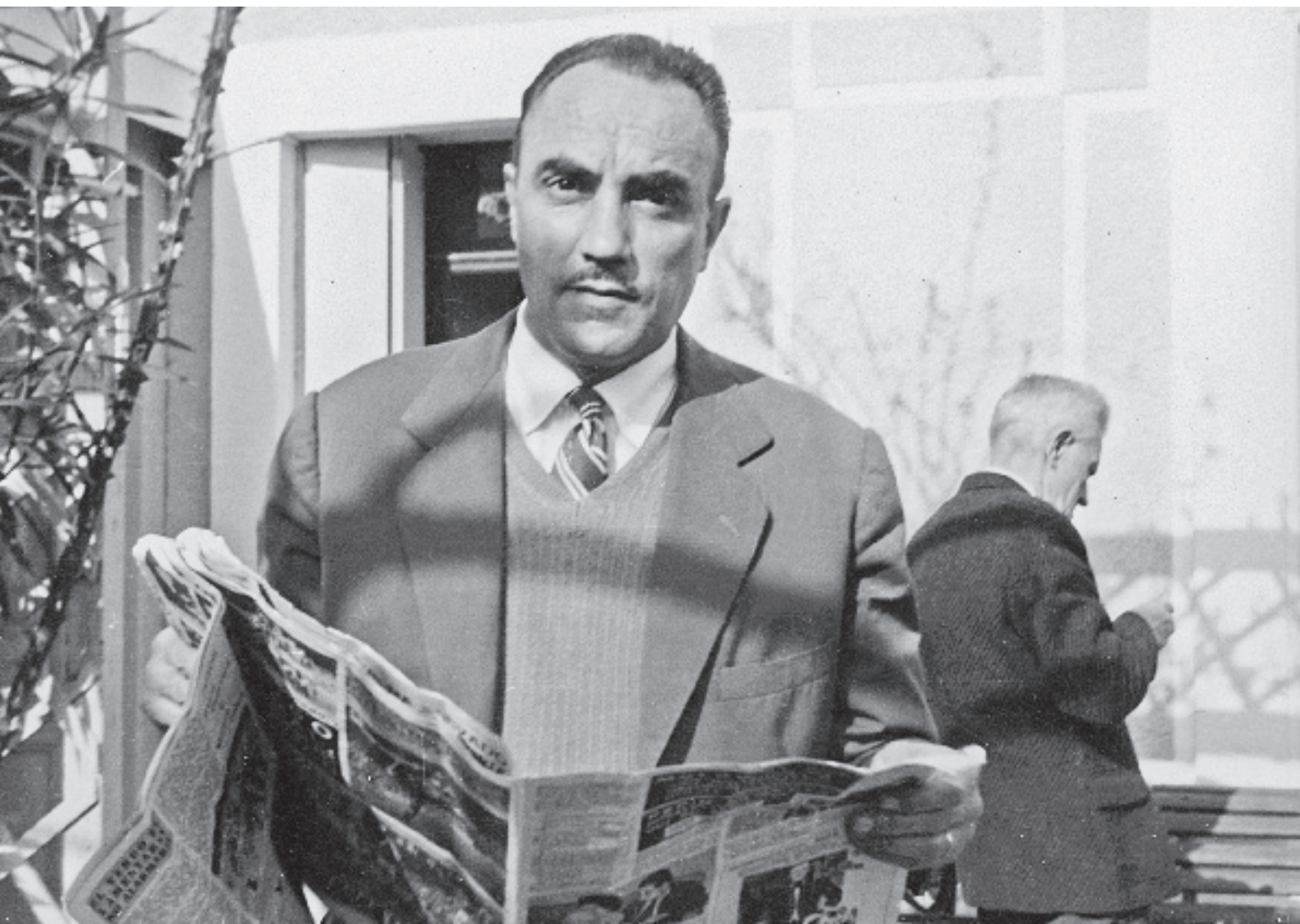
312 *L'Emigrant*, octubre-novembre de 1948, p. 5.

313 Josep MAYMÍ. *Josep Irla. La tenacitat d'un compromís*, p. 179.

Circa 1954

Víctor Torres.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

a Amèrica. Ja només quedaven els «joves» Josep Tarradellas i un Víctor Torres que el 5 de gener de 1951 havia estat pare de nou, aquest cop d'un petit Marc, nascut a l'hospital militar de Suresnes.³¹⁴

El desembre de 1953 Josep Irla escrivia a Torres per resoldre diversos afers de la Generalitat i acabava la seva missiva amb tota una declaració de pessimisme: «*La meva situació és inaguantable. En Pi, malgrat els meus requeriments no respon res i el temps passa, la salut no millora i el descrèdit polític augmenta. Què fer? Abraçades a tots els vostres amb tot l'afecte*».³¹⁵ Irla es referia a les diverses gestions que havia encomanat a Pi i Sunyer per tal de formar un nou consell de la Generalitat un cop fes pública la seva decisió de dimitir i que no van acabar reeixint. El maig de 1954 Josep Irla signava una carta dirigida a Josep Tarradellas en la qual li comunicava que es veia obligat a renunciar al càrrec de president de la Generalitat i demanava que es procedís a l'elecció d'un nou president. Abans de dimitir Josep Irla havia aprovat dos decrets nomenant a Josep Tarradellas com a conseller primer i fixant la constitució del Consell de Catalunya en el cas de quedar vacant la presidència de la Generalitat. Aquest darrer decret, si hem de fer cas a Tarradellas, havia estat pensat i redactat per Víctor Torres amb el vist-i-plau del mateix Tarradellas i del president Irla. Seria la darrera labor de Torres al capdavant de la Secretaria General de Presidència de la Generalitat.³¹⁶ El 5 d'agost de 1954 a l'ambaixada de la República espanyola a Mèxic, els diputats de Catalunya elegiren Josep Tarradellas nou president de la Generalitat de Catalunya. S'acabava l'etapa de Víctor Torres al capdavant de la Generalitat de la mateixa manera que s'acabava una determinada manera d'entendre el patrimoni de la Generalitat republicana. A partir d'aquell moment la Generalitat quedaria personalitzada en la figura de Tarradellas i reduïda a una actitud testimonial en defensa de la legitimitat de la presidència de la Generalitat com a únic poder català.

314 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 207.

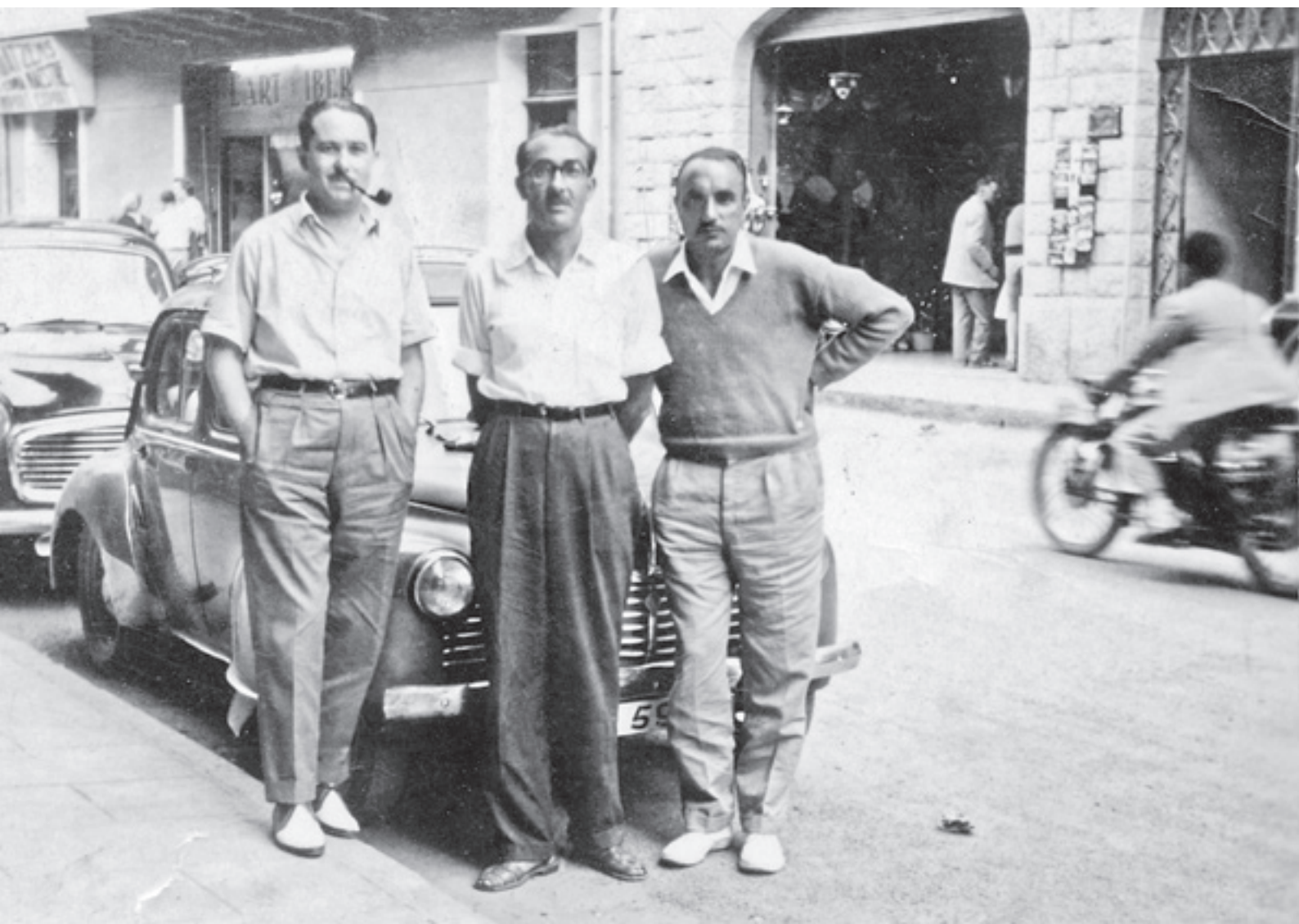
315 *Ibidem*, p. 231.

316 Josep TARRADELLAS. *Carta en defensa propia. Contra Saurer, Xirau, Guinart i Dardalló*, p. 70.

Andorra la Vella, estiu de 1956

Francesc Porta, Alfred Perenya i Víctor Torres.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

1954-1975

Viure l'exili mirant a Catalunya: de París a Montpeller

7

Tot i que l'agost de 1954, Josep Tarradellas com a nou president de la Generalitat va nomenar Víctor Torres «*assessor jurídic de la Presidència de la Generalitat de Catalunya*», el mateix Torres va ser ben conscient que la dimissió del president Irla significava la fi de la seva etapa a la Generalitat.³¹⁷ Molts anys després Torres escriuria a les seves memòries que «*La dimissió del president Irla em deixà sense feina "remunerada" car no quedava cap possibilitat de mantenir un aparell administratiu per petit que fos, amb la caixa de la Generalitat completament buida. [...] Després de set o vuit anys d'entrega i de combat incessant a una causa que en aquells moments semblava més que compromesa em trobava amb la dona i els dos fills en aquella immensa metròpoli, sense recursos, allunyat de les nostres famílies i amb poquíssimes possibilitats de trobar feina*».³¹⁸

Un cop finalitzada la seva labor política al capdavant de la Secretaria General de Presidència de la Generalitat i en un exili antifrancuista tendent a diluir-se de manera cada cop més accelerada, Víctor Torres viuria la resta de l'exili fins el seu retorn definitiu a Catalunya des d'un cert allunyament de la intensa activitat política que l'havia caracteritzat fins al moment. Els factors que expliquen aquest, si es vol, aïllament polític de Torres eren de caràcter divers. En primer lloc, la responsabilitat de cobrir les necessitats materials d'una família amb dos fills petits, Manuel i Marc, van portar Torres a haver de dedicar bona part dels seus esforços a resoldre la seva situació laboral i econòmica. En segon lloc, ERC al llarg dels anys 1950 tendí a una acusada inactivitat, en bona mesura com a conseqüència de ser un partit de l'emigració amb molt poca implantació a Catalunya, i a un conflicte obert amb Tarradellas com a president de la Generalitat. I per últim, el fet d'una presidència de la Generalitat personalitzada en Tarradellas que possibilitava la continuïtat de les institucions de la Catalunya republicana però sense capacitat executiva limitava més el marge d'acció política d'un home com Torres. En les seves memòries, el mateix

317 Carles SANTACANA. *Josep Tarradellas. L'exili, 1. (1939-1954)*, p. 102.

318 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 233.

Montpeller, circa 1960

Víctor Torres i Raymonde Sallé amb els seus fills Manuel i Marc i el seu sogre Marcel Sallé.

HTS

Víctor Torres assenyalaria l'acusat contrast entre els «*deu anys d'intensa activitat política que va caracteritzar la nostra estada a la regió de París*» i «*la notable disminució d'aquelles actuacions*» que obrí el trasllat a Montpeller el 1957.³¹⁹ Tot i així, Torres va mantenir les converses i els treballs polítics amb Tarradellas al llarg d'aquests anys i l'activitat en l'àmbit del catalanisme cultural entre la comunitat catalana de Montpeller.

Després de deixar el càrrec de secretari general de la Presidència de la Generalitat el primer que havia de resoldre Torres era la seva situació laboral i econòmica. Les gestions de Tarradellas van resultar providencials en aquest sentit. Tarradellas actuava com a gerent i era també accionista de la Boutonnerie de l'Ile de France, una indústria botonera situada a Meaux, al Departament del Seine et Marne, i va aconseguir que Torres entrés a treballar a l'empresa com a administratiu. Era, com recordava Torres, «*un sou modest però que en aquells moments podia considerar-se com un do del cel*». Durant poc més d'un any Torres va fer el trajecte de casa seva a prop de Versailles cap a Meaux on es trobava l'empresa fins que ja ben entrat el 1955 la mateixa Boutonnerie de l'Ile de France li va oferir «*un logement de fonction és a dir un habitatge llogat per l'empresa i posat a disposició dels empleats*».³²⁰

Des d'aquesta petita vila del departament del Seine et Marne Torres hi va viure la mort del seu pare a Barcelona. El 1952 Humbert Torres va retornar a Catalunya després d'haver resolt els problemes derivats de l'aplicació de la legislació repressiva de la dictadura. Humbert Torres va decidir retornar a Barcelona i no a Lleida. En paraules del seu biògraf, el professor Jaume Barrull, quan el doctor Torres va tornar era ja un home gran, greument malalt i amb una certa i ben explicable tendència depressiva. El mateix Víctor es queixava al seu pare d'aquest estat d'ànim que l'envaïa: «*I em sap molt greu haver-te de dir (i el mateix deu succeir a Xita i a Núria) que quan et veig entregat al pessimisme, ens fas mal, ens treus coratge*».³²¹ En aquestes cir-

cumstàncies Humbert Torres moria a Barcelona el 10 de febrer de 1955 als 76 anys d'edat. Un altre cop Víctor Torres va veure com la separació que imposava la dictadura, com quan la mort de Màrius, li impedia passar els darrers moments i acomiadar-se d'aquells que estimava. En el cas de la mort del seu pare, Víctor Torres avisat per la seva germana de la gravetat del pare i que aquest el «*reclamava amb insistència*», va decidir «*anar a París, al consolat espanyol per demanar un passaport d'anada i tornada*». La petició va ser refusada amb l'argument que si el demanava li expedirien un passaport normal, cosa, però, que no assegurava que un cop a Espanya no pogués ser detingut. Víctor Torres va prendre la determinació de quedar-se a França al costat de la seva dona i els seus dos fills ja que «*no podia córrer el risc d'anar a Barcelona i que em posessin a la presó deixant els meus fills i la seva mare sense recursos de cap mena*». Aquells van ser, com recordava Torres en les seves memòries, «*uns dels dies més amargs de la meua vida esperant, trist i impotent, la mort del meu pobre pare*».³²²

Poc més d'un any després de la mort del seu pare, Víctor Torres va rebre una oferta de feina d'un familiar de la Raymonde que els va permetre deixar Villenoy i tornar a Montpeller. Torres recordava com «*l'ofertament providencial d'una nova feina a Montpeller fou acollit molt satisfactòriament sobretot per la meua muller, que ja feia temps que somniava en un retorn a la seva vila i el retrobament dels seus familiars*».³²³ La nova feina de Víctor Torres seria la d'agent d'assegurances de la Mutuelle de la Seine et de Seine et Oise. Fins a la seva prejubilació el 1977 i el seu retorn a Catalunya Torres treballaria d'agent d'assegurances en aquesta companyia. L'estabilitat laboral lligada al retorn a Montpeller va significar per als Torres «*l'inici d'una existència normalitzada que ens permeté millorar progressivament, en tots els aspectes, el nostre way of life*».³²⁴ D'aquesta manera, uns anys després del seu retorn a Montpeller la família Torres va deci-

319 Ibidem, p. 295-296.

320 Ibidem, p. 233-234.

321 Jaume BARRULL. *Humbert Torres. Metge, filòsof, polític*, p. 179.

322 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 234-235.

323 Ibidem, p. 284.

324 Ibidem, p. 286.

Encamp, circa 1960

Víctor Torres, els seus fills, Manuel i Marc, i una cosina, Claire Lise Chapal,
en una parada al port d'Envalira en una de les seves habituals vacances anuals a Andorra.
AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

dir comprar una casa en un dels barris residencials de la ciutat, Víctor Torres havia obtingut un passaport de resident espanyol a l'estranger que li permetia visitar Catalunya sense restriccions, els seus dos fills havien pogut estudiar en centres universitaris d'excel·lència i finalment Víctor i Raymonde havien tingut una filla, «una magnífica moreneta, una Helena que fou acollida, com és de suposar, amb una immensa alegria».³²⁵ Aquest progressiu augment del benestar dels Torres després d'una primera dècada llarga d'exili dur, un «exili light»³²⁶ en diria el mateix Torres a les seves memòries, es va veure enterbolida per la desaparició del seu cosí, Alfred Perenya, el 1959 a la República Dominicana mentre aquest estava de viatge de negocis pels laboratoris mexicans on treballava i els sicaris de la brutal dictadura de Leónidas Trujillo el van prendre per un espia de Fidel Castro. Com Torres recordaria anys després, l'assassinat del seu cosí preferit amb el que havia projectat instal·lar a Lleida un despatx d'advocats tot just abans de l'inici de la Guerra Civil el va colpir profundament. La seva vídua, Mercè Gili i la filla, Helena, «després d'innombrables gestions prop de les noves autoritats d'aquell país, només obtingueren un certificat de defunció on es fa constar que Alfred Perenya "havia estat una víctima més de la tirania de Trujillo"»,³²⁷

Des de Montpeller Víctor Torres va continuar mantenint la relació política amb Tarradellas, formant part del seu nucli de col·laboradors, i va impulsar l'activitat de les dues principals entitats de la comunitat catalana de la capital occitana. La relació personal i política de Víctor Torres amb Tarradellas no es va interrompre al llarg de tot l'exili mantenint-se fins al seu retorn a Catalunya el 1977. Poc després d'haver-se instal·lat a Montpeller, Torres va escriure a Tarradellas traslladant-li tot un seguit d'impressions i reflexions políti-

ques sobre l'interior de Catalunya, els homes d'ERC i l'activitat de l'exili a França. Era el setembre de 1957. Torres havia estat uns dies a Catalunya i també a Andorra. La seva impressió sobre la situació política a l'interior quedava ben reflectida en la reflexió següent: «Si es fa cas del que diu la gent i de les informacions que es poden recollir, s'en dedueix lògicament que és impossible de viure decentment; però si, en canvi, hom es limita a observar superficialment, s'en desprèn, malgrat tot, una força vital considerable i, en tot cas, una capacitat de "resistència" que depassa l'imaginació. L'oposició al règim és un clam general i unànim, però no veig pas com serà possible arribar a la substitució d'un estat de fet que està esdevenint crònic».³²⁸ Igualment Víctor Torres, que havia visitat el doctor Francesc Ribas, Heribert Barrera i Pere Blasi, li comentava a Tarradellas alguns dels moviments a Montpeller de Joan Sauret com a secretari general d'ERC i els contactes epistolars amb alguns membres del partit a Mèxic, com Enric Canturri, per tal de resoldre sobretot afers econòmics. Torres acabava la seva carta demanant-li a Tarradellas «que m'escriviu llargament explicant-me coses polítiques [...] en tinc necessitat car, malgrat el canvi de situació, soc exactament el mateix i no em considero deslligat ni molt menys de tot el que ens apassiona».³²⁹

El setembre de 1957 la relació entre la direcció d'ERC encapçalada per Joan Sauret i la presidència de la Generalitat de Tarradellas era ja obertament conflictiva. La signatura el 1957 del Pacte de París per part d'Esquerra amb el PSOE, els partits republicans espanyols i els nacionalistes bascos fou considerada per Tarradellas com un greu error polític que diluïa ERC en el marc de les plataformes polítiques d'àmbit espanyol i l'allunyava d'una lògica política exclusivament catalana. A partir d'aquest moment el conflicte i el desacord polític entre una bona part del Comitè Executiu d'Esquerra —Joan Sauret, Antoni Xirau, Miquel Guinart i Joaquim Dardalló— i Josep Tarradellas

325 Ibidem, p. 293.

326 Ibidem, p. 291.

327 Ibidem, p. 294-295; Sobre Alfred Perenya i Pàmies veure: AADD. *Esquerra a Mèxic (1941-1980)*, p. 230 i Vicente LLORENS. *Memorias de una emigración. Santo Domingo 1939-1945*, p. 203-204.

328 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 3. Expedient 1. Carta de Víctor Torres a Josep Tarradellas, 21 de setembre de 1957.

329 Ibidem.

**Massís de la Chartreuse,
circa 1962**

Víctor Torres
amb els seus fills
Manuel i Marc
en unes vacances
als Alps.

MTS

com a president de la Generalitat fou gairebé permanent.³³⁰ Com molt encertadament va assenyalar Carles Santacana, la relació de Tarradellas amb ERC a l'exili era d'una elevada complexitat, amb sectors favorables i d'altres de contraris, i totalment inexistent amb la delmada militància del partit a l'interior.³³¹ La relació política de Víctor Torres amb Josep Tarradellas se situava en aquestes coordenades. Torres mantenia la col·laboració política amb Tarradellas perquè considerava inqüestionable la legitimitat de la Generalitat republicana com a expressió dels drets dels catalans a organitzar-se lliurement i democràticament. Tarradellas personificava aquesta continuïtat. Al mateix temps, existia un vincle personal entre ells forjat durant els anys més durs de l'exili. Per una altra part, Víctor Torres mantenia una fluida relació política amb membres d'ERC a Catalunya com Heribert Barrera i Jaume Serra i Gasulla i d'altres antics exiliats que havien retornat. La posició política de tots aquests membres d'ERC i d'altres organitzacions catalanistes i republicanes interessava a Josep Tarradellas i Torres resultava un excel·lent col·laborador perquè, a diferència del president de la Generalitat, podia visitar amb certa regularitat Catalunya i al mateix temps, i també a diferència de Tarradellas, mantenia una bona relació amb ERC i amb els seus homes de l'interior i l'exili.

No és estrany, doncs, que la relació política, i especialment epistolar, entre Víctor Torres i Tarradellas es mantingués durant tots aquests anys. El juny de 1958 Tarradellas demanava a Torres que «vegis amics nostres si no hi coincideixes caldria posar-t'hi en contacte sense que ells en cap moment pensessin que fas una missió d'informació [...] M'agradaria molt si poguessis parlar amb en Tasis, amb els Barreres, amb en Cardús, Casanovas, en fi tots aquells amics o coneguts que tu creguessis podrien donar-te un pensament. Perquè no al Sr. Ametlla. Crec que és necessari que sense com-

*prometre't ni prendre l'aire d'investigador conèixer el que pensen, el que fan i el que volen fer la gent d'una manera personal hi tenim coincidències també polítiques».*³³² Molt probablement, Tarradellas volia tenir a través de Torres major coneixement de les diverses gestions i moviments del Consell de Forces Democràtiques de Catalunya (CFDC) integrat pel Moviment Socialista de Catalunya, ERC, Acció Catalana, Estat Català, UDC i el FNC i que seria conegut com el Comitè Ametlla. El CFDC seria desautoritzat i atacat per Tarradellas, com bona part de les iniciatives polítiques de l'interior que no controlava i que considerava que posaven en qüestió la seva autoritat presidencial.³³³

En una altra missiva de Tarradellas a Torres de setembre de 1961, el president de la Generalitat després d'atacar frontalment als mantenidors de l'interior que, per primer cop, havien participat als Jocs Florals celebrats a l'Alguer,³³⁴ Rafael Tasis, Joan Triadú, Joan Fuster, Josep Maria Llompart i Ferran Soldevila, i a Heribert Barrera per la seva activitat política, advertia Víctor Torres que «ens trobem en un procés de descomposició dels partits polítics catalans i d'aquells que avui dia volen representar-los». Precisament aquests darrers, continuava Tarradellas, eren els que «presenteixen i diuen que tu ets el meu conseller (ja veus com són les coses, estàs un any sense contestar les meves cartes i ni ens veiem» en referència a Torres. Aquesta carta acabava amb un advertiment dirigit a Torres del tot inquietant: «Em vares dir que havies vist el Sr. Heribert Barrera i que segurament el veuries abans de fi d'any i és aleshores que et vaig dir no parlis mai de mi

332 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 3. Expedient 1. Carta de Josep Tarradellas a Víctor Torres, 26 de juny de 1958.

333 Sobre el Consell de Forces Democràtiques de Catalunya, veure: Gaiame PALA. *El PSUC, l'antifranquisme i la política d'aliances a Catalunya (1956-1977)*, p. 14-15. En relació amb la posició de Tarradellas respecte al CFDC resulta útil: Francesc FOGUET (ed.). *Josep Tarradellas i Rafael Tasis. Estrictament confidencial*.

334 Sobre els Jocs Florals de l'Alguer del 1961 i el conflicte entre Tarradellas, el seu delegat Domènec Pallerola i els catalans de l'interior que per primer cop des de 1939 hi participen veure: Josep FAULÍ. *Els Jocs Florals de la llengua catalana a l'exili (1941-1977)*, p. 96-98.

330 Sobre aquest conflicte, veure: Josep TARRADELLAS. *Carta en defensa propia. Contra Sauret, Xirau, Guinart i Dardalló*; i Carles SANTACANA. *Josep Tarradellas. L'exili, 2. (1954-1977)*, p. 13-25.

331 Carles SANTACANA. *Josep Tarradellas. L'exili, 2. (1954-1977)*, p. 19-21.

Montpeller, febrer de 1964

La família al complet.

Víctor Torres amb Raymonde Sallé i els seus fills Manuel, Marc i la petita Helena.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

*i si m'ataquen no em defensis mai [...] Ja ho veus Víctor, contràriament al que molts deuen pensar et demano que no parlis mai de mi i si m'ataquen sia qui sia no em defensis mai. Aquest meu preg és degut a dues raons primer, conec la teva fidel amistat i ja sé que ets home intel·ligent, segon que el meu cordial afecte per a tu i per als teus, ho es de tot cor, i no voldria mai, que allò que sembla o et pot semblar impossible un dia arribés».*³³⁵ El fet que Heribert Barrera es posicionés entre l'ERC de l'interior al costat d'aquells que consideraven que la legitimitat en el partit la posseïa Joan Sauret explica en bona mesura la mena d'excomunió política de Barrera expressada per Tarradellas a Torres.³³⁶

La correspondència política entre Torres i Tarradellas mostrava, en primer lloc, una estreta complicitat política i personal com a resultat de tot un seguit d'experiències compartides durant l'exili i, en segon lloc, el caràcter personalista i l'acusat distanciament i enfrontament de Tarradellas amb una bona part dels partits catalans de l'interior, inclosa ERC que no dubtaria de tornar a criticar quan el 1969 formà part de la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya. Torres, per la seva part, va actuar durant aquests anys com a col·laborador del president Tarradellas però mantenint l'horitzó polític i ideològic de la seva pertinença a ERC de manera clara, a diferència del president de la Generalitat. Precisament aquesta posició és la que permetria a un Víctor Torres, ja amb una llarga trajectòria política, tenir un paper actiu en el procés de reorganització d'ERC a partir de 1976.

Juntament amb la relació i la col·laboració política amb Tarradellas, Torres s'implicaria en dues de les entitats de la comunitat catalana de Montpeller centrades en la difusió i promoció de la catalanitat i del catalanisme cultural. Poc abans del retorn de la família Torres a Montpeller s'havia constituït l'Agrupació Ex-

cursionista La Sardana formada majoritàriament per catalans refugiats i emigrats. L'AE La Sardana organitzava excursions i sortides, sovint a Catalunya, cursos i ballades de sardanes, conferències, concerts i commemoracions. Existia també una altra entitat formada pels catalans del Rosselló que vivien a Montpeller, l'Associació Canigó, centrada en la celebració d'actes festius i gastronòmics.³³⁷ Víctor Torres es va inscriure a les dues entitats, essent-ne designat vicepresident, i com ell mateix recordaria els bons moments viscuts participant als aplecs sardanistes de les comarques de Girona, organitzant àpats o celebrant commemoracions de tipus històric «*contribuïen en gran manera a fer més suportable l'allunyament del país*».³³⁸

Un allunyament que, en paraules del mateix Torres, «*cada vegada era menys real*»³³⁹ ja que d'ençà de 1958 disposava del passaport com a resident espanyol a l'estranger i cada cop amb major assiduitat tota la família —Víctor, Raymonde, Manuel, Marc i la petita Helena, nascuda el 4 d'agost de 1962— viatjava a Catalunya: «*per Tots Sants, per Nadal... A l'estiu anàvem a Blanes, a la Cerdanya... A Lleida no hi veníem gaire, però a Barcelona sovint*».³⁴⁰ Fins i tot, abans de la mort del dictador, Víctor Torres va participar en un acte públic d'homenatge al seu germà Màrius a Sant Quirze de Safaja. L'acte va consistir en instal·lar una estela commemorativa a l'entrada del cementiri on estava enterrat Màrius Torres, en un parlament de l'escriptor Joan Alavedra i en un recital i petit concert al Mas Blanc, on Màrius hi havia fet llargues estades mentre estava malalt. Al final de l'acte Víctor Torres va prendre la paraula i amb el pretext del poema *La ciutat llunyana* va aprofitar per «*prémer l'accelerador*» en les reivindicacions polítiques contra la dictadura.³⁴¹ A l'acte hi van assistir, entre molts altres amics del poeta i la

335 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 3. Expedient 1. Carta de Josep Tarradellas a Víctor Torres, 15 de setembre de 1961.

336 Sobre el complex conflicte dins ERC, tant a l'exili com a l'interior, al llarg dels anys cinquanta i seixanta, veure la precisa síntesi: Joan B. CULLA. *Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-2012. Una història política*, p. 82-107.

337 Unes notes sobre les activitats d'aquestes dues entitats del catalanisme cultural a Montpeller, a: Miquel GUINART. *Memòries d'un militant catalanista*, p. 209.

338 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 297.

339 Ibídem.

340 Josep VARELA. *Converses a Lleida*, p. 85.

341 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 299-300.

Andorra la Vella, circa 1970

Víctor Torres i Raymonde Sallé amb l'oncle Samuel Perenya.

FJI

família, Felip Calvet i Heribert Barrera que en aquells moments juntament amb el conjunt d'ERC s'havia integrat al projecte del Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya. El 20 de novembre de 1975 encara a Montpeller Víctor Torres va celebrar, «a la meua manera», la mort de Franco plantant una olivera que havia comprat uns dies abans. Torres escriuria molts anys després que «fer coincidir la desaparició de Franco amb el naixement d'un arbre que simbolitza la pau em va semblar que era la millor manera de respondre a aquell històric esdeveniment».³⁴² Si bé el franquisme no va acabar amb la mort de Franco, la desaparició d'aquest sí que va posar data de caducitat al llarg exili de Víctor Torres. A partir d'aquell moment tant l'activitat política com el conjunt d'expectatives vitals de Víctor Torres es dirigirien inequívocament cap a Catalunya fins al seu retorn definitiu.

342 Ibidem, p. 298.

Barcelona,
4 de juliol de 1976

Víctor Torres intervé
en el primer acte públic
organitzat
per Esquerra Republicana
a la fi del franquisme,
celebrat a la seu
del Col·legi d'Advocats
de Barcelona.

AMTM-FONS

JOSEP TARRADELLAS

1976-1979

La reorganització d'Esquerra Republicana, la Generalitat i el retorn a Catalunya

Un cop mort el general Franco, Víctor Torres va tenir clar que la seva vida d'exiliat a Montpeller arribava també a la seva fi. Tot i les dificultats que això comportava, havia construït la seva vida a la capital occitana des que s'hi instal·là el 1957, Torres només pensava, com deixà escrit en les seves memòries, en els «*esdeveniments que s'anaven succeint a Catalunya i Espanya*» i esperava amb impaciència els caps de setmana que aprofitava ben sovint per anar a Barcelona o a Lleida per retrobar els companys de partit que havien començat a actuar públicament, de cara a la reorganització pública d'ERC a Barcelona i Joventut Republicana a Lleida.³⁴³ Fins el seu retorn definitiu a Catalunya els darrers mesos de 1977, Torres va fer una vida de semiexiliat entre Montpeller, Barcelona i Lleida amb una intensa activitat política.

Calia reorganitzar una ERC que havia sobreviscut a la clandestinitat amb penes i treballs i que en els darrers anys de la dictadura havia tingut poca visibilitat, tot i la seva presència a l'Assemblea de Catalunya i al Consell de Forces Polítiques de Catalunya. A començaments de 1976 ni tan sols era clara, com ha apuntat Joan B. Culla, la continuïtat d'ERC com una opció política amb capacitat de mantenir un perfil propi.³⁴⁴ Va ser a partir de mitjans de 1976 quan la pervivència d'ERC com a partit va començar a veure's garantida. En primer lloc es produí la desvinculació d'ERC del Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya, coliderat fins el moment per Josep Pallach, Heribert Barrera i Josep Verde i Aldea. En segon lloc, es constituí una gestora del partit per tal d'unificar tots els sectors amb l'horitzó de preparar un congrés per al relançament d'ERC. I, per últim, es produí una reconciliació formal a Saint-Martin-le-Beau entre tarradellistes i legalistes que garantia el suport dels primers a la reorganització del partit i que situava Heribert Barrera en un lloc privilegiat per a dirigir-la.³⁴⁵ Víctor Torres

343 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 301-302.

344 Joan B. CULLA. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 111-115.

345 Sobre la reconciliació de Tarradellas amb Sauret, veure: Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 273.

Lleida, 24 d'octubre de 1976

Mítinq de Joventut Republicana de Lleida celebrat al Teatre Principal, el primer acte públic des de la fi del franquisme.

D'esquerra a dreta: intervenint des del faristol Sebastià Gràcia, i a la taula, Humbert Vallès, Boi Fusté, Josep Subirats, Amadeu Delshams, Conxa Farré, Heribert Barrera, Albert Vives, Víctor Torres, Francesc Viadiu, Josep Fornas, Francesc Pau i Giné i Jordi Jou.

JOSEP GÓMEZ-VIDAL / IEI

s'incorporà de manera definitiva en tot el procés de reorganització d'ERC quan, el juny de 1976, Heribert Barre­ra li va comunicar que «s'estava preparant un gran acte a Barcelona amb el propòsit de rel­lançar oficial­ment l'Esquerra Republicana i em demanava de parti­cipar-hi». A partir d'aquell dia, com recordaria Torres, «vaig quedar integrat a l'aparell del partit, adquirint el compromís de lliurar-me en cos i ànima a la seva pro­moció, cosa que no era gens fàcil car la meua família i la meua feina encara eren a Montpeller».³⁴⁶ L'acte públic previst per al 20 de juny estava pensat, tal com ho ex­pressava el primer número d'ERC. *Full Informatiu*, com el pas previ per a la «celebració del magne Congrès d'Esquerra Republicana de Catalunya, on quedaran es­tablerts definitivament els principis i les línies polítiques mestres que hauran de regir, d'ara endavant, l'acció del nostre Partit».³⁴⁷ Finalment, l'acte va haver de ce­lebrar-se el 4 de juliol, inicialment no hi hagué autori­tzació governativa, amb l'enunciat edulcorat de «Reu­nió d'informació sobre l'Esquerra de Macià i Companys en la futura etapa democràtica». L'Assamblea se cele­brà a la sala d'actes del Col·legi d'Advocats de Barce­lona amb l'assistència de més de 500 persones i va te­nir més un caràcter de retrobament històric que no pas d'Assamblea de partit. Un dels impulsors de la reorga­nització d'ERC com Albert Alay precisament recordava que «comptàvem amb un reguitzell de personatges de l'Esquerra històrica, com Felip Calvet, Víctor Torres, Ro­dríguez Papaseit, Francesc Viadiu, etc.».³⁴⁸

Víctor Torres va intervenir en la sessió matinal de l'Assamblea demanant ser presentat com a antic co­missari de la Columna Macià-Companys no per «cap vel·leitat guerrera ni per remoure les cendres de l'oblit» sinó per «recordar que als fronts de combat, a més de la bandera negra i vermella, hi havia la bande­ra de les quatre barres, i que milers d'homes de l'Es­querra moriren heroicament per defensar les llibertats de Catalunya». El conjunt de l'Assamblea es va carac­

teritzar per tenir un to entre la nostàlgia i la vindica­ció del caràcter i la història d'ERC del que la interven­ció de Víctor Torres no s'allunyà tot i que ell mateix remarcà que les evocacions del passat «no ens han de fer perdre de vista que la nostra política s'ha de fer de cara al present i al futur [...] Hem de mirar Catalunya fit a fit i anar al fons dels problemes prenent contac­te amb tots els estaments socials [...] I hem de parlar amb les noves generacions, car un partit polític sense joventut és com un arbre sense saba». Víctor Torres acabaria la seva intervenció evocant «aquella Catalu­nya ideal que el President Macià resumia així: Una Ca­talunya políticament lliure, socialment justa, econòmi­cament pròspera, espiritualment gloriosa!».³⁴⁹

A partir d'aquell moment, recordava Torres, «s'ini­cià un canvi radical en la nostra manera de viure». De dilluns a divendres Víctor Torres es dedicava a la fei­na de l'agència d'assegurances que havia de compa­tilitzar amb les exigències de la seva retrobada i in­tenso vida política. El cap de setmana es convertia, en paraules del mateix Torres, en una «veritable cursa maratoniana entre Montpeller i Lleida». Torres sortia a primera hora del matí de Montpeller direcció a Bar­celona per fer diverses reunions polítiques i a la tarda es dirigia a Lleida on l'esperaven «els amics de Joven­tut Republicana: Soler, Barrio, Bellmunt, Arqué, Blàvia, Morant, Ribes, entre molts altres, i, sobretot, l'entra­nyable Albert Vives que m'obria de bat a bat les por­tes del seu domicili que es convertí [...] en la meua re­sidència lleidatana».³⁵⁰ El 26 d'agost s'havia constituït a Lleida la Federació de Ponent d'ERC, el setembre se celebrà una assemblea informativa a Balaguer, on va participar el mateix Torres tal com ho feu a diversos actes realitzats a Agramunt, Alcoletge, Linyola o Tàr­rega de la mà d'altres destacats membres d'Esquer­ra com Sebastià Gràcia, Albert Vives, Manuel Cruells o Esteve Ribes. A la tardor ERC intensificà el seu esforç organitzatiu amb tot un seguit d'actes i conferències arreu de Catalunya entre els qui hi havia el realitzat el 24 d'octubre al Teatre Principal de Lleida.

346 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 302.

347 ERC. *Full Informatiu*, juny de 1976, p. 1.

348 Albert ALAY. *Vint anys perduts? Un recorregut per la política catalana des de la Transició*, p. 32.

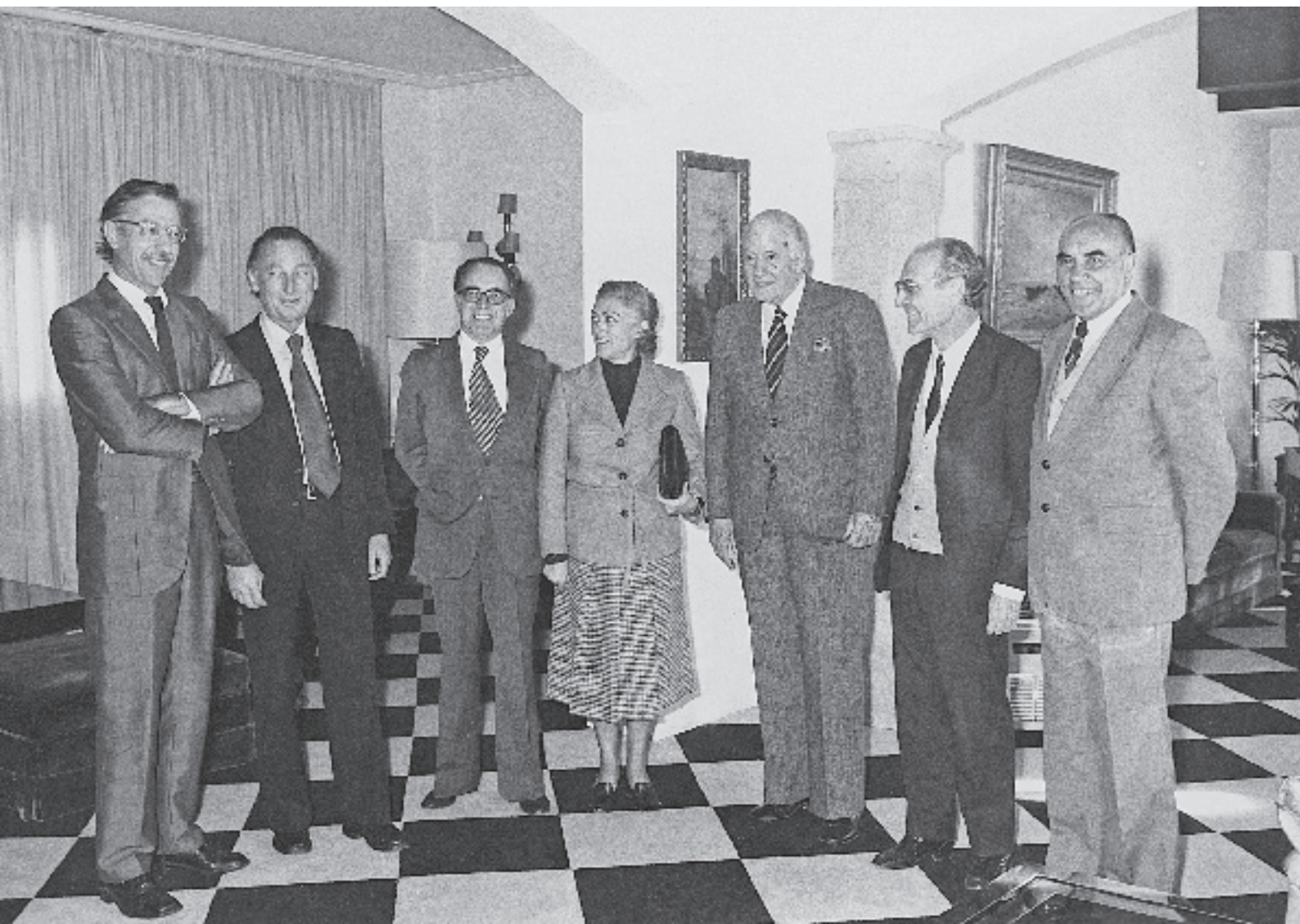
349 *La Humanitat*, agost de 1976, p. 6.

350 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 302-303.

Barcelona, 21 de novembre de 1977

Entrevista de la direcció d'Esquerra Republicana amb el president Josep Tarradellas, poc després de la seva tornada de l'exili. D'esquerra a dreta: Feliu Riera, Cristian Aguadé, Josep Fornas, Conxa Farré, Josep Tarradellas, Heribert Barrera i Víctor Torres.

AMTM

En l'acte hi van intervenir Sebastià Gràcia, Boi Fusté, Josep Subirats, Francesc Pau i Giné, Concepció Farré, Víctor Torres i Heribert Barrera. Molts anys després Torres recordava el teatre «*ple "fins a la bandera" d'un públic totalment lliurat que aprofità aquella concentració per manifestar el seu entusiasme patriòtic i l'alegria per un retrobament tan esperat. Els visques incessants, el voleiar de les senyeres, els cants de l'Estaca i dels Segadors [...] componien un espectacle extraordinari i insòlit en aquells moments*».³⁵¹ La intervenció de Torres es va centrar en vindicar la història de Joventut Republicana, que encara no havia estat legalitzada, en recordar que el casal de l'entitat lleidatana es trobava ocupat per la Guàrdia Civil i en exposar la seva concepció del catalanisme. L'acte va cloure amb la lectura d'un missatge enviat pel president Tarradellas des de Saint-Martin-le-Beu que recordava la «Crida de Lleida» de Francesc Macià i amb un dinar de militants i simpatitzant que es va haver d'interrompre per una amenaça de bomba que va resultar falsa.³⁵²

La qüestió de l'amenaça de bomba resulta ben simptomàtica de la posició des d'on van haver d'afrontar la transició partits republicans catalanistes com ERC i d'altres forces polítiques rupturistes que tenien com a denominador comú no assumir el consens amb la Dictadura. Les autoritats governatives van prohibir diversos actes del partit durant els darrers mesos de 1976, actes d'homenatge a Lluís Companys el 15 d'octubre, actes de presentació del partit, alguna conferència d'Heribert Barrera, etc. i ERC continuaria sent considerat un partit il·legal fins l'agost de 1977. El 14 de juliol el Ministeri de l'Interior tornava a denegar a ERC la inscripció al registre de partits polítics, tot i tenir representació parlamentària, amb l'argument que el nom del partit feia «*referencia directa a un sistema político incompatible con el vigente legalmente en España*».³⁵³

351 Ibidem, p. 304.

352 Ibidem, p. 275; *La Humanitat*, 10-20 de novembre de 1976, p. 2.

353 Ya, 15 de juliol de 1977, p. 4. Citat a: José Antonio CASTELLANOS LÓPEZ. «Esquerra Republicana de Cataluña durante la transición democrática: el proceso hacia su legalización como partido político», p. 225

Més important que això ho fou que l'aparell repressiu de l'Estat franquista, oficial i paraoficial, va mantenir-se plenament operatiu fins el 1978 i posteriorment. I, en conseqüència, la funció dissuasiva de la repressió va funcionar com un rellotge sobre totes aquelles opcions polítiques conseqüentment antagòniques a les dels gestors del franquisme. Naturalment, això no explica la debilitat d'una força política com ERC en els darrers moments de la Dictadura i els primers de la Transició però hom ha de tenir present que el marc general de la Transició, i especialment les eleccions generals de juny de 1977, va ser el de la falta de garanties democràtiques, el de la restricció de drets i el de l'amenaça efectiva de les forces coactives de l'Estat sobre aquelles forces polítiques que qüestionaven la voluntat de reforma de les elits franquistes. En les seves memòries, Víctor Torres feia una reflexió pertinent en aquest sentit: «*Sense deixar de reconèixer que el canvi que s'estava produint era efectivament important i fins i tot sorprenent, no hem d'oblidar que els primers passos de la democràcia incipient es donaren psicològicament condicionats pel desig d'acabar, fos com fos, amb un sistema que havia oprimint el país durant quaranta anys, desig que afavorí i facilità els propòsits dels hereus del franquisme d'imposar una transició excessivament respectuosa de les essències i els símbols de l'antic règim: l'himne, la bandera, la monarquia i uns estaments jurisdiccionals fortament implantats per quatre dècades de poder absolut*».³⁵⁴ El mateix Torres recordava tot seguit que ERC va haver de concórrer a aquestes eleccions sense haver pogut estar legalitzat i que 41 senadors van ser escollits per designació reial sense passar per l'aval de les urnes.

Precisament la no legalització d'ERC explica en bona mesura l'aliança electoral amb el Partit del Treball d'Espanya (PTE) a les eleccions de juny de 1977. Els maoistes del PTE preveient que no serien legalitzats havien registrat tres partits polítics ficticis i, per tant, disposaven d'una plataforma legal per a presen-

354 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 323. Sobre les eleccions de juny de 1977 veure: Andreu MAYAYO. *La ruptura catalana. Les eleccions del 15-J del 1977*.

Barcelona, 23 de desembre de 1977

Víctor Torres en la presa de possessió com a membre de la Comissió Mixta de transferències de l'Administració de l'Estat a la Generalitat, davant el president Josep Tarradellas.

AMTM

tar-se, a diferència d'ERC.³⁵⁵ Inicialment ERC va pensar que la seva plataforma electoral seria la del Front d'Esquerres que havia constituït el març amb el Partit Socialista de Catalunya-Reagrupament, el Front Nacional de Catalunya i Estat Català. La proposta del Front d'Esquerres va tenir un recorregut més que limitat, ja que el maig de 1977 el PSC-R i l'FNc van decidir aliar-se amb la Convergència Democràtica de Jordi Pujol i l'Esquerra Democràtica de Ramon Trias Fargas i concórrer a les eleccions amb el nom de Pacte Democràtic per Catalunya.³⁵⁶ Víctor Torres recordaria anys després que la fórmula del Front d'Esquerres, que tenia la voluntat d'unificar electoralment tots aquells partits més clarament posicionats a favor del retorn de Tarradellas, era «una de les coalicions que més ens seduïa [...] Malauradament, aquest fórmula no arribà a quallar perquè el Partit Socialista Reagrupament, a darrera hora i amb gran sorpresa nostra, preferí integrar-se en una altra coalició, el Pacte Democràtic».³⁵⁷ En aquest punt, Esquerra es trobava sola davant la futura contesa electoral, amb la necessitat immediata de definir una política d'aliances electorals, essent un partit no legal i en ple debat intern.³⁵⁸

Com recordava el mateix Torres, les discussions dins el partit en relació amb la política d'aliances electorals varen ser importants. Víctor Torres va considerar que la millor opció era la de temptejar la inclusió d'ERC en el Pacte Democràtic per Catalunya de Pujol i Trias Fargas. El mateix Torres faria diverses gestions amb els membres més destacats de la coalició a Lleida, Maria Rúbies i Joaquim Arana, i va formar part de l'equip del Consell Executiu d'ERC, juntament amb Concepció Farré i Josep Fornas, que va negociar amb els dirigents del Pacte Democràtic la possi-

ble incorporació del partit republicà. Torres recordaria molts anys després la reunió plenària «de tots els possibles integrants d'aquell pacte, que se celebrà a l'estatge de CDC al passeig de Gràcia. Assumint ostentament el paper de directors d'orquestra, Miquel Roca Junyent primer, i Jordi Pujol després, ens explicaren la seva visió del que havia de ser aquella coalició i de quina manera havia de funcionar». Cap de les condicions de Pujol i Roca li van resultar inassumibles fins que «Jordi Pujol va posar com a condició expressa de la nostra participació a la campanya electoral la prohibició absoluta de fer esment del règim republicà i de recordar el sacrifici del president Companys en el curs dels nostres discursos».³⁵⁹ Seguint l'explicació de Torres, ell mateix li replicà que aquella condició seria difícilment acceptable per les bases i la direcció d'ERC perquè representava una mutilació de l'ideari i la història del partit. L'explicació de Josep Fornas coincidia plenament amb la de Torres: «ens ho van posar impossible. No es podria parlar d'en Companys, no es podia parlar de Macià i no gaire d'en Tarradellas. No vàrem acceptar aquestes condicions».³⁶⁰ Molt probablement a banda d'aquest veto pujolià a qualsevol referència a la Catalunya republicana, la composició de les candidatures tampoc degué ser una qüestió menor a l'hora d'explicar la negativa d'ERC en incorporar-se al Pacte Democràtic. Finalment ERC va concórrer a les eleccions amb la plataforma «Esquerra de Catalunya-Front Electoral Democràtic» que formaven el partit republicà i el PTE, al costat del minúscul Estat Català i diverses organitzacions sectorials del mateix PTE. Tot i que ERC i el PTE coincidien en la seva defensa inequívoca del president Tarradellas en el restabliment de la Generalitat, l'acord per part dels republicans responia a la necessitat política de ser presents a la contesa electoral i de treure-hi representació com a garantia de la supervivència del partit. Tal com ha assenyalat Joan B. Culla, el pacte electoral amb el PTE en una cultura política com la d'Esquerra tan amarada d'anticomunisme

355 Sobre el PTE veure: José Luis MARTÍN RAMOS (coord.). *Pan, Trabajo y Libertad. Historia del Partido del Trabajo de España*, p. 261-268.

356 Andreu MAYAYO. *La ruptura catalana. Les eleccions del 15-J del 1977*, p. 83-89.

357 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 306.

358 Joan B. CULLA. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 128-129.

359 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 306.

360 Àngel RAMOS. «Entrevista a Josep Fornas», *Esquerra Nacional*, juliol-agost de 2002, p. 7.

Lleida, 19 de maig de 1978

El diputat Joaquim Arana, rep el carnet de militant d'Esquerra Republicana de mans d'Albert Vives en presència de Víctor Torres i Heribert Barrera.

JOSEP GÓMEZ-VIDAL / IEI

també va desvetllar abundants suspicàcies i gestos de rebuig. Víctor Torres va refusar l'ofertament d'encapçalar la candidatura per Lleida en considerar que «*aquella aliança electoral estava en contradicció amb els nostres ideals tradicionals, sense que la meua decisió signifiqués cap mena de menyspreu per uns companys de candidatura mereixedors de tots els respectes i que van demostrar tenir, durant aquella breu actuació conjunta, una extraordinària dignitat*». Passats els anys Torres reconeixia que «*els meus escrúpols en aquells moments potser foren excessius*».³⁶¹

Després de les eleccions de juny de 1977, Catalunya es convertí en una mena de «taca roja» en la que socialistes, comunistes i els republicans d'ERC amb el PTE obtenien més de la meitat dels vots al Congrés i dotze dels setze escons al Senat. ERC havia aconseguit tenir presència al Congrés, per Barcelona, de la mà d'Heribert Barrera, gràcies a l'acord amb el PTE; i al Senat, per Lleida, de la mà de Rossend Audet, gràcies a un acord amb el PSC. A més, les candidatures que reclamaven els principis i les institucions configurades en l'Estatut de 1932 i el restabliment provisional de la Generalitat amb el retorn de Josep Tarradellas sumaven el 80% dels sufragis. Passades les eleccions del 15 de juny l'element central de la política catalana al llarg de l'estiu i la tardor de 1977 va ser la figura de Josep Tarradellas i ERC havia estat, amb poca mena de dubtes, el partit més tarradellista d'entre tots els partits catalans en aquella conjuntura. La intensitat de l'agenda política catalana en què Torres participava activament i la centralitat creixent de Tarradellas van portar-lo a abandonar la seva condició de semixiliat i traslladar-se definitivament de Montpeller a Barcelona. A banda de l'activitat dins ERC, Torres seria nomenat l'agost de 1977 membre de l'Organisme Consultiu de la Presidència de la Generalitat per elecció directa de Tarradellas i el desembre del mateix any representant de la Generalitat a la preautonòmica Comissió Mixta de transferències de l'Administració de l'Estat a la Generalitat.³⁶² A la Comissió

Mixta Víctor Torres hi exerciria com a representant de la Generalitat entre 1977 i 1980 formant part de les comissions d'Ensenyament i Cultura i de la d'Agricultura, Indústria, Comerç i Turisme.³⁶³ Com ell mateix deixaria escrit, la seva activitat es desenvolupà «*en el si de la Comissió d'Agricultura a la qual vaig demanar prioritàriament l'adscripció pel fet que la meua condició de lleidatà semblava obligar-me un xic a defensar preferentment els interessos de la pagesia*». El fet que el conseller d'Agricultura del govern Tarradellas fos el també republicà Josep Roig i l'altre representant de la Generalitat a la Comissió el destacat membre d'Unió de Pagesos i de CiU Carles Andreu i Abelló va afavorir que «*al cap de pocs mesos ja podíem presentar als plenaris de la Comissió Mixta el fruit de les nostres visites al Ministeri d'Agricultura*».³⁶⁴ Durant l'existència de la Comissió Mixta preestatutària es van aconseguir set transferències de competències en diverses matèries, la primera de les quals, el juny de 1978, ho va ser en matèria d'agricultura.³⁶⁵ Víctor Torres faria una valoració positiva de la seva labor com a representant de la Generalitat a la Comissió Mixta tot i reconèixer les dificultats i obstacles propis d'enfrontar-se a «*unes tradicions ancestrals de centralisme agreujades pel règim franquista*».³⁶⁶

D'altra banda, el nomenament de Víctor Torres, el 5 de desembre de 1977, com a un dels quinze «*vocals representants de la Generalitat de Catalunya a la Comissió Mixta de transferència de funcions, activitats i serveis de la competència de l'Administració de l'Estat*»³⁶⁷ va ser un dels pocs assoliments institucionals que ERC va aconseguir després del retorn de Josep Tarradellas al Palau de la Generalitat. ERC es va mantenir en una posició de tarradellisme incondicional que no fou del

361 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 307.

362 *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, agost de 1977, p. 2.

363 *Mundo Diario*, 8 de febrer de 1978, p. 17.

364 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 313-314.

365 GENERALITAT DE CATALUNYA. *El traspàs de serveis de l'Estat a la Generalitat. De l'Estatut de 1932 a l'Estatut de 2006*, p. 495-498.

366 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 317.

367 «Decret», *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 12 de gener de 1978, p. 2.

Amposta, 4 de juny de 1978

Víctor Torres intervén en la 2a Trobada Nacional de Germanor d'Esquerra Republicana.

Al seu costat, a la tribuna d'oradors, d'esquerra a dreta: Josep Roig, Heribert Barrera i Joaquim Arana.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

tot corresposta pel president retornat. El mateix Víctor Torres expressaria en les seves memòries el desencontre i decepció produïda per la posició de Tarradellas respecte al partit: «*els militants d'Esquerra Republicana que havien lluitat com el que més en favor de la causa del seu retorn, anaren de decepció en decepció constatant que l'arribada del seu ex-secretari general a la presidència del país no els aportava gaires o cap benefici polític, sobretot després de les eleccions generals del 1977 i dels migrats resultats obtinguts pel partit de Macià i Companys*». Tarradellas ben sovint va prendre posicions polítiques contràries o que menystenien ERC i en conseqüència, seguint Torres, això provocava el «*disgust i protesta, en bona part justificats per part d'unes bases d'Esquerra Republicana que si bé reconeixien els indiscutibles mèrits contrets pel president durant el període republicà, la guerra civil i l'exili, no podien amagar, en canvi, la seva gran decepció per la total passivitat que demostrà quan es tractava de donar un nou impuls al nostre partit*». ³⁶⁸

Gairebé al mateix temps que Víctor Torres fou nomenat com a un dels representants de la Generalitat a la Comissió Mixta Estat-Generalitat, ERC realitzà el desembre de 1977 el seu 9è Congrés Nacional al Cinema Niza de Barcelona. Aquest Congrés significà la reconciliació amb el grup d'escindits contraris a la direcció d'Heribert Barrera i que presidits per Joan Casanellas havien passat a denominar-se ERC-Històrica. ³⁶⁹ Torres tornaria a ser escollit membre d'un Consell Executiu que al llarg del 1978 intentaria explorar diverses vies per augmentar la base del partit a través d'una renovada política d'aliances amb fórmules com ara la Unió de l'Esquerra de Catalunya. Precisament la incorporació a ERC del petit nucli anomenat Agrupació Catalana d'Esquerra Liberal encapçalada per Josep Pi-Sunyer i Jesús Prujà va permetre que el novembre de 1978 Heribert Barrera i Víctor Torres, acompanyats dels dos primers, viatgessin a Alemanya per reunir-se amb els liberals del Freie Demokratische

Partei, llavors al govern, i temptejar l'ajuda econòmica i política que es podia rebre de la Friedrich-Naumann-Stiftung, la fundació política vinculada. ³⁷⁰

Després de l'aprovació de la Constitució espanyola, el 6 de desembre de 1978 —ERC es va abstenir tant al Congrés dels Diputats com al Senat i va demanar també l'abstenció en el referèndum—, el partit republicà concentrà els seus esforços en el cicle electoral del març-abril de 1979 primer amb les eleccions al Congrés i després amb les municipals. ERC aprovà el 20 de gener de 1979 les candidatures provincials per al Congrés. Víctor Torres va anar en segon lloc en la llista per Lleida darrere del diputat sortint Joaquim Arana que el juny de 1977 havia estat escollit dins del Pacte Democràtic per Catalunya essent membre del PSC-Reagrupament. Pel que fa al Senat, la direcció d'ERC decidí presentar-se coaligat amb el PSC sota el nom de Nova Entesa per Catalunya, la Democràcia i el Socialisme. Si bé l'elecció d'Arana com a cap de llista al Congrés suscità alguns recels i reticències en amplis sectors de la Federació de Ponent d'ERC, que haurien preferit que encapçalés la llista Víctor Torres, aquests no van suposar cap problema polític per la posició adoptada pel mateix Torres. El llavors ja veterà dirigent republicà va acceptar anar segon a la llista per dos motius fonamentals. El primer perquè «*hauria estat injust negar a Arana la possibilitat de ser reelegit i complaure un cert nombre de militants de vàlua desigual que van entrar al partit amb ell*» ³⁷¹, i el segon perquè la motivació principal de Torres era encapçalar la llista al Parlament de Catalunya en les futures eleccions autonòmiques. Molt més complicada va ser la confecció de la candidatura al Senat per la mateixa província en què Torres i Barrera van haver d'intervenir per resoldre la situació. Val a dir que sense èxit. Primer de tot el PSC va vetar dos possibles candidats d'ERC, el senador sortint Rossend Audet i el membre d'Unió de Pagesos David Poca. Per la seva part els seguidors de Joaquim Arana van fer diverses maniobres en contra de la coalició i el dirigent targarí Joan Grau

368 Ibidem, p. 274-275.

369 Joan B. CULLA. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*, p. 149-153.

370 Ibidem, p. 162.

371 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 330.

Sort, 22 de juliol de 1978

Víctor Torres pren la paraula en l'acte d'inauguració de la seu regional d'Esquerra Republicana a l'Alt Pirineu.

A la taula, d'esquerra a dreta: Antoni Comes, Joaquim Arana, Heribert Barrera, Ferran Rispa i Rossend Audet.

FJI

va dimitir per la decisió electoral presa per la direcció del partit abans de passar-se a la candidatura de CiU. Torres i Barrera es reuniren primer amb els representants socialistes, Joan Reventós, Josep Verde i Aldea i Eduardo Martín Toval, sense resoldre la situació. Després el mateix Torres acompanyat també d'Heribert Barrera i del conseller d'Agricultura Josep Roig assistiren a la reunió de la Federació d'ERC de Ponent on s'havia de prendre una decisió en relació amb la coalició. Tot i l'interès dels membres del Consell Executiu de fer prevaldre la decisió presa per la direcció i arribar a un acord tal com havia succeït a Barcelona i a Girona això no resultà possible i, en paraules del mateix Torres, «els partidaris del no guanyaren la votació i per consegüent la coalició Catalunya Democràcia i Socialisme no es pogué presentar a les terres de Lleida».³⁷²

Víctor Torres viuria un altre moment conflictiu, en aquest cas essent ell el protagonista, en la composició de la llista electoral d'ERC als primers comicis autonòmics de març de 1980. El mateix Torres ho definiria com «una petita guerra civil». El conflicte esclatà quan l'alcalde de Guissona, exsenador i president del Consell Nacional d'ERC Rossend Audet inicià la campanya a l'interior del partit per tal d'encapçalar la llista al Parlament de Catalunya per Lleida. La iniciativa d'Audet afectà profundament Torres perquè «fins aleshores havia donat per descomptat que aquell lloc em corresponia a mi, opinió, per altra part, que era compartida per tots els estaments del partit i pels amics de Joventut Republicana de Lleida». Víctor Torres havia somiat en «ocupar l'escó de diputat al Parlament que el meu pare havia deixat vacant i inesperadament aquest somni es veia amenaçat per unes maniobres que prefereixo abstenir-me de qualificar».³⁷³ Torres comptava amb el suport de l'aparell central del partit, de la Joventut Republicana de Lleida i de la major part de l'organització de la Federació de Ponent, però la fracció d'Audet, forta sobretot a la Segarra i l'Urgell, amenaçava amb una trencadissa si no prevalien les seves pretensions.

372 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 333.

373 *Ibidem*, p. 334-335.

Març de 1980

Cartell amb la imatge de Víctor Torres, segon candidat de la llista d'Esquerra Republicana per la demarcació de Lleida, a les eleccions al Parlament de Catalunya.

FJI

Lleida, 9 de març de 1980

Mítting d'Esquerra Republicana, celebrat al Cinema Victòria durant la campanya de les eleccions al Parlament de Catalunya.

El doctor Antoni Puigvert, cap de llista de la demarcació intervenint sota l'atenta mirada d'Esteve Ribes, Víctor Torres, Heribert Barrera, Jaume Auqué i Albert Vives.

JOSEP GÓMEZ-VIDAL / AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

Després de «*setmanes de friccions i enfrontaments*», «*aquella pugna fraticida*» es va veure desbloquejada per «*un fet tan insòlit com inesperat*»: convençut entre d'altres pel seu amic i col·lega Carles Martí i Feced, el reconegut uròleg Antoni Puigvert es manifestà disposat a incorporar-se a les candidatures d'Esquerra al Parlament. La direcció d'ERC, veient la possibilitat de resoldre el pols Audet-Torres, proposà que el doctor Puigvert fos el cap de llista per Lleida —el seu pare havia nascut a Seròs— amb Víctor Torres de segon i el desistiment d'Audet. L'acord final s'assolí en una reunió de tots els implicats amb el president Tarradellas, el qual arbitrà que, ateses les circumstàncies, la candidatura de Puigvert era acceptable «*a condició, però, que l'eminent doctor aportés a la campanya a més de la seva reconeguda personalitat, el suport material i financer indispensable*». A Víctor Torres no li quedà altre remei que acceptar «*amb resignació el que podia significar el final de la meua carrera política, tenia 65 anys i un fracàs electoral seria molt difícil de superar*». Torres va entrar a formar part al mateix temps d'un Gabinet Tècnic Assessor d'ERC —que havia de projectar-lo com un partit preparat per assumir qualsevol funció de govern i elaborar, alhora, el programa electoral— integrat per quinze persones a càrrec d'altres tantes matèries entre els que hi havia Josep Pi-Sunyer a Cultura, Joan Hortalà a Economia i Finances, Marc-Aureli Vila a Ordenació del Territori o Josep Fornas a Turisme. Torres s'encarregà de Governació i Interior.

Finalment, en l'escrutini del 20 de març de 1980 els resultats d'ERC van superar totes les expectatives. 14 diputats convertien Esquerra en l'àrbitre del nou Parlament. Per la circumscripció de Lleida es van aconseguir dos diputats, 19.565 vots i el percentatge més elevat de totes les províncies principatines, el 12,23%. Per a Víctor Torres aquell va ser «*un dels dies més feliços de la meua vida. No solament vaig ser elegit, ans encara el nombre de vots, prop de 20.000, no ha estat superat en cap elecció ulterior [...] l'Esquerra amb 14 diputats, entrava per la porta gran al Parlament de Catalunya i el meu somni, malgrat tot, s'havia realitzat*».³⁷⁴

374 Ibidem, p. 336-337.

Ripoll,

22 de març de 1981

Víctor Torres

i Marçal Casanovas

davant el campanar

del monestir

de Santa Maria

amb una onejant

bandera catalana

donada a l'Ajuntament

per Esquerra Republicana

en el marc

de la commemoració

del 50è aniversari

de la fundació del partit.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

1980-1989

Diputat, senador i referent d'Esquerra Republicana

9

Els resultats obtinguts per ERC a les eleccions autonòmiques de març de 1980 van superar les expectatives més optimistes del propi partit. Sense assolir el 10% dels sufragis, Esquerra sí que aconseguiria un 10% dels escons amb 240.871 vots i 14 diputats. Aritmèticament ERC era l'àrbitre del Parlament de Catalunya. El mateix Víctor Torres consideraria anys després que Esquerra s'havia convertit en l'eix de la política catalana. El partit republicà resultava decisiu a l'hora de configurar el govern de la Catalunya autonòmica. Esquerra havia estat ben clara al llarg de la campanya en dir que no formaria part d'un govern d'esquerres, de «Front Popular» en paraules del mateix Barrera, amb socialistes i comunistes. El Consell Nacional del partit, celebrat l'abril de 1980, va fixar la posició que havia de seguir Esquerra en relació al govern de la Generalitat: a) intentar la formació d'un govern de CiU i PSC; b) en cas de no aconseguir-ho no participar en un govern només amb CiU; i c) no descartar la possibilitat de l'elecció de Jordi Pujol com a president en funció del seu programa de govern.

Prèviament a l'elecció del president de la Generalitat, s'havia d'escollir la presidència del Parlament. Com recordaria Torres, respecte a la presidència de la cambra «*corria insistentment el rumor que [...] seria oferta a ERC i que el president podia ser Heribert Barrera o Víctor Torres*». ³⁷⁵ Víctor Torres sembla que no sospesà seriosament la possibilitat de convertir-se en president del Parlament, resultava clar que el lloc l'ocuparia Heribert Barrera tal com així succeí. El 10 d'abril amb el suport de CiU, PSC, UCD i els mateixos diputats d'Esquerra Barrera es convertí en el primer president del nou Parlament i Víctor Torres en el portaveu primer del grup parlamentari.

Així Víctor Torres va ser qui va exposar la posició d'Esquerra en la sessió d'investidura del presidenciable Jordi Pujol el 22 d'abril de 1980. Tal com escriuria el mateix Torres en les seves memòries, la posició del partit era la següent: «*el resultat de les eleccions havia posat de manifest el moviment ascendent de dos corrents ideològics: el nacionalisme i una clara voluntat de progrés*

³⁷⁵ Ibidem, p. 338.

Lleida, març-abril de 1984

Propaganda en premsa de la candidatura d'Esquerra Republicana

a les eleccions al Parlament del 1984 amb els tres primers candidats de la demarcació de Lleida:

Víctor Torres, Anicet Casañas i Antoni Comes,

amb el candidat del partit a la presidència de la Generalitat, Heribert Barrera.

UN EQUIP DIGNE DE CONFIANÇA!

**ANICET CASAÑAS
I CLADELLAS**

**HERIBERT BARRERA
I COSTA**

**VÍCTOR TORRES
I PERENYA**

**ANTONI COMES
I SOLÉ**

**ESQUERRA REPUBLICANA
DE CATALUNYA**

social. Hauria estat lògic, doncs, que el futur govern de la Generalitat fos representatiu d'aquestes dues tendències. Exclosa aquesta possibilitat per la negativa socialista, calia resignar-se a acceptar un govern minoritari. Esquerra no s'hi oposava però el seu suport parlamentari es veuria sistemàticament condicionat a un conjunt de compromisos».³⁷⁶ La intervenció de Torres en la sessió d'investidura va fixar inequívocament la posició d'Esquerra en relació amb el programa de govern i al mateix règim autonòmic. Víctor Torres va ser ben clar en explicitar que Esquerra no acceptaria «cap disminució ni cap rebaixa a les ja migrades possibilitats que ens ofereixen la Constitució i l'Estatut, fruit de compromisos que nosaltres hem denunciat i acceptat a contracor; que no tolerarem cap defallença ni cap retard que no sigui motivat en el traspàs dels serveis, competències i recursos financers que ens pertoquen en virtut de la llei; que no serem còmplices ni encobridors si algun dia es pretenia portar a terme una política d'abandó dels drets de la nació catalana a exercir la sobirania que li correspon, no solament pels textos constitucionals, ans encara en virtut de la seva pròpia existència com a comunitat nacional multisecular; que no participarem amb la nostra aprovació en qualsevol acte de govern o tasca legislativa que no sigui clarament respectuosa de la voluntat de progrés social manifestada per la majoria dels ciutadans de Catalunya».³⁷⁷

En el terreny programàtic concret, les demandes d'Esquerra a Pujol van ser fonamentalment dues: 1) compromís de procés de reforma de l'Estatut abans que finalitzés la legislatura; i 2) que el govern de la Generalitat desenvolupés una política nacional en el sentit d'assumir la responsabilitat d'allò que afectava a la societat catalana.³⁷⁸ Com és prou conegut, aquests compromisos extrets a Jordi Pujol a canvi del vot favorable a la investidura ràpidament es van conver-

tir en lletra morta. Per a Víctor Torres la resposta de Pujol en la sessió d'investidura no va resultar del tot satisfactòria. Pujol havia deixat «enlaire molts punts que nosaltres consideràvem fonamentals. No podem, doncs, votar afirmativament la seva petició d'investidura i la nostra minoria s'abstingué». En conseqüència, tal com explicava Torres, Esquerra es va abstenir en la primera votació d'investidura i, després que Pujol s'hagués compromès a tot el seguit de requeriments plantejats per Esquerra, va decidir votar afirmativament en la segona sessió. Molts anys després, Víctor Torres faria una valoració més aviat negativa del suport concedit a Pujol: «la nostra generositat en aquella circumstància ens ha costat políticament molt cara, i [...] moltes de les promeses de Jordi Pujol en aquella sessió històrica, encara estem esperant que es portin a terme».³⁷⁹

A partir d'aquell moment, Víctor Torres desenvoluparia la seva tasca política com a diputat del Parlament de Catalunya fins al final de la segona legislatura, el 4 d'abril de 1988, combinada amb la seva tasca com a senador entre el 1980 i el 1984 i la seva dedicació als òrgans directius d'Esquerra. La labor política de Víctor Torres al Parlament de Catalunya seria ben intensa en els primers moments de la legislatura però, com ell mateix recordaria, començaria a decréixer a partir del seu nomenament com a senador en representació del Parlament de Catalunya el juny de 1980. Passar a ser senador va suposar un canvi important en la vida política i personal de Torres. En primer lloc, decidí canviar el seu lloc de residència i abandonar Barcelona per instal·lar-se a Lleida i, en segon lloc, va haver d'assumir de manera simultània la nova responsabilitat de senador, de diputat lleidatà i de dirigent del partit. Tot en uns anys que resultarien d'una immensa dificultat tant per a Esquerra com per a l'autonomia catalana.

El cop d'estat del 23 de febrer de 1981 va tenir com a conseqüència possibilitar un gir polític general involucionista que s'acabaria concretant en la posada en marxa de la LOAPA per part de la UCD i el PSOE. Es-

376 Ibidem, p. 340-341.

377 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, 22 d'abril de 1980, p. 35.

378 *La Humanitat*, 1 d'abril de 1980, p. 1; i Paola LO CASCIO, *Nacionalisme i autogovern. Catalunya, 1980-2003*, p. 102.

379 Víctor TORRES, *Memòries polítiques i familiars*, p. 341-342.

**Castellar del Riu,
21 de juliol de 1985**

Víctor Torres sota
el Pi de les Tres Branques
en la Diada Nacionalista
que després
de la dictadura franquista
va reprendre la seva
celebració el 1980,
cada tercer diumenge
de juliol.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

guerra mantindria una oposició frontal a la LOAPA en la que s'hi situarien també CiU i el PSUC. No en canvi el PSC que es comprometria i defensaria la llei d'involució autonòmica mostrant una dependència completa a les decisions de la direcció del PSOE. Enmig d'aquesta situació, Esquerra es trobava, tal com ha assenyalat Joan B. Culla, en un autèntic dilema estratègic que afectaria el conjunt de la política del partit i de manera concreta l'acció política del mateix Víctor Torres. El partit republicà corria el risc de convertir-se en un partit auxiliar de CiU i, per tant, necessitava marcar distàncies intensificant el seu perfil més esquerre però, al mateix temps, les vies per explorar aliances parlamentàries alternatives amb el PSC o amb el PSUC resultaven gairebé impracticables. Amb els socialistes resultava impossible trobar algun tipus d'entesa parlamentària per la seva adhesió i defensa de la LOAPA i amb els comunistes per l'animadversió recíproca en termes polítics i ideològics.

Com a parlamentari, Víctor Torres va formar part durant la primera legislatura de diverses comissions: la de Reglament Interior, la d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, la d'Alta Muntanya, Política Territorial, Finances i la d'Investigació sobre les causes i efectes de les inundacions de 1982. Igualment, va ser membre de la Diputació Permanent del Parlament el 1984. Tot i ésser escollit senador en representació del Parlament el juny de 1980, Víctor Torres va mantenir la seva activitat de manera intensa al Parlament de Catalunya durant la primera legislatura. Especialment rellevant seria l'actuació de Víctor Torres en matèria de política agrària tal com ho demostrà la seva intervenció en nom del grup d'Esquerra Republicana en el debat de política general agrària de març de 1983. Després de la intervenció del conseller d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, Agustí Carol, exposant les línies programàtiques i els objectius de la seva actuació al capdavant del Departament es produiria la intervenció dels diversos grups parlamentaris. La intervenció de Víctor Torres seria ben crítica amb la política agrària desenvolupada pel govern Pujol i, com ell mateix s'hi referiria, es va guiar per la màxima que havia seguit el partit durant la primera legislatura: *«una actitud de gran comprensió envers el Govern de Catalunya. I ho hem*

fet perquè hem volgut assegurar, per damunt de tot, la governabilitat del nostre país i l'estabilitat de les institucions catalanes. Però també volem afirmar amb força que no cal confondre la comprensió amb la feblesa, ni el sentit de la responsabilitat amb un conformisme sistemàtic i fora de lloc». En la seva intervenció, Víctor Torres considerà l'exposició feta pel conseller d'Agricultura més pròpia *«del cap d'una diputació provincial d'una certa importància que la del Departament d'un Govern autònom, com el nostre»* i remarcava que en els tres anys de legislatura no s'havia anat gaire més enllà de *«propòsits i bones intencions que ja havien estat proclamats i divulgats anteriorment, i que ara haurien d'haver entrat ja en el terreny de les realitzacions»*.³⁸⁰ En les propostes de resolució presentades pel grup d'Esquerra Republicana va ser on Víctor Torres va assenyalar, de manera concreta, les debilitats de la política agrària desenvolupada pel govern Pujol tot i assenyalant, també, *«la valúia del que s'ha fet, que és important, sobretot tenint en compte la migradesa de recursos amb què es compta»*. En primer lloc, es demanava l'aprovació de l'Estatut de l'empresa familiar agrària, una llei d'arrendaments rústics, una llei d'ordenament pesquer i la creació d'una caixa de crèdit rural. Tot aquest seguit d'aspectes importants eren els principals incompliments que a parer de Torres havia caracteritzat l'obra de govern de Pujol en matèria de política agrària. La resta de resolucions tenien a veure amb la reforma de les Cambres Agràries, la necessitat de l'ordenament de les assegurances agràries i el desplegament d'una política científica en matèria d'investigació agrària.³⁸¹

Durant la segona legislatura del parlament autonòmic Víctor Torres actuaria també com a portaveu del grup parlamentari d'ERC i com a membre de la Diputació Permanent. El fet de ser portaveu de grup i haver deixat de ser senador li va atorgar un major protagonisme en l'activitat parlamentària. Com ell mateix recordava *«aquesta funció m'obligà a incrementar la*

380 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, 23 de març de 1983, p. 3.869-3.870.

381 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, 24 de març de 1983, p. 3.905.

Guernica, agost de 1985

Víctor Torres
davant el temple
amb l'arbre vell
que simbolitza
les llibertats
del poble basc.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

meva activitat, havent d'intervenir pràcticament en totes les sessions plenàries a més de les assistències a tres o quatre comissions i a les reunions reglamentàries de la Junta de Portaveus».³⁸² Torres va formar part de les comissions: d'Economia, Finances i Pressupostos; d'Agricultura, Ramaderia i Pesca; de la d'Estudi sobre les Bosses de pobresa; i de la de la Sindicatura de Comptes i va participar activament en tots els debats parlamentaris rellevants de la legislatura: pressupostos, acció política i de govern, en el debat general sobre l'Estatut d'autonomia o en les diverses propostes de recurs enfront lleis del govern de l'Estat, com la del poder judicial o la de bases de règim local.³⁸³

Les eleccions autonòmiques del 29 d'abril de 1984 havia convertit ERC en una força política testimonial. Esquerra va passar de 14 diputats a 5 i va perdre més de 110.000 vots respecte a les eleccions de 1980. Amb un 64,36% de participació la CiU encapçalada per Jordi Pujol va aconseguir una majoria absoluta incontestable amb 72 diputats i el 46,80% dels vots. Torres atribuiria a posteriori els mals resultats a les divisions internes que havien afeblit considerablement el partit després del 13è Congrés Nacional, el juny de 1983, i a la crítica del PSC i del PSUC a ERC per haver sostingut el govern de Jordi Pujol durant la primera legislatura. El mateix 1983, però, Víctor Torres assenyalava altres aspectes que apuntaven a les causes de fons d'uns resultats electorals «*francament dolents*».³⁸⁴ En primer lloc, la satel·lització per part de CiU i la incapacitat del partit per marcar un perfil propi. Torres ho expressaria molt visualment en una entrevista el juny de 1983 quan deia «*Crec que la millor jugada que ens ha fet Jordi Pujol és posar Heribert Barrera a la presidència del Parlament. Perquè així hem perdut un secretari general, absorbit per les seves responsabilitats institucionals; i hem perdut també un líder parlamentari. La presidència del Parlament ha esdevingut una mena de*

gàbia daurada per a Barrera, on ens han tancat la nostra millor figura política». En segon lloc, la necessitat de la redefinició de l'estratègia del partit a curt i a mig termini. Torres consideraria fonamental disposar d'un programa concret per a la legislatura que s'iniciaria el 1984 com a base per a arribar a acords amb altres forces polítiques i, alhora, fer un replantejament de l'oferta política i ideològica del nacionalisme català davant la constatació que «*No pot ser que només un quaranta per cent de l'electorat català pugui ser sensible a allò que li ofereixen els nacionalistes catalans*». En darer lloc, la crisi de militància i la necessitat de renovació en la direcció del partit: «*[cal] una gran renovació en les estructures dirigents del partit, que sobre el paper sembla que funcionin però que estan anquilosades. Si no hi ha una renovació i si no es dona entrada a la gent jove —que en tenim molta, contra el que molta gent pensa—, se'n cansarà i se n'anirà, perquè no tindrà perspectives*».³⁸⁵ Alhora Torres no dubtaria a respondre de manera contundent les crítiques de PSC i PSUC. No era Esquerra qui havia deixat de servir les idees força que l'havien caracteritzat des de la seva fundació sinó que eren els socialistes i els comunistes aquells que havien canviat clarament de posició. Eren, per a Torres, aquells socialistes catalanistes i marxistes «*que van votar la LOAPA i practiquen una política reformista*» i aquells comunistes «*que han estripat pàgines senceres dels catecismes leninistes*» els que havien renunciat a les seves posicions.³⁸⁶

La valoració que Torres va fer a posteriori de la segona legislatura del parlament autonòmic responia, d'una banda, a la lògica que va imposar la consolidació de l'hegemonia de CiU i, de l'altra, al procés de recomposició interna d'ERC que s'evidenciaria de manera clara en el 16è Congrés Nacional celebrat a Lleida el novembre de 1989. Per a Víctor Torres la segona legislatura resultà molt menys interessant i intensa que la primera: «*l'activitat pròpiament legislativa fou molt menys important i menys interessant perquè la coali-*

382 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 349.

383 *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, 25 de juny de 1983 i *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, 17 de setembre de 1985, p. 3.905-3.906.

384 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 348.

385 Enric COMPANYY. «Víctor Torres, un recanvi a l'esquerra», *El Món*, 3 de juny de 1983, p. 9.

386 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 349.

**Santiago de Xile,
20 de maig de 1986**

Víctor Torres
amb els diputats
Joan Esteva
i Ferran Camps
davant el Palacio
de la Moneda,
seu de la presidència
de la República de Xile,
durant una visita
d'una delegació
del Parlament de Catalunya
al país sud-americà.
AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

ció CiU disposava de la majoria absoluta i estava generalitzant la pràctica del “corró” que ofegava sistemàticament les iniciatives de les minories».³⁸⁷

D'altra banda, la mateixa Esquerra acabaria formant part del segon govern Pujol amb Joan Hortalà com a conseller d'Indústria del juny del 1984 al febrer del 1987. Tal com ha assenyalat encertadament Joan B. Culla, l'oferta de Pujol a ERC per entrar a formar part del govern tot just passades les eleccions d'abril de 1984 pretenia deslliurar CiU de qualsevol tipus de competència en el camp del nacionalisme català. ERC, per la seva part, es trobava davant el repte, val a dir que difícil, de re situar-se dins del sistema de partits polítics català: havia de fer front a una majoria absoluta convergent que amenaçava de fagocitar-la i deixar-la sense espai però a la qual tampoc podia confrontar-s'hi obertament perquè havia decidit associar-s'hi en les tasques de govern. Dins el Comitè Executiu d'Esquerra l'oferta de Pujol, la participació en el govern a través d'una conselleria sense compromisos concrets en termes d'acció política, fou qualificada de mesquina i raquítica per part de Víctor Torres. Per a Torres calia parlar de requisits programàtics concrets a l'hora de decidir participar o rebutjar l'entrada al govern sense deixar-se arrossegat només per l'incentiu de disposar de parcel·les de poder efectives del govern autonòmic. Finalment, el 4 de juny de 1984 la direcció d'ERC decidí acceptar l'oferta final de Pujol, una conselleria completa amb el seu equip, el càrrec de Síndic de Greuges o el de Síndic de Comptes, representació en el consell assessor de RTVE, Comissions Mixtes, Consell d'Agricultura, etc., considerant que la reorganització d'Esquerra seria més reeixida des de l'aixopluc del poder institucional que no pas des de la intempèrie de la confrontació amb la majoria de CiU. Fins i tot Víctor Torres va acabar considerant que davant la situació tan crítica que vivia el partit situar militants en llocs estratègics de l'administració ajudaria considerablement a reflotar-lo.³⁸⁸ La col·laboració go-

vernamental amb CiU seria motiu de tensió i conflicte a l'interior del partit fins a la dimissió d'Hortalà del govern Pujol el febrer de 1987. Tot i que la coalició de govern amb CiU seria ratificada en el 14è Congrés Nacional d'Esquerra celebrat el gener de 1985 a Barcelona, els símptomes de disconformitat amb la participació governamental i el seguidisme cap a CiU van aparèixer entre diferents federacions del partit i van ser motiu de debat monogràfic en el Comitè Executiu pocs mesos després del mateix Congrés. El juliol de 1985 diversos membres de la direcció, entre ells Francesc Vicens i Francesca Riera, van demanar de manera explícita la sortida d'ERC del govern. La qüestió tornaria a abordar-se el setembre del mateix any, ocasió en què Víctor Torres es mostrà favorable a la permanència d'ERC al govern Pujol, com així va resoldre la direcció republicana. En tot cas, aquesta qüestió restaria oberta fins a la celebració del 15è Congrés Nacional, el gener de 1987, quan es decidiria sortir del govern de CiU. A pesar de la participació d'ERC al govern Pujol, Torres no faria una valoració positiva ni de la segona legislatura autonòmica ni de la participació dels republicans al govern. Molts anys després considerava que «la segona legislatura va ser molt trista perquè vam pagar molt cara la col·laboració amb Convergència»³⁸⁹ coincidint amb la posició del mateix Torres en la seva intervenció al debat general sobre la política del govern de la Generalitat l'octubre de 1987, a tocar del final de la legislatura.

Pel que fa a la seva actuació com a senador, Víctor Torres seria escollit pel Parlament de Catalunya com a senador autonòmic el juny de 1980 i, de nou, el novembre de 1982. Torres s'integrà al grup de la Nova Entesa per Catalunya, la Democràcia i el Socialisme, formada pel PSC i ERC, amb els altres dos senadors republicans, Josep Rahola i Joan Casanellas, i la resta de senadors socialistes entre els que hi havia Josep Andreu i Abelló, Alexandre Cirici, Josep Subirats o Jaume Sobrequès com a independent. Torres i la resta de senadors republicans abandonarien el grup al Senat amb el PSC per passar al Grup Mixt el juliol del

387 Ibidem, p. 351.

388 Joan B. CULLA. *Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-2012. Una història política*, p. 260.

389 Josep Maria MUÑOZ. «Víctor Torres. El penúltim republicà», p. 24.

Lleida, 30 de maig de 1987

Mítting d'Esquerra Republicana, celebrat al Teatre Principal

durant la campanya de les eleccions municipals i primeres europees a l'Estat espanyol.

D'esquerra a dreta: Víctor Torres, el candidat d'ERC a la Paeria Joaquim Arana

i els candidats al Parlament Europeu de la llista «Per l'Europa de les Nacions»,

Pablo González Mariñas (PNG), Karlos Garaikoetxea (EA) i Heribert Barrera.

GUILLERMO MESTRE / AHL-FONS LA MAÑANA

1982 com a conseqüència del suport dels socialistes catalans a la LOAPA. Torres recordaria que el debat al Senat de la Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico va posar de manifest la *«divergència tan gran entre les concepcions socialistes i les nostres [...] era realment insostenible la nostra permanència al grup socialista català quan el defensor de la LOAPA al Senat era un membre del nostre grup parlamentari, el diputat i senador Joan Prats, i que un dels defensors d'aquella llei al Congrés de Diputats era el socialista català Ernest Lluch»*.³⁹⁰

En la seva labor com a senador, Víctor Torres va participar en els grans debats polítics sobre els Estatuts d'autonomia, la LOAPA, la OTAN o la Llei de bases de règim local. Entre aquests van tenir especial rellevància la seva defensa de l'esmena a la totalitat de la LOAPA, la interpel·lació al ministre d'Hisenda per al retorn dels béns incautats per l'estat franquista als partits i organitzacions sindicals legítims propietaris dels mateixos o l'esmena al projecte d'Estatut d'Autonomia del País Valencià en relació amb la unitat de la llengua catalana: *«Digámoslo y repitámoslo: el valenciano, el balear, el rosellonés son ramas de un tronco común y todo lo que se haga para negar esta realidad es perder el tiempo [...] Nosotros no nos oponemos, de ninguna manera, a que se hable de idioma valenciano; el nombre no hace la cosa; pero lo que sí que debe quedar muy claro es que no se trata de un idioma separado e independiente del idioma catalán, como así lo han reconocido infinidad de estamentos y personalidades y como lo han reconocido, también, en el terreno autonómico, los legisladores baleares»*.³⁹¹

A banda de l'acció estrictament parlamentària, Víctor Torres va desenvolupar una activitat rellevant i continuada en els òrgans directius del partit i en els principals debats estratègics que van afectar ERC al llarg de la dècada de 1980. Després del 12è Congrés Nacional d'Esquerra, el desembre de 1981, Torres va continuar formant part del Consell Nacional del partit i de la Comissió Permanent presidida per Heribert Bar-

rrera.³⁹² Aquell Congrés es caracteritzà per la manca de tensions i conflictes interns, tot i el debat de fons sobre el doble paper d'Heribert Barrera com a president del Parlament de Catalunya i secretari general del partit. Diverses seccions locals havien plantejat les seves reserves sobre la compatibilitat i conveniència entre el lideratge orgànic i la presidència del Parlament, suggerint de nomenar un secretari adjunt. Barrera, però, va ser escollit com a secretari general amb 877 vots a favor, 3 en contra i cap abstenció. Tot i la placidesa del Congrés i el reforçament del lideratge de Barrera, van persistir els debats sobre les disfuncions del doble paper del secretari general, la incomoditat d'una part de les bases amb la direcció i l'agudització del dilema estratègic que planava damunt d'ERC des de l'inici de la legislatura en relació amb CiU i a la possibilitat de construir aliances alternatives. El malestar pels resultats electorals d'ERC a les eleccions al Congrés dels Diputats i al Senat d'octubre de 1982 i a les municipals de maig de 1983 van fer que tot aquest seguit de tensions es manifestessin obertament en tota la seva profunditat en el 13è Congrés Nacional d'Esquerra celebrat a Barcelona el juny de 1983.

En el 13è Congrés Nacional s'evidencià una pugna oberta entre la direcció encapçalada per Barrera i els denominats «renovadors» disposats, com ho explicaria el mateix Víctor Torres en les seves memòries a canviar *«no solament l'estratègia del partit fent marxa enrere en la col·laboració parlamentària massa complaent amb els pujolistes, sinó fins i tot substituint els quadres dirigents i la secretaria general»*. Torres va assumir públicament un discurs crític en sintonia amb les posicions renovadores, va reclamar el rejuveniment de les estructures dirigents i suggerí que Barrera abandonés la Secretaria General. En aquells moments Víctor Torres era un dels referents centrals del partit. Amb una llarga trajectòria i exercint de diputat i senador, la possibilitat de presentar-se com a candidat a liderar el partit va planar abans i durant el Congrés. Com ho recordava el mateix Torres *«se'm proposà amb insistència de presentar-me com a candidat*

390 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 354.

391 *Diario de Sesiones del Senado*, 14 de juny de 1982, p. 7.971.

392 *La Humanitat*, desembre de 1981, p. 1.

Barcelona, 16 de març de 1988

Els cinc diputats i la secretària del grup parlamentari d'Esquerra Republicana al final de la segona legislatura del Parlament de Catalunya.

D'esquerra a dreta: Albert Alay, Marçal Casanovas, Emília Solà, Heribert Barrera, Víctor Torres i Marc-Aureli Vila.

FJI

a la secretaria general. Vist el meu refús, els "renovadors" van decidir presentar la candidatura de Jaume Nualart». Heribert Barrera seria de nou escollit secretari general, tot i que amb un marge de vots reduït respecte al candidat dels «renovadors». D'entre els candidats que el Congrés havia d'escollir com a membres del Consell Nacional del partit, els «renovadors» van aconseguir una clara majoria, 31 dels 44 membres, però, en canvi, no van tenir la capacitat d'imposar-se a Barrera com a secretari general. El resultat del 13è Congrés Nacional va ser el de l'augment de la confusió entre les diverses posicions que s'enfrontaven a l'interior d'ERC i, en paraules de Torres, «una evident pèrdua de prestigi de la nostra organització, i un nombre important de "renovadors" que es donaren de baixa». ³⁹³ La direcció de Barrera, tot i el qüestionament que havia sofert en el Congrés, no estava disposada ni a compartir el lideratge orgànic amb els «renovadors» i, encara menys, a adoptar part de les seves tesis polítiques. La tensió en el si dels òrgans directius del partit va anar aflorant des de l'estiu de 1983 fins que el gener de 1984 esclatà amb tota la seva força. Atacs públics dels renovadors a la direcció, suspensions de militància per part de la direcció i, finalment, l'escissió d'una bona part dels «renovadors» a les portes de les eleccions catalanes de 1984. ³⁹⁴

El 14è Congrés Nacional dels republicans, celebrat el gener del 1985, es va desenvolupar sense l'expectació que havia precedit l'anterior i també amb molta menys tensió interna. Víctor Torres seria un dels integrants de la Comissió Política Permanent del partit, juntament amb Heribert Barrera, Francesc Vicens i Joan Hortalà, entre d'altres. L'existència d'aquesta Comissió Política Permanent seria una de les novetats aprovades en el Congrés. L'aprovació d'uns nous Estatuts va significar que a partir del 14è Congrés Naci-

onal la direcció del partit s'articulava en tres nivells diferenciats: un Comitè Executiu amb 25 membres, una Comissió Política Permanent amb 7 integrats del Comitè Executiu i un Secretariat General format pel secretari general i 6 adjunts. A banda de la reforma dels Estatuts, del debat sobre les ponències en relació amb la política d'esquerres, el futur cycle electoral i la identitat catalana i la corresponent elecció del secretari general, allò que acabaria tenint conseqüències més profundes per al futur del partit seria el reforçament del sector més liberal encapçalat per homes com Joan Hortalà, Jesús Prujà i Robert Vergés.

Les eleccions del juny de 1986, que comportaren la pèrdua de la representació parlamentària d'ERC al Congrés dels Diputats, que ostentava Francesc Vicens, va precipitar la fi del lideratge d'Heribert Barrera que anunciava que després de deu anys no es presentaria a un nou mandat al capdavant de la Secretaria General del partit. ³⁹⁵

En el 15è Congrés Nacional d'Esquerra, realitzat el 24 i 25 de gener de 1987 a Barcelona, Joan Hortalà seria escollit secretari general del partit. El llavors conseller d'Indústria i cara visible del sector liberal d'ERC aconseguiria imposar-se en la pugna pel control del partit tant al candidat del sector socialista, Xavier Cassas, com a Francesc Vicens que de manera efectiva es convertiria en el representant de l'ala esquerra del partit. Tan important per al Congrés com l'elecció d'un nou secretari general després del perllongat lideratge d'Heribert Barrera va ser l'impacte de la Crida Nacional a ERC promoguda per antics membres de Nacionalistes d'Esquerra i de la Crida a la Solidaritat el desembre de 1986. Víctor Torres formaria part, de nou, del Comitè Executiu sorgit d'aquest Congrés i en el moment de l'elecció d'Hortalà com a secretari general hi mostraria tot el seu suport i adhesió. En les seves memòries, Torres explicaria com la seva consideració d'Hortalà havia estat més que bona: «excel·lent conseller municipal de l'Ajuntament de Barcelona, eficient portaveu al Parlament català durant la primera legislatura i excel·lent conseller d'Indústria de la Gene-

393 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 364. Sobre el 13è Congrés Nacional d'ERC veure: Joan B. CULLA. *Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-2012. Una història política*, p. 246; i la crònica: «Heribert Barrera surt tocat, però no enfonsat», *El Món*, 24 de juny de 1983, p. 10.

394 Joan B. CULLA. *Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-2012. Una història política*, p. 251.

395 *Ibidem*, p. 282-283.

Lleida,

11 de maig de 1988

Víctor Torres

a l'enganxada de cartells
de l'inici de campanya

a les eleccions del
Parlament de Catalunya

en les quals cedí
el testimoni d'encapçalar

la llista d'Esquerra
per la demarcació

de Lleida a Miquel Pueyo.

D'esquerra a dreta:

Benet Tugues,

Teresa Llana, Miquel Pueyo,

Anna Peiró i Víctor Torres.

LLEONARD DELSHAMS /

SEGRE

ralitat durant tres anys»³⁹⁶ i, en bona mesura, aquesta explica també el perquè del suport inicial de Torres a Hortalà en el decisiu 16è Congrés Nacional d'ERC, conegut com el «Congrés de Lleida». Al mateix temps Víctor Torres com a dirigent històric del partit va saludar amb entusiasme la Crida Nacional a ERC que encapçalada per Àngel Colom i Josep-Lluís Carod-Rovira pretenia transformar l'històric partit republicà en una formació independentista amb capacitat de tenir força electoral i representació institucional.³⁹⁷

L'elecció d'Hortalà com a secretari general d'ERC no va semblar, d'entrada, facilitar la incorporació dels impulsors de la Crida Nacional a ERC. Tot just abans de la celebració del 15è Congrés Nacional, el Comitè Executiu d'ERC va debatre ajornar el Congrés per tal de permetre que Heribert Barrera continués uns mesos més com a secretari general per a gestionar l'ingrés al partit de Carod, Colom i la resta d'impulsors d'aquesta iniciativa. Heribert Barrera era qui més explícitament havia avalat la proposta de la Crida Nacional a ERC i qui més bona sintonia tenia amb el tàndem Carod-Colom. En el Consell Executiu del 19 de gener de 1987 en què es va debatre l'ajornament del Congrés, Víctor Torres va votar juntament amb Barrera, Fornas, Rodri, etc. per ajornar-lo i allargar la permanència de Barrera com a secretari general. La proposta fou rebutjada i, a resultes del 15è Congrés Nacional, acabaria essent Hortalà qui hauria de gestionar la incorporació dels impulsors de la Crida Nacional a ERC, la presa de distàncies respecte a CiU i l'esquerranització i transformació independentista del partit.

Poques setmanes després del Congrés, els impulsors de la Crida Nacional a ERC van anunciar formalment la seva incorporació al partit republicà. Per a Torres, l'entrada a ERC «*d'elements prestigiosos, com Josep-Lluís Carod-Rovira i Àngel Colom, al capdavant d'un considerable estol de joves activistes que havien fet les primeres armes polítiques a la Crida, a Naciona-*

listes d'Esquerra o altres grups independentistes, obrien a l'esperança el cor dels vells militants que estàvem convençuts de la necessitat d'una reconversió generacional capaç d'injectar a les velles estructures les necessàries dosis d'eficàcia i entusiasme».³⁹⁸ La realitat va ser, però, que entre el febrer de 1987 i el novembre de 1989, data en què se celebraria l'anomenat Congrés de Lleida, la divisió i la fragmentació a l'interior d'ERC només va fer que anar en creixement entre la secretaria general d'Hortalà, el sector encapçalat per Àngel Colom provinent de la Crida a la Solidaritat, els antics membres vinculats a Nacionalistes d'Esquerra encapçalats per Josep-Lluís Carod-Rovira o dirigents destacats com Heribert Barrera o Francesc Vicens. Tal com ha assenyalat Joan B. Culla, la incorporació al llarg de 1987 de centenars de nous militants va alterar profundament els vells equilibris interns del partit sense prou temps, encara, per estabilitzar-ne de nous. Això va donar lloc a un escenari atomitzat on tothom desconfia-va de tothom.³⁹⁹ Poc més d'un any d'haver celebrat el 15è Congrés Nacional ERC es trobava plenament fragmentada i amb un secretari general com Hortalà absolutament contestat des de tots els sectors. Com a membre del Comitè Executiu i del Secretariat del partit, Víctor Torres va viure tota aquesta tensió interna al capdavant de l'àrea de Relacions Polítiques i Sindicals. Ell mateix recordaria que «*durant dos anys, vaig ser testimoni d'innombrables picabaralles, trobant-me ben sovint en situacions difícils perquè si d'una part no podia deixar de donar suport a l'actuació d'un secretari general que m'havia nomenat secretari adjunt de relacions polítiques, no per això deixava de considerar la necessitat de donar bel·ligerància als plantejaments més radicals i agosarats dels nous companys*».⁴⁰⁰

En aquest ambient de confrontació pel poder orgànic del partit se celebraria el 16è Congrés Nacional el 18 i 19 de novembre de 1989 a Lleida. El partit hi arribava clarament dividit en tres sectors amb els seus

396 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 365.

397 Per la Crida Nacional a ERC, veure: Fermí RUBIRALTA. *Una història de l'independentisme polític català*, p. 196-197; i FUNDACIÓ JOSEP IRLA. *1987 L'any de la Crida Nacional a Esquerra Republicana de Catalunya*.

398 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 365-366.

399 Joan B. CULLA. *Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-2012. Una història política*, p. 305.

400 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 366.

Lleida, 18 de novembre de 1989

Víctor Torres intervé en la jornada inaugural del 16è Congrés Nacional d'Esquerra Republicana celebrat al Palau de Vidre dels Camps Elisis.

OLIVER DUCH / AHL-FONS LA MAÑANA

respectius candidats i projectes. Un heterogeni conglomerat visiblement encapçalat per Àngel Colom, amb el suport de les JERC liderades per Joan Puigcercós i de dirigents històrics com Heribert Barrera o Marc-Aureli Vila però també d'alguns liberals com Jesús Prujà, unit sobretot per la voluntat de descavalcar Hortalà. Un altre sector que encapçalava Josep-Lluís Carod-Rovira i que reunia exmilitants de Nacionalistes d'Esquerra i altres membres incorporats a partir de la Crida Nacional a ERC de filiacions diverses com ara Miquel Pueyo, Carles Bonet, Calamanda Ferré o Soleadat Balaguer. I el continuisme de la direcció en mans d'un Hortalà que comptava amb el suport d'una part del sector liberal, d'alguns dirigents històrics, de l'anomenada ala «socialitzant» d'Albert Alay i d'una bona part de càrrecs públics del partit. Víctor Torres donà el seu suport a la candidatura de Joan Hortalà. Com ell mateix va expressar-ho pocs dies abans de la celebració del Congrés, Torres tenia *«un compromís de fidelitat amb Hortalà, compromís que neix de la meua participació activa en la gestió que ha portat a terme el Comitè Executiu del qual jo formo part. En el Congrés, només prendré la paraula per defensar la gestió de l'Executiu de crítiques injustes o de mala fe. Després, escoltaré els candidats i votaré en raó dels seus programes»*.⁴⁰¹

Finalment, Àngel Colom seria escollit nou secretari general d'ERC i l'aliança entre els sectors de Colom i Carod-Rovira, amb el suport d'Heribert Barrera, va marcar l'inici d'un nou cicle del partit marcat per la redefinició en clau independentista, el creixement de militants i el reforçament organitzatiu. El desenvolupament convuls del Congrés va deixar una sensació decepcionant en Víctor Torres. Ell mateix recordaria que la nit del 19 de novembre un cop finalitzat el Congrés *«vaig estar a punt de perdre totalment la confiança en el meu partit. Contemplava fredament la possibilitat fins i tot de deixar de ser militant d'una organització que donava la sensació d'haver perdut la carta de navegar»*. Val a dir, però, que aquesta sensació seria del tot fugissera, ja que Torres mantindria

la seva militància en el *«projecte polític que m'havia acompanyat durant tota la meua vida»*. I no tan sols això, sinó que Víctor Torres acabaria acceptant la presidència del Consell Consultiu del partit, que li va oferir el nou secretari general Àngel Colom, en bona mesura com a reacció a la indignació que li provocà l'escissió protagonitzada per Hortalà després de la seva derrota. En efecte, el 23 de novembre de 1989 la meitat dels diputats d'ERC encapçalats per Hortalà passaren al Grup Mixt, els escindits van presentar un manifest i s'acabarien constituint en un nou partit sota el nom d'Esquerra Catalana. Com recordava el mateix Víctor Torres, *«Aquestes decisions dels tres ex-companys tingueren la virtut d'indignar-me profundament i de fer-me reconsiderar el primer determini d'abandonar la política activa. I no faltava més que la lamentable decisió de Joventut Republicana de Lleida de separar-se d'ERC, a través de la instigació d'Hortalà i els seus amics»*.⁴⁰²

L'escissió liderada per Joan Hortalà no va tenir especials repercussions al territori, amb dues excepcions: la Ribera d'Ebre, on el diputat Joan Manuel Sabanza, —alcalde de Móra la Nova— tenia un pes determinant; i a Lleida, on el sector afí a l'exsecretari general es feu amb el control de Joventut Republicana de Lleida en una convulsa assemblea, marcada pels vots delegats de dubtosa procedència, desvinculant-se d'ERC i provocant la indignació d'un Víctor Torres que s'enfrontà als escindits fins a l'últim moment per tal d'evitar aquest trencament històric.⁴⁰³

A partir del 16è Congrés Nacional, Torres continuaria participant en la vida del partit, tot i que sense responsabilitats institucionals des del 1988 —Miquel Pueyo li havia pres el relleu com a diputat d'ERC per la circumscripció de Lleida— i convertit en un dels grans referents històrics, un dels dipositaris de la tradició republicana en la gran metamorfosi independentista iniciada per ERC d'ençà del 1989.

⁴⁰² Ibidem, p. 367.

⁴⁰³ Joan TORT. «Torres no pot evitar la ruptura de Joventut Republicana», *Diari de Lleida*, 17 de desembre de 1989, p. 2-3.

⁴⁰¹ Ibidem.

Les Borges Blanques, 26 de gener de 1992

La candidatura d'Esquerra Republicana a les eleccions al Parlament de Catalunya, per la demarcació de Lleida, al parc del Terrall, el dia que fou elegida en un Congrés Regional de l'organització, amb el candidat del partit a la presidència de la Generalitat, Àngel Colom.

D'esquerra a dreta: Salvador Balagué, Jaume Campabadal, Teresa Llena, Ramon Giribet, Benet Tugues, Jordi Padullés, Àngel Colom, Josep Maria Angerri, Miquel Pueyo, Xavier Lechuga, Josep Lluís Olivé, Jordi Terés, Clara Ballesté, Antoni Bertran, Víctor Torres, Albert Turull i Ramon Falcó.

Només hi falten Rosa Robador i Jaume Xandri.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

1989-2011

Víctor Torres i el llegat de la Catalunya republicana

10

El 14 d'abril del 2011 es complien vuitanta anys de la proclamació de la Segona República. El programa matinal de la televisió pública de Catalunya, *Els Matins* de TV3, va entrevistar a Víctor Torres per a commemorar la històrica efemèride. Torres va ser presentat com l'última veu de la República i va reflexionar sobre el que havia significat l'experiència de la Catalunya republicana. En altres de les seves aparicions o entrevistes als mitjans des que havia abandonat la primera línia de l'activitat política hom l'havia qualificat com el penúltim republicà o com l'històric dirigent republicà. Torres quedava identificat no tan sols amb la llarga història d'ERC sinó amb el conjunt de la tradició de la cultura republicana, del republicanisme catalanista, de la curta experiència de la Segona República i del llarg exili.

Retirat de l'activitat política parlamentària des de 1988, Víctor Torres havia esdevingut un referent central de la idea i la tradició republicana a Catalunya. Els reconeixements rebuts en els darrers anys de la seva vida per part de les diverses institucions de govern, ja fossin d'àmbit català o municipal, i, també, per una bona part de les forces polítiques d'esquerreres i del conjunt del catalanisme polític, i òbviament del seu propi partit, certificaven aquesta referencialitat.

Així, l'1 de maig de 1999 Víctor Torres seria guardonat amb el «Premi Primer de Maig al Compromís» de la Fundació Rafael Campalans i la Fundació Josep Comaposada, vinculades al PSC i la UGT;⁴⁰⁴ el 23 d'octubre del 2000 rebia la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya;⁴⁰⁵ el 10 de maig de 2001, li seria lliurada la Medalla d'Or de la ciutat de Lleida;⁴⁰⁶ i el 27 de setembre de 2001 seria distingit amb la Medalla d'Or de la Universitat de Lleida.⁴⁰⁷

404 «Premi a la Paeria i a Víctor Torres», *Segre*, 2 de maig de 1999, p. 12.

405 Marta GRAU. «Entrega de la Creu de Sant Jordi. Víctor Torres: "Debemos seguir incentivando la catalanidad"», *La Mañana*, 24 d'octubre de 2000, p. 3.

406 «Torres va a Lleida "más culta, acogedora y bella que nunca"», *La Mañana*, 11 de maig de 2001, p. 3.

407 «La Generalitat diu que suprimirà més carreres després de filologia francesa», *Segre*, 28 de setembre de 2001, p. 17.

Lleida,

29 de desembre de 1992

Víctor i Núria Torres
al peu del monument
dedicat a la memòria
del seu germà Màrius.

BPL-LLEGAT MÀRIUS TORRES

Per part dels seus companys de militància també serien nombrosos els reconeixements: el 26 d'octubre del 2000 rebia el «Premi Lluís Companys» atorgat per la secció local d'ERC a Sants-Montjuïc; el 28 d'abril del 2001, a Cornellà de Llobregat, la Fundació Josep Irla organitzava un «Homenatge Nacional a Víctor Torres»;⁴⁰⁸ el 19 de març del 2006, protagonitzava l'acte de commemoració dels 75 anys d'Esquerra Republicana en qualitat de darrer dels fundadors vius del partit, tot rebent la insígnia de platí pels seus tres quarts de segle de militància ininterrompuda a l'organització;⁴⁰⁹ i el 14 d'octubre de 2006, rebia l'homenatge de les JERC, conjuntament amb Núria Pi-Sunyer, com els darrers militants vius de les joventuts del partit.⁴¹⁰

Víctor Torres va voler deixar constància també dels seus records familiars i la seva contribució a la política del país a través de dos llibres publicats per Pagès Editors: el 14 d'abril de 1994 presentava *Memòries polítiques i familiars*, que en quatre-centes pàgines repassava vuit dècades de records íntims i d'intensa activitat pública;⁴¹¹ i quatre anys després, el 5 de maig de 1998, veia la llum *A favor de la llibertat. Cinquanta anys d'articles i discursos*, un volum que permetia resseguir l'evolució del seu pensament polític al compàs dels canvis produïts a Catalunya i al món.⁴¹²

D'ençà de les eleccions autonòmiques de maig de 1988 Víctor Torres havia deixat de tenir responsabilitats parlamentàries i, en conseqüència, com ell mateix recordaria «*amb la desaparició de les obligacions inherents als càrrecs públics*» havia trobat «*la possibilitat de viure realment la vida lleidatana. Contemplar dia a dia la remarcable evolució urbanística de la ciutat i el seu desvetllament cultural i artístic, participar en les tasques d'entitats com l'Ateneu de Ponent, l'Òmnium Cultural o el Consell Assessor de la Paeria; assistir als concerts, exposicions, conferències o senzillament donant un tomb molts vespres amb la companyia de l'esposa*».⁴¹³ La participació al Consell Assessor de la Paeria —conjuntament amb una trentena d'altres notables personalitats lleidatanes: Manuel Lladonosa, Simeó Miquel, Maria Rúbies...—, impulsat per l'alcalde Antoni Siurana, seria la primera d'una llarga llista de col·laboracions amb l'Ajuntament de la ciutat.⁴¹⁴

408 «Homenatge Nacional a Víctor Torres», *Esquerra Nacional*, maig-juny de 2001, p. 6.

409 «Víctor Torres protagonitza el 75 aniversari d'ERC i critica l'Estatut», *Segre*, 20 de març de 2006, p. 14.

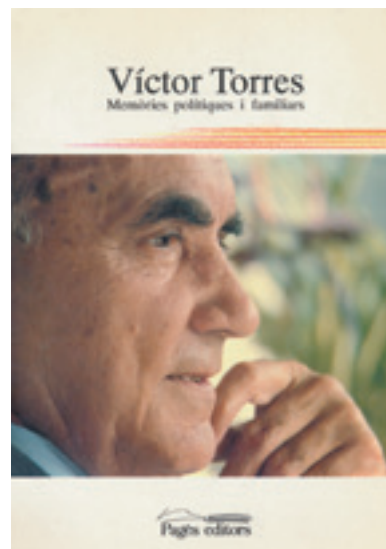
410 «Homenaje de los jóvenes de ERC a dos históricos», *La Vanguardia*, 15 d'octubre de 2006, p. 28.

411 Juanjo BALLABRIGA. «Víctor Torres presenta sus memorias políticas contra la "amnesia colectiva"», *Segre*, 15 d'abril de 1994, p. 45.

412 «Llibre amb 50 anys d'acció política de Víctor Torres», *Segre*, 6 de maig de 1998, p. 51.

413 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 374.

414 «Els trenta notables ja assessoren a Siurana», *Diari de Lleida*, 4 de novembre de 1989, p. 1.

Abril de 1994

A *Memòries polítiques i familiars*

Víctor Torres feu un extens repàs dels seus orígens familiars i de la seva llarga trajectòria política.

**Lleida,
23 d'abril de 1998**

Víctor Torres
i Vidal Vidal
signant

A favor de la llibertat
i *La ciutat de l'oblit*,
les seves respectives
novetats editorials
d'aquella

Diada de Sant Jordi.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

En cap cas, però, aquest alleugeriment de les antigues obligacions havia significat abandonar la responsabilitat política «*de mantenir-me fidel a uns principis ideològics*». En el cas de Torres, la fidelitat a uns principis ideològics i al seu partit, ERC, era tot una mateixa cosa. Ho havia demostrat al llarg de la seva dilatada vida política i ho tornaria a certificar en el que ell anomenava «*els anys de la serenor*».⁴¹⁵ Així, com a mostra que el seu compromís continuava impertorbable, tancaria la llista del partit per la demarcació de Lleida a les eleccions al Parlament de Catalunya dels anys 1988, 1992, 1999, 2003 i 2006, tot afirmant: «*sóc com el notari que firma la llista*».⁴¹⁶

Just després del convuls «Congrés de Lleida», Torres va acceptar la presidència del Consell Consultiu d'ERC que exerciria fins el 1997. Com ell mateix assenyalava es tractava d'un càrrec «*més aviat simbòlic*»⁴¹⁷ però que implicava formar part del Comitè Executiu del partit. D'aquesta manera, Víctor Torres també formaria part del Comitè Executiu ampliat sorgit del 17è Congrés Nacional d'ERC, celebrat a Barcelona el 1991; del Consell Executiu sorgit del 19è Congrés Nacional, celebrat a Barcelona el 1993, que aprovà una nova Declaració Ideològica de filiació clarament independentista; i de nou del Comitè Executiu sorgit del 20è Congrés Nacional, realitzat a Vic el 1995, en què prèviament Torres havia rebutjat la proposta d'Àngel Colom per presidir ERC en substitució d'Heribert Barrera, que ja es trobava clarament enfrontat a l'hiperlideratge del mateix Colom. Precisament, la fidelitat a unes posicions ideològiques i al seu partit Víctor Torres la va acreditar de nou davant la crisi provocada per la deserció del llavors secretari general Àngel Colom i els diputats Benet Tugues, Xavier Bosch, Salvador Morera i Pilar Rahola, al capdavant d'uns centenars de militants, per fundar el Partit per la Independència, feta pública el 8 d'octubre de 1996.

El mateix dia de l'anunci de fugida d'Àngel Colom i els seus seguidors Víctor Torres juntament amb altres històrics del partit com Heribert Barrera, Josep Rahola i Marc-Aureli Vila va participar en la roda de premsa organitzada pel partit que es va presentar en públic més unit que mai. En aquesta conferència de premsa ERC va refermar la solidesa i la continuïtat del partit, sota el lideratge tàcit de Josep-Lluís Carod-Rovira, de cara al 21è Congrés Nacional que se celebraria a Vilafranca del Penedès el novembre de 1996.⁴¹⁸ Uns dies després Víctor Torres va publicar un article al diari *Avui* que amb el títol de «La gran decepció» fixava la seva posició i feia algunes valoracions que resultarien profètiques en relació amb Colom, Rahola i el seu nou Partit per la Independència. Torres feia un repàs de les diverses crisis pa-

415 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 374.

416 Glòria FARRÉ. «Entrevista a Víctor Torres», *Segre*, 3 d'octubre de 1999, p. 15.

417 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 367.

418 Joan B. CULLA. *Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-2012. Una història política*, p. 466; Manel LUCAS. *ERC: la llarga marxa 1977-2004*, p. 196..

Abril de 1998

En el llibre *A favor de la llibertat* Víctor Torres recollí els seus articles i discursos polítics més destacats.

Sant Feliu de Guíxols, 24 d'octubre de 1998

Víctor Torres intervé —al costat de l'alcalde de Sant Feliu de Guíxols, Antoni Juanals i l'impulsor de la recuperació de la Casa Irla, Joan Casamitjana— en les jornades d'estudi sobre Josep Irla celebrades a la ciutat natal del president de la Generalitat a l'exili. Aquestes jornades foren una de les primeres activitats organitzades per la Fundació Josep Irla creada un any abans, i de la qual Víctor Torres en fou patró fins a la seva mort.

FJI

tides pel partit des de la seva reorganització a partir del 1976 assenyalant l'escissió protagonitzada per Joan Hortalà després del «Congrés de Lleida»: *«Joan Hortalà no va saber encaixar la derrota i abandonà el partit [...] va fundar pocs dies després un partidet anomenat pretensiosament Esquerra Catalana, que va acabar la seva carrera efímera i vacil·lant anant a engrossir les rengleres de CDC»*. Seria el mateix recorregut que faria Colom amb el seu nou partit. Torres interpellava a Colom i a la resta de trànsfugues en els termes següents: *«¿Se n'adona Colom, se n'adonen els seus acòlits, se n'adona la seva musa, de la gran decepció que ha provocat la seva covardia defugint el combat democràtic i escollint la sortida vergonyant del transfuguisme?»* per tot seguit afirmar la solidesa, unitat i el projecte polític que representava ERC: *«En defensa d'aquest gran partit que ha escrit pàgines senceres de la història de Catalunya, adreço una crida a totes les companyes i tots els companys que estimen les nostres sigles perquè facin pinya al voltant dels dirigents i dels ideals permanents d'Esquerra Republicana de Catalunya i que rebutgin enèrgicament, amb el menyspreu que es mereixen, els cants de sirena d'aquells que han preferit els camins tortuosos de l'aventura que no condueix enlloc a la fidelitat al partit que fundaren ara fa seixanta-cinc anys els presidents Macià i Companys»*.⁴¹⁹

En un altre sentit, Víctor Torres va mantenir la seva activitat política amb multitud d'activitats: essent fundador, el 20 de gener de 1997, de la Fundació Josep Irla i membre del seu Patronat fins a la seva mort; participant, l'1 de maig de 1997, en l'homenatge a Francesc Layret, organitzat per la UGT i Avalot, de col·locació d'una làpida al seu nínxol al cementiri de Montjuïc; inaugurant, el 7 de novembre de 1997, el Casal Republicà Víctor Torres, seu d'ERC a Lleida; participant, el 7 de febrer de 2003, en la inauguració de l'exposició itinerant *«...i obrirà solcs l'Esquerra catalana»* realitzada en commemoració dels 70 anys de la fundació d'ERC; inaugurant, l'11 de juny de 2007, la nova seu de la Fundació Josep Irla a Barcelona, tot glossant la figura del president de la Generalitat a l'exili; o participant, el 19

de març del 2011, en l'acte de commemoració del 80è aniversari d'ERC al mateix escenari de la seva fundació, el Foment Republicà de Sants.⁴²⁰

Tot aquest seguit d'activitats públiques en els seus anys de vellesa van tenir un fil conductor al voltant del qual va desplegar tota la seva vitalitat i força: el de la recuperació de la memòria republicana com a part fonamental de la cultura política de la Catalunya contemporània. Molt abans dels primers anys de la dècada dels 2000 quan es produí un autèntic boom de les demandes de recuperació de la «memòria històrica», Víctor Torres havia mantingut una activitat de reivindicació de la memòria republicana, de la Catalunya republicana i de la resistència a la dictadura. Especialment en aquells anys en què la memòria i el record de l'experiència republicana va quedar totalment exclòs i deterrat del debat polític i l'espai públic, el dels successius governs del PSOE a Espanya entre el 1982 i el 1996 i els de CiU a Catalunya entre el 1980 i el 2003. Al llarg d'aquelles dues dècades el llavors ja històric dirigent republicà no va parar de fer articles a la premsa vindicant la revolució republicana del 14 d'abril de 1931 a Catalunya, els valors republicans enfront la monarquia de la Constitució de 1978, les eleccions del febrer de 1936 amb la victòria del Front d'Esquerrers i les figures de Francesc Macià, Lluís Companys, Josep Irla, Carles Pi i Sunyer o el seu propi pare Humbert Torres.⁴²¹

A les seves intervencions a la premsa caldria sumar-hi la participació en tot tipus d'actes de reivindicació de la memòria de la Catalunya republicana que anirien en augment molt especialment a partir de finals dels 1990. D'aquesta manera, trobem Víctor Torres, el 15 de setembre de 1996, participant en l'homenatge a Josep Sastre, alcalde republicà de Tremp; el 24 d'octubre de 1998 a Sant Feliu de Guíxols, intervenint en les jornades d'estudi dedicades al president de la Generalitat de Catalunya a l'exili Josep Irla; el novembre i desembre de 1999 en els actes d'homenatge a Antoni Rovira i Virgili realitzats a Reus en motiu dels 50 anys de

419 VÍCTOR TORRES. «La gran decepció», *Avui*, 14 d'octubre de 1996, p. 15.

420 AMTM. Fons Víctor Torres. Expedient 7. Documentació diversa.

421 AMTM. Fons Víctor Torres. Caixa 5. Documentació diversa i Caixa 6. Expedient 3. Discursos i pregons, 1977-1999.

Cornellà de Llobregat, 28 d'abril de 2001

Homenatge Nacional a Víctor Torres organitzat per Esquerra Republicana i la Fundació Josep Irla, a la Fira de Cornellà. D'esquerra a dreta: Joan Tardà, Elisabet Badia, Carmel Mòdol, Josep-Lluís Carod-Rovira i Víctor Torres.

FJI

la seva mort; el 19 de maig de 1999 a la taula rodona sobre «la memòria de la guerra» organitzada pel Museu d'Història de Catalunya; en multitud d'actes en record a Lluís Companys i en un llarg etcètera de conferències, actes i homenatges. D'entre aquests, tindria una significació especial la participació de Víctor Torres, com a membre de la delegació catalana impulsada pel Memorial Democràtic de la Generalitat —amb Lluís Martí Bielsa, Miguel Núñez, Leandre Saún, Carmen Casas, Sebastià Piera i Salvador Clop— en els actes d'homenatge realitzats a París, el 24 d'agost del 2004, amb motiu del 60è aniversari de l'alliberament de la ciutat francesa ocupada pel nazi-feixisme.⁴²² L'acte més emotiu fou la inauguració d'una placa en record dels republicans exiliats que lluitaren amb l'exèrcit francès. El 22 de març del 2005, participava en la presentació del llibre *Una altra manera de fer política*, una biografia del seu oncle Alfred Perenya, escrita pel seu «nebot valencià» Jordi Guimet i Perenya.⁴²³

Capítol a part mereix la recuperació de l'emblemàtic Casal de Joventut Republicana per a la ciutat de Lleida, un fet pel qual Víctor Torres havia maldat des de la fi del franquisme. El 7 de setembre de 2005 es produïa la inauguració del Casal àmpliament rehabilitat per l'Ajuntament de Lleida per tal d'ubicar-hi la seva àrea de Cultura, amb la presència de l'alcalde Àngel Ros i el tinent d'alcalde de Cultura Xavier Sàez. Víctor Torres emocionat per haver assolit aquesta important reivindicació, assegurava que «*aquest Casal és una gran victòria lleidatana. Ha sigut, és i serà un emblema exemplar i paradigmàtic de la millor ciutadania de Lleida*».⁴²⁴

Seria justament al Casal de Joventut Republicana, des del qual havien partit cap al front d'Aragó, l'agost de 1936, les milícies d'Esquerra Republicana, on el 10

de desembre del 2008 es presentaria el llibre d'història *La Columna Macià-Companys*, obra de Francesc Xavier Hernández i David Íñiguez, editat per la Fundació Josep Irla. L'acte comptà amb la participació del diputat d'ERC al Parlament Carmel Mòdol, el president de la Fundació Josep Irla Joan Ridao i el propi Víctor Torres, protagonista de la història de la Columna Macià-Companys.⁴²⁵

Igualment especial fou la participació de Torres, el 2 de novembre de 2010, en l'acte d'inauguració de la senyalització de l'espai de memòria de l'antic edifici del Liceu Escolar de Lleida, bombardejat per l'aviació feixista el 1937, en el que el mateix Víctor havia estudiat essent infant.⁴²⁶

Un dels altres àmbits en què Víctor Torres va concentrar bona part dels seus esforços un cop retirat de l'activitat parlamentària seria el de la projecció pública de la figura i l'obra literària del seu germà Màrius. Si d'ençà de les primeres edicions fetes per Joan Sales de l'obra poètica de Màrius Torres, «el poeta de l'esperança», tal com l'anomenava el mateix Sales, va passar a tenir una referencialitat i un prestigi incontestable dins el cànon de la lírica catalana contemporània no havia succeït el mateix en l'impacte i el coneixement de la seva obra. El mateix Víctor Torres en motiu de l'acte de commemoració del centenari del naixement del seu germà a la Universitat Catalana d'Estiu UCE del 2010 recordava que no havia estat fins el 1992 que s'havia produït el punt d'inflexió en el coneixement de la seva obra, coincidint amb els cinquanta anys del naixement de Màrius Torres i la declaració d'escriptor de l'any per part de la Paeria.⁴²⁷

Víctor Torres havia estat des d'un primer moment en relació amb les diverses iniciatives de reconeixement públic del seu germà que s'havien impulsat ja a les acaballes del franquisme a la ciutat de Lleida.

422 «Emotiu homenatge a París als excombatents de l'Estat espanyol que van lluitar contra els nazis», *Avui*, 25 d'agost del 2004, p. 10.

423 «Un llibre reivindica l'obra i la figura del polític lleidatà Alfred Perenya», *Segre*, 23 de març de 2005, p. 49.

424 Sònia ESPÍN «El Casal de Blondel recupera l'esperit dels seus fundadors i s'obre a la cultura», *Segre*, 8 de setembre de 2005, p. 3.

425 «Un libro para recordar el papel de ERC en la Guerra Civil», *La Mañana*, 11 de desembre de 2008, p. 11.

426 R. RÍOS. «Solidaritat contra l'horror», *Segre*, 3 de novembre de 2010, p. 40.

427 Andrés RODRÍGUEZ. «La Paeria declara 1992 como el "Any Màrius Torres"», *La Mañana*, 27 de febrer de 1992, p. 53.

Lleida, 10 de maig de 2001

Víctor Torres acabat de rebre la Medalla d'Or de la Ciutat

de mans de l'alcalde Antoni Siurana, en presència de les pubilles de la Festa Major.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

L'abril de 1977 escrivia encara des de Montpeller al poeta i professor de llengua i literatura Jordi Pàmias agraint-li tots els seus esforços en la iniciativa que aconseguí que l'Ajuntament de Lleida aprovés posar el nom de Màrius Torres al fins llavors Instituto Nacional de Segunda Enseñanza (Masculino).⁴²⁸ Inicialment, la comissió permanent de l'Ajuntament postfranquista encapçalat per Miquel Montaña va denegar la petició de canvi de nom de l'Institut que havia estat aprovada i sol·licitada pel claustre de professors del mateix centre d'ensenyament.⁴²⁹ La decisió va produir una àmplia campanya popular en suport al fet que l'Institut passés a denominar-se Màrius Torres, tal com acabaria succeint, amb articles a la premsa, recollida de signatures, adhesió d'entitats cíviques i culturals i la popularització del lema «Màrius Torres, Institut!». ⁴³⁰ Molts anys després, en l'acte de tancament del 75è aniversari del naixement de Màrius Torres celebrat a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Víctor Torres recordaria la iniciativa popular per posar el nom del seu germà a l'Institut de Segon Ensenyament i aquells «*joves estudiants i menestrals de Lleida que en uns moments difícils, finals del 1975 i inicis del 1976 guanyaren aquella formidable batalla cívica que va acabar vençant tots els escrúpols i totes les resistències*».⁴³¹

Un cop retirat de la primera línia política, Víctor Torres participaria en la gairebé totalitat dels diversos actes d'homenatge i de reivindicació del seu germà Màrius iniciats amb la declaració, per part de l'Ajuntament de Lleida, del 1992 com a «Any Màrius Torres», en motiu del 50è aniversari de la mort del poeta. Així, el 26 de febrer va tenir lloc el primer acte, al Casino Principal de Lleida i Víctor Torres hi prendria la paraula juntament amb la seva germana Núria, el tinent d'alcalde i regidor de Cultura Jaume Magre i la prin-

cipal estudiosa de l'obra i la vida de Màrius, Margarida Prats. També intervindria, el 24 d'octubre, en la visita cultural al Sanatori de Puig d'Olena, el Mas Blanc i el cementiri de Sant Quirze de Safaja on Màrius Torres és enterrat. El 4 de novembre, al Centre Comarcal Lleidatà de Barcelona, pronunciaria la conferència «Figura humana de Màrius Torres i Perenya (Evocació de l'insigne poeta lleidatà en el 50è aniversari de la seva mort)». I l'«Any Màrius Torres» es tancava, el 29 de desembre, amb la inauguració del monument al poeta, obra de Miguel Ángel Sáinz, a uns jardins batejats amb el seu nom, al barri del Canyeret, que serví per a reunir a tota la família Torres-Sallé.⁴³²

Víctor Torres tindria també un paper fonamental en la donació del llegat de Màrius Torres a la Universitat de Lleida. Per decisió expressa de Víctor, després que el 29 de juliol del 2000 morís la seva germana Núria —qui havia custodiat el llegat del poeta durant dècades— seria cedit a la Biblioteca de Lletres de la UdL. D'aquesta manera, el 5 de març del 2001, Víctor Torres en representació de la família i Jaume Porta com a rector de la UdL, van signar el conveni de la donació del llegat del poeta, en presència de l'alcalde Antoni Siurana i del conseller de Cultura de la Generalitat, Jordi Vilajoana.⁴³³ Fruit d'aquesta donació el 19 de novembre del 2004 s'inauguraria la Biblioteca Virtual Màrius Torres en un acte a la UdL en què hi participaria el mateix Víctor i que permetia obrir l'accés a tot el material digitalitzat del llegat.⁴³⁴ I en relació també amb la UdL, el 26 de maig de 2006 Víctor Torres seria el padrí d'orles acadèmiques de la Facultat de Lletres amb una lliçó magistral centrada en la figura del seu germà Màrius.⁴³⁵ Però també una altra institució cultu-

428 UdL. Biblioteca de la Facultat de Lletres. Fons Màrius Torres. Carta de Víctor Torres a Jordi Pàmias. 7 d'abril de 1977.

429 *Diario de Lérida*, 21 de gener de 1976, p. 3; *La Vanguardia española*, 23 de gener de 1976, p. 29.

430 *Diario de Lérida*, 15 de febrer de 1976, p. 4.

431 Víctor TORRES. *A favor de la llibertat. Cinquanta anys d'articles i discursos*, p. 146.

432 Andrés RODRÍGUEZ. «Màrius Torres preside Lleida desde su jardín del Canyeret», *La Mañana*, 30 de desembre de 1992, p. 44.

433 «Màrius Torres es difondrà per Internet», *Segre*, 6 de març de 2001, p. 50.

434 *Memòria acadèmica de la Universitat de Lleida, 2004/2005*, p. 150.

435 AMTM. Fons Víctor Torres. Expedient 6. Correspondència diversa, 1977-2011.

París, 24 d'agost de 2004

En el marc de la commemoració del 60è aniversari de l'alliberament de París de l'ocupació nazi s'inaugurà una placa en record dels republicans espanyols que lluitaren amb l'exèrcit francès.

Les institucions catalanes van respondre a la invitació de les autoritats franceses amb l'assistència d'una delegació formada per, d'esquerra a dreta: Miguel Núñez, Leandre Saún, Carmen Casas, el conseller de Relacions Institucionals i Participació de la Generalitat Joan Saura, Víctor Torres, Sebastià Piera i Salvador Clop.

AMTM-FONS VÍCTOR TORRES

ral, la Biblioteca Pública de Lleida, va rebre una part de documentació vinculada al poeta —en aquest cas de caire familiar— que va servir perquè s'obris l'Espai Màrius Torres.⁴³⁶

Uns anys abans, Víctor Torres ja havia dipositat el seu propi i important fons personal generat al llarg d'una extensa activitat política des de la Guerra Civil fins al Parlament de Catalunya, passant per la Secretaria General de Presidència de la Generalitat a l'exili, format per més de 400 documents, 800 cartes rebudes i contestades i 700 fotografies. Tot i la recança que el seu llegat no romangués a Lleida, el contingut del mateix feia que la decisió més adequada fos dipositar-lo a l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, al Monestir de Poblet, per tal de complementar el fons documental de referència per a l'estudi de la Guerra Civil i l'exili català. En paraules del propi Víctor Torres: «*No tinc cap dret a guardar-me'ls, tinc vuitanta anys, els fills casats i fillats, dos d'ells a França, i què en faran? Tot va començar quan un jove estudiós de Rovira i Virgili va visitar-me i després li va comentar a la vídua Tarradellas la importància dels documents. Ella, subtilment i indirectament, em va insinuar l'interès del seu marit a ampliar l'arxiu amb els fons de persones relacionades amb la història recent. Llavors li vaig contestar que fet*». ⁴³⁷ Així, el 29 de desembre de 1995, Víctor Torres feia donació del seu llegat a l'Arxiu Tarradellas, en presència de l'abat Maur Esteve, d'Antònia Macià —vídua del president— i del seu fill Josep Tarradellas i Macià.⁴³⁸

Però la destacada dimensió pública de la família Torres no havia començat amb el poeta Màrius ni amb el propi Víctor, sinó que el pare Humbert Torres també havia deixat un important llegat documental —de caire professional, polític i bibliogràfic— que el seu fill volia de la mateixa manera posar a l'abast dels investi-

gadors. Així, el 21 de maig de 2003, Víctor Torres signava el conveni de cessió amb Jaume Porta, rector de la UdL per tal de dipositar el fons del seu pare Humbert a la Biblioteca de Lletres de la institució universitària.⁴³⁹

D'aquesta manera, Víctor Torres va desplegar una activitat constant de reivindicació de l'obra i la figura del seu germà Màrius que, en certa mesura, tindria com a punt culminant tota la sèrie d'actes d'homenatge que es van realitzar arreu dels Països Catalans, al llarg del 2010, amb motiu del centenari del naixement del poeta lleidatà. Aquella efemèride va significar un definitiu reconeixement públic i científic de Màrius Torres en totes les seves dimensions com una de les grans referències de les lletres catalanes del segle XX. El seu germà Víctor es va lliurar en cos i ànima a col·laborar en tot tipus d'actes d'homenatge al poeta, alhora que, des del primer moment, participava en la Comissió Institucional del centenari del naixement de Màrius Torres, formada per diverses institucions, entitats socials i polítiques, fundacions, etc. i va ser present en un bon nombre d'actes, tot i la ja seva avançada edat.

Així, el 24 de setembre de 2010 Víctor Torres faria el pregó inaugural de la Festa Major de Sant Miquel de Lleida centrant el seu discurs en la celebració del centenari del seu germà Màrius i en la defensa i promoció de l'ús de català. Prèviament, Víctor Torres havia participat en la marató de poemes del seu germà Màrius que s'havia fet a la Plaça Paeria, Víctor va llegir els poemes «Presència» i «Estança» com a inici dels actes del centenari i del festival Mahalta, va assistir a la presentació de la web dedicada al poeta lleidatà que havia creat el grup Segre, l'agost va participar en la ruta literària de Màrius Torres a Sant Quirze de Safaja i a la Universitat Catalana d'Estiu a Prada de Conflent que dedicava la seva edició al poeta lleidatà. Com a colofó, Víctor Torres va cloure la clausura oficial d'aquest nou «Any Màrius Torres», el 21 de gener de 2011 a l'Auditori Enric Granados de Lleida amb unes paraules evocant la vida d'en Màrius.

436 «La Biblioteca obre l'Espai Màrius Torres amb el llegat familiar», *Segre*, 24 d'abril de 2002, p. 5.

437 Magda GUTIÉRREZ. «Les cartes i documents que Víctor Torres cedirà a l'Arxiu Tarradellas il·lustren les moltes vicissituds de la Generalitat a l'exili», *Avui*, 18 de desembre de 1985, p. 13.

438 Anna SÀEZ. «El archivo Tarradellas de Poblet ya acoge el legado de Víctor Torres», *Segre*, 30 de desembre de 1995, p. 42.

439 Francesc GUILLAUMET. «La UdL custodiarà el llegat d'Humbert Torres», *Segre*, 22 de maig de 2003, p. 8.

Barcelona, 14 d'octubre de 2006

Víctor Torres i Núria Pi-Sunyer, dos dels més antics militants de les JEREC, en l'acte d'homenatge organitzat per les JERC, a les Drassanes, amb el portaveu nacional de l'organització juvenil del partit, Pere Aragonès.

FJI

En una entrevista que dos dels principals especialistes en l'obra de Màrius Torres, els professors Pere Ballart i Jordi Julià, li van fer a Víctor el mateix any del centenari, aquest assenyalava amb satisfacció que *«he vist la gent recitant el "Dolç àngel de la mort" d'una manera... I gent treballadora, ménagères, que diuen en francès. La gent ja l'ha adoptat, en Màrius, el poble ja se l'ha fet seu. I ara cada dia és un seguit de projectes, d'actes, de traduccions al castellà, al portugués...»*.⁴⁴⁰ La incansable vitalitat d'un Víctor Torres de noranta-cinc anys participant activament en tot el seguit d'actes d'homenatge al seu germà trobava la seva correspondència en l'ample reconeixement del poeta, especialment el popular, que era el que més omplia de satisfacció Víctor. Fins i tot, en la reivindicació pública del seu germà, Víctor Torres hi va cercar, com en gairebé tot en la seva vida, el sentit polític. Referint-se a «La ciutat llunyana» Víctor Torres hi aportava la reflexió següent, *«Aquest aspecte patriòtic de la seva poesia, d'algú que va tenir una vida tan tràgica, és com una alenada d'aire pur, una vacuna per a la malaltia que pateix el país»*.⁴⁴¹ Víctor Torres aprofitava ben sovint les seves intervencions públiques per a recitar el seu estimat germà, com fou el cas del pregó de la Festa Major del 24 de setembre de 2010, fent ús del seu poema favorit, «Aniversari» que alhora mostrava el compromís del mateix Víctor entre el passat i el present:

*«Que en els meus anys la joia recomenci
Sense esborrar cap cicatriu de l'esperit,
O pare de la nit, del mar i del silenci,
jo vull la pau —però no vull l'oblit.»*⁴⁴²

El mateix compromís entre el passat i el present va fer que Víctor Torres anés a votar el 25 d'abril del 2010

440 Pere BALLART; Jordi JULIÀ. «Entrevista a Víctor Torres. "El poble ja s'ha fet seva la poesia d'en Màrius"», *Lletres. Revista de llibres i cultura dels Països Catalans*, estiu de 2010, p. 26.

441 Pere BALLART i Jordi JULIÀ. «Entrevista a Víctor Torres. "El poble ja s'ha fet seva la poesia d'en Màrius"», *Lletres*, estiu del 2010, p. 26.

442 Màrius TORRES. «Aniversari», *Poesies*, p. 121.

en la consulta popular sobre la independència organitzada per la plataforma Lleida Decideix. Aquell dia complits ja els noranta-cinc anys, amb cadira de rodes i ajudat pels seus companys de partit, Víctor Torres va anar a votar amb la seva esposa Raymonde Sallé al col·legi electoral ubicat a l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Després d'haver votat Víctor Torres va fer unes declaracions que mostraven, inequívocament, la coherència i la fidelitat als valors republicans que havia desplegat sempre arreu: *«nosaltres els que tenim un ideal permanent no l'hem de deixar fins a l'hora de la mort [...] he vingut aquí amb cadira de rodes i s'hi hagués convingut hauria vingut de genolls, he vingut a votar perquè és el nostre deure»* i hi afegia sobre l'exercici del dret d'autodeterminació i la independència que *«això costarà una mica i només ho aconseguirem si realment fem una pinya, això per mi és fonamental, sense fer una pinya no som prou encara per fer un resultat, però si tots plegats ens ajuntem la força crida a la força [...] i no ens hem de desesperar»*.⁴⁴³ Era una reflexió que el mateix Víctor havia realitzat amb anterioritat en diverses entrevistes i compareixences públiques. La independència és la solució, diria Víctor Torres, afegint la pregunta clau: *«Però com s'hi va? Aquí està el problema. Jo la voldria. Estic convençut que aniria bé. Si tinguéssim la capacitat de maniobra política, financera, industrial i agrícola...»*. En aquesta mateixa llarga entrevista que li va fer la revista *L'Avenç*, on es repassava tota la seva llarga trajectòria vital, Víctor Torres parlava d'un dels grans llibres del pensament econòmic republicà de la Catalunya del primer terç del segle XX, *L'aptitud econòmica de Catalunya* de Carles Pi i Sunyer. Era un dels seus «credos» que reforçava el seu convenciment en les possibilitats de la independència però, ell mateix, hi afegia el següent: *«però la Catalunya d'ara no és aquella. Ara s'ha de comptar amb moltes més coses que llavors no hi eren: la immigració, l'heterogeneïtat demogràfica del nostre país... [...] Jo voldria ser optimista, perquè sempre sóc partidari de l'ampolla mig plena, però ara no veig la sortida. No hi ha suficient capacitat de lideratge. I a Madrid no*

443 Veure https://www.youtube.com/watch?v=1_1t8kIOYy8

Lleida, 25 d'abril de 2010

Víctor Torres vota en la consulta sobre la independència de Catalunya, al col·legi electoral ubicat a l'institut d'Estudis Ilerdencs, acompanyat de la seva esposa Raymonde Sallé i de dirigents del partit com Montse Bergés, Joan Tardà, Carmel Mòdol i Carles Vega.

MCMM

hi ha cap voluntat».⁴⁴⁴ Era el novembre del 2009 i era una reflexió feta des de l'experiència de tota una vida republicana de la qual ell se'n sentia ben satisfet i orgullós i de la qual era ben conscient que estava fent el seu darrer tram.

El 19 de juny del 2011 Víctor Torres moria a la mateixa ciutat que l'havia vist nàixer. Havia estat una vida, com ell mateix havia dit, on hi havia hagut «*una mica de tot: vida familiar intensa, abandonaments juvenils, anys de lluites i de perills, exilis inacabables i represa d'una activitat política amb alts i baixos però sempre dins del marc d'uns ideals permanents. Als meus 78 anys, tinc la sensació d'haver viscut plenament unes pàgines importants de la nostra història, algunes de les quals m'ha tocat d'haver-les de llegir de molt a la vora*».⁴⁴⁵

Els reconeixements i les mostres de condol per la seva pèrdua van ser unànimes per part de les diverses institucions, des del Govern de la Generalitat al Parlament de Catalunya, passant per l'Ajuntament de Lleida —que va declarar dos dies de dol— i també pel conjunt de les esquerres i el catalanisme polític. Els titulars de la premsa lleidatana i nacional reflectien la magnitud de la pèrdua: «Víctor Torres deixa òrfena la política de Lleida» (*Segre*); «Fallece a los 96 años el histórico dirigente de ERC Víctor Torres» (*La Mañana*); «Mor als 96 anys l'històric dirigent d'ERC Víctor Torres» (*El Punt Avui*); «S'acaba als 96 anys la lluita de Víctor Torres» (*Ara*); «Als 96 anys. Mor a Lleida el veterà dirigent d'ERC Víctor Torres» (*El Periódico*); «Mor Víctor Torres, un dels últims històrics d'ERC» (*La Vanguardia*). Els següents dies i setmanes van publicar-se més d'una dotzena d'articles de record a *Segre*, *La Mañana*, *Avui*, *La Vanguardia*, *El País* i *Presència*: «Adéu a un gran lleidatà» d'Antoni Siurana; «Missatge de condol del president de la Generalitat» d'Artur Mas; «Víctor Torres, memòria del segle XX», d'Àngel Ros; «La grandesa d'un home» de Jaume Gilabert; «Presència (Homenatge a Víctor Torres) de Josep Varela; «Mestre en l'acció; exemple de compromís» de Josep

Maria Forné; «Un gran homenot republicà i catalanista» d'Àngel Vidal; «Víctor Torres, servidor fidel i constant» de Ramon Farré; «L'avi», d'Alba Elías; «Torres, Víctor», de Txema Martínez; «Víctor Torres, una vida de compromiso político» de Pere Ríos; «Quanta falta ens faria» de Juan Cal; «El grau de compromís del penúltim republicà», de Josep Vall; «Absència» i «"West end blues"» de Vidal Vidal; a «Víctor Torres, un home de raó i força», Joan Puigcercós, el secretari general d'ERC, destacava que Víctor Torres havia tingut «*una vida admirable, que ell va viure sempre des de la més absoluta senzillesa, fent honor a l'ideal d'austeritat republicana que tan bé va aprendre dels seus pares i oncles: Humbert Torres, Maria Perenya, Alfred Perenya... I del seu reverenciat germà Màrius, el gran poeta*».⁴⁴⁶ I a «Per sempre, Víctor!», Miquel Pueyo, en remarcava que Víctor Torres «*no només ha estat un personatge imponent —pel físic, per la veu, per la valentia, per la fidelitat a les seues idees— sinó també un home bo, sensible, senzill i profundament familiar*».⁴⁴⁷

El 20 de juny, més de 300 persones es van reunir al tanatori de Lleida per donar l'últim adéu a «*uns dels homes més brillants de la República. Una gran figura, amb una vida activa que hauria pogut donar molt més pel seu país si les circumstàncies haguessin sigut diferents*» tal com el va definir el seu amic Heribert Barre-ra.⁴⁴⁸ A la cerimònia civil de comiat a Víctor Torres hi van assistir nombrosos dirigents polítics d'ERC, Joan Puigcercós, Joan Ridao, Ernest Benach, Heribert Barrera, Jordi Carbonell, Josep Fornas, Jordi Portabella, Jaume Gilabert, Carmel Mòdol o Josep-Lluís Carod-Rovira, i hi va prendre la paraula Miquel Pueyo com a amic de la família i Manuel Torres, el fill gran de Víctor. Després els músics van interpretar L'Emigrant i el Cant de la Senyera i els assistents hi van improvisar el cant dels Segadors.

446 Joan PUIGCERCÓS. «Víctor Torres, un home de raó i força», *Avui*, 20 de juny de 2011, p. 6.

447 Miquel PUEYO. «Per sempre, Víctor!», *La Mañana*, 21 de juny de 2011, p. 4.

448 E. HERRERO i R. BANYERES. «L'últim gran català del segle XX», *Segre*, 21 de juny de 2011, p. 6.

444 Josep Maria MUÑOZ. «Víctor Torres. El penúltim republicà», p. 26.

445 Víctor TORRES. *Memòries polítiques i familiars*, p. 371.

Barcelona, 19 de març de 2011

Víctor Torres, el darrer militant viu des de la fundació d'Esquerra Republicana, saluda des del balcó del Foment Republicà de Sants, en finalitzar l'acte de commemoració del 80è aniversari del partit.

D'esquerra a dreta: Anna Simó, Jordi Carbonell, Joan Puigcercós, Víctor Torres, Heribert Barrera, Joan Ridao i Jordi Portabella.

FJI

El novembre de 1936 Màrius Torres havia escrit el següent poema per al seu germà Víctor, llavors al front d'Aragó:

*«Cada un dels moments que passen d'esquitllentes
Pot ser el de la teua mort.*

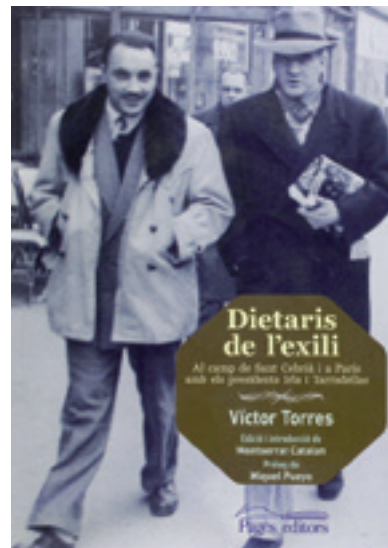
*La guerra és lluny i les notícies són tant lentes,
Tan muda la veu de la sort...*

*Les meves llàgrimes calentes,
Són encara per tu, o ja pel teu record.»*

Setanta-cinc anys després, aquells que l'estimaven, aquells que havien compartit amb Víctor Torres una part d'aquella llarga vida republicana l'acomiadaven amb les llàgrimes de les que parlava en Màrius per al Víctor i per al seu record.

El mateix any de la seva mort, el 25 de novembre, Víctor Torres rebria l'homenatge pòstum per part del govern de Catalunya al Palau de la Generalitat. I el 2012 Esquerra Republicana, el seu partit, li retrià un darrer homenatge pòstum, precisament el 14 d'abril, a ell i a Heribert Barrera també traspasat un any abans.⁴⁴⁹ Ja vídua, Raymonde Sallé, la seva estimadíssima esposa i companya durant setanta anys, continuaria defensant el llegat de la família Torres-Perenya —tant el poètic d'en Màrius com el polític d'en Víctor—, votant a la consulta del 9-N del 2014 *«pel Víctor»*, i recordant-lo fins el darrer alè d'una vida que finí, el 31 de maig de 2017, també a Lleida, la ciutat que una montpellerina de soca-rel com ella havia fet seva.⁴⁵⁰

Torres havia estat tot un referent d'aquella generació republicana que havia lluitat contra el feixisme, havia resistit un llarg exili, havia retornat mort el dictador per fer novament *«la ciutat d'ideals que volíem bastir»* i havia posat tota la seva vitalitat i força per a fer possible aquella més que anhelada República dels catalans. Torres era tot un referent. Un home senzill que havia canviat catorze vegades de domicili, havia nascut durant la Primera Guerra Mundial, havia pres part activa en la Guerra Civil, havia patit la Segona Guerra Mundial i un llarg exili de vint anys, havia estat testimoni de quatre cops d'estat militars i havia vist quatre canvis de règim al llarg de la seva vida. Un home que després d'haver viscut tot aquest seguit d'esdeveniments centrals del segle XX no dubtava a afirmar que havia valgut la pena haver-los viscut des d'aquells ideals permanents dels seus valors republicans.

Juny de 2014

A *Dietaris de l'exili*, editats postumament, Víctor Torres recollí les seves impressions de l'etapa com a secretari general de Presidència de la Generalitat a París.

449 Marc BATALLER. «Els republicans homenatgen Heribert Barrera i Víctor Torres en una jornada reivindicativa sobre la memòria històrica», *El Punt Avui*, 15 d'abril de 2012, p. 6.

450 Anna SÀEZ. «Au revoir, madame Torres», *Segre*, 1 de juny de 2017, p. 34.

Monestir de Poblet, 29 de desembre de 1995

Victor Torres amb Antònia Macià,
el seu fill Josep Tarradellas
i l'abat Maur Esteva el dia que va fer
donació del seu fons personal
a l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià.

MAGDALENA ALTISENT / SEGRE

Fons documentals i gràfics

ACPJ	Arxiu Comarcal del Pallars Jussà
ADH	Archives Départementales de l'Hérault
ADPO	Archives Départementales des Pyrénées-Orientales
AFE	Alberto Franco Estadella, Barcelona
AHL	Arxiu Històric de Lleida Fons Comissaria Delegada de la Generalitat de Catalunya Fons La Mañana Fons Sebastià Gràcia
AML	Arxiu Municipal de Lleida
AMTM	Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià Fons Josep Tarradellas Fons Víctor Torres
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya Fons Generalitat de Catalunya (Segona República)
BC	Biblioteca de Catalunya
BPL	Biblioteca Pública de Lleida Llegat Màrius Torres
FJI	Fundació Josep Irla
ICGC	Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya
IEI	Institut d'Estudis Ilerdencs Servei d'Audiovisuals i Arxiu Fotogràfic
JGP	Jordi Guimet i Perenya, Lleida
MCMM	Maria del Carme Massot i Moncusí, Lleida
OFPRA	Office Français de Protection des Réfugiés et Apatrides
OLB	Olivier Llopis Boye, Tolosa de Llenguadoc
UB	Universitat de Barcelona. Arxiu Històric Fons Facultat de Dret Fons Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya
UdL	Universitat de Lleida Fons Humbert Torres Fons Màrius Torres Fons Sol-Torres

Gonzalo Berger

**LES MILÍCIES
ANTIFEDIXISTES
DE CATALUNYA**

Voluntaris per la llibertat

**Una altra
manera
de fer
política**

Alfred Perenyà i Reixachs
(Lleida, 1882-1930)

Príleg de
Victor Torres i Perenyà

Pagès editors

Josep Iria
La tenacitat d'un compromís

JOSEP IRIA

Relacions de l'Exili de Barcelona

**Humbert
TORRES**

Merce, filósof, polític

José Barrell Pelagí

77

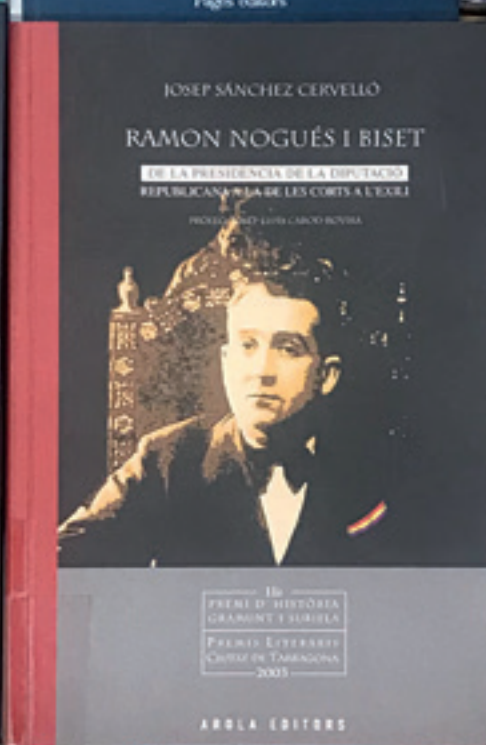

de l'Anxí Tarradellas

Tarradellas
(1893-1954)

Carles Santacana

240

JOSEP SÁNCHEZ CERVELLÓ

RAMON NOGUÉS I BISET

DE LA PRESIDÈNCIA DE LA DIPUTACIÓ
REPUBLICANA A LA DE LES CORTS A L'EXILI

PROLOGUET LLOUÍS CARDO RIVIRA

II
PREMI D'HISTÒRIA
GRANIT I JURISLA
PREMI LITERARI
CURSI DE TARRAGONA
2003

ARGLA EDITORS

Els documents de l'Anxí Tarradellas

Josep Tarradellas
L'Exili 2 (1954-1977)

Carles Santacana

240

**MEMOIRS
DE L'EXIL**
**
EL GOVERN
DE LA GENERALITAT
PARIS 1941
CARLES SANTACANA

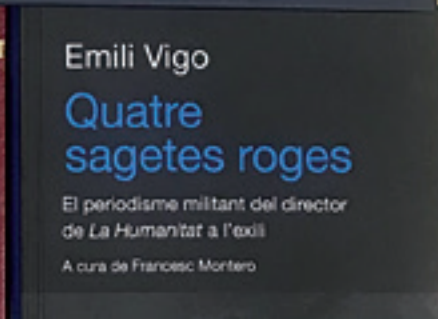

COLUMNNA MACIÀ-COMPANYS

**JOVENTUT
REPUBLICANA**

80 anys al servei
de Lleida

Emili Vigo

**Quatre
sagetes roges**

El periodisme militant del director
de La Humanitat a l'exili

A cura de Francesc Montero

**Memòria
d'un m'
català**

Bibliografia

A. MONOGRAFIES

- AADD. *Miscel·lània Homenatge al professor Salvador Roca i Lletjós*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1981.
- *Esquerra Republicana de Catalunya: 70 anys d'història 1931-2001*. Barcelona: Columna, 2001.
- *Esquerra a Mèxic (1941-1980)*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2012.
- AISA I PÀMPOLS, Ferran. *El Liceu Escolar de Lleida: 1906-1937*. Juneda: Fonnoll, 2013.
- ALAY I SERRET, Albert. *Vint anys perduts? Un recorregut per la política catalana des de la Transició*. Barcelona: Planeta, 2001.
- BARRULL I PELEGRÍ, Jaume. *De la monarquia a la República. El 14 d'abril de 1931 a la ciutat de Lleida*. Lleida: Ajuntament, 1997.
- *Humbert Torres. Metge, filòsof, polític*. Lleida: Alfazeta, 2009.
- BARRULL I PELEGRÍ, Jaume, JARNE I MÒDOL, Antonieta, MIR I CUSCÓ, Conxita. *Història de Lleida. De la restauració al franquisme*. Lleida: Pagès editors, 2003.
- BERGER MULATTIERI, Gonzalo. *Les milícies antifeixistes de Catalunya. Voluntaris per la llibertat*. Vic: Eumo, 2018.
- BLADÉ I DESUMVILA, Artur. *El meu Rovira i Virgili*. Barcelona: Teide, 1981.
- CAMPS I ARBÓS, Josep. *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010.
- CAMPS I FERNÁNDEZ, Judit; OLCINA I AYA, Emili. *Les milícies catalanes al front d'Aragó: 1936-1937*. Barcelona: Laertes, 2006.
- CARON, Vicki. *Uneasy Asylum. France and the Jewish Refugee Crisis, 1933-1942*. Stanford: Stanford University Press, 1999.
- CIRICI I PELLICER, Alexandre. *El temps barrat*. Barcelona: Ediciones Destino, Barcelona.
- CLARET I MIRANDA, Jaume. *La repressió franquista a la universitat catalana: la Universitat de Barcelona autònoma, de la Segona República al primer franquisme*. Vic: Eumo, 2003.

- CULLA I CLARÀ, Joan Baptista. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*. Barcelona: La Campana, 2013.
- DÍAZ I ESCULIES, Daniel. *L'oposició catalanista al franquisme: el republicanisme liberal i la nova oposició (1939-1940)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- DREYFUS-ARMAND, Geneviève. *El exilio de los republicanos españoles en Francia. De la Guerra Civil a la muerte de Franco*. Barcelona: Crítica, 2000.
- DUARTE I MONTSERRAT, Àngel. *El republicanisme català a la fi del segle XIX*. Vic: Eumo, 1987.
- *Història del republicanisme a Catalunya*. Lleida: Eumo/Pagès, 2004.
- *Republicans jugant amb foc. De Lluís Companys a Josep Tarradellas*. Barcelona: L'esfera dels llibres, Barcelona, 2006.
- *El republicanismo: una pasión política*. Madrid: Càtedra, 2013.
- ENGEL MASOLIVER, Carlos. *Historia de las Brigadas Mixtas del Ejército Popular de la República*. Madrid: Almena, 1999.
- ESCULIES I SERRAT, Joan. *Josep Fontbernat. Conseller de Tarradellas*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2007.
- ESTEBAN I MORALES, Hermínia. *Més que una escola. Frederic Godàs i el Liceu Escolar de Lleida (1906-1920)*. Lleida: Pagès editors, 2006.
- FAULÍ I OLIVELLA, Josep. *Els Jocs Florals de la llengua catalana a l'exili (1941-1977)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- FIGUERAS I SABATER, Arnau. *Història de la FNEC. La Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya de 1932 a 1986*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005.
- FOGUET I BOREU, Francesc (ed.). *Josep Tarradellas i Rafael Tasis. Estrictament confidencial*. Barcelona: Viena, 2014.
- FORTUNY I RIBAS, Ignasi. *De la Catalunya Nord a la Catalunya Sud. Història d'una família transfronterera*. Lleida: Pagès Editors, 2015.
- FUNDACIÓ JOSEP IRLA. *Víctor Torres. Raó i força, 1915-2011*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2011.
- *1987. L'any de la Crida Nacional a Esquerra Republicana de Catalunya*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2012.
- GALITÓ I MARTÍ, Pol; GIMENO, Manuel; PITA MERCÈ, Rodrigo; TARRAGONA, Josep. *Les Batalles del Segre i La Noguera Pallaresa. L'atac final contra Catalunya (abril-desembre del 1938)*. Lleida: Pagès editors 2006.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. *El traspàs de serveis de l'Estat a la Generalitat. De l'Estatut de 1932 a l'Estatut de 2006*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2010.
- GUIMET I PERENYA, Jordi. *Una altra manera de fer política: Alfred Perenya i Reixachs (1882-1930)*. Lleida: Pagès editors, 2005.
- GUINART I CASTELLÀ, Miquel. *Memòries d'un militant catalanista*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- GUIXÉ I COROMINES, Jordi. *L'Europa de Franco. L'esquerra antifranquista i la «caça de bruixes» a l'inici de la guerra freda. França 1943-1951*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- HERNÀNDEZ CARDONA, Francesc Xavier; IÑÍGUEZ I GRÀCIA, David. *La Columna Macià-Companys*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008.
- HORTA I CALLEJA, Gerard. *De la mística a les barricades: introducció a l'esperitisme català del XIX dins el context ocultista europeu*. Barcelona: Proa, 2001.
- *Cos i revolució*. Barcelona: Edicions de 1984, 2004.
- IVERN I SALVÀ, Maria Dolors. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936). 2 volums*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988-1989.
- LIDA GARCÍA, Clara Eugenia. *Inmigración y exilio: reflexiones sobre el caso español*. Ciutat de Mèxic: Siglo XXI, 1997.
- LLORENS, Vicente. *Memorias de una emigración. Santo Domingo 1939-1945*. Sevilla: Renacimiento, 2006.
- LO CASCIO, Paola. *Nacionalisme i autogovern. Catalunya, 1980-2003*. Catarroja-Barcelona: Afers, 2008.
- LUCAS I GIRALT, Manel. *ERC: la llarga marxa, 1977-2004*. Barcelona: Columna, 2004.
- MALDONADO MOYA, José María. *La Guerra Civil en Aragón (1936-1938)*. Zaragoza: Mira, 2007.
- MARTÍN RAMOS, José Luis. *Rojos contra Franco. Historia del PSUC 1939-1947*. Barcelona: Edhasa, 2002.

- (coord.) *Pan, Trabajo y Libertad. Historia del Partido del Trabajo de España*. Barcelona: El Viejo Topo 2011.
- *La rereguarda en guerra. Catalunya 1936-1937*. Barcelona: L'Avenç, 2012.
- MAYAYO I ARTAL, Andreu. *La ruptura catalana. Les eleccions del 15-J del 1977*. Catarroja: Afers, 2002.
- MAYMÍ I RICH, Josep. Josep Irla. *La tenacitat d'un compromís*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2003.
- MIR I CUSCÓ, Conxita. *Lleida (1890-1936): Caciquisme polític i lluita electoral*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.
- MIR I PARACHE, Jordi; SOLÀ I CORTASSA, Joan. *Pompeu Fabra. Obres completes, vol. 2*. Barcelona: Edicions 62, 2006.
- MORALES I MONTOYA, Mercè. *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català*. Barcelona: Editorial Base, 2008.
- PAGÈS I BLANCH, Pelai; PÉREZ PUYAL, Alberto. *Aquella guerra tan llunyana i tan propera (1936-1939). Testimonis i records de la guerra civil a Catalunya*. Lleida: Pagès editors, 2003.
- PALA, Giaime. *El PSUC, l'antifranquisme i la política d'aliances a Catalunya (1956-1977)*. Barcelona: Editorial Base, 2011.
- PI I SUNYER, Carles. *Memòries de l'exili. Volum 2. El Govern de la Generalitat, París 1945-1948*. Barcelona: Curial, 1979.
- PONS SUMALLA, Màrius. *El Joan del cal Cançons. Història i vivències d'un comunista*. Lleida: Pagès editors, 2005.
- PRATS I RIPOLL, Margarida. *Màrius Torres, l'home i el poeta*. Barcelona: Llibres del Mall, Barcelona, 1986.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes de l'exili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- RUBIRALTA I CASAS, Fermí. *Una història de l'independentisme polític català*. Lleida: Pagès editors, 2004.
- SAGUÉS I SAN JOSÉ, Joan. *Una ciutat en guerra: Lleida en la guerra civil espanyola (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.
- SALES I VALLÈS, Joan. *Cartes a Màrius Torres*. Barcelona: Club Editor, 2014.
- SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep. *Ramon Nogués i Biset. De la presidència de la Diputació republicana a la de les Corts a l'exili*. Tarragona: Arola, 2004.
- SANTACANA I TORRES, Carles. *Josep Tarradellas. L'exili, 1 (1939-1954)*. Barcelona: Dau, 2014.
- *Josep Tarradellas. L'exili, 2. (1954-1977)*. Barcelona: Dau, 2014.
- SOL I CLOT, Romà; TORRES I GRAELL, Carme. *Joven-tut Republicana. 80 anys al servei de Lleida*. Lleida: Artis Estudis Gràfics, 1982.
- SOLANO SANMIGUEL, Valentín. *Guerra Civil Aragón. Teruel, tomo III*. Zaragoza: Delsan, 2006.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria. *Revolució i esperança. Els últims testimonis de la Guerra Civil*. Barcelona: Ara llibres, 2009.
- TARRADELLAS I JOAN, Josep. *Carta en defensa pro-pia. Contra Sauret, Xirau, Guinart i Dardalló*. Lleida: Pagès editors, 2012.
- TORRES I PERENYA, Màrius. *Poesies*. Barcelona: Ariel, 1953.
- TORRES I PERENYA, Víctor. *Memòries polítiques i familiars*. Lleida: Pagès editors, 1994.
- *A favor de la llibertat. Cinquanta anys d'articles i discursos*. Lleida: Pagès editors, 1998.
- *Pregó de la Festa Major de Maig. Lleida 2001*. Lleida: Ajuntament, 2001.
- *Dietaris de l'exili. Al camp de Sant Cebrià i a París amb els presidents Irla i Tarradellas*. Lleida: Pagès editors, 2014.
- UCELAY-DA CAL, Enric. *Breve historia del separatismo catalán*. Barcelona: Ediciones B, 2018.
- VARELA I SERRA, Josep. *Converses a Lleida*. Lleida: Virgili & Pagès, 1988.
- VELASCO MARTÍN, Miquel-Àngel. *Manuel Serra i Morret. Política i exili*. Barcelona: Editorial Base, 2014.
- VIGO I BÈNIA, Emili. *Quatre sagetes roges. El periodismo militant del director de La Humanitat a l'exili*. Barcelona: A Contra Vent, 2011.
- VILANOVA I VILA-ABADAL, Francesc. *Als dos costats de la frontera. Relacions polítiques entre exili i interior a la postguerra, 1939-1948*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.

B. TESIS DOCTORALS

- PUIGARNAU, Xavier. *Economia i cultura en el primer exili a França (1939-1940). Les finances de la Generalitat de Catalunya i les residències de Montpeller i Tolosa*. Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives / Universitat Pompeu Fabra, 2014.
- SAGUÉS, Joan. *Lleida en la Guerra Civil espanyola (1936-1939)*. Universitat de Lleida, Departament d'Història, 2001.

C. ARTICLES

- BALLART, Pere; JULIÀ, Jordi. «Entrevista a Víctor Torres: "El poble ja s'ha fet seva la poesia d'en Màrius"», a: *Lletres. Revista de llibres i cultura dels Països Catalans*, estiu de 2010, p. 22-26.
- CASTELLANOS LÓPEZ, José Antonio. «Esquerra Republicana de Cataluña durante la transición democrática: el proceso de legalización como partido político», a: *Espacio, Tiempo y Forma*, vol. 28, 2016, p. 215-233.
- COHEN, G. Daniel. «Regeneration through Labor: Vocational Training and Reintegration of Deportees and Refugees, 1945-1950», a: *Proceedings of the Western Society for French History*, vol. 32, 2004.
- GAITX I MOLTÓ, Jordi. «Emili Vigo i Bènia, periodista, historiador i polític», a: *Revista de Girona*, novembre-desembre de 2004, p. 28-35.
- HERRERA, Lluís Marc. «Context musical a la Lleida de Màrius Torres», a: Joan R. VENY-MESQUIDA (ed.). *Simposi Màrius Torres*.
- JARNE I MÒDOL, Antonieta. «Estratègies de participació pública i sociabilitat popular a les terres de Lleida», a: ARNABAT I MATA, Ramon; DUCH I PLANA, Montserrat; FERRÉ I TRILL, Xavier (eds.). *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015, p. 447-490.
- MARÍN I RUBIO, David. «Entrevista a Víctor Torres», a: *Presència*, 8-14 d'abril 2011, p. 46-48.
- MOLAS I BATLLORI, Isidre. «Els corrents d'Esquerra Republicana de Catalunya», a: AADD. *Esquerra Republicana de Catalunya: 70 anys d'història 1931-2001*. Barcelona: Columna, 2001, p. 81-87.
- MUÑOZ I LLORET, Josep Maria. «Víctor Torres. El penúltim republicà», a: *L'Avenç*, novembre de 2009, p. 16-26.
- PONS I ALTÉS, Josep Maria. «Sociabilitat política a la Catalunya del segle XX: mobilització, desfeta i represa del Republicanisme catalanista. L'exemple de Joventut Republicana de Lleida» a: ARNABAT I MATA, Ramon; DUCH I PLANA, Montserrat; FERRÉ I TRILL, Xavier (eds.). *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015, p. 177-206.
- PURCET I GREGORI, Aleix. «Una soledat massa sorollosa. L'extrema dreta i la catalanització de la Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1936)», a: *Recerques*, 55, 2007, p. 95-125.
- RIQUER I PERMANYER, Borja de. «El catalanisme d'esquerres i de dretes», a: RISQUES I CORBELLA, Manel (coord.). *Visca la República!*. Barcelona: Proa, 2007, p. 80-88.
- SOL I CLOT, Romà. «Alfred Perenya», a: *Quatre polítics lleidatans*. Lleida: Ajuntament, 1987, p. 25-43.
- SOLDEVILA I ROIG, Jordi. «Joventut Republicana de Lleida: Sociabilitat i política a les comarques del Pla de Lleida, 1900-1923» a: SANTESMASES, Josep. (ed.). *Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana. Actes del VI Congrés de la CCEPC*. Valls: Cossetània, 2006, p. 361-374.
- SOLÉ I SAGARRA, Josep. «Records d'una vida dedicada a la psiquiatria», a: *Gimbernat*, 35, 2001, p. 201-212.
- VILANOVA I VILA-ABADAL, Francesc. «L'Esquerra Republicana de Catalunya de postguerra: crisi i davallada», a: AADD. *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*. Barcelona: Columna, 2002, p. 129-137.

D. PREMSA

Barcelona

Ara, 2011
Avui, 1976-2011
Diari de Sessions del Parlament de Catalunya,
1980-1985
Esquerra Nacional, 2001-2002
Full Informatiu, 1976
Humanitat, La, 1931-1939
Humanitat, La, 1976-1989
Món, El, 1980-1990
Mundo Diario, 1974-1980
Notícies de Treball, Les, 1999
Orientacions, 1945-1946
Periódico, El, 2011
Vanguardia, La, 1938-2011

Girona

Presència, 2011
Punt Avui, El, 2012

Lleida

Diario de Lérida / Diari de Lleida, 1966-1993
Ideal, L', 1936-1939
Mañana, La, 1976-2011
Segre, 1983-2011

Madrid

Diario de Sesiones del Senado, 1982
País, El, 2011

Montpeller

Humanitat, La, 1944-1947

Niça

Per Catalunya, 1945

París

Butlletí d'Esquerra Republicana de Catalunya,
1953
Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya,
1939-1977
Humanitat, La, 1947-1953

Port-Au-Prince

Haiti Sun, 1950-1962

Santiago de Xile

Emigrant, L', 1944-1953

Washington DC

Congressional Record House, 1959

E. RECURSOS FONOGràFICS

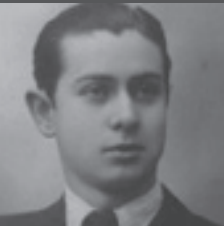
Relat autobiogràfic de Víctor Torres i Perenya. ANC-Fonoteca històrica Jaume Font, 1989 [àudio: 86'].

F. RECURSOS AUDIOVISUALS

Entrevista biogràfica a Víctor Torres i Perenya. Generalitat de Catalunya, Banc Audiovisual del Memorial Democràtic - Històries de vida a militants catalanistes, 2010 [118'].

Entrevista biogràfica a Raymonde Sallé. Generalitat de Catalunya, Banc Audiovisual del Memorial Democràtic - Històries de vida a militants catalanistes, 2010 [10'].

PENA I BALLESTÉ, Gabriel. *Víctor Torres i Perenya. La grandesa d'un home*. Lleida: Plica'08, Ateneu Popular de Ponent, 2010, [66'].

Índex onomàstic

- Aguadé i Cortés, Cristian 105, 107, 176
Aguirre y Lecube, José Antonio 153, 155
Agustí i Jové, Anna 23
Aiguader i Miró, Jaume 89
Alavedra i Segurañas, Joan 128, 130, 169
Alay i Serret, Albert 175, 200, 205
Albornoz Liminiana, Álvaro de 131, 147, 151, 155
Alcántara Riestra, Paulino 55
Aldomà, Lluís 103
Alfons XIII 39, 43
Ametlla i Coll, Claudi 47, 127, 167
Andreu i Abelló, Carles 181
Andreu i Abelló, Josep 197
Angerri i Auberni, Josep Maria 206
Aragonès i Garcia, Pere 220
Arana i Pelegrí, Joaquim 179, 180, 182, 183, 184, 198
Arderiu i Valls, Enric 37
Argemí i Melian, Teresa 56
Arqué i Jarauta, Màrius 175
Arrando i Garrido, Albert 97
Arteche de Miguel, Cristóbal 64
Audet i Puncernau, Rossend 181, 183, 184, 185, 187
Auqué i Palau, Jaume 186
Aymamí i Baudina, Lluís 51
Azaña Díaz, Manuel 47
Aznar-Cabañas, Juan Bautista 39
Aznárez i Peiret, Josep Maria 37
Aznárez, Teresa 102, 105
Badia i Mairal, Elisabet 214
Balagué i Esteve, Salvador 206
Balaguer i Sánchez, Soledat 205
Ballart i Fernández, Pere 221
Ballesté i Vila, Clara 206
Ballester i Llasat, Carme 138, 155
Barés i Casals, Constantí 105
Bargalló i Serra, Maria Dolors 59
Barrachina, Josep 67
Barrera i Costa, Heribert 51, 105, 115, 116, 125, 127, 137, 140, 155, 165, 167, 169, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 189, 190, 195, 198, 199, 200, 201, 203, 205, 211, 223, 224, 225
Barrera i Maresma, Martí 105, 113, 130
Barrio i Poca, Josep 175
Barrio, Josep 77
Barrull i Pelegrí, Jaume 27, 28, 163
Battestini i Pons, Rafael 105
Bellí i Castiel, Epifani 45
Bellido i Golferichs, Jesús Maria 121, 123
Bellmunt i Saura, Ramon 175
Benach i Pascual, Ernest 223
Benavent, Josep Maria 59
Bène, Jean 127
Berenguer y Fusté, Dámaso 39
Bergés i Saura, Montserrat 222
Bergós i Massó, Antoni 31
Bernadó i Galofré, Andreu 22
Bernadó i Torres, Núria 22
Bernadó i Torres, Xavier 22
Bertral i Terré, Reis 116
Bertran i Cusiné, Jeroni 147

- Bertran i Cusiné, Josep 147
 Bertran i Rius, Antoni 206
 Bladé i Desumvila, Artur 107
 Blasi i Maranges, Pere 105, 165
 Blasi i Pujol, Serafina 105
 Blàvia i Cervera, Josep 175
 Blàvia i Esquirol, Antoni 81
 Bo i Gudiol, Mireia 23
 Bonet i Revés, Carles 205
 Bordas de la Cuesta, Josep 105
 Borràs, Josep 96
 Bosch i Garcia, Xavier 211
 Bosch i Gimpera, Pere 135
 Bosch, Pere 69
 Boulet, Paul 116
 Bru i Llop, Roser 105, 107
 Brufau, Enric 103
 Brull, Rosa Maria 23
 Cabot i Ribot, Just 131
 Cal Sánchez, Juan 223
 Calvet i Costa, Felip 105, 128, 130, 137, 171, 175
 Campabadal i Farré, Jaume 206
 Campalans i Puig, Rafael 47
 Camps i Vallejo, Ferran 196
 Canadell i Cantarell, Ignasi 89
 Canal, Maria 108
 Canturri i Ramonet, Enric 47, 165
 Carbonell de Ballester, Jordi 223, 224
 Cardús 167
 Carner i Puig-Oriol, Josep 128, 130
 Carod-Rovira, Josep-Lluís 203, 205, 211, 214, 223
 Carol i Foix, Agustí 193
 Carrero Sancho, Angel 151
 Carrové i Viola, Domènec 105
 Casals i Defilló, Pau 107, 109, 128, 130, 135
 Casamitjana i Ribas, Joan 212
 Casañas i Cladellas, Anicet 190
 Casanelles i Ibarz, Joan 147, 183, 197
 Casanovas i Cuberta, Joan 51, 167
 Casanovas i Güerri, Marçal 188, 200
 Casas Godessart, Carmen 215, 218
 Casassas i Simó, Xavier 201
 Castro Ruz, Fidel 165
 Català i Guasch, Josep 69, 71, 73, 74
 Cava de Llano Pintó, Carlos 39
 Cava de Llano Pintó, germans 61
 Cervera i Pinyol, Ramon 57, 59
 Cervera, Enric 102
 Chantal, Louis 139, 141
 Chapal, Claire Lise 164
 Cid, Marcel·lí 80, 81
 Cirici i Pellicer, Alexandre 51, 105, 107, 197
 Claramunt, Josep 140
 Clavera i Armenteros, Lluís 55
 Clerc, Jean 128
 Clop i Urpí, Salvador 215, 218
 Clotes i Canelles, Pau 71
 Clotes i Canelles, Ramon 71
 Coll de Carrera, Joan 127
 Colom i Colom, Àngel 203, 205, 206, 211
 Comes i Soler, Antoni 184, 190
 Comorera i Soler, Joan 127, 151, 157
 Companys i Jover, Josep 105
 Companys i Jover, Lluís 19, 33, 45, 47, 49, 73, 105, 107, 111, 112, 113, 117, 143, 175, 177, 179, 183, 213, 215
 Coromines i Muntanya, Pere 59
 Coromines i Vigneaux, Ernest 51
 Corredor i Pomés, Josep Maria 105, 137
 Crous-Vidal, Enric 67
 Cruells i Pifarré, Manuel 135, 175
 Cruz Salido 127
 Culla i Clarà, Joan Baptista 173, 179, 193, 197, 203
 Culleré, Joan 55
 Cunillera i Rius, Miquel dels Sants 143
 Daltabuit i Pelayo, Enric 56
 Dardalló i Altés, Joaquim 165
 Delshams i Roqueta, Amadeu 174
 Deulofeu i Torres, Alexandre 107
 Dreyfus-Armand, Geneviève 101
 Duarte i Montserrat, Àngel 19
 Duran d'Ocon, Odó 143
 Duran i Ventosa, Lluís 49
 Elías i Ribera, Alba 223
 Enjuanes i Alzuria, Iolanda 25
 Espanya i Sirat, Josep Maria 57, 59
 Estadella i Albiñana, Josep 50
 Estadella i Albiñana, Sal·lustià 49, 50, 55
 Estadella i Arnó, Josep 31, 33
 Estadella i Arnó, Sal·lustià 31, 45
 Esteban, Maria Àngels 23
 Esteva i Alsina, Maur 219, 226
 Esteva i Oriol, Joan 196
 Fabra i Poch, Pompeu 105, 128, 130, 135, 137, 140, 145, 157
 Falcó i Puig, Ramon 206
 Farré i Garí, Conxa 59, 105, 174, 176, 177, 179
 Farré, Ramon 223
 Ferré i Dalmau, Calamanda 205
 Figueras, Esperança 111
 Figueras, Mercè 65, 109, 111
 Flor, Eustaqui 80, 81
 Florensa i Ferrer, Adolf 27
 Fontbernat i Verdaguer, Josep 130, 131, 133, 138, 143, 153, 155, 157
 Forestier, Hubert 103
 Fornas i Martínez, Josep 174, 176, 179, 187, 203, 223
 Forné i Febrer, Josep Maria 223
 Fors i Vidal, Josep 130
 Franco Bahamonde, Francisco 111, 173
 Franco i Estadella, Alberto 25
 Franco i Estadella, Antonio 25
 Fusté i Carbonell, Boi 174, 177
 Fuster i Ortells, Joan 167
 Galán Rodríguez, Fermín 91
 Galán Rodríguez, Francisco 91
 Gallego i Berenguer, Josep 54
 Garaikoetxea Urriza, Karlos 198
 Garcia i Castellet, Joan 128, 151
 Garcia i Santesmases, Miquel 50, 54, 55
 Gassol i Rovira, Ventura 130
 Gausachs i Ramon, Lluís 138
 Gavarró i Rodríguez, Núria 23
 Geli, Josep 50
 Gilabert i Torruella, Jaume 223

Gili i Moros, Joaquim 48
 Gillet, Louis 109
 Ginesta, Joan 137
 Girabau i Esteve, Jaume 91
 Giral Pereira, José 119, 121, 123, 145, 147
 Giribet i Boneta, Ramon 206
 Godart, Justin 139, 141
 Godàs i Legido, Frederic 28, 31, 33
 Godàs i Vila, Enric 69
 Gomà, Marià 40, 50, 55
 Gomà, Robert 50
 Gómez Descalzo, José 75, 87
 Gómez San José, Trifón 122, 124
 González Mariñas, Pablo 198
 González, Rodolf 23
 Gràcia i Petit, Sebastià 174, 175, 177
 Grandó, Carles 128
 Granier-Barrera, Emili 131
 Grau i Segarra, Joan 183
 Gual i Masoller, Julià 140
 Guarnier i Vivanco, Vicenç 77
 Guimet i Perenya, Jordi 23, 146, 215
 Guinart i Castellà, Miquel 89, 165
 Guix i Vilajosana, Florenci 140
 Hernàndez i Cardona, Francesc Xavier 215
 Hilaire, Simon 138, 143
 Hortalà i Arau, Joan 187, 197, 201, 203, 205, 213
 Hurtado 137
 Imbernón, Andrés 81
 Íñiguez i Gràcia, David 215
 Irla i Bosch, Josep 13, 113, 119, 121, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 143, 145, 147, 153, 157, 159, 161, 213
 Irujo Olló, Manuel de 122, 124, 150
 Isac i Aresté, Jaume 55
 Jaumot i Serra, Neus 23
 Jené i Aixalà, Francesc de Paula 59, 145
 Jou i Montardit, Jordi 174
 Juanals i Roman, Antoni 212
 Julià i Garriga, Jordi 221
 Just i Gimeno, Juli 121, 122, 124
 Kardec, Allan 103

Kofmann 134
 Lasarte Arana, José María 155
 Layret i Foix, Francesc 33
 Lechuga i Llop, Xavier 206
 Lerroux García, Alejandro 47
 Liédana Benavente, Pilar 95
 Liste Forján, Jesús 87
 Líster, Enrique
 (veure Liste Forján, Jesús)
 Lladó i Figueres, Josep Maria 89, 115, 123
 Lladonosa i Vall-Ilebrera, Manuel 209
 Llena i Farrés, Teresa 202, 206
 Llevadot i Estradé, Joan 105
 Llobera i Polo, Marta 25
 Llompart de la Peña, Josep Maria 167
 Llop, Miquel 81
 Llopis Ferrándiz, Rodolfo 121, 122, 124, 125, 127, 147
 Llopis, Olivier 23
 Lluch i Martín, Ernest 199
 Lluhí i Vallescà, Joan 49
 López Segarra, Martín 73, 81, 103
 Luengo Muñoz, León 57
 Macià i Gómez, Antònia 219, 226
 Macià i Lamarca, Maria 105
 Macià i Llussà, Francesc 19, 41, 45, 47, 105, 175, 177, 179, 183, 213
 Magre i Servet, Jaume 105, 217
 Magre i Ubach, Jaume 47
 Mantecón Navasal, José Ignacio 93
 Marín i Luna, Miquel Àngel 54
 Martí i Bielsa, Lluís 215
 Martí i Feced, Carles 89, 151, 187
 Martín Ramos, José Luis 67
 Martín Toval, Eduardo 185
 Martínez Barrio, Diego 121, 153, 155
 Martínez i Escarp, Gerard 25
 Martínez Inglés, Txema 223
 Martínez Parera, Carlos 141
 Mas i Gavarró, Artur 223
 Mas, Maria 51
 Mas, Montserrat 51
 Mascort, Emili 87
 Massot i Moncusí, Maria del Carme 25

Maymí i Rich, Josep 143, 145
 Mestre i Climent, Dolors 130
 Mestre i Ferrando, Numen 151
 Mias i Cava, Pere 51, 102
 Mias i Codina, Enric 105
 Mias i Codina, Pere 33, 35, 59, 105
 Mije García, Antonio 151
 Miquel i Peguera, Simeó 209
 Mir i Curcó, Conxita 13, 25, 35
 Miravittles i Navarra, Jaume 143
 Mòdol i Bresolí, Carmel 23, 214, 215, 222, 223
 Monclús, Albert 102
 Montalban, Manolo 102
 Montaña i Carrera, Miquel 217
 Moragas i Maseras, Rafael 107
 Morales i Montoya, Mercè 111
 Morant i Albert, Leopold 31, 59, 69, 112, 175
 Morer 128
 Morera i Tanyà, Salvador 211
 Mur Aina, José 53
 Nadal i Mallol, Hipòlit 143
 Negrín López, Juan 97, 147
 Nogués i Biset, Ramon 129, 145
 Noulet, Émile 130
 Nualart i Serrats, Jaume 201
 Núñez González, Miguel 215, 218
 Obiols, Armand
 (veure Prat i Esteve, Joan)
 Olariaga Pujana, Luis 61
 Olivé i Gasull, Josep Lluís 206
 Padullés i Serra, Jordi 206
 Pagès i Valls, Eulàlia 25
 Palacín i Soldevila, Ricard 31
 Palacín, Urbà 69
 Pallach i Carolà, Josep 105, 125, 127, 173
 Pàmias i Grau, Jordi 217
 Pau i Giné, Francesc 174, 177
 Peidró i Monllor, Alfons 51
 Peiró i Roselló, Anna 202
 Pena i Ballesté, Gabriel 25
 Penelo Werner, Susana 23
 Perenya i Cortina, Manuel 23

Perenya i Moros, Josep 36, 38, 48
 Perenya i Pàmies, Alfred 36, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 59, 160, 165
 Perenya i Pàmies, Helena 36, 53, 56
 Perenya i Pàmies, Maria 36, 40, 146
 Perenya i Puente, Manuel 19, 26, 29, 31, 38
 Perenya i Reixachs, Alfred 19, 27, 28, 31, 35, 37, 39, 215, 223
 Perenya i Reixachs, Juli 31, 73
 Perenya i Reixachs, Maria 26, 28, 223
 Perenya i Reixachs, Octavi 31
 Perenya i Reixachs, Robert 31
 Perenya i Reixachs, Samuel 31, 100, 106, 170
 Pérez Salas, Jesús 77, 79, 81
 Pétain, Philippe 111
 Pi i Sunyer, Carles 49, 113, 129, 133, 143, 145, 153, 157, 159, 183, 213, 221
 Pi i Sunyer, Josep Maria 53
 Pi-Sunyer i Cuberta, Josep 51, 187
 Pi-Sunyer i Cuberta, Núria 209, 220
 Picas i Guiu, Jaume 105, 107
 Picasso (veure Ruiz Picasso, Pablo)
 Piera i Llobera, Sebastià 215, 218
 Pinyol 131, 147
 Planas i Cabot, Maria 111
 Planes, Sever 140
 Poca i Gaya, David 183
 Pons i Castellà, Francesc 50
 Pons i Sumalla, Màrius 73
 Porta i Casanellas, Jaume 217, 219
 Porta i Vilalta, Alfons 50
 Porta i Vilalta, Francesc 50, 160
 Portabella i Calvete, Jordi 223, 224
 Portela Valladares, Manuel 53
 Pou, Xavier 125
 Pous i Pagès, Josep 123, 145
 Prat i Esteve, Joan 131, 155
 Prats i Català, Joan 199
 Prats i Ripoll, Margarida 23, 217
 Prieto Tuero, Indalecio 125
 Primo de Rivera y Sáenz de Heredia, José Antonio 61

Primo de Rivera y Urbaneja, Miguel 39, 43, 47
 Prujà i Puig, Jesús 183, 201, 205
 Pueyo i París, Miquel 12, 23, 202, 205, 206, 223
 Puig i Pidemunt, Joaquim 151
 Puig i Subinyà, Pere 131, 133, 135, 147
 Puigcercós i Boixassa, Joan 205, 223, 224
 Puigvert i Guarro, Antoni 186, 187
 Puigvert i Mas, Salvador 121, 131, 133, 135, 141, 147, 149
 Pujadas i Fabregat, Antoni 31
 Pujol i Soley, Jordi 179, 189, 191, 193, 195, 197
 Pujols i Morgades, Francesc 105, 107
 Quemades i Barcia, Salvador 151
 Quero i Molares, Josep 130, 155
 Quintana, senyora de 143
 Rahola d'Espona, Josep 197, 211
 Rahola i Auguet, Ferran 107, 137
 Rahola i Martínez, Pilar 211
 Ramonet 131, 147
 Reinares, Eduardo 149
 Reventós i Carner, Joan 185
 Riba i Bracons, Carles 105
 Ribas i Rodríguez, Francesca 102
 Ribas i Rodríguez, Mercè 109
 Ribas i Rodríguez, Mimí 102
 Ribas i Soberano, Francesc 95, 103, 109, 165
 Ribelles i Morera, Enric 69
 Ribes i Vilaseca, Esteve 175, 186
 Ridao i Martín, Joan 215, 223, 224
 Riera i Domènech, Feliu 105, 176
 Riera i Forns, Francesca 197
 Ríos i Ríos, Pere 223
 Rispa i Castellarnau, Ferran 184
 Robador i Balasch, Rosa 206
 Roca i Junyent, Miquel 179
 Roca i Lletjós, Salvador 31, 39
 Rodri i Febrer, Jaume 203
 Rodríguez i Papaseit, Joan 175
 Roig i Magrinyà, Josep 181, 182, 185
 Roig i Peralta, Antoni 71

Roig, Enric 137
 Ros i Domingo, Àngel 215, 223
 Rosal Díaz, Amaro del 151
 Rostes i Farrerons, Joan 103
 Rostes i Farrerons, Pere 50, 55, 103
 Roura i Tuneu, Ermengol 116
 Rouret i Callol, Martí 89
 Rovira i Comas, Antoni 105
 Rovira i Comas, Teresa 105
 Rovira i Virgili, Antoni 57, 59, 105, 107, 113, 137, 145, 148, 151, 157, 213
 Royo Villanova, Antonio 53
 Rúbies i Garrofé, Maria 179, 209
 Rubió, Ramon 69
 Ruiz Picasso, Pablo 157
 Sabanza i March, Joan Manuel 205
 Sabater i Mur, Antoni 37
 Sàez i Bellobí, Xavier 215
 Sagués i San José, Joan 65
 Sáinz Jiménez, Miguel Ángel 217
 Sales i Vallès, Joan 65, 81, 83, 85, 87, 215
 Sales, Elisa 25
 Sallé, Marcel 109, 162
 Sallé, Raymonde 15, 17, 22, 23, 105, 109, 110, 111, 118, 126, 127, 132, 134, 136, 144, 146, 152, 156, 162, 163, 165, 168, 169, 170, 222, 225
 Saló, Josep 111
 Samitier i Vilalta, Josep 55
 Sanahuja i Soler, Ramon 105
 Sánchez Cervelló, Josep 129
 Sánchez Peña 87
 Sánchez Plaza, Pedro 79
 Sancho i Agustina, Agustí 55
 Sanfeliu i Badia, Manuel 59, 71, 74
 Sans i Arrufat, Josep 113, 121, 125, 127, 138
 Sans, Pau 103
 Santacana i Torres, Carles 167
 Santaló i Parvorell, Miquel 49, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 131, 133
 Sanuy, Antoni 49
 Sastre i Canal, Montserrat 108
 Sastre i Torruella, Josep 57, 59, 103, 105, 108, 111, 213

- Saún i Rafales, Leandre 215, 218
 Saura i Laporta, Joan 218
 Sauret i Garcia, Joan 47, 112, 113, 121, 127, 138, 143, 145, 150, 151, 153, 165, 169
 Sbert i Massanet, Antoni Maria 89
 Seguí i Rubinat, Salvador 21
 Serra i Gasulla, Jaume 89, 93, 96, 135, 167
 Serra i Moret, Manuel 137, 151, 155
 Sierra, Antonio 83
 Simó i Castelló, Anna 224
 Simon i Vilella, Josep Maria 69
 Simon, Mercè 25
 Siurana i Zaragoza, Antoni 209, 216, 217, 223
 Sobrequés i Callicó, Jaume 197
 Solà i Puigvert, Emília 200
 Soldevila i Zubiburu, Ferran 167
 Solé i Pla, Joan 143
 Solé i Sagarra, Josep 39
 Solé, Dolors 57
 Soler i Letona, Àngel 71, 175
 Subirats i Pinyana, Josep 174, 177, 197
 Surós i Forns, Francesca 51
 Tardà i Coma, Joan 214, 222
 Tarradellas i Joan, Josep 13, 20, 47, 89, 113, 120, 121, 127, 128, 129, 131, 133, 138, 143, 145, 149, 150, 151, 153, 157, 159, 161, 163, 165, 167, 169, 176, 177, 178, 179, 181, 187
 Tarradellas i Macià, Josep 219, 226
 Tarragó, Manuel 35
 Tasis i Marca, Rafael 127, 131, 135, 167
 Tauler i Palomeras, Joan 131, 133, 138, 141, 143, 147, 149
 Terés i Illa, Jordi 206
 Teresa de Miguel, Antonio 91, 94
 Torres i Barberà, Conxita 91, 103, 146, 152, 163
 Torres i Barberà, Humbert 13, 18, 27, 28, 31, 35, 39, 43, 45, 47, 55, 57, 69, 87, 95, 100, 103, 105, 107, 111, 113, 127, 131, 146, 151, 152, 154, 157, 163, 213, 219, 223
 Torres i Castellà, Marià 28, 33
 Torres i Companys, Antoni 69
 Torres i Perenya, Màrius 13, 23, 28, 34, 36, 37, 38, 43, 49, 57, 60, 78, 83, 85, 91, 95, 105, 109, 111, 169, 208, 215, 217, 219, 221, 225, 223
 Torres i Perenya, Núria 37, 40, 91, 100, 102, 103, 144, 146, 152, 163, 208, 217
 Torres i Sallé, Helena 22, 23, 168, 169
 Torres i Sallé, Manuel 22, 23, 132, 134, 136, 142, 144, 146, 152, 154, 156, 161, 162, 164, 166, 168, 169, 223
 Torres i Sallé, Marc 22, 154, 156, 159, 161, 162, 164, 166, 168, 169
 Torres, Anne 22
 Torres, Constància 40
 Torres, Françoise 22
 Torres, Laurent 22
 Torres, Mathieu 22
 Torres, Pascal 22
 Torres, Stéphanie 22
 Torres, Sylvain 22
 Triadú i Font, Joan 167
 Trias Fargas, Ramon 179
 Trujillo Molina, Rafael Leónidas 165
 Tugues i Boliart, Benet 202, 206, 211
 Turull i Rubinat, Albert 206
 Unamuno y Jugo, Miguel de 47
 Uribe Galdeano, Vicente 122, 124
 Valera Aparicio, Fernando 121, 122, 124, 149, 151, 153, 155
 Vall i Segura, Josep 23, 223
 Vallès i Anglès, Humbert 174
 Valls i Taberner, Ferran 49
 Valverde i Fuentes, Pere 151
 Varela i Serra, Josep 223
 Vargas, Bruno 23
 Vega i Castellví, Carles 222
 Ventosa i Roig, Joan 105
 Ventura i Sureda, Joan 143
 Verdaguer i Santaló, Jacint 117
 Verde i Aldea, Josep 173, 185
 Vergés i Cadanet, Robert 201
 Vergés i Vergés, Fermí 89
 Verni i Cortadellas, Vicenç 51
 Viadiu i Vendrell, Francesc 47, 49, 103, 105, 174, 175
 Vicens i Giralt, Francesc 197, 201, 203
 Vidal i Boldú, Àngel 223
 Vidal i Culleré, Vidal 210, 223
 Vidal i Guardiola, Miquel 49
 Vidal i Ruiz, Josep 59, 69
 Vigo i Bènia, Emili 105, 119, 128, 135, 151
 Vila i Comaposada, Marc-Aureli 187, 200, 205, 211
 Vila i Soteras, Santiago 128, 137, 140, 151
 Vilajoana i Rovira, Jordi 217
 Vilalta, Maria José 25
 Vilanova i Vila d'Abadal, Francesc 149
 Vilardell 96
 Vilaró i Campabadal, Ramon 103
 Villarejo, Lluís 50
 Villeró, Romà 59
 Vives i Estover, Antoni 31
 Vives i Iglésias, Albert 105, 174, 175, 180, 186
 Vives, Maria 36
 Xammar i Puigventós, Eugeni 130, 131
 Xandri i Solé, Jaume 206
 Xirau i Palau, Antoni 138, 143, 165
 Xirau i Palau, Josep 53
 Xuriguera i Parramona, Ramon 31, 39, 127
 Yagüe Blanco, Juan 77, 85
 Zaisser, Wilhelm 75
 Zamora Martínez, Ricardo 55
 Zamorano i Rodés, Antoni 71
 Zamorano i Roi, Antoni 31
 Zulueta i Giberga, Ferran 59

Víctor Torres i Perenya (Lleida, 1915-2011) fa honor a les seves dues il·lustres nissagues de republicans lleidatans i inicia de ben jove un compromís polític, amb Esquerra Republicana, que no abandonarà mai al llarg de la vida.

Amb l'esclat de la Guerra Civil, lidera els joves milicians de les JEREC de les terres de Ponent que s'allisten voluntaris a la Columna Macià-Companyys; i durant el conflicte armat, lluita com a comissari primer al front d'Aragó i després al front del Segre.

A l'exili, és el braç dret del president de la Generalitat Josep Irla; a la fi del franquisme, retorna a Catalunya i esdevé un dels líders de la renascuda Esquerra Republicana; i durant la represa democràtica, serà diputat de les dues primeres legislatures del Parlament de Catalunya.

Ja en la vellesa, retirat de la primera línia política, esdevé un exemple per als joves que venen darrere, als quals mai no escatimarà els seus consells, suport i encoratjament.

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Manel López Esteve (Lleida, 1981)

Doctor en Història Contemporània per la UPF i professor a la UdL i la UOC.

Ha centrat les seves investigacions en la història social i política de Catalunya, Espanya i Europa durant el període d'entreguerres i especialment durant la Segona República.

Entre les seves obres hi trobem: *Els Fets d'Octubre de 1934 a Catalunya*, resultat de la seva tesi doctoral dirigida per Josep Fontana; *6 d'Octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*, conjuntament amb Enric Ucelay-Da Cal i Arnau Gonzàlez i Vilalta;

i les seves aportacions en nombroses obres col·lectives com ara *La Segona República a Catalunya*, *El catalanisme davant el feixisme 1919-2018*, *La Revolución rusa de 1917 y el Estado* o *Un siglo de comunismo en España*.

